BERNARDINI RAMAZZINI

OPERUM OMNIUM

TOMUS SECUNDUS

COMPLECTENS,

DE PRINCIPUM VALETUDINE TUENDA
Commentationem,

ANNOTATIONES IN LIBRUM CORNELII
De Vitæ Sobriæ Commodis, unà cum Epistolà ejusdem Cornelii,

CONSTITUTIONES EPIDEMICAS
Annorum 1690, 1691, 1692, 1693, 1694,

DE ABUSU CHINÆ CHINÆ
Dissertationem.

PATAVII, MDCCXVIII.
Ex Typographia Jo. Baptistæ Conzatti.
SUPERIORUM PERMISSU, ac PRIVILEGIO.

INDEX

Eorum, quæ in hoc Volumine continentur.

De Principum Valetudine Tuenda

CAPUT I.

CAPUT II.

CAPUT III.

in

CAPUT IX.

CAPUT X.

CAPUT XI.

CAPUT XII.

CAPUT XIII.

CAPUT XIV.

SERENISSIMO MVTINÆ PRINCIPI

FRANCISCO ESTENSI

CUm duobus ab hinc annis mihi Mutinæ commoranti datum fuerit, ut SERENISSIMÆ CELSITVDINI TVÆ humillima Obsequia mea coram præstarem, atque ut eodem tempore generosam Tuam Indolem, quà Gloriosissimum, tum Pace, tum Bello, Avum tuum FRANCISCVM PRIMVM planè refers, admirari possem, magna me incessit cupido, ut aliquo literario munere Nomini Tuo primus omnium litarem. Ægrè quidem tuli, quòd nihil paratum haberem, neque ob improsperam Valetudinem, quæ lateri meo comes individua hæret, quidquam tam citò moliri possem, quod Te dignum censerem. Hæsit tamen menti meæ Votum istud, nec levi sollicitudine torqueri me sensi, quòd argumentum non suppeteret, quale optabam, quod nimirùm non minus novitatis, quàm utilitatis contineret, & Principibus ad Populorum regimen natis magis proprium esset, quàm cœteris. Favit tandem votis meis Fortuna, dum enim libros meos, ut fieri solet, excuterem, occurrit,

liber Marsilii Ficini De Studiosorum Sanitate tuenda, *tum mihi sub manibus nasci visum est argumentum, quod quærebam; hoc est ut tractatum* de Principum Valetudine tuenda *conscriberem. Profectò si rectè advertamus, nullius hominum generis magis lubrica est Valetudo, quàm Principum, ac eorum præcipuè, apud quos summa est potestas, varias quidem ob causas, sed potissimum ob vitam minùs sobriè traductam: illis enim inter delicias, & opiparas mensas enutritis, non tam facilè est, uti privatis hominibus, eam vitæ sobrietatem, ac tenorem servare, qui sanitatem cum longævitate pollicetur. Quot servi pro piscatu, pro venatu, & peregrinis aucupiis, quàm ingens coquorum turba, diu, noctuque insudet, ut cibaria elementa per omnia quæsita coquat, atque inexplicabilibus mixturis condiat, ut mensæ regali pompà instructæ appareant, nemo non novit. Quis autem in tantà Epularum varietate, elegantià, ac inter tot languentis appetitus incitamenta, ac præcipue ubi magnus aliquis Princeps hospitio sit excipiendus, uti persæpe in Aula Estensi evenit, quæ omnium hospitalissima est, quis unquam sobrietatis tam severus sit custos, ut sibi temperet, ne de singulis aliquid delibet. Non minus autem obstructionum nutri-*

tri-

tricula est ciborum , in modica licet quantitate assumptorum, diversitas, quàm Cibi simplicis saturatio: fieri enim nequit , ut edulia diversæ non solùm , sed contrariæ indolis , in unam formam coeant , & ingentes turbas in Stomacho non excitent . Hinc nihil frequentius , quàm videre Principes , licet antea boni habitus, aut Valetudinarios degere, aut præproperè, ob vitam nimis lautam , & minùs ,quàm par est,exercitatam occumbere . Sic peculiares quosdam morbos in Aulis hospitium sibi delegisse intuemur, uti Cholicam, Nephritidem , Podagram præcipuè , cui volupe est auratis sub tectis, & in cubilibus, purpura instratis molliter cubare . Habes quidem , PRINCEPS SERENISSIME , præ oculis magnum Temperantiæ, & omnium Virtutum Exemplar, SERENISSIMVM scilicet PARENTEM TVVM, cujus vita morum Censura est, ad quem tanquam ad speculum TE Componas ; ex hoc tamen meo labore aliquot documenta accipere poteris, ut Valetudinem tuam sobriè degendo Tute possis regere . Non ideò tamen suasor tibi sum, ut tam arctis legibus TE addicas, uti olìm Ludovicus Cornarius Patritius Venetus; neque enim hac Ætate nondum pubescente , Corporis habitum, quo TE Natura instruxit , tam elegantem , ac decorum, genio suo fraudare debes, nimis parcè vivendo: neque enim TIBI grandiori facto , natoque ad

pu-

publicum bonum, ſemper liceret capiundi Cibi momenta eligere. Satis ſit, ſi mediocritatem quandam ſerves, ac præcipuè illud Comici, Ne quid nimis, ne quid minùs. *Sicuti autem tua intereſt inculpata Valetudine gaudere, quando* Non eſt vivere vita, ſed valere, *atque omnia mortalitatis noſtræ ſtadia percurrere, ita quoque Subditorum plurimùm intereſt Principem habere ſanum, robuſtum uſque ad ultimum ſenium, ut ſucceſſorem provectioris ætatis relinquant. Meum hoc igitur, qualecumque munus, quod CELSITVDINI TVÆ in obſequium ſiſtere audeo, ea benignitate, quæ Ateſtino generi propria, & gentilitia eſt, excipe, TEque novum Mæcenatem, qualem omnes ſperant, exbibe: ſic enim meo exemplo in ſinum tuum convolabunt Literatorum Opera Tuum Nomen auſpicantia; agedum ergo, ac eorum Principum, qui egregium, & magnificum putant, Scientiarum, bonarumque Artium Cultores ſavore proſequi, Ordinem*

Ingredere, & Votis jam nunc aſſueſce vocari.

CELSITVDINIS TUÆ SERENISSIMÆ

Patavii Kal. Septemb. 1710.

Humillimus, Addictiſſimus, & Obſervantiſſimus Servus, & Cultor

Bernardinus Ramazzini.

LECTORI
BENEVOLO
S.

QUam ſortem apud Medicos habiturus ſit meus hic Liber, ex ipſo Bibliopola, cui illum imprimendum tradideram, cognovi: is enim cum aliàs propriis ſumptibus mea ſcripta Typis tradere ſoleret, modò ſe de hoc Opere meo idem facturum pernegavit; cauſatus talem eſſe Libri titulum, ut ad ſui emptionem paucos poſſit allicere, cum Medici libentius Libros de curandis morbis, quàm de tuenda valetudine emere ſoleant; & perpauci ſint, qui ad Aulas Principum ſe unquam accerſiri poſſe exiſtiment. Quamvis facilè ita eventurum, uti prædixit Bibliopola, cognoſcerem; volui tamen Librum hunc meum prodire, & publici juris fieri, parùm ſollicitus, ſi non multos huius Operis lectores nactus fuero, memor nempè Horatiani illius carminis,

. . . . Neque te ut miretur turba labores,
Contentus paucis lectoribus . . . . . .

Unica ratio ſcribendi mihi fuit, ut prodeſſem, non ut plauſus emerem. Non ſemel conditionis Principum miſertus ſum, qui cum ex aliquo gravi morbo decumbunt, magis periclitantur, quàm cœteri homines, dum à Medicorum multitudine, etiamſi velint, cavere non poſſunt. Si quis enim Princeps graviter ægrotans, uni tantùm Medico fidere ſe vellet, Aula tota

reclamaret, quin ipſemet Archiater Principem ſuum precibus ſatigaret, ut quos haberet Civitas, experientià clariores Medicos, & exteros quoque in ſubſidium ſineret accerſiri. Rem igitur non inutilem, neque Principibus ingratam facturum me credidi, ſi in illorum gratiam Tractatum conſcriberem, ex quo ea commoda obtinerent, quæ pars Medicinæ, Præſervatrix dicta, pollicetur, ne tam crebrò Curatricis moleſtias cogantur experiri. Tu interim, qui mea hæc legere non gravaberis, ſi quid boni inerit, illis fruere, & Vale.

NOI REFFORMATORI
Dello Studio di Padova.

HAvendo veduto per la Fede di revisione, & approbatione del P. F. Ambrosio Lisotti Inquisitore di Padova nel Libro intitolato: *Pro tuenda Principum Valetudine Commentatio Bernardini Ramazzini Patavii Medicinæ Primarii Professoris &c.* non v'esser cos' alcuna contro la Santa Fede Cattolica, & parimente per Attestato del Segretario Nostro; niente contro Prencipi, & buoni costumi: concedemo Licenza à Gio: Battista Conzatti Stampatore in Padova, che possi esser stampato, osservando gl'ordini in materia di Stampe, & presentando le solite copie alle Publiche Librarie di Venezia, & di Padoa.

Dat. 23. Luglio 1710.

(Carlo Ruzini K. Proc. Ref.
(
(Alvise Pisani K. Proc. Ref.

Agostino Gadaldini Segret.

DE

DE PRINCIPUM VALETUDINE TUENDA COMMENTATIO.

CAPUT PRIMUM.

Ad publicam felicitatem plurimùm conferre bonam Principis Valetudinem; ideòque peculiari diligentia custodiendam.

SI inter ea, quæ in hac humana societate, ad publicum bonum sunt instituta, maximè optabile est bonum Principem habere, non minùs quoque votis expetere licebit eundem bona, & inculpata Valetudine, cum Vitæ longævitate gaudere; Quemadmodum enim (si tamen interdum licet magnis parva componere) dum Paterfamilias, qui in propria Domo Princeps, & Dominus est, rectè

valeat, ut rebus ſuis vacare poſſit, rei domeſticæ negotium ritè procedit, & cenſus augetur, aſt ubi adverſa Valetudine premitur, œconomica adminiſtratio peſſum it, ac patrimonium licet amplum fuerit paulatim ad tenuitatem redigitur, ita prorſus ſi bonus Princeps ſecunda fruatur Valetudine, ſubditi in officio perſtant, & politicum Regimen imperturbatum ſervatur, ſi verò lubrica, & inconſtans fuerit Principis Valetudo, diù ſtare non poterit publica felicitas, perditi enim homines novarum rerum cupidi, hinc anſam captare ſolent, publicam quietem ſeditionibus,& bellis civilibus evertendi, quale infortunium olìm experta eſt Gallia, ſub Carolo IX., qui ob vitam valetudinariam, cui erat addictus, magnis calamitatibus floridiſſimum Regnum ſuum afflictum, & convulſum adſpicere coactus eſt. Sic Rheutam Scotorum Regem Septimum variis morbis conflictatum, ac ſemper lecto affixum, cum à Nepote regnandi cupido periculum aliquod ſibi impendere agnoſceret, à Regno ſe abdicaſſe, ex hiſtoriarum monumentis habemus. Non deeſſent exempla, quibus oſtendi poſſet, cum ſtatu Principis valetudinario, publicam felicitatem conſtare non poſſe, cum ætas quæli-

bet casus hujusmodi habeat, verùm res ipsa loquitur, quando non solùm in politicis, sed physicis rebus idem prorsus evenire facilè poterit cognosci. Laboret, uti non rarò fit, corporis nostri pars aliqua princeps uti cor, aut cerebrum affectu aliquo licet non gravi, naturalem totius corporis œconomiam aliqua ex parte lædi necesse est. Si imbecilis Stomacus sit, nec ritè ingestos cibos concoquat, singulæ partes totius Corporis noxam persentiscunt, si verò firmus, & robustus sit universum Corpus robur, & firmitudinem suam retinet. Rectè propterea in hanc rem Q. Serenus antiquus Scriptor, qui de re medica Carminibus eleganter scripsit, de Stomaco hos habet versus

Qui Stomachum Regem totius Corporis esse
Contendunt, vera niti ratione videntur,
Hujus enim validus firmat tenor omnia membra

At si hoc in nostris corporibus evenire observamus, non est quod miremur, si in Civili corpore idem quoque aliquando eveniat; adeò refert, eum qui cæteris præsit rectè valere, quam ob causam Plato in Libro de Republica, Socratem induxit, ex Æsculapii instituto vetantem, ne qui ex natura sua valetudinarii essent ad publica negotia administranda acce-

derent. Cum itaque ſatis conſtet languente Principe, languere quoque Leges, & publicam felicitatem, magna commendatione digna eſt Eccleſiæ conſuetudo, ſummum rerum omnium Rectorem pro Chriſtianorum Principum incolumitate in ſacris ſolemnibus deprecandi, & publica vota quoque ſuſcipiendi, ſi eoſdem graviter ex aliquo morbo decumbere contingat. Id ipſum quoque agere Ethnici pro more habuere. Sic Magno Pompejo in Campania febre laborante, totam Italiam pro illius ſalute ſuis numinibus ſacrificia inſtituiſſe legimus. Admirationi quoque olìm fuit Populi Romani pietas erga Germanicum, quem à Tiberio adoptatum, pro ſucceſſore habiturum ſperabant; cum enim illum Antiochiæ ex gravi morbo periclitari nuntiatum eſſet, ac propterea tota Civitas in magno luctu, & mœrore verſaretur, evulgata fama convaluiſſe Germanicum, in ejuſmodi gaudium effuſus eſt Populus, ut per Urbem conclamaret: *Salva Roma, Salva Patria, Salvus eſt Germanicus, & in Capitolium cum luminibus, & victimis plebs concurreret, convulſis Templi foribus, ne* (ut tradit ſcriptor) *geſtientes vota reddere morarentur.* Verùm certo nuncio paulò poſt accepto mortuum Germanicum,

cum, pietas in furorem conversa est, lapidata enim fuere templa, subversæ aræ, lares quibusdam familiares in publicum abjecti. Tanti erat apud ipsos Germanici Vita, & Valetudo, spe concepta publicæ felicitatis, ob egregias animi virtutes, quæ in illo præcellebant, si post Tiberii excessum Imperii habenas aliquando suscepisset.

Cum ergo ad Populorum prosperitatem magnum habeat momentum prospera Principis Valetudo, æquùm sanè est, ut magna illius habeatur cura, & studium, munus autem hujusmodi nonnisi Medicæ Artis esse poterit, cui ad benè merendum de humano genere semper intentæ satis esse non debuit Regulas, & præcepta in universum tradidisse pro tuenda Hominum Valetudine, editis juxta ætatum, temporum, & locorum naturam, quam spartam exornavit Galenus libris sex de sanitate tuenda editis, quem postea multi alii scriptores sunt imitati, nisi etiam quarundam Personarum, quæ ad publicum bonum videntur natæ incolumitati studeret prospicere. Sic Marsilius Ficinus Vir celeberrimus elegantissimum libellum, *de Studiosorum Sanitate tuenda* conscripsit, cujus exemplo postea Fortunatus Plempius in Lovaniensi Universitate Professor

egregius opus elegantiſſimum edidit *de Togatorum Valetudine ſervanda*. At ſi Literarum ſtudioſos,

Qui juris nodos legumq; ænigmata ſolvant,

benè valere optabile eſt, ac ſi ob utilitatem, quam humanæ Reipublicæ præſtant digni fuere habiti, ut in ſui gratiam peculiares Tractatus à doctiſſimis Viris conſcriberentur, eò magis Principes legum Cuſtodes, & publicæ felicitatis Columen, ab Arte Medica Obſequium iſtud, ſeu tributum videntur exigere, ut pro illorum valetudine, quantum licet tutanda, particularem curam, & operam impendat.

CAPUT II.

Qualis debeat eſſe Medicus, cui verè Archiatri nomen conveniat, quidve in Principis Perſona deſideretur.

SI Principibus magno decori eſt, & laudi Aulam habere clarioribus Viris, quos in diverſo facultatum genere fama commendet, potiùs quàm ſtatuis, & Imaginibus ornatam, & inſtructam, veluti Juriſconſultis, Philoſophis, Mathematicis, Hiſtoricis, Poe-

tis,

tis, aliisque Literarum cultoribus, iisdem non solùm decorum erit, sed necessarium habere Medicos, fama, doctrina, & experientia celebriores, quorum opera, tum in secunda, tum in adversa valetudine utantur. Habuere sanè priscis temporibus Reges, & Imperatores, magni nominis, & auctoritatis Medicos, uti Alexander Magnus Philippum Acarnum, Cæsar Augustus Antonium Musam, & sic deinceps alii Cæsares, & Reges, barbaris quibusdam seculis exceptis, non habent tamen nostrorum temporum Principes, quòd hac in re invideant Principum priscæ ætatis Fortunæ, unico enim seculo adeò exculta est Ars Medica, tum in Theoricis, tum Practicis, ut si ipsis Medicinæ Parentibus daretur reviviscere, non parùm admirarentur quomodo Ars ista tam longo seculorum fluxu, quasi iners, & otiosa steterit, ac postea tam brevi tempore summum ferè gloriæ apicem visa fuerit attigisse. Quamvis igitur Medicorum præstantis doctrinæ, & experientiæ suppetat copia, pro determinãdo tamen Archiatro aliquo opus est delectu; oportet enim in eo Medico, qui in Aula benè mereri, & dignitatem suam integram servare velit, prærogativas quasdam eminere, quas non tam facilè sit in cęteris reperire.

Ad Archiatri munus itaque ritè obeundum idonei esse non possunt, qui Medicinæ Elementis, primoribus labris, ut dici solet delibatis, Laurea donati, in Pagos, & Oppida concedunt, ibique ad aliquot annos, alienis periculis praxim aliquam medendi addiscant, mox in aliqua populosa Urbe clinicam exerceant, donec apud doctos, & indoctos boni practici nomen sibi comparent. Hujusce enim ordinis Medici in Theoricis semper hospites esse consueverunt, novarum rerum quæ in Medica facultate jugiter eveniunt prorsus ignari, nec alios scriptores versant, quàm qui de re pharmaceutica tractant, ut magnam remediorum supellectilem promptam, & in numerato, ut dici solet, habeant. Medicum verò, qui Principum Valetudini præesse debet, necesse est, ut in loco Studiis apto, hoc est in aliqua celebri Universitate, cursus suos tum in Philosophia, tum in Medicina ex asse absolverit, ac antequam Medicæ Praxi se devoveat, in Museo docti & eruditi alicujus Medici, Scriptores tum veteres, tum novos evolvat, ac norit quos Auctores legere debeat, quos omittere, ne Tempus inutiliter conterat, atque hoc pacto sese instruat, ut solent Juvenes Doctores in Jure creati, qui in

Ju-

Juriſconſultorum Bibliothecis verſandis libris operam impendunt, antequam ad Forum pro agendis cauſis accedant. Ad erudiendum Medicum, ut dignus ſit, qui ſive in publicis Lyceis profeſſorium munus exerceat, ſive in Aulis Principum Archiatri dignitatem ritè ſuſtineat, non parùm confert in juvenili ætate peregrinatio, non tam curioſitate quadam varias Provincias, & Regna inviſendi, atque hominum mores obſervandi, quàm ut peregrinando, doctiores, & celebriores Medicos cuiuſcumque loci conveniat, & alloquatur, ut ab iis varium medendi modum, & quæ uſitatiora in morbis apud ipſos ſunt remedia accipiat, ſicque variis mercibus onuſtus Patriam repetat. Mirùm eſt, quantum prudentiæ, quæ in Medico primùm expetitur, ac in eo præſertim qui Archiatri dignitate ſit decoratus, ſibi comparare poſſit, is, qui peregrinationem hujuſmodi ſuſcipiat; ſic Uliſſes, *Qui mores hominum multorum vidit & Urbes*, prudentis titulum ſibi adſciviſſe dicitur. Mos hujuſmodi nunquam ſatis laudandus, Germanis valdè familiaris eſt, qui poſtquam ab Academiis dimiſſi fuerint, prius quàm Medicæ Praxi ſeriò ſe dedant, varias peregrinationes, ac præſertim per Italiam noſtram capeſſunt,

ut

tu quos in re medica, vel fama, vel ſcripta commendent, inviſant, ex quibus documenta aliqua, quæ Artis ſint decerpant. Extat in hanc rem elegantiſſimus Libellus Thomæ Bartholini, quem ad Gaſparum Filium, dum Italiam peragraret, de Medica peregrinatione conſcripſit, in quo illum admonet, quomodo gerere ſe debeat, quæ Lycea, quas Urbes adire, quos Medicos ſalutare alioſque etiam in omni Scientiarum genere eruditos Viros extra Medicam facultatem, quos inter, celeberrimum D. Antonium Maliabequium Hetruriæ Decus recenſet. Qui ergo talia fundamenta jecerit, ac poſtea medicæ praxi in Urbe aliqua populoſa, ubi periti extent Medici, practicæ medicinali ad aliquot annos ſedulam impendat operam, ſupra vulgarium Medicorum ſortem aſſurget, ut aliquando ad Principis Aulam poſſit accerſiri. Singularis itaque doctrina requiritur in Medico, qui verè aptus ſit ad regendam Principis ſui bonam valetudinem, non minor enim virtus eſt, ſanitatem ab iis, quæ clanculum, vel apertè, è ſtatu ſuo, illam evertere poſſunt, ſartam tectam tueri, quàm eandem amiſſam reſtaurare, ſicuti non minor militaris Diſciplinæ peritia in eo exigitur, qui prudentia, ac attentione, arcem ab ho-

hostilibus insidiis norit servare, quàm in eo, qui ab hostilibus captam valeat redimere. Si verò præter recensitas dotes, alia accedant ornamenta, ut in Geometricis, Astronomicis, & Physica experimentali, lucro apponendum, nam si non meliorem Medicum, doctiorem tamen, & Principi gratiorem facient. Summatim quanti momenti sit, Principis valetudinem Medico magni nominis, & experientia claro demandatam esse, Leges ipsæ satis ostendunt, nam in Codice lib. 9. tit. de profess. & med. cap. 11. cavebatur, ne quis in Archiatrum eligeretur, nisi communi meliorum judicio fuisset comprobatus, optimo sanè consilio, ne vulgares Medici per ambitum, & malis Artibus, Archiatri locum occuparent.

In Medico Fortunæ favorem desiderari volunt nonnulli, eòque magis in iis, qui Principibus suis operam præstare debeant, quam vulgi opinionem fovent populares quidam Medici, qui doctioribus, & magis eruditis notam hanc appingunt, ac ut pro more habet pessimum laudantium genus, peritiam commendant, & extollunt, sed quæ Fortunam comitem non habeat, qua in re ignorantiam suam, & malignitatem produnt, satis enim fortunatus est, qui prudens est, & ex Artis præce-

ptis operatur. Cœcam hanc vulgi persuasionem rident Viri omnes docti, ac præsertim Vir doctissimus Joannes Crato trium Imperatorum Medicus, qui in Epistola sua nuncupatoria hæc habet verba. *Fateamur*, inquit ille, *cum Hippocrate rem se habere, ut hi soli fortunatè facere videantur, qui sciunt, & contra infortunatè qui ignorant. Fortuna enim uti, est rectè facere, hoc verò, qui sciunt, faciunt. Non uti Fortuna, neque assequi hoc quod velis, est id facere, minimeque rectè quod facis. Inscius verò atque indoctus quomodo quæso fortunatè aliquid ad finem perducet? Qui igitur curationes suas fortunatas esse cupiunt, ii Artem sequantur necesse est, & successus à Deo petant.* Hæc Crato: Si quis tamen in hoc negotio, quod ægrum, & Medicum intercedit, Fortunæ locum aliquem concedendum velit, illum potiùs penes ægrum, quàm Medicum reperiri crediderim, æger enim verè fortunatus est, qui peritum Artificem inciderit, non secus quàm qui mari committere se velit, peritum Nautam nactus fuerit; mirum est enim quomodo qui navigaturus est, satagat peritum Nautam, quàm Fortunatum reperire, qui autem æger decumbat credere se velit Medico, quem vulgus fortunatum potiùs, quàm peritum deprædicet.

At-

Atque hæc quidem ſunt, quæ in Medico deſiderantur, ad Principum Valetudinem regendam apto; quædam tamen ſunt etiam, quæ in Principis perſona deſiderabilia ſunt, ſi ab eo, quem in ſuum Archiatrum accivit, & cujus fidei, ac prudentiæ ſe concredidit, velit aſſequi quod maximè optandum eſt, ſanitatis ſcilicet tutelam. Neceſſe itaque eſt ut Princeps facilem ſe præſtet, & aures patienter commodet monitis, quæ ſubinde pro re nata ſuggerit Medicus. Lubet hic ex formula ſatis prolixa qua Gothorum Reges, ut ex Caſſiodoro Varia. Lib. 6. poſtquam in Italia rerum potiti barbariem exuere cœperunt, Archiatros ſuos creare conſueverunt, pauca verba referre. *Indulge te Palatio noſtro, habeto fiduciam ingrediendi, quæ magnis ſolent prætiis comparari, nam licet alii ſubjecto jure ſerviant, tu rerum domino ſtudio præſtanti obſerva; fas tibi nos fatigare jejuniis, contra noſtrum ſentire deſiderium, & in locum beneficii dictare, quod nos ad gaudia ſalutis excruciet, talem tibi denique licentiam noſtri eſſe cognoſcis, qualem nos habere non probamur in cæteros.* En quantum Auctoritatis olìm Reges Medicis ſuis largiebantur, Sanitatis ſuæ ſolliciti; hinc diſcant noſtrorum temporum Principes, quales gerere ſe debeant cum

Me-

Medicis, quos non ut mancipia considerare debent, sed, ut ita dicam, tanquam familiares, seponant enim oportet aliquid de sua gravitate, si quotidianis ferè colloquiis cum iis agere debeant in secunda valetudine, ne postea cogantur in adversa duris illorum præceptis intempestivè obsequi. Si enim Medicus ad Principem non facilem habeat accessum, ac in illo comitatem aliquam non reperiat, nec ausit hiscere; nisi cum ab illo de re aliqua fuerit quæsitus, quamvis quædam observet, de quibus illum admonere debeat, nihil audebit proferre; ac illa in sinu suo tacitus recondet. Mirùm est autem, quantum animi, ad id quod Artis est ritè peragendum suscipiat, & notas quascumque tum bonas, tum malas observandas, si norit sibi licere apertè loqui, & monita sua uti salubria benignè excipi, non solùm in adversa, sed firmiori valetudine. Non vulgari tamen prudentia illi opus est, ac præcipuè cavere debet, ne dum à Principe, in æstimatione haberi se videt, ac magna liberalitate tractari, eò deveniat, ut illi se credat necessarium, qualem Philippus de Comines refert fuisse Jacobum de Gotties Ludovici XI. Galliarum Regis Archiatrum, qui suo Regi, quem mortis pavidissimum esse noverat,

non

non solùm se necessarium credidit, sed apertè illi protestabatur, quòd si unquam ab Aula fuisset dimissus, de illius salute actum esse, ideò ut Scriptor tradit, verbis asperrimis Regem suum solitum increpare non secus, ac Servum suum, & quò majorem liberalitatem experiretur, dum quolibet mense decem millibus aureorum donaretur, eò fuisse duriorem, & Tyrannidem quandam in Dominum exercuisse, illi enim persuaserat, ut sine opera sua, nec octiduum quidem posset vivere. *Liberalitas Servum fidelem facit*, ait Comicus, aliquando tamen etiam petulantem reddit, & sortis suæ nunquam contentum. Elegans sanè est illud dictum, quo Antigonus Rex, ut ex Plutarco in Apophtegmatibus legitur, Medici sui avaritiam sugillavit; cum enim in prælio vulnus Rex suscepisset, fracta clavicula, ac Medicus dum vulneri mederetur, quotidie munus exposceret, ac à Regia liberalitate referret, tandem Rex ad illum conversus, pete ait, *quod vis, dum clavim habes*. Multum equidem hujusce generis Medici, de sua auctoritate, & existimatione sibi detrahunt, nimis crebrò à Principe suo, munera, & beneficia exposcendo, præter enim, quòd naturam suam divitiis inhiantem produnt, fortunæ suæ

non

non rarò damno ſunt, nam plura forſan acciperent, ſi Regiam liberalitatem non fruſtrarentur, aptè quidem in hanc rem Horatius.

Coram Rege ſuo de paupertate tacentes
Plus poſcente ferent, diſtat ſumas ne pudenter,
An rapias . . . .

Medicus itaque ad merendum in Aula, tanquam in Caſtris deſtinatus, ſciat oportet, duplex ſibi munus incumbere, unum, quòd Principi ſuo, quotieſcumque ex aliquo morbo decumbat, ſedulam præſtet operam, ut illum promptis remediis ſanitati reſtituat, alterum, quòd dum Princeps bona fruitur valetudine, illius cuſtodiæ maximè invigilet, quòd in cœteris Medicis non ità uſuvenit, qui ubi ægris curandis operam ſuam locarint, ac illos è morbo exemerint, paucis quibuſdam documentis relictis pro redintegranda valetudine, ſoſtro accepto abeant, qui verò Archiatri miniſterio eſt auctoratus, & quotidiè ad Principem ſalutandum, & ſolita obſequia præſtanda pergere tenetur, attentè obſervare debet qualis ſit in Principe valetudinis ſtatus licet integræ, quod ex aſpectu, voce, & hilaritate conjiciet, ac unam diem cum alia conferre, quandoquidem ſanitas multam habet latitudinem, ac ut ajunt Philoſophi,

ſu-

ſuſcipit magis, & minus, ut obſervare poſſit, num in eodem ſtatu perſtet, num creſcat, an decreſcat, ſicuti enim creditut culpa vacare Medicus, ſi prædixerit qualis ſit futurus morbi eventus, bonus, vel malus, ità non ſolum culpa vacabit, ſed laudem promerebitur, ſi prævideat, ac præmoneat, valetudinem in lubrico eſſe, & ad ſtatum morboſum ſenſim vergere. Quoniam autem hic tantum agitur de Principum ſanitate tuenda, Archiatri præcipuum munus erit, Corporis habitum in Principe ſuo diligenter obſervare, num firmus ſit, num ex natura ſua, & à primordiis robuſtus, an imbecillis ſit, qualis ejuſdem ſtructura, num denſa, an rara, quale illius temperamentum, quantum accedat, vel recedat à medio illo, ac optimo, quod tanquam Policleti regulam fingunt Medici, quæ ſit ad actiones promptitudo, quibus animi motibus ſit magis obnoxius. Non exigui quoque momenti erit perſpectum habere, num à Parentibus ſanis, ac robuſtis ortum duxerit, & num Avi, & Atavi gentilitiis quibuſdam morbis laborarint, quales morbi ad integra ſecula interdum deliteſcunt, ac poſtea veluti per traducem in Nepotibus poſt longum tempus regerminant.

Multa Pater, Materque valent infundere natis
Transit & in Jeri Jura nepotis avus.

Omnia hæc itaque attentè animadvertere expedit, curanti enim Medico lucem non exiguam fœnerabunt ad ſanitatem in ſtatu naturali ſervandam, & ea prævidenda, & antevertenda, quæ eandem labefactare, ſive è ſtatu naturali poſſint evertere. Plurimùm autem intereſt Medici totis viribus incumbere, ad Principis ſui ſoſpitatem cuſtodiendam, niſi experiri velit, quantum curarum, & ſollicitudinis ſibi ſit ſubeundum, ſi contingat eundem habere in lecto decumbentem, vel ex aliquo acuto morbo periclitantem, ſive ex chronica ægritudine, uti inter torturas podagricæ, ſeu nephriticæ paſſionis, gementem & ejulantem, ut Medico neceſſe ſit aſſiduas querimonias, de Artis medicæ inanitate, ac interdum etiam non bona verba audire.

Principis itaque ſi illi cordi eſt ſanitas, qua cuique homini nihil eſt prætioſus, erit ut monitori ſuo identidem auſcultet, ac illi non minùs in Præſervatrice, quàm in Curatrice fidem adhibere velit. Si enim bona valetudo miſerimo cuique adeò cara eſt, uti videmus, quantò carior debet eſſe Principi, cui ſupra tot Populos poſito, ac inter bonorum omnium affluen-

luentiam degenti, venerationem; & obſe-
quia, tanquam Numini omnes præſtant, ut
lli præter ſanitatem nil aliud ſit optandum.
Nulli certè mortalium, quàm bono Principi
quadrat, id quod Pindarus in Olympiis ſani-
tatem laudans cecinit, eum ſcilicet, qui ſa-
nus, extremum ſenium pertingat fama illu-
ſtris, & divitiis affluens, nequaquam ſolli-
citum eſſe debere, ut ſit Deus,

υἱῶν Ψαῦμι παρισταμένων ὑγί-
εντα δ' εἴτις ὄλβον
ἄρδει, ἐξαρκέων κτεάτεσσι, καὶ
εὐλογίαν προστιθεὶς, μὴ ματεύ-
σῃ θεὸς γενέσθαι.

Græcos verſus hic lubet apponere, quos
Aloyſius Adimarus Poeta Florentinus perce-
lebris eleganter Tuſca Poeſi ſic expreſſit,

Che quel che ſano i giorni eſtremi vede
E con richezze oneſtamente riede
Cinto di fama à ſaettar l'oblio
Non brami più, ne cerchi eſſer un Dio.

CAPUT III.

Aeris Naturam, & supra Viventium corpora potestatem, nulli ætati magis innotuisse, quàm nostræ, rectum propterea illius regimen pro Sanitatis tutela instituendum.

EA est hominis conditio, ut postquam ab aquis uteri emerserit, novem mensium spatio enhydrobius, ac semel tantum Aerem in quo degimus hauserit, illius usu postea toto vitæ tempore carere non possit, tantæ scilicet est necessitatis, inspirationis, & expirationis reciprocatio, ut sine alimento ad aliquot Dies vita protrahi possit, sine aere verò nonnisi ad pauca momenta vita subsistat. De aeris natura, & admirandis illius proprietatibus, pauca habemus à veteribus Philosophis longè plura, & oculata fide certiora à rerum naturalium scrutatoribus habet hæc ætas nostra. Quàm contractilis, & distractilis sit aer, palam facit Machina Boyliana, ubi aer tanquam in carcere conclusus, per quandam veluti torturam cogitur fateri qualis revera ille sit, quod idem pariter demonstrat Sclopus Pneu-

Pneumaticus, in quo aer compressus, magna vi, & magno cum strepitu erumpit, ut Pyrii pulveris vim exæquet. Ad explorandas aeris proprietates varias, & alterationes, reperta sunt multa instrumenta, uti Thermometri, Barometri, Hygrometri, Anemometri, ac postremò à clarissimo Viro Christiano Vvolfio edita est Aerometria, opus sanè elegantissimum; in quo ea, quæ de aere desiderari possunt uberrime continentur. Ut autem ad propositum meum accedam, quid ad Corporum sanitatem aer conferat videamus, aeris, qui nos circumambit præcipuus usus à Medicis creditus est; ut per inspirationem æstuantem in præcordiis sanguinem temperaret, qua opinione valere jussa, pro certò habetur, aerem particulis nitrosis saturatum, pulmonum ministerio follium adinstar, vestalem ignem in Sanguinis massa hospitantem acuere potiùs, quàm sufflaminare. Fermentationis quoque, in nostris corporibus, & in omnibus fluidis substantiis, aerem principium, & auctorem esse, experimentis comprobari potest; si tempore vindemiæ mustum ab uva recens expressum in phiala vitrea conditum, ac Orificio spumante concluso, ne quidquam aeris subire possit, post plures menses idem mustum cum

eodem ſapore reperitur; mirùm itaque non eſt ſi ſupra noſtra corpora tantum poteſtatis habeat aer nobis incumbens, dum per os viſcerum penetralia ſubit, & ſanguini remiſcetur, ac dum exteriùs per cutis poros in venas irrepit. Rectè propterea Hippocrates in Libro de flatibus, *aerem eorum, quæ corporibus noſtris accidunt auctorem & dominum appellavit*. Profectò ſi alterationes, quas in humanis corporibus aer valet efficere, conferamus cum iis quas alimenta, & aliæ res non naturales poſſunt inferre, longè plures, & fortiores ſunt eæ, quæ ab aere nobis proveniunt, quàm quæ à cœteris rebus; aer enim intus, & in cute continuò nos afficit.

Cum modò frigoribus premimur modò ſolvimur æſtu
Aere non certo, corpora languor habet.

Cautum itaque hac in re eſſe oportet Archiatrum, cui Principis ſui valetudo demandata eſt, idcircò diligenter debet advertere Domini ſui temperamentum qualecumque ſit, cum ſanitas in qualibet temperatura, niſi à mediocritate enormiter excedat, poſſit ſubſiſtere, ut illius aeris in quo Princeps ut plurimùm degit, temperamento accommodetur, ac illud foveat. Laudatur equidem ab omnibus

aer

aer ſincerior, utpote qui aptus ſit ad ſanguinis fermentationem, & circulum promovendum, ac ſpiritus vegetiores generandos. Aliquandò tamen evenit, ut quidam ratione ſui temperamenti feliciùs degant in aere craſſiori, quàm tenujori, ideòque interdum neceſſe ſit valetudinarios, è locis ubi aer eſt ſalubris, & nitidus, ad loca ubi aer eſt nebuloſus, & craſſus tranſmigrare, *peſſimum enim eſt Cœlum quod ægrum facit*, ut ait Celſus, & optimum dici poteſt, quod ſanum redit. Sicuti enim *naturarum aliæ quidem ad hyemem, aliæ verò ad æſtatem benè malève ſe habent*, ita pariter de naturis hominum licet dicere, quòd aliæ ad aerem craſſum, aliæ ad tenuem benè malève ſe habeant. Solent propterea Principes variis in locis habere Palatia in Oppidis ſuæ ditionis, modò in campeſtri loco, modò in ſublimi ad quæ ſe conferant juxta varia, ac diverſa anni tempora, & prout expediat ſanitatem ad meliorem ſtatum redigere. Quare Romani Pontifices duo in Urbe habent magna Palatia, Quirinale, & Vaticanum, quæ pro ſitus diverſitate, diverſam habent aeris, temperiem, ſic in Vaticano pro more habent hyemare, in Quirinali Æſtatem traducere. Obſervare mihi contigit, quòd ut plurimùm præſer-

 tim

tim in Italia noſtra Principum Palatia poſita ſint in locis Civitatis minùs ſalubribus, longè à Foro, & populi frequentia, quòd factum crediderim, quia, qui primi illa poſuere, ad voluptatem potius, & commoditatem, propter ſitus, & hortorum amplitudinem, quàm ad ſalubritatem animum intenderint. Prope Urbium pomæria, & foſſas, in quas omnes ſordes confluunt, aerem nebuloſum eſſe ſatis conſtat, ideòque morbis magis obnoxios eſſe cives inibi habitantes, prohibita inſenſibili tranſpiratione, quæ à nulla re magis læditur, quàm ab aere impuris halitibus ſaturato, uti in ſua Statica Sanctorius demonſtrat, aer enim circumambiens, cutis, & glandularum poros obſtruit, per inſpirationem verò, ſanguinis, & viſcerum Craſim labefactat. Obſervatione dignus eſt locus Hippocratis in primo Epidemiorum in hiſtoria Philiſci. *Philiſcus*, ait ille, *habitabat prope murum, & decubuit, prima die febris acuta &c.* In hunc locum egregiè Mercurialis in hujuſce Hiſtoriæ interpretatione citat, Hippocratem non fortuitò appoſuiſſe locum ubi æger decumbebat, ut Medici attentiores ſint ad curandos eos, qui in hujuſmodi locis habitent, tanquam ex maligni oribus febribus corripi ſoliti. Hoc idem

re-

repetit Hippocrates in historia octava Erasini, Erasinum, *qui habitabat ad Bootæ torrentem, febris magna corripuit post cœnam &c.* Annis ab hinc quinque, mihi Mutinæ per Æstatem, & Autumnum commoranti observare contigit Constitutionem Epidemicam malignarum febrium de genere tertianarum intermittẽtium, quæ multos, qui circa murorum ambitum domos habebant, sustulerunt, nullo ferè ex iis, qui in partibus Civitatis interioribus domicilia haberent hujusmodi febribus laborante. Magni momenti igitur est degere in aere puriori, & nebulis remoto, ut sanitas felicior habeatur, in aere enim puro, & minùs de terrena fæce participante, insensibilis transpiratus, ad sanitatem adeò necessarius facilior est, quàm in aere crassiori, & nebuloso, qui adiaphoreustiam comitem habet, ubi purus, & serenus liberiorem facit perspiratum, & promptiora ad omnes functiones corpora. Solent Principes non procul à suis Palatiis habere Hippodromos, & Equilia ædium ad instar magnificè constructa, in quibus longo ordine centenos Equos generosæ indolis benè cultos, & pexos videre est, tali pompa & luxu, ut hinc metiri liceat qualis sit Principis magnificentia, quale fuit olim Regis Latini stabulum, quod

quod descripsit Virgilius, ubi Equi

Stabant tercentum nitidi in præsepibus altis,

ex equino itaque stercore, ac stramentis, solent stabularii montes fimi ingentes acervare non procul à stabulis, qui inibi ad menses relicti ubi putrescere incipiunt, cum postea extra Urbem exportantur, talem mephitim expirant, ut Aulam non solùm, sed viciniam totam inficiant; consultiùs itaque esset, quotidie purgamenta hujusmodi aliò deferre, quàm sinere, ut identidem camarina illa commota inquinetur aer, & memorata incommoda subsequantur.

Paradoxum alicui hoc videbitur, si ad Judicium Barometri recurramus, quòd serenus aer flante Borea magis premat, quàm pluviosus, & australis, qua in re halucinatus est Borrellus, in Libro de motibus naturalibus à gravitate pendentibus, qui vi ratiocinii potiùs, quàm experientiæ credidit aere pluvioso altiùs attolli Mercurium in fistula, deprimi verò restituta serenitate, quale Problema multorum exercuit Ingenia, ut hujus phænomeni vera habeatur ratio, qua de re mihi cum D. Schelamero Profesore Kiloniensi fuit controversia; pro cujus Problematis solutione Epistolam hoc anno edidi ad Celeberrimum Virum

D. Lu-

D. Lucam Scrœchium, A. N. C. Præsidem conscriptam; aerem itaque nebulosum, & australem, perspiratum diminuere crediderim, non tam quòd cutis porros infarciat, quàm quòd atmosphæra, utpote levior minùs premat, tum intus, tum in cute, sicque laxentur fibræ corporis, ubi sereno aere, & spirante Borea, atmosphæra magis premit, & in officio continet fibras, quæ suo nixu promovent sanguinis circuitum, qui ad facilem transpiratum magnum habet momentum suo appulsu, sic ratio reddi potest, cur *Austri caput gravent, surditatem, ac languorem inducant, caliginem visui offundant*, ut ex Hippocrate, quia minor est atmosphæræ pressio, & consequenter fibrarum laxitas, segnior sanguinis per sua Vasa fluxus, ac difficilior perspiratus, quæ mala tolluntur, si gravior fiat atmosphæra, subsequente aeris serenitate. Quantæ sit necessitatis non solùm ad valetudinem tuendam, sed & vitam sustentandam justa, & moderata aeris pressio, satis demonstrat Machina pneumatica, in qua extracto aere animalia moriuntur, & liquida quæque in tumorem attolluntur. Hanc ob causam in editissimis montibus, ubi minor est aeris pressio propter breviorem aeris columnam incumben-

bentem, difficilior est respiratio inflatis pulmonum vesiculis.

Rectè sanè illud to thion Hippocratis adeò celebre, ad aerem referendum quidam Interpretes volunt, divini enim aliquid, & nobis ignoti illi inest, ut quamvis circa illius naturam expendendam tot Philosophi laborarint, adhuc tamen supersit quod illorum ingenia exerceat. Cautum itaque in hac re, & observatorem esse opportet Medicum, cui Principis valetudinis tuendæ cura incumbit, ut quantum licet aeris naturam, in quo ille, ut plurimùm degit exploratam habeat, eamque temperamento accommodet, & qualis corporis sit structura, densa, vel rara, ut conveniens sit transpiratus, diligenter observet, cujus utilitatem primus omnium annotavit Hippocrates in Libro de Alimento hisce verbis. *Qui probè perspirant, debiliores, & saniores sunt, & à morbis facilè reconvalescunt. Qui malè perspirant, priusquàm ægrotent fortiores sunt, ubi autem ægrotarint difficiliùs à morbis reconvalescunt.* Observatione profectò digna sunt Hippocratis verba, cum ait, eos, qui bono perspiratu gaudent saniores esse, sed debiliores, & ratio est, quia in facili transpiratu è glandulis per ductus excretorios in cutem hiantes, non solùm

lùm ſuperfluitates tertiæ coctionis, ſed etiam particulæ alimentares unà exalant, & idcircò debiliores ſunt, quàm qui minùs probè perſpirant, & à morbis faciliùs convaleſcunt; ubi altera ex parte quibus denſior eſt cutis, robuſtiores ſunt vires, ſed ſanitas magis periclitatur. Athletæ propterea virium robori conſultum magis, quàm ſanitati volentes, ut in Palęſtra virium ſuarum magnum ſpecimen pręberent, in balneis à calidario, in frigidarium exiliebant, in hunc finem, ut ſanguis, & ſpiritus à balneo tepido ad cutim, & lacertos evocati, vi frigidæ inibi ſiſterentur, & occluſo poris validior eſſet fibrarum, & muſculorum virtus. Cum ergo præſtet Principem ſaniorem eſſe, licet debiliorem, quàm robuſtiorem, & morbis minùs obnoxium, cum illi ſufficiant vires ad naturales actiones obeundas, nihilque ſit quod promptiùs perſpiratum temporis momento offendat, quàm aeris frigus intempeſtivum, præſertim ſi à calido loco ad frigidum fiat tranſitus, attentum propterea oportet eſſe Medicum, in mutatione temporum, quæ potiſſimum pariunt morbos, ut Principem ſuum præmoneat, ne tam facilè frigido aeri, & pluvioſo ſe committat, ne ſubita fiat pororum cutis conſtipatio, qua nihil

hil promptiùs eſt ad ſanitatem evertendam, cum itaque venatum procedunt Principes per Autumnum, & Hyemem, monendi ſunt, ut in placido aeris ſtatu id agant, nec flante Borea, aut ingruentibus pluviis; ab Auſtris quoque cavendum, qui, & ipſi perſpiratum lædunt, laxitatem, ut diximus, fibrarum inducendo. Ut autem hac in re Medici Principes habeant præceptis ſuis magis obſecundantes, optimum erit iis ſuadere, ut in ſuo Cimeliarco habeant Barometros, Hygrometros, Anemometros, aliaque hujuſmodi inſtrumenta, ut oculari fide agnoſcant, quid faciant in Atmoſphæra ſubitæ temporum mutationes, quomodo ex improviſo in Torricelliana fiſtula Mercurius decidat, & pluvias præmoneat, qua ratione ad boreales flatus, ejuſdem Mercurii exaltatio proximam ſerenitatem denuntiet. Longè quidem ſenſibilior eſſet atmoſphæræ preſſio, ac illius mutatio, ſi experimentum fieret in Barometro non ex Mercurio, ſed ex aqua, qualem ſe habuiſſe refert Clariſſimus Boyle. Hyemali tempore ſuadendi, ut à matutino frigore maximè caveant, ſed in ſuis cubilibus placidè cubent, quòd ab iis obtinere non admodum arduum erit, æſtate verò invitandi eſſent, ut ad Solis ortum è-

xur-

surgerent ad auram leniorem captandam, & sanguinis æstum sufflaminandum, quòd non ita facilè impetrari solet, dum ut plurimùm Principes lychnobii esse consueverunt, noctu operosam vitam agentes, interdiu verò somno indulgentes.

Plurimùm igitur refert ad valetudinem custodiendam aeris regimen, nam sicuti aer ignis anima dicitur, cum ignis sine aere vivere non possit, ità aer si purus est, ac sincerus, & nitrosis particulis saturatus, vitalis caloris, qui in sanguine hospitatur, vita, & anima est, impurus autem, & inquinatus ejusdem mors, & extinctio.

Non pauci quoque momenti erit ad tutandam Principis valetudinem, observare, cum incipiunt populariter vagari quidam morbi, num affectus hujusmodi ab aliquo aeris vitio ortum ducant, an ab alimentis corruptis, uti frugibus, vinis, nam in primo casu Medici erit Principem hortari ut ad salubriorem locum se transferat, in altero verò aer suspectus esse non debet. Observatione quoque dignum est, quòd si constitutio aliqua variolosa inter pueros caput efferat, morbosum aliquod in aere suspicari liceat, ut plurimùm enim post variolas morbi epidemici, uti fe-
bres

bres malignæ, dissenteriæ solent succedere, ut mihi pluries observare contigit. Hæc itaque generalia sunt præcepta, quæ hac in re excogitare mihi datum est, habita ratione tamen ad ætatem, temperamentum, anni tempus, regionem, consuetudinem, quæ in omni subjecto sunt consideranda; cæterùm consulenda erit experientia, & aer qualiscumque sit præferendus, si salutaris fuerit compertus; nam ut superius dictum, *pessimum est Cœlum quod ægrum fecit*. D. Petrus Damianus Ravennas Ecclesiasticus scriptor, ut ipsemet refert cum Romæ degeret apud Romanum Pontificem Nicolaum Secundum, Sed ferè semper valetudinarius, & febriculosus, Pontificem præcari cœpit, ut sibi permitteret Ravennam adire, ast ille, cui percarum erat habere præsentem Virum, Sanctitate non minùs, quam Doctrina percelebrem, supplicantis præcibus cum nollet annuere, affirmans romano Cœlo longè insalubriorem esse Ravennæ aerem, ubi etiam aquarum salubrium penuria laboraretur, D. Petrus Dimissione desperata, de Romana Urbe febribus obnoxia lusit his versibus.

Roma vorax hominum, domat ardua colla virorum,

Ro-

Roma ferax febrium, necis est uberrima frugum;
Romanæ febres stabili sunt jure fideles,
Quem semel invadunt, vix à vivente recedunt.

CAPUT IV.

Non benè inter se convenire Principum mensas, & bonam valetudinem, victu parco & simplici facilè obtineri sanitatem cum longævitate: quid sit cibi attritio in stomacho apud Galenum exponitur; neminem in seipso etiam si caveat determinare posse justam cibi mensuram.

INtèr sanitatis studia non immeritò Hippocrates primum locum tenere voluit monitum illud, *non satiari cibis*, nulla facta mentione de cibi parcitate; nam si hæc duo extrema conferantur, sœpissime in ciborum satietate peccatur, perrarò in parcitate, imò si sanitas, utpote perfectio & virtus corporis, mediocritatem, & veluti quoddam æquilibrium tenere debet, vergit tamen potiùs, & inclinat ad parcitatem. Quales sint quotidianæ Principum mensæ, quibus tam ingens servorum turba militat, non est, quòd describam, non enim in abdito sunt, sed facilè

patent eas prospicere volenti, ut etiam solùm sufficeret eos spectare, qui longo ordine varii generis dapes ad mensas Principum deferunt, & referunt. Hygæam, & Panaceam, binas sorores, Æsculapii filias, finxere Veteres, primamquæ custodiendæ sanitati, alteram quæ revocandæ præesset. Profectò si ad observandas Principum mensas, Hygea accederet, facilè crederem ad hujusmodi spectaculum, & tam grandes apparatus, quàm citissimè abituram, & Panaceæ sorori renuntiaturam, non esse sibi cum regalibus mensis rem ullam, sed illa potiùs, cui sanitatis restauratio est demandata, ad munus suum exercendum sese accingeret. Verùm omissis fabulis, quibus utebantur Mythologi, ut misteria quædam ignaræ plebi obvelarent, fateri necesse est ad intemperantiam in victu, tanquam ad scopulum naufragium facere Principum valetudinem, quare hac in re attentum oportet esse Medicum, ut dextrè, & arrepto tempore Principem admoneat, eorum, quæ sanitati injuriam inferre valeant, ac è statu suo dejcere.

Quoniam igitur nulla in re magis, quàm in nimia ciborum copia, propter magna incitamenta, quibus instructæ sunt quotidianæ Prin-

cipum

cipum mensæ, quòd non evenit in aliis Viris nobilibus, licet opulentis, nimia saturatio quantum fieri poterit cavenda est; tanquam omnium malorum fons & origo, & licet alimenta sint boni succi, majorem forsan inferunt noxam, nam, ut dici solet, optimi corruptio pessima; cumque id sepissimè contingat, nec spatium detur stomacho, ut per abstinentiam cruditates concoquat cachochilia præstò est, & inde cachochimia, ac mala nutritio. Augetur quoque malum, quò major erit ciborum varietas, & conditura, quæ uno eodemque fermento ventriculi, non possunt uniformiter confici, multò minùs in aliis corporis officinis convenienti mixtura in unicam redigi formam; sic vitiato sanguine functiones omnes læduntur; nam uti ajebat Hippocrates Libro de Flatibus *A' sanguinis perversione totius corporis perversiones*. Idem prorsus evenit in multiplici ciborum diversitate, quod in aquis magnorum fluminum scripsit idem Hippocrates, quas pro communi usu improbavit, illas eleganti vocabulo dissidentes vocitans, cum enim magna flumina nonnisi ex variis fluminibus in unum confluentibus fiant, eaque per diversas regiones discurrentia, varios ac diversos minerales succos combibant, magnorum flumi-

num aquæ non possunt constare, nisi ex particulis, quæ inter se dissideant, ideoque parum aptis ad humanos usus; ita sanguis ex tot monstruosis particulis diversæ indolis conflatus, nunquam ad perfectam mixtionem poterit pertingere sine tumultu, ut sit idoneus ad partium alimoniam, & functiones obeundas; in hanc rem egregiè sanè Horatius

. . . . *nam cum simul assis*
Miscueris elixa, simul conchylia turdis,
Dulcia se in bilem vertent, stomachoq; tumultum
Lenta feret pituita . . . . .

Hanc ob causam forsitan gravi passione ventriculi laboravit M. Aurelius Imperator, quam cibi attritionem in stomacho apellavit Galenus ad curationem accitus. Historiam satis elegantem, quam ipsemet Galenus de Precogn. ad Posthumum tradit, lubet afferre: Post cibum assumptum angore stomachi premebatur, Imperator, ut pulsus frequens & parvus appareret, adeò ut annotationis febrilis principium crederetur, à duobus qui curationi aderant, Galenus nocturno tempore vocatus, explorato pulsu, liberè pronunciavit coram Medicis qui aderant, Imperatorem nullatenùs febrire, sed simplicem esse cibi in ventriculo attritionem, quam ob causam ab Imperatore quæsitus

tus quid agendum esset, hisce verbis respondit. *Si quispiam alius esset, qui hoc morbo laboraret, bibendum ipsi dedissem, quemadmodum solitus sum, vinum pipere inspersum; Vobis autem Regibus, quibus tutissima remedia Medici admovere consueverunt, lanæ manipulum nardino pigmento calido intinctum, ostio ventriculi imponere sufficiet.* Galeni ingenuam libertatem admirans Imperator, Medicis dimissis, vinum sapinum pipere inspersum bibit, & sanitati est restitutus.

Elegans in hanc rem est apud Macrobium Disputatio super cœnam, uti mos erat apud Antiquos & literatos homines ad animum exhilarandum variis quæstionibus, inter Dysarium, & Eustachium, quorum primus pro ciborum simplicitate disservit, alter uti gulæ Patronus pro alimentorum varietate in symposiis declamavit, ingeniosè sane uterque, sed validioribus argumentis Dysarius, inter quæ magni ponderis est illud, quòd cum febrientibus Medicorum nemo cibi varietatem offerre ausit, sed alimento quàm simplicissimo utatur, quòd si ad sanitatem recuperandam multum confert cibi simplicitas, cur non etiam conferet ad eandem conservandam. His adijci potest, quòd stomachi fermentum tantarum

virium esse nequit, ut tot ac tam diversæ naturæ ingesta cibaria dissolvat, quin unum citiùs, alterum tardiùs concoquat, aliud verò nullo modo, ea prorsùs ratione, qua videmus quædam menstrua, uti aquas fortes metalla quædam dissolvere, & alia intacta relinquere. Hoc idem quoque de vinorum diversitate sentiendum, quæ ex variis regionibus deferri solent ad ornandas, & exhilarandas Principum mensas; observatum est enim diversa vinorum genera epota, quamvis non in magna quantitate subitam ebrietatem induxisse tumultuantur enim intus assumpta, non secus ac loca, & nationes unde fuerunt deducta, non levem quoque noxam experimur, cum ab uno vini genere, & unius loci ad aliud, licet in eodem loco natum, sit transitus, quòd pariter annotavit Hippocrates, nam ad aliquot dies noxam aliquam persentimus, antequam Stomachus illi assuescat.

Multiplex itaque, ac diformis cibi, ac potus varietas, ea est potissimum, quæ Principum sanitati bellum indicit. Siquid enim admirandi, & portentosi in genere Animalium, Piscium, Terræ, Maris, uspiam apparet, illicò alicujus Principis mensæ destinatur, & dono mittitur, sic magnus ille Rhombus,

&ad-

& admirandæ magnitudinis, qui in Adriaco captus est, & cimbam onerabat, piscatorum nemo inter suas capturas numerare ausus est, Domitiano itaque missus est, ad cuius spectaculum in concilium vocati sunt Proceres, quorum alii ajebant, Piscem illum capi voluisse, ut Principis mensam decoraret, alii peregrinam hanc belvam, grande omen esse magni, & clari Triumphi, alii requiri ad fabricandam patinam novum Prometheum, ad quem Rhombum alludens Juvenalis cecinit.

Quidquid conspicuum pulchrumque ex æquore toto est,
Res fisci est ubicumque natat; donabitur ergo

Hac in re equidem fuit magni Cæsarum intemperantia in cœnis, quibus varia indebant nomina, quales fuerunt cœnæ Augusti, & Vitellii, nomine dodecatheos appellatæ, in quarum una Augustus, & convivæ, Deorum, Dearumque habitu discubuere, ac inter ipsos Augustus pro Apolline ornatus est visus, quòd convivium, licet in secretiori Palatii parte factum, vulgus latere non potuit, nam cum eo tempore magna charitate annonæ Urbs laboraret, acclamatum est, frumentum omne Deos abligurisse; ridenda sanè convivia, in quibus ubi sub vestibus Deorum, tot diversis cibo-

rum generibus ventrem infarcirent, cum ambrosia, & nectare tantumodo victitarent Dii, imò interdum una potione tantum essent contenti. Sic de supremo Deorum Martialis lusit

Iuppiter ambrosia satur est, nunc nectare vivit.
Ab huiusmodi autem vanitate, longè profectò absunt nostra hac ætate Principum mensæ; attamen cum singulari apparatu instructa ferè semper appareant, ac persępè in publico conspectu, non adeò facilè est, ut quis licet sobrius sibi temperet; quin ex epularum novitate aliquid delibando sanitati injuriam aliquam inferat.

Temperet igitur sibi Princeps à satietate ciborum non minùs, quàm à multiplici varietate, & æquo animo patiatur Medici ad Principis sui salutem excubantis morositatem, si in feliciori valetudinis statu aliquid moneat, quod gustus jucunditati non benè sapere videatur; Non omninò placet vulgatum illud Celsi. *Sanus bomo, qui & benè valet, & suæ spontis est, nullis obligare se debet legibus, ac neque Medico, neque jatralipta egere*; largiamur id verum esse in privatis hominibus, at non in Principe, cuius bona valetudo publicæ felicitatis magnum est præsidium, adversa verò

mul-

multas ærumnas comites habet. Id unum autem ad parcitatem, & ſimplicitatem victus ſervandam, deberet ſufficere, quòd ſaniores, & longæviores eſſe ſoleant, qui frugalem, & ſobriam vitam ducunt, quàm qui lautam. Cuius rei argumentum eſse poſsunt veteres Heremicolæ, qui herbarum radicibus, & palmarum fructibus victitantes, vitam ad integrum ſeculum producebant, veluti de Paulo Heremita, & Antonio Abbate refert Divus Hieronymus. Hujuſmodi quoque exemplum viderunt poſteriora hæc ſecula in Clariſſimo Viro Ludovico Cornario, Patritio Veneto, qui cum à vita nimis lauta, idem ſibi fatum, quòd fratres ſuos in primævo ætatis flore ſuſtulerat, imminere adverteret, ad ſobriam vitam tranſeundo, fortis, ſanus, integer corporis, & animi viribus, pancraticè, ut dici ſolet, vixit, ut nonageſimum ſextum annum agens, elegantiſſimum libellum conſcripſerit *De vitæ ſobriæ commodis*, dignum ſanè, qui commentariis illuſtretur, quòd, ſi quid otii mihi dabitur, forſitan exequi in animo eſt.

Qualia porrò, ad id, quod expetitur debeant eſſe cibaria, qua Menſura, qua Hora, quo ordine ſint aſſumenda, neminem fore credi-

diderim, qui certis possit definire legibus, tam varia sunt alimenta, tam varia temperamenta, Corporum habitus, diversæ Regiones, & consuetudines, & quædam idiosincrasiæ, ut vocant, specificæ quædam proprietates, ut experientia potiùs, quàm Scriptores sint consulendi. Ad cuiusque igitur Stomachum est provocandum, ille enim æquissimus est Judex, ea idcircò alimenta quæ facilè coquuntur, quæ promptam habent diadosim, & Corpus benè nutriunt, illa cæteris sunt præferenda. Signum itaque bonitatis cibi, saltem in genere erit Bonitas coctionis, & prompta nutritio. In hanc rem animadversione digna sunt Lucretii Carmina

Nec multum refert quo victu Corpus alatur,
Dumodò quod capias concoctum didere possis
Artubus, & Stomachi humectum servare tenorem.

Plurima apud Scriptores de re cibaria extant monumenta, quare solùm ea pertingam, quæ ad rem meam faciunt, & quæ ad Principum Valetudinem tuendam mihi videbuntur magis accommoda; sed hac de re in sequenti Capite. Primum itaque ad tuendam valetudinem cavendum erit à satietate, quæ obstructionum parens est, & morborum nutrix, sicuti etiam ab altero extremo, à nimia Ciborum parcita-

te,

e, ne corpus debito alimento fraudetur, non
deò tamen velim, ut alimenta expiantur in
pondere, numerò, & menſura, ſed ea mode-
atione, ut Stomachus gravamen, & diſten-
ionem non ſentiat, ſed perſæpè inter illece-
ras, & gratos ſapores, quibus guſtus per-
ellitur, gravitatem non advertimus, niſi
poſtquam è menſa ſurrexerimus. Hanc diffi-
ultatem juſta menſura cibos capiundi, doctè
non minùs, quàm eleganter adnotavit D. Au-
guſtinus Libro 4. contra Julianum his verbis.
*am verò cum ad uſum ventum fuerit neceſſariæ
voluptatis, per quam reficimus Corpus, quis ver-
is explicet; quemadmodum nos modum neceſſita-
is ſentire non ſinat, & ipſum limitem procuran-
dæ Salutis, ſi qua adſint delectabilia rapiendo
abſcondat, & tranſeat putantibus nobis ſatis non
eſſe, quod ſatis eſt, dum libenter eius provoca-
ionibus ducimur, exiſtimantibus nos adhuc age-
re negotium valetudinis, cum agamus potius vo-
luptatis; ità neſcit cupiditas ubi finiatur neceſſi-
tas.*

CA-

CAPUT V.

Cibaria, quæ ad bonam valetudinem sunt minùs apta, Principibus magis usui esse; de cibis primæ, & secundæ mensæ quædam adnotantur; quid sit apud Hippocratem, carnes esse leves ad stateram, quid apud Aristotelem vinum ethicum.

QUòd vulgò dici consuevit, nimirùm quòd persœpè meliora videamus, & deteriora sequamur, id in conviviis omnibus, & potissimum in Principum mensis magis usuvenit; cibaria etenim quæ aptiora sunt ad valetudinem tuendam, & utiliores succos præstant, ferè neglectui sunt, & alia exotica, & peregrina, ac difficilis coctionis, seu pravi succi magis appetuntur, & exquiruntur. Panis cibus omnium communis; si quasdam ferinas gentes in extremo Septentrione excipias, quas Ictiophagos vocant, qui piscibus victitant, in Principum mensis locum quidem primum habet, & ultimum, nam quamvis sit *tener*, & *niveus*, *mollique siligine factus*, parum de illo degustant Principes, & quandoque solùm mollior illius pars

ad

ad extergendos inunctos digitos inseruit. Hoc tamen in omnibus conviviis lautè, & opiparè instructis, in quibus abundent opsonia, exiguum panis absumitur, sic quando Servator noster quatuor ferè hominum millia septem panibus hordeaceis, & quinque piscibus saturavit, illius discipuli de panis fragmentis duodecim collegerunt cophinos, nulla de piscibus mentione facta.

In mensis itaque Principum, levem habent gratiam *dona laboratæ Cereris*, non ita Bachi Pomonæ, & venatricis Deæ munera. Panis igitur ex laudabili tritico benè fermentatus, subactus, ac ritè coctus, firmum & vitale alimentum præstat magis, quàm quodcumque aliud cibi genus, itàut eo solo, & aqua possint vivere homines.

Satis est populis, fluviusque, ceresque,

ajebat Lucanus. Sic Juvenalis quoque *panem & circenses*, ubi enim populi frugibus, & spectaculis abundant, uti olìm populus Romanus, felicem vitam degunt. Sic vidimus hoc anno, quanta calamitate toto penè pressa fuerit Europa ob annonæ charitatem, quàm algidissima hyemis constitutio, cui nullam aliam similem priora secula viderunt, invexit, frugibus radicitus exustis. Hinc nulla

cu-

cura bonos Principes magis fatigavit, quàm, ut quolibet prætio fruges aliundè exquirerent, quibus subditos suos, tanquam filios pascerent.

Locus egregius extat apud Hippocratem in primo Epid. *Imbecilliora cibaria brevem vitam habent*; locum hunc subobscurum egregiè interpretatur Vallesius, ut uno quidem modò pro debilioribus cibis intelligendi sint ii, qui sint facilis coctionis, quia facultati comutanti parum resistant, & hujusmodi cibos brevem vitam habere, quia parum maneant in corpore, cum uti ex Aphorismo, *Eorum, quæ velociter nutriunt, veloces quoque fiunt excretiones*, altera verò interpretatione, quòd imbecilliora cibaria brevem vitam habeant, nimirùm quòd paucum alimentum præstando brevitatem quoque vitæ præstent. Panem itaque laudatissimum succum humanis corporibus suggerere, qui ob similitudinem partibus apponatur, & firmiter adhæreat, ac propterea ad sanitatem, & longævitatem multum conferat, consentiunt omnes. His licet adiicere panem benè coctum, qualis est nauticus, corruptioni non esse tam facilè obnoxium, sicuti cætera alimenta, veluti carnes pisces, & fructus. Panis ad longum tempus asservatus

us non putrescit, & vim nutriendi retinet, anis ergo, quem primum, & communem homi-um victum, & etiam apud primos parentes in su fuisse deducunt nonnulli ex illo Ecclesia-ici: *Initium vitæ hominis, aqua, panis, vesti-entum*, cæteris alimentis præferendus est, intermiscendus, quare non immeritò Ve-ulamius panem ciborum firmamentum appel-bat. Salubre consilium itaque fuerit Prin-ipibus, ut pane vescantur ritè parato, il-am benè permansum, & salivali fermento nbutum cibis intermiscendo, cum aliqua qui-em proportione ad reliqua edulia, non ea ta-ien, quam excogitavit M. Ficinus de Stu-iosorum Sanitate tuenda Libro secundo. *Pa-is*, ajebat ille, *esto duplus ad potum, tri-us ad carnes, quadruplus ad pisces*, ingenio-quidem, sed hujusmodi legibus arctari non ecet eum, qui benè valeat, & suæ spontis, quales sunt Principes. Augustus perfu-m frigida panem pro potione in siti sumere lebat; idem panis unciam cum paucis uvæ iracinæ acinis quandoq; edebat, quippe ve-ebatur ante cœnam quocumque tempore, loco, quod stomachus desideraret, Aucto-Svetonio.

Quantum autem partium spirituosarum con-ti-

tineat panis benè fermentatus norunt Chimici, qui ex illo ſpiritus acido volatiles educunt, egregium balſamum ad ſtomachi fermentum hebetatum renovandum, qua de re legi meretur Etmullerus. Hanc ob cauſam inter alimenta nihil eſt, quod ſtomacho pene ſit magis familiare, ut in ſanitatis ſtatu neminem capiat panis faſtidium, imò in ſtatu morboſo, pro argumento proximæ ſanitatis accipiatur, ſi æger incipiat panem appetere. Obſervatione dignum eſt, quòd ſi quidam Idioſincraſiam, à quibuſdam cibis ſummè abhorreant, uti à caſeo, pomis, ovis, aliiſque rebus, nullus ferè obſervatus fuerit, panis abſtemius, præter puellam quandam cujus meminit Bruyerinus, quæ in Gallia Belgica cum ſexdecim annorum eſſet, nunquam panem deguſtavit imò ſi illius momentum in ſero lactis, quo maximè delectabatur, poſitum fuiſſet, illicò nauſea tentaretur. Neque ratione, & auctoritate caret, eorum, qui pauco pane, & multa carne veſcuntur fætere animam; caro enim utpote ex ſua natura corruptioni obnoxia, nonniſi ſuccos ejuſdem indolis poteſt ſuggerere, ſi nimius ſit illius eſus; refert Bruyerinus Lib. 6. de re cibaria, ſe noviſſe literatum hominem, cui hoc peculiare

fuit,

iit, multis carnibus, pauciſſimo autem pane
eſci, ideoque fœtidiſſimum oris halitum illi
ontigiſſe; revera nullus odor gratior eſt præ
æteris alimentis, qui ſpiritus recreet, quàm
anis odor è furno recenter extracti.

Carnium uſum quod ſpectat, non raro à
Principibus hac in re graviter peccatur, dum
arnes animalium domeſticorum reſpuunt, &
erinas, ac ſylveſtres magis appetunt, quæ
on ſolùm à natura humana alienæ ſunt, ſed
lifficilis coctionis, quales carnes ſunt Cervo-
um, Damarum, & caro Apri, quod à Satyrico
uorum temporum luxum ſugillante, dicitur
nimal propter convivia natum. Obſervatione
lignum eſt, quòd tradit Hippocrates ſecundo
de Dieta, ubi damnat carnes *graves in ore,
& ad ſtateram*; P. Martianus locum hunc ob-
ſcurum explicans, ait carnes omnes quarum
gravitas in ore percipitur, & ad ſtateram
manifeſta, hoc eſt, quæ data paritate molis,
aliis gravior eſt, duræ coctionis eſſe, & ſto-
macho ponderoſas, in quo cenſu referuntur
carnes bubulæ, ſuvillæ, atque etiam lepori-
næ, hoc idem dicendum de piſcibus marinis
durioris, & denſæ carnis, & de avibus aqua-
ticis, quæ fortiores ſtomachos exigunt, &
corpora magis exercitata, quod in Principi-

bus non evenit, qui in otio potiùs, quàm labore ævum traducunt. His addendum carnes hujuſmodi ad ſtateram graves ex obſervatione Sanctorii in Statica, difficilioris eſſe perſpiratus, quàm carnes leviores, quales ſunt carnes vervecinæ. Quare alimenta hujuſmodi, licet coquorum mangonio guſtui ſapiant, craſſiores ſuccos ſuggerunt; in vaſis ſanguiferis, & viſceribus infarctum, & obſtructiones generant. Solent quidem hujuſmodi carnes duriores, ad aliquot dies aſſervari, ut teneriores fiant, ac per æſtatem in conditoriis nivium teneri, ad macerationem, & putrefactionem ferè, quod non adeò laudandum, nam perſœpe proximæ corruptioni multum de Spiritu vitali illis decedit, ideò ab Hippocrate ſecundo de Dieta, probantur magis carnes recentiores, utpote ſalubriores. Ad teneritudinem verò ipſis conciliandam, carnes hujuſmodi duriores flagellandæ, ac perdomandæ, fractis enim illarum fibris molliores fiunt, & ſtomachico fermento minùs rebelles.

Utiliores quoque ſunt carnes volatilium, quæ liberiore Cœlo, & naturalibus paſcuis ſuis fruuntur, quàm altiles, & cortales, ut vocant, quæ quidem pinguiores ſunt, ſed

mi-

minùs ſalubres ; ùtpote minùs exercitatæ , ſummatim carnes omnes laudantur , quæ facilè perſpirant , quales ſunt vervecis ex obſervatione Celeberrimi Sanctorii , & carnes omnes , quæ , uti ajebat Hippocrates , ad ſtateram leves ſunt , ut quæ multum aereæ ſubſtantiæ contineant, quòd ob faciliorem perſpiratum Principibus præſertim, quibus corporis exercitatio non adeò familiaris eſt , valdè conducit . Neceſſarium itaque foret , Principes , quibus magno cultu , & apparatu ex variis carnium generibus inſtructæ ſunt menſæ , ſive à ſuis Medicis , ſive ab ipſa experientia edoctos eſſe , quæ carnes ſtomachum magis gravent , quæ cocto faciliores ſint , & alvo magis ſecedant , quod itidem de piſcibus dicendum , cum quibuſdam anni temporibus piſculentos dies agunt , ne poſtea jam ſaturi , cum ad frigidas menſas fit tranſitus (ſic enim Veteres ſecundas vocabant) ad nova gulæ irritamenta aqualiculum nimis onerent

Poſtquam exempta fames , & amor compreſſus edendi
Fit ſtrepitus , menſæ ſuccedunt dona ſecundæ .

Hic præſtò ſunt , qui magna celeritate aliò adportent , quidquid culinam redolet , & longo ordine inferant , quæ laſſatæ voluptati ſo-

lamen aliquod apta ſint adferre, quare temporis momento nova metamorphoſi apparet menſa inſtructior, quàm antea. Mos hujuſmodi in Italia rerum omnium, quæ ad luxum ſpectant feraciſſima in Aulis Principum per antiquus eſt. Menſæ Syracuſanæ, & Italicæ præcæteris lautiores celebrabantur, ut etiam adagii loco eſſent, quoties lautam menſam quis velet inuere, ſic Plato in Epiſtola ad propinquos Dionis, negat ſibi felicem illam vitam in Siculis, Italiciſque Menſis, ac reliquis voluptatibus ſitam nunquam placuiſſe. Athenæus quoque in dipnoſofiſtis inter opiparas menſas, & omni delitiarum genere refertas Italicas refert.

Ad menſas itaque ſecundas, in quibus videre eſt miro, & eleganti ordine diſpoſita varia bellariorum, & cupediarum genera, acetaria, holera, fructus quoſcumque peregrinos, ab Alcinoi hortis, ſi licet, uſque deductos, atque omnia, quæ coquorum ingenioſa manus figurare didicerit, periclitatur temperantia, & conſectariè bona valetudo. Quoniam autem à pinguioribus in prima menſa infractus eſt appetitus, ut plurimùm in ſecunda ad illum acuendum, ab acidis ſubſidium quæritur. Lactuca ex variis acidis, &

fal-

alſis quoque parata primum locum mereri ſo-
et, more Veterum, apud privatos tamen ho-
nines, & vulgarem gentem noſtra hac ætate
rima menſa in uſu eſſe conſuevit, de hac
Martialis

Claudere quæ cœnas Lactuca ſolebat avorum,
Dic mihi cur noſtras incohet illa dapes.

De fructibus hoc adnotare licet, quod Prin-
cipes nunquam fructus edant in tota ſua ma-
turatione, & integritate, nam ad illorum
menſas, quæ ſolùm raritate, & prætio æſti-
mantur, fructus apponi ſolent aut præcoces,
aut ſerotimi, præcoces acerbiores ſunt, &
crudos ſuccos generant, ſerotimi fatui ſunt,
nullius gratiæ, & bonitatis. De ficubus hæc
habet verba Hippocrates in ſecundo de Dieta
Primæ ficus peſſimæ. Dominum ſuum itaque
admoneat oportet Medicus, ut ab immodico
fructuum fugacium eſu ſibi temperet, quales
ſunt ii, quos horreos vocant, & naſcuntur ſub
Ora, & Opora, Oram autem, & Oporam Græ-
ci vocabant tempus illud, in cujus medio ori-
tur Canicula, quod quadraginta dierum eſt,
de quo Galenus pluribus in locis, ut in ſecun-
do de Alim. Facult. & tertio Aphor. 14, fru-
ctus enim hujuſcemodi corruptioni facilè ſunt
obnoxii, & bilioſas diarhæas per æſtatem in-

ducunt, unde Galenus in libro de Vitio, & Bon. ſuccorum, ob illorum uſum immoderatum ſe bis ægrotaſſe ingenuè fatetur. Abſit tamen ut illorum uſum improbare audeam, quos nimirum ad ſitis, & æſtuantis ſtomachi ſolamen natura genuit, ſi nive ſeu aqua perfrigerati aſſumantur, eo tempore, quo

. . . . Procion furit
Et Stella veſani Leonis
Sole dies referente ſicos.

Quoniam autem nivis, qua carere menſas Principum monſtrum eſſet, facta eſt mentio, non improbatur moderatus illius uſus, ſed abuſus, tanquam ſummè noxius damnatur. Profectò potiones illas, & ſorbitiones ex acido citri, limonum cum ſacharo ad congelationem uſque, quas ingenioſa ſitis commenta eſt, nemo ſanæ mentis unquam laudarit, dum ad illarum deſcenſum horreſcunt viſcera, & occaleſcit ſtomachus, & paulò poſt moleſtior fit ſitis. *Nix ſitim facit*, ajebat Rhaſis Libro vigeſimo primo Tract. quinto, quod efficit, dum palati poros, & fontium ſalivalium, unde ſeroſus latex jugiter emanat, occludit. Veteres in conviviis pro more habuiſſe frigidam, & calidam aquam potare ſatis notum eſt, ut ex Martiali.

Cal-

Caldam poſcis aquam, ſed nondum frigida venit?

mò quòd mirum eſt, aquam calidam in de-
i i s habebant, qualis luxuriæ ſpecies noſtra
ætate obſolevit; Priſcos homines aqua geli-
la, & calida uſos fuiſſe facilè crediderim, ut
noxam, quam frigidæ potus induceret cali-
læ potione eluerent, & emendarent. Hinc
amen conſuetudinem calidam potandi, non
deò laudabat Martialis, ſic enim ille

Poſſideat Lybicas meſſes Hermumque, Tagumque.
Et potet calidam, qui mihi laudat aquam.

Equidem ſi rectior eſſet nivis uſus, atque
ut Juriſtæ ſolent dicere, cum moderamine in-
culpatæ tutelæ, pro ſingulari beneficio à Di-
vina bonitate, ad repellendam æſtuantis aeris
violentiam, nix eſſet accipienda, in locis
præſertim calidioribus, ut in Sicilia, Regno
Neapolitano, ac tota ferè Italia, tum pro
ſanis, tum pro ægris corporibus. Ubi enim,
uti aliquando evenit, cum per hyemem, vel
paucæ nives, vel nullæ è Cœlo delapſæ fue-
rint, ac propterea nivalis annonæ caritate la-
boretur, annus ille pro nefaſto habetur, nec
obſerva tione caret, quòd in hujuſmodi caſu
longè pl ures, & graviores morbi vagati fue-
rint, quàm cæteris temporibus. Perantiquum

 fuiſſe

fuisse nivis usum, etiam apud Judæos, habemus ex Proverbiorum Libro: *Sicut frigus nivis in die messis, ita legatus fidelis ei, qui miserit eum animam requiescere facit*. Judæis autem nivem suppeditabat Mons Libanus, quem Tacitus Histor. Lib. 5. præcipuum Montium in ea Regione esse ait, *& mirum dictu tantos inter ardores opacum fidumque nivibus*, ac in tanta copia, ut Jordanem Amnem alat, & fundat. Sicuti autem non modica sunt bona, quæ ex nive proveniunt, siquis benè utatur, ita non pauca, & vulgaria sunt mala, quæ ab immoderato illius usu promanant, quæ recensuit Hippocrates 5. Aph. 18, & 24.

Magna itaque cautione opus est in re, quæ tam suaviter gustum percellit, perdifficile est enim, ut quis sibi temperet, ubi siti urgetur, & gelidas potiones habeat in promptu, ne illas affatim hauriat, quod sanè periculosum est, præsertim si corpus antea fuerit excalefactum, cum exempla non desint illorum, qui post gelidæ potionis haustum syncope correpti fuerint, & non secus, ac epoto veneno repentè interierint, attamen tam gravis noxa vitari, aut saltem corrigi potest, si sorbillatim potiones huiusmodi gelidæ assumantur, dum enim in ore paulisper detinentur, ac len-

tè

è per Oesophagum descendunt, multum de ... no rigore deponunt, & stomachus in ante... essum per communicationem refrigerium per... entiscit, quam cautionem valdè commendat Tschirnhausius in suo eleganti Libro *Medicinæ Mentis, & Corporis*, ubi refert, pluries ausum uisse à vario corporis exercitio adhuc æstuantem, aquis artificio congelatis se reficere, absque ullo quòd ob id senserit incommodo, o quòd ob nimiam qua palatum afficit frigiditatem, non nisi pauxillum singulis vicibus assumeret, ubi ex adverso ait se quosdam vidisse, in simili statu cerevisiam avidiùs, & copiosiùs inglutientes, in gravissimos morbos fuisse collapsos, à quibus vix liberari potuerint.

Nihil porrò est, quod Principum valetudini, vel clanculum, vel apertè sit magis hostile, quàm vini potus, si immoderatior sit illius usus, neque solùm valetudini, sed etiam famæ, & existimationi. Satis nota sunt magnorum Virorum exempla, quibus bibacitas probro fuit, & rerum gestarum gloriam obumbravit, uti Alexandro Magno, cuius in vino intemperantiam, ut cohiberet Androcides Vir Sapientia clarus, referente Plinio Lib. 14. Cap. 5. sic illi scripsit: *Vinum potaturus Rex, me-*

memento Te bibere ſanguinem terræ. Catoni quoque cenſorio Viro objiciebatur ebrietas; vitium hujuſmodi latere non poteſt, eòque minùs in Principibus, adeò ut facilè in vulgus dimanet, & ſcomatibus interdum derideatur, ſic Tiberius Nero, Biberius mero vocitari conſueverat. Vinum equidem ſi moderatè potetur, magnas præſtat utilitates ad corporis vires confirmandas, ſed eodem nihil perniciosiùs ſi modus abſit, naturam enim ignis habet, quo nihil eſt utiliùs, & eodem nihil nocentiùs. Magnates & Principes Viros podagra, & nephritide cognatis affectibus, & hæreditario jure à Parentibus in filios transferri ſolicitos, ſepiſſimè infeſtari nemo non novit; quare Lucianus in ſua Tragopodagra longam ſeriem Heroum, quos Poetæ celebrant, podagra laborantium recenſet. Quantum virium utrique affectui generando, & alendo habeat vinum largè hauſtum, ipſamet experientia ſatis palam facit, dum tartaro ſuo, cuius prægnans eſt, articulis duram, & lapideam materiam affigit. Ut ergo Principes hoſpites tàm infeſtos ab Aula arceant, vino quidem utantur, modicæ naturæ, ſive limphato, cavendo à vinis meracis, & quæ magis commendantur. Laudatur vinum vetus defęcatum *eden-*

tu-

tulum , ut ipſum vocat Plautus in Pœnulo, quod non mordeat, in planitie potiùs, quàm n collibus natum, minùs enim tartari in ſinu ſuo recondit , ſummatim vinum modeſtum atque ethicum, hoc eſt boni moris; liceat mihi hoc uti vocabulo , quo uſus eſt Ariſtoteles n Rhetoricis οἶνος ὁ ἠθικος, Theophraſtus 6. de Cauſis Plant. ait, *id vini genus celeriùs purgari, & conſiſtere, quod ſit tenujus , & quaſi vitii mixtura immune*, Gaza, & Hermolaus Barbarus de Vino benè morato intelligunt ; non deſunt tamen, qui οἶνον illud ἠθικὸν de vino percolato intelligendum velint ἀπὸ τȣ̃ ἠθεῖν Vina itaque ſint, ſive ex ſua natura morata, ac tenuja, ſive ſacco percolata, ac ut ita dicam caſtrata, nam *ſacco*, ut ait Plinius *vini franguntur vires*. De vino percolato hoc adnotare licet, quod in dolio repoſitum non ebullit in reliqua vina, quæ in ſuis vaſis ad menſes integros magno ſtrepitu ebulliunt , ac præcipuè ſi meraca ſint, nam in percolatione vina multum fæcis , & tartareæ materiæ ſacci parietibus hærentis relinquunt , quæ in cauſa ſunt, ut vina non percolata ad aliquod tempus effervescant, nec conquieſcant, niſi poſtquam facta fuerit conveniens per ſuperiora deſpumatio, & craſſiorum partium in fundum

præ-

præcipitatio. Id habent etiam notatu dignum vina percolata, quòd elutriatione non indigeant, nec per æstatem pendula fiant, neque dolii parietibus tartaream materiam affigant, quare pro tartaro, cuius in re medica tantus est usus, obtinendo, nunquam aperiuntur dolia, in quibus asservatum fuerit vinum percolatum. Ulterius hac gaudent prærogativa, quod non expectandum, ut veterascant, post enim duos vel tres menses in potu usui esse poterunt. Huiusmodi vinum igitur ex optimis uvis non in collibus, sed in planitie, non adeò tamen ab iis distante paratum, aptius erit ad mensas Principum pro valetudine tuenda, & pro podagricis, ac pro nephriticis effectibus, quantum licet arcendis. Nolo itaque Principum Mensas carere vino, sed habeant vina, quæ sanitati insidias non struant, sed vitales spiritus blandè, & sine noxa reficiant. Non desunt Regum, & Imperatorum exempla, qui hac in re sobrietatis, ac temperantiæ egregium specimen reliquere; Julius Cæsar, Svetonio teste, vini parcissimus fuit, Augustus quoque, eodem referente, in Castris apud Mutinam non nisi ter super cœnam bibebat, e quibus Svetonii verbis, vini Mutinensis agri

præ-

ræstantiam licet deducere, quamvis enim ugustus suæ valetudinis studiosus fuerit, tamen ter tantum super cœnam bibisse agnum fuisset sobrietatis exemplum, quafas est credere vini generositatem, quod utinenses colles gignunt cognovisse, ac ropterea tam singulari temperantia, illo sum in cœna fuisse. Meherclè vina Saxolena, Floriana, Spetiana, Hetruriæ vinis cebrioribus nullatenus concedunt. Neque uicum est hoc beneficium Mutinæ à Deo conessum, ea enim Civitas, præter optima via, & aeris salubritatem, habet etiam optinas aquas, & quod præcipuum est, & ad eram fęlicitatem viam sternit, habuit semer, & habitura est optimos Principes.

CAPUT VI.

Nemini magis, quàm Principi pro conservanda valetudine necessariam esse quotidianam corporis exercitationem.

SI verum est quod scripsit Hippocrates Libro 3. de Diæta, eam esse exercitationis vim, ut in commoderatione quadam inter labores, & alimenta sanitatem positam esse

esse voluerit, *considerandum est*, ait ille, *utrum cibus superet labores, aut labores cibos, aut moderatè inter se habeant, utrum enim tandem superetur. morbi fiunt, ab æqualitate autem inter ipsa mota, sanitas adest*: Igitur sicuti quotipiana alimenta ad vitam, & sanitatem servandam, sunt necessaria, ita etiam quotidianum exercitium ad sanitatis custodiam erit æquè necessarium, ut inter hæc duo proportione sublata sanitatem corruere necesse sit. Si enim modicus sit cibus, & immodicus labor atteruntur vires; ac si multum sit alimentum, ac pauca exercitatio, cumulantur excrementa, & sensim nobis non sentientibus, magni fiunt morborum apparatus, Recta itaque victus ratio, & moderatum exercitium, mutuò se debent excipere, ut sanitas consistat, præcessisse tamen alimenta, & inchoatam coctionem æquum est, nam ut ex Hippocrate in Aphorismis, *ubi fames, laborandum non est*. Apud Persas exercitium, & victus ita colebatur, ut turpe putaretur spuere, nares emungere, uti refert Xenophon in Pædia Cyri Libro 1. certissimo apud ipsos intemperantiæ in victu argumento, quod nostra quoque tempora eiusdem labis coarguit, dum non solùm frequenter expuere, & nares emungere,

e, pro ſanitatis ſtudio habemus, ſed Nico-
anæ fumo, maſticatione, & pulvere, na-
s & fauces continuò provocamus ad conge-
as impuritates excernendas, quæ non cu-
nularentur, ſi vitam magis frugalem, & mi-
ùs deſidioſam ageremus. Natura equidem
ommodis noſtris ſatis intenta, alibi, quàm
n facie aptis emiſſariis nos inſtruxit ad excre-
nenta, tum craſſa, tum tenuia egerenda,
ed nos organa odoratus, & guſtus ad fæda
niniſteria traduximus. Contra huiuſmodi
Hippocratis pręceptum à Principibus frequen-
ſſimè peccari ſatis patet, unde fit, ut non
arò hanc ob cauſam à ſanitatis ſtatu facilè
ecidant.

Corporis itaque exercitatio pro ſanitatis
udio, ſi ulli neceſſaria eſt, maximè Princi-
ibus, quibus ob lautiores cibos, & multi nu-
rimenti, neceſſe foret, ut ita dicam cibos à
boribus ſuperari, ut æqualitas illa, & pro-
ortio, quàm Hippocrates optabat, obtineri
oſſet. Varia ſunt exercitationum genera,
lud tamen exercitium præferendum, quod
principio intrinſeco ortum ducit. *Omnium
erò motuum optimus ille eſt*, ajebat Plato in Ti-
næo, *qui in ſemet ex ſeipſo fit. Nam & mentis,
totius ipſius motioni cognatiſſimus eſt. Qui verò*

ab

ab alio fit deterior. Vehi curru, navi, sellæ gestari, fricari corpus, sunt quidem motiones corporis, sed à principio extrinseco, nec tales sunt, ut ex iis ea beneficia consequantur, quæ à motu musculari obtinentur, uti ex deambulatione cursu, & quacumque alia spontanea corporis motione; ex convenienti enim corporis exercitatione sopitus calor excitatur, circulus sanguinis promovetur, alimenti in singulas partes æqualior est diadosis, ac liberalior est perspiratus, atque obstructiones in visceribus, & vasis sanguineis siquæ sunt expediuntur. *Disruptum est lien, ambula*, ajebat Plautus in Curculione. Rectè sanè, ac eleganter in hanc rem Celsus Libro 1. Cap. 2. *Ignavia maturam senectutem, labor longam adolescentiam reddit*. Summatim humanum corpus, uti de fama Virgilius

Mobilitate viget, vires aquirit eundo.

Princeps itaque cui cara sit valetudo, non minùs cogitet de cibo quotidie sumendo, quàm de quotidiana exercitatione: laudatur deambulatio matutina ante cibum, sub dio magis, quàm sub tecto, cœlo tamen sereno, nec à ventis perflato, sive vespertina ante cœnam; *labores cibos precedant*, ajebat Hippocrates.

Quæ-

Quædam ſunt exercitationum genera, quæ Principibus magis ſunt propria, uti venatus, equitatio, ſaltatio, ex quibus multa beneficia obtinerent, ſi frequentiùs iis uterentur. Venationis ſtudium antiquitùs, ab ipſa juventute Principibus ſatis familiare fuit, ut illis pudori eſſet, niſi arcum tendere, feras inſectari, ſagittas ad ſcopum collimare exactè noſſent, atque hac in re cœteris præcellerent. Sic Achillem legimus à Thetide Chironi traditum, qui illum in venationis ſtudio inſtruxit, ut feras conſectari in ſilvis, & in præruptis montium jugis cum apris, & fortioribus belluis concurrere aſſueverit, quo pacto fortis, & egregius bellator ad bellum trojanum eſt quæſitus, venatio enim eſt rudimentum quoddam ad militarem diſciplinam, in qua inſtructum eſſe decet Principem. Cum ergo venatus multa habeat commoda, magnoque ſit oblectamento, id præcipuè monumenti habet, quod ad ſanitatem multum conferat, ſive enim equitando, ſive pedeſtri itinere per loca aſpera, & prærupta feras ſcrutando, corpus variis motibus exerceri neceſſe eſt, & incaleſcere, ut quæ aliquam gravitatem capiti, ſtomacho, ac viſceribus inferebant, facilè per tranſpiratum diſlentur.

Præter beneficia, quæ à venatione pro ruenda valetudine referunt, non modicam laudem quoque à Poetis, & Scriptoribus promereri consueverunt propter dexteritatem, & sagittandi peritiam, uti Æneas à Virgilio cum septem Cervos in lybico littore pro septem Navibus suis, sagittis occidit, Domitianus à Martiali ob Feras occisas, Gratianus ab Ausonio ob Leonem interemptum. Hac in re digna est, quòd legatur Epistola Sidonii Apollinaris, in qua Theodoricum Gothorum Regem, venandi, & sagittandi peritissimum describit, ait enim illum venatione nuntiata processisse arcu lateri innexo citra gravitatis regiæ offensam, & muliebre credidisse, arcum ab alio tensum accipere, insinuatis enim è regione capitibus, arcum magna vi intendebat, mox spicula capiebat, implebat, expellebat, ut ipsius Scriptoris verba referam, *quod cupias percuti, prior admonet, eligis quid feriat, quod elegeris ferit; etsi ab alterutro errandum est, rariùs falitur figendis ictus, quàm destinantis obtutus.*

Equitatio quoque exercitationis genus est Principibus valdè conveniens, imò necessarium, nisi enim didicerit Equum promptè conscendere, illique aptè insidere, ac fræno regere,

ere, non parum periclitabitur, Equi enim
dulari nesciunt, nec Principes à cæteris di-
nguunt, pauci nimirum sunt Bucephali. Mi-
m sanè; quantum gratiæ, ac favoris apud
opulos sibi adsciscat Princeps; forti & spu-
anti Equo decorè insidens; cum in publicum
rocedit. Statuæ equestres, priscis, & nostris
uoque temporibus magnis Viris, in Foris, &
ublicis viis statui consueverunt. Motus au-
em Corporis per equitationem, quæ semper
abet aliquam concussionem adnexam, ma-
næ est utilitatis, crassos humores stagnantes,
loco dimovendo, eosque simul excernendo.
uravi olìm Equisonem Mutinensem, qui cum
cuta febre laborasset, ob intemperantiam,
nimiam aquæ potionem, factus est lienosus
turgido ventre, adeò ut de hydrope timere-
ur, nec ullo remedio venter detumesceret;
uasor illi fui, ut ad solitum munus Equos do-
nandi rediret, quo pacto perfectè convaluit,
adhuc vivit. Ad valetudinem ergo servan-
am Principibus commoda erit frequens equi-
atio, quam in morbis Cronicis maximè com-
endat Thomas Sydenham, quòd si hoc exer-
itii genus remedium curativum est, erit quo-
ue præservativum à morbis, nam ex Hippo-
rate in Libris Epidemiorum, *quæ facta tol-*

lunt, ante facta fieri probibent. Olìm certè equitatio Principibus magis familiaris erat, ſicuti modò apud Perſarum Reges ſolenne eſt Legatos equitando audire; nunc autem mos inolevit, ut ſuper regales currus in publicum procedant, ſeu in Rhedis ſedentes, aurigare pro more habeant.

Equitatio tamen habet etiam ſua incommoda, ubi enim adſit aliqua diſpoſitio podagrica, aut nephritica, & veſicæ affectio, non parum noxia eſt, quare Hippocrates in Libro de Aere, Aquis, & Locis, ajebat Scythas Iſchiadi obnoxios eſſe, quòd ſuper Equos quotidianam agerent vitam; Infœcundos quoque homines ex nimia equitatione fieri ibidem aſſerit Hippocrates, ex nimia ſcilicet renum, & Vaſorum ſpermaticorum concuſſione, ut etiam hanc ob cauſam oriantur aliquando Gonorheæ. Si tamen equitatio moderata ſit, & placida ſuper Equos Gradarios, quorum copia Principibus non deeſt, non parùm conducit ad Corporis ſalubritatem, eſt enim, ut ait Galenus 2. de Valetudine tuenda Cap. 8. exercitatio mixta ex geſtatione, & opera, qui enim Equo inſidet, muſculos intentos, & in quodam motu tonico exercitos habeat oportet, quare equitatio ex ſui

na-

natura, apta est ad calorem nativum augendum, & ad excrementorum inanitionem promovendam, Stomachi quoque robur non parum confirmat, sensuum instrumenta repurgat, & acutiora redit, quare in Surditate, in Capitis dolore, à Tralliano commendatur.

Creditur quoque equitatio plurimum valere ad crura crasse facienda, quàm ob causam refert Svetonius Germanico, cui graciliora crura objiciebantur, Medicos suasisse, ut equitationi indulgeret, cuius rei rationem esse crediderim, eò quòd crura in equitatione super stapedes multum operentur, etenim qui sæpè equitare solent, musculos, & fibras crurum intentos habeant, necesse est, ideòque sanguis, quem suggerunt Arterię inibi detineatur, nec tam facilè per Venas refluat, sicque partes illæ uberiùs alantur, atque in mole augescant, qualis ratio quoque militat in cæteris partibus, quæ magis exercentur, quòd satis patet in Pistoribus, quibus amplæ, & crassæ sunt manus; *exercitium* enim, ut ait Avicena, *membrum magnificat*. Nisi itaque Princeps noxam ullam præsenserit in renibus & articulis, commodæ, & placidæ equitationi in gratiam sanitatis indulgeat, & assuescat,

eat, ut si ad aliquam militarem expeditionem suscipiendam aliquando cogatur, ad hujusmodi exercitium aliquam habeat assuetudinem.

Est, & alia exercitatio Principibus satis conveniens, atque utilis ad institutum nostrum, licet ab ipsis ad simplex oblectamentum suscepta, saltatio scilicet, & Choreas agere, cum enim exercitatio hujusmodi alternationem habeat, Corpus, & vires non valdè fatigat, & eadem affert beneficia, quæ à cœteris exercitationibus obtinentur, nimirùm caloris, & spirituum exsuscitatio, Corporis excussio, artuum ad varios motus agilitas, & promptitudo. Solenne est Principes in puerili ætate ad saltationem, & Choreas instruere, ut grandiores facti, publicè sui Corporis elegantiam, & majestatem præsseferant, adeò ut Principi, hujusce Exercitii ignaro turpe sit & indecorum, nescire ad armonicos concentus pedes movere. Hanc ob causam, uti memorat Herodotus, Hippoclides Atheniensis, Agaristiæ Clisthenis Sycioniorum Tyranni filiæ matrimonio excidit, cum ignavè, & scurriliter saltavisset. Scipio saltatione maximè oblectabatur, in provectiori, etiam ætate, nam, ut refert Seneca de Tranquillitate Animi *triumphale illud, & mili-*

ta-

*re Corpus movit ad numeros, non molliter se in-
ingens, sed ut illi antiqui Viri solebant, inter
sum, ac festa tempora virilem in modum tri-
udiare, non facturi detrimentum etiam si ab ho-
ibus suis spectarentur.* Commoda, & utilita-
es non referam, quæ tradit Lucianus de Sal-
atione adversus Cratonem, qui Exercitium
ltud tanquam effæminatum, & viro indignum
alumniabatur; beneficium certè quod ex il-
o refertur, non parum confert ad animi hi-
aritatem, & corporis quoque salubritatem.
Iis addere licet, quòd Saltatio Principem in-
ruere possit ad arma tractanda, & in acie
ortiter pugnandum. De Epaminonda The-
anorum Duce legitur, saltatione delectatum
uisse, existimante hoc pacto corporis agili-
atem conciliari, ut quando pugnandum sit,
ò promptiores sint homines. Merionem Cre-
ensem Trojano bello, mira dexteritate, &
oncinnitate corporis in acie pugnantem,
ancque ob causam Græcis, & Trojanis no-
um Homerum celebravit, Saltatorem illum
ppellans. Equitatio itaque, & saltatio in
quocunque Principe rudimenta sunt ad belli-
as artes, in quibus instructos esse oportet,
qui ad imperandum sunt nati.

Gestatio in Sella, præ laudatis exercitatio-

ribus, non multas habet vires, attamen laudabilior semper est qualiscumque corporis motio, quàm simplex sessio, aut statio, quæ vires potiùs fatigat, quàm roboret, dum in statione musculi crurum, & fęmorum in motu tonico perstant, quam ob causam varices in cruribus interdum oriuntur, undè Juvenalis, *Varicosus fiet Haruspex*; cum Haruspices diu stare circa extispicia pro more haberent. Navigatio interdum utilis erit, & salubrior esse creditur in mari propè littus, ob siccas exhalationes, quàm in fluviis, & stagnis. *Navigatio in mari propè littus*, *Inambulatio propè mare satis commoda*, proverbium Græcum erat, quod in Symposiis refert Plutarcus. Deambulationem præ cęteris exercitationibus valdè commendat Hippocrates 2. de Diæta, præsertim matutinam, & aliquam etiam à cœna sumpta. Phædrus apud Platonem ex sententia Acumeni Medici inambulationem in loco aprico extra Urbem iis præferebat, quæ fiunt intra Urbis pomæria forsan quoniam inibi purior sit aer.

Ludus parvæ pilæ apud Veteres satis usitatus, à Galeno pluribus in locis commendatur, cujus usus quoque nostra ætate satis familiaris est; quare Romanos Cæsares non puduisse

luisse publicè se etiam exercere pila, & folliulo, Scriptorum monumenta testantur; sic Vespasianus, qui prospera usque ad senectam aletudine usus est, sępè se exercebat in Sphæisterio, teste Svetonio. Antoninus quoque Imerator, ut ex Eutropio habemus, inter paestritas non rarò visus est. Gusthavus Odulhus egregius ille bellator, cui vincere ludus rat, post relatas victorias adhuc calens à æde, spectantibus exercitus sui Primoribus, olle ludebat, ut refert Catarinus ab Avila. Quantum itaque conferant moderatæ corporis exercitationes ad prosperam valetudinem uendam, cum ad vitam quoque valetudinaiam diu producendam multum possint, exemlo esse poterit Herodicus ille Artis Gimnastiæ repertor, qui licet pro exemplari valetudiarii hominis traduceretur, attamen lineæ viam ad seculum usque hoc pacto produxit.

Inter exercitationis genera, non immeritò ecensetur venereorum usus, legitimus tamen, uem Tiberius Clinopalem vocabat, verùm ac in re non mediocri temperantia opus est, oc enim exercitium si modum excedat, corpois vires atterit, & animæ ipsius systasim conutit; si tamen modus adhibeatur, non prorsus nutilis est, spiritus enim exsuscitat, & ala-

crio

criores efficit. Egregiè ſanè in hanc rem Celſus *Concubitus neque nimis pertimeſcendus, neque nimis concupiſcendus, frequens corpus diſſolvit, rarus excitat*. Cum ergo eos, quibus cœteris imperare ſors dedit, nihil magis dedeceat, quàm coelibatum profiteri, nihilque ſubditis ſit optabiliùs, quàm Aulam videre liberis plenam, bonum Principem, ubi juſtam ætatem adeptus fuerit, pro ſuſcipienda prole decebit eſſe uxoratum, ſed pro valetudine conſervanda, non valdè uxorium. Dictum elegantiſſimum Licurgi hic placet apponere, quod Principibus magis, quam cuiquam videtur congruere; Quæſitus Vir ille Sapientiſſimus, cur in ſuis legibus ſanxiſſet, ne Maritus perpetuò cum Uxore cubaret, ſed ad certa quædam intervalla ſejuncti degerent, reſpondit ſe tres ob cauſas id ſtatuiſſe, primam, ut viri alacriores eſſent, non ſemper Uxoris lateribus hęrentes, ſecundam, ut amor, inter Conjuges interdum ſopitus reviviſceret, tertiam, ut filii robuſtiores eſſent, & vivaciores. Promovet quoque venereorum uſus circularem ſanguinis motum, & vaſorum ampliationem, ſi moderationem conjunctam habeat; norant id quoque antiquæ mulieres, quæ pro more habebant Virgini, antequam

Tha-

thalamum ingrederetur, ut cum Viro concumberet, filo collum metiri, manè autem eodem filo collum remetiri, ac si illud non sufficeret, ad totum collum complectendum, gestientes proclamabant ex Virgine mulierem factam; ad quam consuetudinem alludens Catullus in Nuptiis Thetidis, & Pellæi ic lusit

Non illam Nutrix orienti luce revisens,
Hesterno poterit collum circundare filo.

CAPUT VII.

Regulam Inversam Somni, & Vigiliarum, Principum Aulis valdè familiarem, ad tuendam valetudinem minimè aptam esse.

LUbricam esse Principum Valetudinem, ac persępè illos ægrotare mirùm non est, quando, non in unum tantum, sed in omnia ferè præcepta, quæ ad servandam sanitatem conducunt ab iis graviter peccetur, mirum est inquam, cur non, & sępiùs, & graviùs ægrotent, adeò à communi vivendi ritu deviant, ut à cœteris sic distingui illis proprium videatur, quemadmodum Planetis naturale est in contrarium niti motu opposito illi

illi, quo ſtellarum multitudo conſtanti ordine movetur ab ortu in occaſum. Huc quadrat illud Ovidii, qui finxit in ſecundo Metamorphoſeon Solem de ſeipſo ita loquentem

Nitor in adverſum, nec me qui cætera vincit
Impetus, & rapido contrarius evebor orbi,

Si in malo rerum non naturalium uſu ullus error ab iis committitur, maximè in ſomno, & vigilia; ut plurimum enim dormiunt Principes, cum totus Mundus vigilat ad opera intentus, vigilant autem, cum non ſolùm homines, ſed cuncta animalia in terris, & piſces quoque in mari ſomno indulgent. Ex hac regula inverſa, nocte vigilandi, & die ſomnum captandi, quæ nullam proportionem habet cum naturæ legibus, num quicquam boni inferri poſſit, iiſdem Principibus judicandum relinquo, ſatis enim liquet naturali ordine noctem quieti, & ſomno deſtinatam eſſe; diem verò vigiliis, & operibus. Dum volumus ſomnum captare, lucem quantum poſſumus arcemus, lux enim ex ſui natura ſpiritus ad ſenſus externos allicit, & vigilias infert, tenebræ ſomnum conciliant, qui ſpiritus ad interiora prolectat. Huc ſpectat Oraculum illud Hippocratis in primo de Diæta, *Lux Orco, tenebræ Jovi, lux Jovi, tenebræ*

Or-

Orco. Non ineptè propterea ab Hesiodo in Theogonia Somnus noctis filius dicitur, & Nox Microcosmi, Vigilia verò Dies. *Noctu dormiendum, interdiu vigilandum*, ajebat Hippocrates in Libro Prognost. in cujus loci expositione Galenus hæc habet verba. *Temporibus Hippocratis non aliud fuit ex natura aliud ex consuetudine, nunc verò Divites è contrario agunt, cum in quibusdam aliis, tum somno, interdiu dormientes, noctu vigilantes*. Hanc consuetudinem invertendi tempus somni, & vigiliarum, acriter increpabat Seneca: *Antipodas in Urbe habemus*, ait ille; Morem hunc itaque perantiquum esse constat, qui semper damnabitur, & semper retinebitur.

Apud Græcos, Ægyptios, Romanos, Magnatibus morem fuisse noctes majori ex parte insomnes traducere, cum amicis cęnando, ex Poetis, & Scriptorum monumentis compertum habemus, mos enim illis erat cum domesticis modicè pransitare, vel matutinis horis jentaculum aliquod sumere, mox cum amicis lautè cęnare, in Tricliniis discumbendo, qualem morem Judæi quoque à Romanis, quibus parebant, per assentationem recepere, unde Christus Servator noster in ultima cęna cum Discipulis, in Triclinio discubuit, quam-

quamvis Pictores antiquitatis ignari, quibus quidlibet audendi semper fuit potestas, illum sedentem in capite mensæ soleant depingere, non enim in sinu Christi potuisset Joannes somnum captare, neque Maria Magdalena, dum Christus in Betania cœnavit apud Lazarum, stans retrò potuisset illius pedes lavare, nisi discubuisset, uti ex antiquo marmore Patavii invento ostendit Fulvius Ursinus, in Libro de Triclinio, atque Octavius Ferrarius in Opere Eruditissimo de re Vestiaria. Forma autem Triclinii, apud laudatos Auctores visitur delineata; erant enim tres lecti, quorum unus erat in fronte, reliqui duo ad latera ad plures convivas excipiendos idonei, spatio medio ministris relicto, unde Horatius

Sæpè tribus lectis videas cœnare quaternos.

Lectum etiam unicum in suis ædibus ritè, & decorè paratum, in quo cum magno luxu, & pompa cœnitarent, habebant. Veteres enim in stratis discumbentes, ad noctes integras cœnas traducebant, à Sole usque ad Solem interdum, mimos, Pantomimos, citharedos, & Phonascos habebant, ut postquam epulis corpus saturassent animos quoque hujusmodi illecebris pascerent, interdum

quo-

oque literatos homines habebant, quos rebus ſublimioribus diſſerentes audirent, Æneas poſtquam apud Didonem regio apparatu, coram Aulæ Proceribus cœnaſſet, ſurxit crinitus Jopas, qui cœpit canere

. . . . Errantem Lunam, Soliſque labores,
Unde hominum genus & pecudes, unde imber & ignes.

oc idem legitur apud Lucanum, cum Juis Cæſar, victo Pompejo, à Cleopatra maa pompa & luxu exceptus eſt, poſt cœm etenim remotis epulis, ut longis colloiis noctem produceret, Achoream compelvit, ut Ægypti res abſtruſiores, ſacra & ntis mores proferret. Cum autem priſcis mporibus paucas poſt horas à Solis occaſu, l ante etiam uti Domitianus, Svetonio te, qui non ultra Solis occaſum cœnabat, nvivia ſua celebrarent, & poſt epulas nois reliquum cantu ſimphoniiſque, & erudis colloquiis tranſigerent, in iis ſi longiores ctes fuiſſent, penè abſolutum erat coctionis us antequam ſomno ſe traderent, quare præpoſtero ſomni, & vigiliarum uſu, à orbis minùs plectebantur, quàm qui noſtra tate hujuſmodi vitæ genere delectantur. rincipes enim multum nocturni temporis impen-

pendunt in multis occupationibus, quæ a
regimen spectant, conscribendis literis, au
diendis iis, qui supplices libellos porrigunt
aliisque negotiis expediendis, deinde non ra
rò media nocte exacta, cibum capiunt, a
paulò post cubitum concedunt, quo pact
noctis reliquum, & meliorem diei partem
matutinas scilicet horas, quo tempore à So
lari lumine vitales spiritus recreantur, irre
quieti, & cum somnis turbulentis absumunt
unde postea nonnisi cum torpore, & vitiat
coctione evigilant.

Quoniam autem consuetudinem hanc no
ctu vigilandi, ac interdiu dormiendi ab A
lis ablegare ferè impossibile est, aliqua m
deratione saltem hac in re utantur Principes
maturiùs cibus capiant, parcior sit cœna
& aliquod tempus inter cœnam, & somnu
sit interjectum. Aliquam deambulationem
cœna commendat Hippocrates in primo,
Diæta, plurimùm enim confert ad flatule
tias excutiendas ab assumpto cibo ennata
Augustus è convivio nonnunquam digredi
batur, convivas epulantes relinquens, pau
ferculis cœnam claudebat, mox acroamat
& histriones, aut triviales ex circo ludos int
ponebat, ac frequentissimè aretalogos. M
dus

ilus etiam adhibendus circa tempus ſomni, & vigiliarum, ſicuti enim ſanitas, uti ſuperiùs ex Hippocrate eſt dictum, in commoderatione inter cibum, & labores poſita eſt, ita etiam inter ſomnum, & vigilias. Satis erit ſi ſomnus ad vigilias ſubtriplam habeat proportionem, octo ſcilicet horarum ſpatium

Septem horas dormiſſe ſat eſt, juvenique, ſenique.

Verſiculus eſt, qui legitur apud Autorem libri de Medicina mentis, & corporis. Non ineptè Plutarchus ſomnum publicano ſimilem faciebat, ſicuti enim publicanus dimidium vectigalis ſuffuratur, ita ſomnus dimidium penè vitæ ſurripit, idcircò quò plus dormimus, minùs vivimus, etenim ſi tempus illud quo ægrotamus, inter vitæ ſpatia non eſt computandum, ſed illud quo valemus, ita neque tempus illud, quo dormimus, ſed quo vigilamus. Magna tamen ſunt beneficia, quæ nobis ex ſomno proveniunt, ſi modus adſit; legenda eſt Oratio, quam apud Ovidium habet Iris Junonis nuncia ad ſomnum in Cimmerio ſpecu altùm dormientem.

Somne quies rerum, placidiſſime ſomne Deorum,
Pax animi, quem cura fugit, qui corpora duris
Feſſa miniſteriis mulces, reparaſque labori.

Sœpe mecum ipſe quæſivi, cur tantæ neceſ-

ſitatis ſit ſomnus, ut ſine illo vita nequeat ſubſiſtere, vel ſaltem miſerima, qualis Mecænati contigit, qui per triennium perpetuas vigilias ſuſtinuit, donec tandem tabe conſumptus periit, & Nizolio Ciceroniano, qui ut refert Heurnius in Libro de Morb. Cap. ad decennium uſque inſomnis vitam produxit, ſed nihil potuit occurrere, quod animum veritatis avidum, ſatis expleret; etenim ſi quis dicat ſomnum maximè neceſſarium eſſe ad reparanda quotidiana ſpirituum diſpendia, quæ contingunt ob diurnas vigilias, & animales operationes, regeram ego longè plus eſſe, quod noctu per ſomnum inſenſibiliter digeritur, ac diſſlatur, quàm quòd abſumitur dum vigilamus, & corpus exercemus ex obſervatione doctiſſimi Sanctorii in ſua Medicina Statica. Si dicatur in ſomno ciborum coctionem perfici ob caloris, & ſpirituum ad interna retractionem, & ſuccum nutritium partibus promptiùs apponi, ut animalia quædam per ſomnum pingueſcant, quæ non fiunt in vigilia ob caloris, & ſpirituum ad externa expanſionem; quanquam vera ſint hæc omnia, cauſam tamen non oſtendunt, quare ſomnus tantæ ſit neceſſitatis, ut ſi quis cœtera ſanus ob caſum aliquem fortuitum duos, vel tres dies ſine ſom-

somno transigat, adeò imbecillem se persentiat, ut vix stare possit, quamvis alimenta optimi succi, & vina generosa ad refocillandas vires illi non defuerint. Quid hoc rei est igitur, quod damna, quæ ex somni carentia contingunt, nulla alia re pensari valeant, nisi somno ipso? Num id fieri credendum est, quia in diuturnis vigiliis frangatur tonus fibrarum, quæ ex jugi spirituum influxu tensæ permanent, ubi in somno laxantur, & quiescunt, & in media quadam statione consistunt? Etenim dum vigilamus, sive sedeamus, sive ambulemus, nervi, & fibræ musculares in continua ferè tensione, ac operatione sunt, licet aliqua intercedat alternatio, in somno autem omnes ex æquo feriantur; sic videmus cuncta animalia cum dormiunt in situ recurvo, ut Boves, Canes, Feles, & omnia quadrupedia jacere. Pueri quoque ferè omnes hoc habent, ut in lecto semper inflexa teneant crura, provecti quoque ætate aliqua corporis inflexione somnum capessunt, neque enim dormirent, si extensa prorsus crura, & brachia in motu tonico servarent. At isthæc missa faciamus, & aliis fœlicioris ingenii perscrutanda relinquamus.

Pro coronide hujus capitis lubet Hippocratis Oraculum apponere, quod ad rem nostram documentum ſalutare continet, ſed propter verborum obſcuritatem aliqua indiget expoſitione. *Somnus in frigore cooperto*, ſic Divinus Præceptor 4. in 6. Epid. Varias hæc Hippocratis ſententia è Græco in Latinum translata habet interpretationes, ut ex Galeno, & Valleſio in commento citati loci videre eſt; vera tamen, & germana interpretatio, quæ ſalubre documentum pro ſomno captando exhibet, eſt, quod bonum ſit dormire in loco potiùs frigido, quàm calido, ut reſpiratio ſit facilior, nam in ſomno cum fiat retractio caloris ad interna, & præcordiorum intendatur caliditas, ſatiùs erit inſpirare auram frigidiorem, ſed corpore pannis benè obtecto, ne à frigoris morſu ſomnus interturbetur. In hunc ſenſum quoque dictum iſtud Hippocratis interpretatur Paulus Heredia; hoc idem viſus eſt ſenſiſſe Cornelius Celſus, ſeu potiùs ab Hippocrate documentum mutuatus eſt, dum ſomnum in conclavi, quàm maximo laudavit. Non ſatis benè itaque ſibi conſulunt, qui ne à frigore hyemali infeſtentur, in anguſtis cubiculis dormiunt, ut ſolent apud nos Moniales, &

quo-

quorundam Ordinum Religiosi Viri, qui in parvis cellulis somnum capiunt; & halitus suos, quos ab ore, & toto corpore expirant, resorbent. Quam gravem odorem exhalent cellulæ hujusmodi norunt medici, cum in illas pedes immittunt ad ægros manè invisendos. Principes igitur, quibus omnia commoda suppetunt, dormiant, ut monet Hippocrates, *in frigore cooperto*.

CAPUT VIII.

Excretionum naturalium, quæ reliquiæ sunt co-ctionum in nostris corporibus rationem ha-bendam, ut ritè fiant, ac ne una alte-ri impedimento sit.

SI quemadmodum Coquinariæ beneficio repertum est, quomodo cibaria, quæ ad vitam sustentandam sunt necessaria, ita parari possint, ut non solùm palato magis sapiant, sed etiam ut in stomacho promptiùs conficiantur, ita Chimicæ Artis solertia fieri posset, ut quod in cibis succi nutritii est, & apti, ut in ultimum partium alimentum cedat, in quandam veluti quintam essentiam redigeretur, ut si quid impuri esset, per simplicem

transſpiratum diſſlaretur, nec opus eſſet, ut tanta excrementorum moles in ventre colligeretur, quæ nos cogeret ad quotidianam egeſtionem, ſi hoc inquam obtineri poſſet, non ideò tamen crediderim, feliciorem fore talem hominis ſtatum, imò ſuppoſita partium, quà conformati ſumus, ſtructura, infirmior eſſet, & minùs decorus corporis habitus, continuam enim à ſtomachi fermento, quod feriari nequit eroſionem cum animi moroſitate perciperemus, uti experimur vacuo prorſus ſtomacho, nam uti ex veteri Adagio, fames, & mora bilem in naſum conciunt, nec levis foret moleſtia, quam confluxus bilis, & ſucci pancreatici parerent. Difficilior propterea eſſet reſpiratio, inteſtina enim a ciborum reliquiis diſtenta, viſcerum ſunt ſubſternicuIum, unde eſt quod iis, qui die naturali unica tantum comeſtione utuntur, videantur pendere viſcera, uti ajebat Hippocrates de rat. vic. in ac. n.16. Sic idem Hippocrates in Libro de Arti. n. 51. in fracturis coſtarum inediam damnabat, *moderata enim ventris repletio, coſtarum fit directio*, ajebat ille: Neceſſaria eſt itaque propter partium craſſiorum à chylo ſecretionem excrementorum in inteſtinis acervatio, & ad tempus retentio. Neque verò

ſo-

solùm ad bonam corporis valetudinem, partes ad imum ventrem spectantes, turgescentiam quandam, & crassitudinem habere bonum est, sed etiam ad totius corporis venustatem, & elegantiam multum confert, non levis enim est turpitudo ventris depressio, qualis in hippochondriacis, & scorbuticis visitur. Adeò verum est quod scripsit D. Augustinus in Libro 22. de Civ. Dei Cap. 24 nimirùm quòd, *nihil creatum videmus in hoc corpore utilitatis causa, quod non habeat etiam decoris locum. Plus autem nobis id appareret, si numeros mensurarum, quibus inter se cuncta connexa sunt, & coaptata nossemus.*

Non est igitur, quòd homo hac in re à cæteris animantibus optet distingui, sed sola ratione, ac temperantia, quæ si adsit, non solùm alui excretiones, sed aliarum quoque partium ritè, & commodè fient juxta naturæ leges. Quomodo autem in statu bonæ valetudinis fiant in nostris corporibus naturales tum secretiones, tum excretiones, exponere instituti mei non est; id egit ex asse Doctissimus Terenzonius in Pisano Lyceo Medicinæ Professor in nuperis suis Exercitationibus, sed solùm mihi mens est cautiones aliquot tradere pro sanitate tuenda, præsertim Princi-

pum. Cum verò tanti ſit momenti, in ſtatu corporis ægro, alvi & veſicæ excrementa diligenter obſervare, non ſolùm ad morbi naturam dignoſcendam, ſed ad prognoſim, & curationem inſtituendam, in ſtatu quoque integræ ſanitatis idem agere bonum eſſet. Verùm hæc animadverſio, dum benè valemus, ut plurimùm negligitur, at in Principe, cuius incolumitas maximè eſt optabilis, hujuſmodi conſideratio non eſt contemnenda. Oportet ergo Medicum, qui Principis valetudini regendæ præeſt, illius naturam perſpectam habere, etiam in ſtatu integræ ſanitatis, num alvum habeat ad ſolutionem, aut ad ſtrictionem propenſum, & ad aſſumpta reſpondeat, ut immoderantias poſſit temperare. Ut plurimùm Principes ob ciborum multiplicem diverſitatem, nec tam facilem illorum coctionem, habere ſolent facilem, ubi enim minùs perfecta eſt coctio ſolutior eſt venter; aliquando tamen ratione temperamenti, & quorundam ciborum uſu, eſt adſtrictior, unde non parva incommoda ſuccedunt. *Ventris ſtupor, omnium confuſio, immunditia vaſorum, cerebri conſumptio*, ajebat Hippocrates 3. in 6. Epid. quod licet Galenus in loci hujus expoſitione intelligendum velit de vitiata ventriculi

-culi coctione, attamen æquè benè, ut ait Vallesius, de Intestinorum expultrice læsa poterit intelligi.

Si ergo contingat alvum plus, quàm par sit, laxiorem esse, cibis potiùs, quàm medicamentis agendum, ea nempè exhibendo, quæ facultate aliqua adstrictoria, ac stomachi, & intestinorum fibras roborandi vi polleant, veluti panis ritè coctus, carnes assæ, fercula ex oriza, mala cidonia, pyra, cavendo à vino dulciori, & bellariis. Aliquando ex particulari aliqua constitutione, uti ex venarum angustia solutior est alvus, qualis observatio est Doctissimi Ballonii in suis Ephemeridibus, eò quia chylus non tam facilè subeat venas mesaraicas, ajebat ille, juxta suorum temporum hypothesim, at veriùs per venas lacteas abdominis, quam ob causam, ait ille, mulieres, ut plurimùm laxiores habere ventres, nam cum multis cibis se obruant, ac sine ordine, & vitam desidem agant, ob vasorum conniventiam facilè effluent, quod in hominibus, qui habent vasa ampliora, & vitam ducunt magis operosam, non ita evenit. Si itaque signa appareant, quæ venarum angustiam indicent, parciori cibo erit utendum, & qui vim aliquam habeat ca-

lo-

lorem innatum vegetandi, & ora vasorum ampliandi, sicuti corpus modicè exercere opportunum erit. Si verò adstrictior sit alvus, alimentis pariter agendum est, quæ alvum molliorem reddant, qualia sunt carnes teneriores, sed elixæ, veluti, vervecis, vituli, hædi, pullorum, pisces quoque, fercula ex herbis cum passulis, prunis, & similibus,

Pruna peregrinæ carie rugosa senectæ
Sume, solent duri solvere ventris onus.

Cavendum à clysterium emollientium usu, nisi summa cogat necessitas, licet enim ex lacte, herbarum decoctis parentur, attamen frequens illorum usus intestinorum fibras frangit, & effeminat, ac non raro tormina in ventre excitat, præterquam, quòd corpus in malam consuetudinem trahitur. Novi olìm Romæ purpuratum Principem, qui cum alvi adstrictione laboraret, servum habebat, qui alternis diebus emollientem clysterem sibi inderet, non tamen semper cum utilitate, cum interdum in ventre excitarētur non leves turbæ, quo remedii genere propter consuetudinem uti coactus est ad multos annos, donec vixit; multo magis cavendum à laxantibus, & eccoproticis per os assumptis, aliquam enim semper in stomacho perturbationem pariunt.

riunt. Laudant nonnulli in alvi adſtrictione Caſſiam ad aliquot dracmas, at caſſia non tam innoxia eſt, ut illius uſus non ſit ſuſpectus. flatuoſa enim eſt, & ſtomacho parum amica, idcircò à Ballonio Medico experientiſſimo, Caſſia cacoſtomachos vocabatur, imò idem Bllonius 2. Epid. in renum, & veſicæ affectibus, ſive purgato, ſive impurgato corpore, Caſſiæ uſum omninò improbat, & viroſitatem quandam in illa agnoſcit. Hanc pariter damnat Fallopius noſter de Med. Pur. Cap. de Caſſia, Joannes Beverovicius in Libro de Ren. & Veſ. Cal., Ludovicus Nonius in Epiſtola ad eundem Beverovicium, & complures alii. Cum autem perſœpè Principes, ſive ex hæreditaria diſpoſitione, ſive ob errata in victu, renum affectibus laborare ſoleant, Medicus pro alvo laxanda, in perſona Principis ſuſpectam debet habere caſſiam, ſed potiùs talem diætam inſtituere, quæ ventris duritiem emolliat.

Non minùs quoque advertere oportebit, quales ſint excretiones ſecundæ coctionis, atque etiam tertiæ, perſæpè enim proportionem inter ſe debitam non ſervant, mictio plurima parvam ſignificat dejectionem, ut ex Hippocrate 4. Aphor. converſa enim materia

fiui-

fluidiori ad vias urinæ , mirùm non eſt , ſi ſicciores fiant alvi fœces , & parvæ ſint dejectiones , copioſæ autem fiunt mictiones , ſive ex uſu ciborum calidiorum , & vini meracioris uſu , ſive ex particulari temperatura calida , & ſicca , qui enim talem habitum ſortiti ſunt , epiphlebi eſſe ſolent , hoc eſt venarum latitudinem habere , ideòque plurimùm mingere , cum per lactearum amplitudinem copioſus humor abripiatur , & ſanguini permixtus , tandem ad renes defferatur ; ſic etiam ex eodem Hippocrate 3. in 6. Epid. *cutis raritas, ventris denſitas*, hoc eſt multus perſpiratus alvum duriorem efficit, ſubducta ſcilicet ventris humiditate , quæ fœces alvinas molliores reddit , & ad excretionem promptiores . Medici penſum itaque erit incumbere quantum licet , ut per hæc tria principalia corporis emiſſaria , impuritates ritè , & juxta naturæ leges expurgentur , quod obtinebitur temperantia in victu , & recto rerum non naturalium uſu .

CAPUT IX.

Ex nulla re magis, quàm Animi affectibus periclitari Principum valetudinem, nihilque esse, cui minùs succurrere possit Ars Medica.

IN classe rerum, quas Medici non naturales vocant, quæ medium sunt quiddam inter ea, quæ sunt secundum naturam, & præter naturam, locum postremum tenent animi pathemata, sed primum forsan sibi vindicant, quatenus præ cœteris plurimùm habent virium ad bonam valetudinem evertendam, & graves morbos inferendos. Quantum polleant animi affectiones, & quàm grandem tempestatem temporis momento in massa sanguinea concitent, ex signis, & notis, quas in externis corporis partibus, ac in facie potissimum depingunt, facile est deprehendere, qua de re egregiè scripsit Cambræus in Libro de Pass. Carac., sic in ira, quæ præ ceteris passionibus vehementior est, fit primò aliqua sanguinis ad interiora retractio, sed paulò post majori impetu ad corporis externa protrusio; sic ubi quis ira fue-

fuerit correptus, facies, & oculi rubore suffunduntur, os amarescit, spumant labia, pulsus frequentes, & magni fiunt, verba interrupta, motus irrequieti multaque alia apparent, quæ hominis non sani, sed furentis. Orestes ipse diceret; Anima enim sensitiva ubi satis virium esse agnoscit ad objectum, quod sibi odiosum, & infestum concipit propulsandum, collectis viribus, spiritus, & sanguinem ad externa protrudit cordis ministerio, quod ex spirituum animalium confluxu, tanta vi, ac tam crebrò systoles suas explicat, ut sanguis per arterias ad partes delatus, nec à Venis tam promptè resorptus, non possit, quin cutim rubore perfundat, ubi in timore, dum videt non esse sibi tantum roboris, ut longè à se, quod hostile est, repellat, contraria eveniunt, fibris enim per totum contractis impeditur sanguinis motus, seu ejusdem sanguinis per Arterias ad suum principium fit retractio, quando inter varios sanguinis motus retrogradum etiam nonnulli admittunt, lege enim consortii, & mechanica necessitate inter Animum, & corpus, conspicuum est ad quasdam motiones Animæ, quasdam etiam fieri in corpore, & in massa fluidorum motiones, sic hominibus subito timore per-

erculsis pallor in facie apparet , attonitum imulacri ad instar perstat corpus , mens upet , & vox faucibus hæret . Sic quælibet lia passio propria signa , & notas habet , quius seipsam prodit , uti apud laudatum Scriporem videre est . Si ergo ad Animæ perturationes tanta sit in sanguine , & fluidis omibus susque deque perturbatio , mirùm non st , si propter animi pathemata naturalis œcoomia pervertatur , & facili negotio corruat ona valetudo . Non desunt apud Scriptores xempla eorum , qui ex nimio iræ impetu sutò extincti fuerint , quod pariter legitur de iis , quibus ex nimio terrore , sive ex imroviso gaudio post magnum mœrorem interusus est spiritus .

Ast cum animi affectus in privatis hominius , atque etiam infimæ sortis adeò polleant , quotidie videmus , quantò plus virium habunt in iis , qui licet supra cœteros contuti , tota sua potestate impetrare non posnt , ut omnia , quæ flagranter optarint , obneant , nec efficere , ut fortuita quædam , valdè molesta iis non eveniant , de quis ne per somnium quidem cogitarint . Quis iis , qui Principatus , Regna , & Imperia ossident , Augusti fortunam , prosperitatem,

im-

imperii amplitudinem, & longam ætatem sibi non optaret? At si quis Caput 45. Libri septimi Histor. Natur. Plinii legat, ubi longa serie Augusti infortunia, & casus adversi recensentur, Principem infelicissimum pronunciabit, licet inter felicitatis exempla numeretur. Augustus ipse de rebus sibi adversis non rarò conquestus est, præcipuè de Juliæ filiæ moribus, cujus pudicitiam suspectam habebat, idcircò inter amicos dicere solebat, *duas habere filias delicatas, quas necesse haberet ferre, Juliam, & Rempublicam*, ut legitur apud Macrobium in Libro 2. Satur. Cap. 5. Quàm gravi mœtu, ac mœrore affectus fuerit, ubi Varianæ cladis in Germania nuntium accepit, ex Scriptorum monumentis satis constat, excubias enim per Urbem indixit, ne quis tumultus exurgeret, quasi Germani in Italiam irrupturi essent, ludos Jovi vovit, ut Rempublicam servaret, *adeò consternatus, ut per continuos menses barba, capilloque summisso, caput interdum foribus illideret vociferans, Quintili Vare legiones redde.*

Augustum licet bono, & decoro habitu ex sui natura præditum, valetudinarium, immò persœpè gravibus morbis conflictatum fuisse legimus, ut Antonius Musa Medicus celeberrimus,

mus, illius desperata salute, dum ex remediis, quæ salubriora videbantur, nihil levaminis obtineri adverteret, raro exemplo periclitatus fuerit, nam ut ait Plinius *Augustum contraria Medicina gravi periculo exemit*, quòd perrarò facere solent Medici, qui ut ait Celsus *in splendida persona, conjectura sua nolunt periclitari, ne occidisse, nisi servarint, videantur*. Improsperam autem illius Principis valetudinem, & frequentes morbos, nonnisi ad animi pathemata, à quibus ob malè inter se cohærentem iniquæ fortunæ, ac felicitatis interdum mixturam cavere non poterat, referri potuisse crediderim. Cum autem Principibus qui populos regunt, ferè quotidie causæ non desint, quæ illorum animos transversos agant, non equidem mirari convenit, si ut plurimùm minùs prospera valetudine fruantur, mirari potiùs licet, cur non sępiùs decumbant. Quam gravi tempestate per totam Europam primo hujus Seculi decennio jactata fuerit Principum fortuna, satis constat, ut Summo rerum omnium Rectori pro iis componendis, & pace restituenda, suscepta fuerint publica vota.

Principes itaque, si illis cordi est benè valere, à violentis animi affectibus quantum licet caveant, non ita tamen, ut ad apathiam

illam, quam Philoſophi quidam ambitiosè nimis affectarentur, ſtudeant pertingere, id enim eſſet hominem ex homine tollere, nam uti inquit D. Hieronymus *Nos affectus, & perturbationes, quandiù in tabernaculo corporis hujus habitamus, & fragili carne circundamur, moderare, & regere poſſumus, amputare non poſſumus*. Gaudeant igitur, doleant, triſtentur, miſereantur, iraſcantur etiam aliquando, ſed iræ ſint Principe dignæ, veluti de Jove Ovidius,

Ingentes animos, dignas Jove concipit iras,

ſic etiam in Sacris Literis Deum iratum legimus, de hominum ſceleribus pœnam ſumpſiſſe. Multum itaque intereſt, num quis iraſcatur, an incandeſcat, ut poſtea eorum, quæ iratus perpetrarit, pœniteat, uti de Adriano Imperatore, ut refert Galenus de cognoſ. & cur. ani. mor. qui ira percitus cum ſtylo oculum ſervo perfodiſſet, ac poſtea illum vidiſſet factum unoculum, commiſeratione ductus, pollicitus eſt illi daturum ſe, quod vellet, & optaret, at cum ille taceret, eundem ſermonem repetiit, cui ille reſpondit, ſe nihil, niſi oculum amiſſum optare, qui reſtitui non poterat. Ratio itaque ſola habenas teneat, & Animæ ſenſitivæ motus in officio detineat, ac

præ-

præsertim in iracundia, in quam facilè dela-
buntur, qui summa potestate gaudent.

. . . . . *Animum rege, qui nisi servit*
Imperat, hunc frænis, hunc tu compesce catenis.

Moderatio igitur in iracundia maximè commendabilem, & subditis percarum efficit Principem, ut qui certi sint nihil ab eo deliberari posse, nisi quod prudentia, ac justitia maturarit. Principibus equidem mirùm in modum quadrat, quod Claudianus scripsit,

. . . . *Diis proximus ille est,*
Quem ratio non ira movet. . . . .

Unica igitur passionum medela, ne tam graves valetudini noxas inferant, erit ratio, non ab Arte Medica, sed à morali Philosophia petenda, non enim quidquam aliud, quàm rationem suggerere potuit Galenus in laudato Libello de cogn. & cur. anim. morbis. Ne autem hac in re inane prorsus videatur Archiatri officium Principis valetudini excubantis, illius pensum erit advertere, in quemnam affectum ille sit pronior, num ad iram, an ad mœrorem, & alios affectus, quos ipse quàm quispiam alius cognitos habere credibile est, poterit opponere talem diætam, & vivendi rationem, quæ vim habeat moderandi dispositionem, quæ affectui naturali vim præbet, ut

si præfervida temperie præditus sit, commendet talem victum, qui nimium sanguinis, & spirituum fervorem compescat, laudet vina acidula, sive diluta, summatim diætam perfrigerantem, si verò ex naturali temperie illum videat ad mœrorem propensum, cibariorum usum, quæ sanguineam massam volatilibus particulis saturent, & spiritus vividiores efficiant, prout ferret occasio, approbet, vina mediocriter generosa illius temperamento magis accommoda commendet, talia enim melancholicis, & qui gravioribus curis premuntur solent esse remedio, dum particulas sanguinis acidas mitiores reddunt, eo prorsus modo, quo stagmata acida vitrioli, sulphuris, aliorumque, spiritu vini dulcescunt. *Date siceram mœ. entibus, & vinum iis, qui amaro sunt animo*, ut in proverbiis habemus. Sic Helena, ut ex Homero in Odis., Menelao, & Telemacho Ulyssis Filio, pharmacum illud mœroris, vinum scilicet nepenthes, quo à Polidamna Regis Theonis Uxore in Ægypto fuerat donata, propinavit. Si verò ob passionem aliquam diù perseverantem, Principis sui habitum videat gracilescere, & faciem decolorari, illum admoneat de remediorum necessitate, ad proximam ægritudinem antevertendam, hujusmodi enim cogi-

gitatio, à contemplatione Idæarum, quæ excruciant, mentem forsan abducet.

CAPUT X.

Quale debeat esse in Principibus Literarum Studium, ne bonæ valetudini inferatur noxa.

PRincipes, quorum proprium esse debet facere scribenda, interdum libido solet incessere, ut in literarum studio inclarescant, & in hujusmodi mustaceo, ut dici solet, laureolam quæritent; illos tamen, ut plurimùm, diligentia frustrante, ut quod optarint, non tam facilè attingant, & immò, quod pejus est, bonæ valetudini non levem injuriam faciant. Dedecet sanè Principem quemcumque; eòque magis quò excelsior est, literarum omninò rudem, & amusum esse, minùs enim gratus, & carus est subjectis populis, qui Principem suum tanquam virtutum omnium exemplar habere gestiunt, sicuti multum illi confert literis in primęvo juventæ flore operam navasse, ac præsertim humanioribus studiis, veluti Latinæ Linguæ, Rhetoricæ, Poeticæ, præter quam enim quòd multum laudis, & de-

coris sibi adſciſcet, id beneficii aſſequetur, ut ſi ex nativa temperie aſperioris naturæ ſit, hujuſmodi ſtudiis illam exuat,

Scilicet ingenuas didiciſſe fideliter artes,
Emollit mores, nec ſinit eſſe feros.

Decet itaque eum, qui ad imperandum eſt natus, literis mediocriter eſſe imbutum, atque etiam de ſublimioribus Scientiis, uti Philoſophia, mathematicis diſciplinis aliqua delibaſſe, ut ſi aliquando publicis diſputationibus interſit, ſtatum ſaltem Quæſtionis intelligat, non eſt tamen neceſſe, ut logicas ſubtilitates calleat, & *Curtum ſermone rotato Torqueat enthymema*. In Philoſophia tamen morali, magis quàm in naturali illum inſtructum eſſe oportet, cujus facultatis egregia ſunt monumenta, tum ex antiquis, tum neotericis Scriptoribus, ex quibus optima documenta tum ad ſui, tum ad aliorum regimen exiguo labore haurire poterit. Qui literarum ſtudio totos ſe dedere, ut nomen aliquod ſibi comparent, ſatis norunt quanta temporis, virium, & ſanitatis diſpendio conſtet hæc laudatio. *O hominem literatum*, illi enim neceſſe fuit libris impalleſcere, & lucernariam vitam degere, ſic de Demoſthene ajunt: illum, plus olei, quàm vini abſumpſiſſe,

Qui

Qui ſtudet optatam curſu contingere metam,
Multa tulit, fecitque puer, ſudavit, & alſit,
ebat Horatius in Poetica. Cum itaque non
iſi multo labore, & vigiliis commendatio
liqua in literis obtineri poſſit, & conſecta-
iè cum ſanitatis ruina, Principes, qui non
bi tantùm, ſed aliis nati ſunt, ad propriam
aletudinem tuendam excubare debent, & ſci-
e ad ſobrietatem. Innumera ferè ſunt dam-
a, quæ ex impenſiori ſtudio, ac rerum
bſtruſiorum perveſtigatione ſanis corporibus
roveniunt, ſtomachus primò immoderati ſtu-
ii pœnas luit, diſtractis nempè à ciborum
octione innato calore, & ſpiritibus. *At im-
ecillis ſtomacho, quo in numero magna pars ur-
anorum, omneſque penè cupidi literarum ſunt,*
jebat Celſus Libro 1. Stomachi itaque im-
ecillitas nimiæ attentionis ad ſtudia, & lu-
ubrationes vitioſum eſt productum, ex quo
anquam è ſcaturigine ſingulis partibus lan-
guor promanat, nam qualis chylus, talis ſan-
guis, ac exinde depravatus corporis habitus.
ſcitè propterea Q. Serenus ſtomachum totius
corporis regem appellabat, cujus validus te-
nor omnia membra confirmandi vim habeat.
Præ cœteris verò partibus, Caput ſedes Ani-
mæ, & arx Minervæ graves perſentit noxas,

nam propter nervorum contentionem, & exstasim quandam in altis contemplationibus, luce animali destituuntur partes corporis, unde torpor, & segnities, ac eandem ob causam tardiori lapsu fluit sanguis per suos ductus, & naturalis totius corporis œconomia pervertitur. Multa igitur ab intensiori animi exercitatione in literarum studio corpori consequuntur incommoda, rectè propterea ajebat Plutarchus in Libro de Pre. Salub. quòd si corpus disceptet cum Animo de damno dato, non fore, ut hic noxæ eximeretur. Quippe cum Animus contentionibus, & studiis est intentus suis, abutitur corpore. Plato quoque in Timæo ajebat, Animum studiis intentum corpus implere languoribus, ut postea necesse sit studia omninò deserere. Innumera penè sunt incommoda, quæ affectatio nominis celebritatem adipiscendi in literis valetudini infert, adeò, ut perdifficile sit eodem tempore assequi magnam famam, & bonam valetudinem, cum enim necesse sit ad assiduam librorum lectionem incumbere, interdum scribere, idque fieri nequeat sine continuata ad plures horas sessione, vel statione, utroque modo corpus graves noxas persentiscit, in sessione enim propter compressionem, femorum, & crurum stu-

por

ior consequitur, in statione musculi ob mo-
um tonicum defatigantur; & in utroque situ
anguinis motus retardatur. Observatione di-
gnum est, quòd Religiosi quidam cœtus, qui
iterarum studio potissimum sunt addicti, licet
llioquin civilem vitam ducant, ac alimentis
oni succi alantur; omnes ferè sint macilenti,
& melancholici, alii verò Religiosi Ordines
d pietatis studium, & cœlestium contempla-
ionem intenti, vitæ austeritatem profitentes,
icet nudipedes, ac iisdem vestibus tam hye-
ne, quàm æstate obducti, ut plurimum obe-
i sunt, valentes, & benè colorati. Cum ita-
que Principes valetudinis suæ studiosi esse de-
eant, non solùm in sui gratiam, sed & alio-
um, quibus præsunt, modicè & pro oblecta-
nento studiis aliquot horas diei impendant, &
illis vigilandum est, id agant, ut subjecti
ecuriùs dormiant, uti Epaminondas Dux
Thebanorum, qui ut scribit Plutarchus, quæ-
tus, cur noctu Urbis mœnia perlustraret, res-
ondit se sobrium esse, & vigilare, quò reli-
uis liceret temulentos esse, ac dormire. Sic
Homerus 2. Iliadum, Jovem finxit semper vi-
ilantem, dum cœteri Dii altùm dormirent.

Tum reliquos omnes, divosque, hominesque tenebat

Per

Pernox somnus, at insomnis saturnius unus
Pectore sollicito voluebat. . . . .

Præterea observatum est, Principes, qui se totos sublimioribus scientiis comparandis devoverint, parum fortunatos fuisse, ac non solùm valetudini, sed etiam famæ, & existimationi injuriam fecisse, ut etiam interdum scommatibus, & dicteriis traducerentur. Alphonsum Castellæ Regem, cujus tabulæ Astronomicæ adhuc extant, multis infortuniis vexatum fuisse historiæ referunt, & cum in Planetarum motibus observandis totus esset, & præcipuè in martis erroribus, errata sua in populorum regimine non satis observasse creditus est, quin eò impietatis etiam devenisse ajunt, ut Momi Lucianici ad instar opera divina carpere voluerit. Julianum Augustum, vulgò apostatam dictum, in eloquentiæ studio, & omnigena eruditione inclaruisse, uti opera illius testantur, satis perspectum habemus, sed in quas superstitiones se dederit, & qualis fuerit illius exitus loquuntur historiæ. Henricus Octavus Angliæ Rex, cui Ludovicus Vives commentarios in Librum D. Augustini de Civitate Dei dicavit, literarum cultor fuit, & cum adversus Lutherum scripsisset, Catholicæ Fidei Defensoris titulum

pro-

romeruit , aſt in quos errores Regius ille
criptor lapſus fuerit , ſciunt omnes , ac ipſe-
et , ſi Scriptoribus adhibenda fides , dum
nimam ageret , omnia ſe perdidiſſe confeſ-
us eſt . Jacobum Stuardum primum magnæ
ritanniæ Regem, quòd in evolvendis libris
d Liturgiam ſpectantibus , ac Theologiæ
udio eſſet nimis occupatus, qua in re adeò
minere ſe credidit, ut Cardinali Bellarmino
tem moverit, publicis ſcriptis editis, nec
ne acrimonia, & conviciis , quibus tamen
eſponſionem non minùs doctam , quàm hu-
anitate , & reverentia regio Nomini ple-
am Bellarminus repoſuit , veluti Purpura-
um Principem decebat in Religioſiſſimo cœ-
u Patrum Societatis Jeſu antea enutritum,
ngli ipſi per contemptum Regem Theolo-
um appellabant . Antoninus pius Philoſo-
hi cognomentum eſt aſſecutus , ſed nullum
agnanimi Principis titulum promeruit, nulla
ilitari expeditione ſuſcepta , nimis facilis in
uniendis criminibus , & toleranda Fauſtinæ
ota impudicitia. Principes igitur, qui impen-
ùs , quàm par eſt literis ſe dedant , non ra-
ò apud ſubjectos populos malè audiunt, tan-
uam nati potiùs ad clauſtra , quàm ad ca-
ra , Romulum , qui in illa temporum rudi-
tate

tate totum annum in decem menſes non ſatis ritè digeſſerat, hoc carmine laudavit Ovidius.

Scilicet arma magis, quàm ſidera Romule noras,
Curaque finitimos vincere major erat.

Si tamen Principes polymathia delectet, & in quocunque ſcientiarum genere eruditionem pauco labore, & cum laude, quodque magis refert ſine valetudinis damno aſſequi, id illis erit perfacilè, nimirùm ſi Poetas, Oratores, Philoſophos, Mathematicos, Theologos alant, & ſuccifivis horis atque etiam ſuper cœnam, & prandium illos audiant variis de rebus diſſerentes, ac ab illis ediſcant; quæ multo ſtudio, & lucubrationibus à mutis magiſtris, hoc eſt libris didicerint. Morem hujuſmodi ſervavit Franciſcus Primus Galliarum Rex, magnus Literatorum Fautor, qui, ut refert Bruyerinus in ſua Nuncupatoria ad Librum de re Cibaria, dum cœnaret, ac pranderet, aſſidentes habebat in quocumque genere præſtantiores Literatos; quod itidem facere conſueverunt Leo Decimus, & Clemens Septimus Pontifices Maximi de Medicea Familia; cui ex Regia Mecœnatis ſtirpe prognatæ jure quodam per traducem, peculiare fuit celebriores quoſque in re literaria Viros quocum-

que

ue tempore fovere , atque alere . Idem uoque observatum est in Principum Estenum Nobilissima Familia , quæ semper pro nore habuit Aulam habere doctissimis Viris lenam , quò factum , ut Celeberrimos Scriptores , ac Poetas habuerit , qui illorum facta posteritati commendarint , quales, fuere Areostus , ac Tassus .

Poterunt itaque facili negotio Principes , n Philosophicis , Mathematicis , in experimentali scientia , & in quocumque disciplinaum genere abstrusiorum rerum notitiam sibi ompares , Viros Eruditos colloquentes audiendo , vel mensis remotis , aut eo tempore , quo Domitianus , ut horas falleret Muscas sagittis confodiebat , sicque sine tortura ntellectus , & bonæ valetudinis dispendio *iena frui insania* , uti Plinius de iis dicere olebat , qui novas Ædes construere noleant , sed ab aliis magnificè , & multa imensa constructas parvo sibi comparabant . Mirùm est , quantum se torqueant , & fatient Philosophi , Mathematici , & rerum naturalium scrutatores , in problematum quoundam solutione , ut plures noctes insomes ducant , ac persœpè operam ludant . Voerat olìm Jovi Dionysius Syracusanus Coronam

nam aueam, aurique optimi maſſam Artifici dederat pro Corona conſtruenda, aſt ille ſurrepta auri portione, argentum ſubſtitui, ſenſit Artificis dolum Dionyſius, at quia Corona ſatis elegans erat, ac putabat Jovem Optimum Maximum illam, qualiſcumque eſſet, benignè eſſe excepturum, paſſus non eſt, eam infringi, & liquari, & aliam ex puro auro fabrefieri; attamen peroptans ſcire quota portio eſſet argenti permixti, Archimede accerſito, ab eo quæſivit, ut ingenio ſuo perſcrutaretur, quantum mixturæ pro retento auro in Corona latitaret, quo audito ille attonitus, ac ſtupens abiit, ſeipſum excrucians quanam ratione rem tam arduam poſſet pertingere, donec tandem cum in balneo eſſet, voti factus eſt compos, ex illo enim emergens ratiocinando ex uno in aliud progrediens, modum reperit, quo mechanico artificio ſciri poſſet quantum argenti auro ſuffectum fuiſſet, ac reperta proportione, quam habet aurum in pondere ad argentum data paritate molis, magna cum ſui laude Dionyſio ſatisfecit. Hanc Archimedis inventionem verſibus ſatis eleganter expreſſit Q. Rhemmius Fannius. Tam parvo igitur conſtat Principibus eruditio, quàm magno privatis hominibus

mi-

ninibus , qui ſibi eam compararunt .

Magnum præterea ornamentum facili ne-
otio ſibi accerſerent Principes , ſi præter La-
inam Linguam , aliarum etiam , quæ in Eu-
opa uſui ſunt peritiam acquirere ſtuderent ,
uod facili negotio , atque etiam cum oble.
tamento obtinerent , ſi peritos homines in
amiliæ cenſu haberent , quibuſcum horis
uibuſdam diei , animo curis vacuo colloque-
entur . Mithridates Rex Ponti , & Bithiniæ
ua ætate magnæ admirationi fuit , nam , ut
efert A. Gel. duarum , & viginti gentium ,
uas ſub ditione habebat , linguas percalluit,
arumque omnium gentium viris nunquam
er interpretem locutus eſt . In hanc rem
ctum oppidò curioſum , & memoratu di-
num lubet referre , quod legitur apud Lau-
entium Cappellonium in Libro Sermonum
ariorum Italico idiomate conſcripto , Li-
ro 2. Cap. 1. Cum Bononiæ eſſet Carolus
. Imperator , ut à Clemente VII. Pontifice
nperii Coronam ſuſciperet , Franciſcus
ortiæ Dux Mediolani , qui perduellionis
pud Imperatorem fuerat accuſatus , quòd
um Gallorum Rege ſecretò conſpiraret, im-
etrato à Cæſare , faventibus Legatis Vene-
s , Diplomate , ſeu ſalvo conducto , ut
vo-

vocant, Bononiam venit, ut objecta crimina diluerer. Is ergo, ubi ad Cæſarem datus acceſſus, præſtitis debitis obſequiis, Diploma è ſinu extractum illi obtulit inquiens, illo ampliùs ſibi opus non eſſe, dum hujuſmodi præſidium quæſiviſſet, non quòd Cæſaris æquitati, aut innocentiæ ſuæ diffideret, ſed ut à Cæſareis miniſtris ſibi nimis infenſis caveret, ubi autem fidei, & devotionis ſuæ erga Sacrum Romanum Imperium teſtimonia, & experimenta adferre cœpit, Antonius de Leva, natione Hiſpanus, qui tunc aderat, lingua hiſpanica Sfortiam italico ſermone loquentem vehementer interpellabat, ut Sfortia Orationis ſuæ filum proſequi non poſſet; quare hic cognito hiſpani miniſtri Artificio, lingua germanica loqui cœpit, quam cum non calleret alter, ſilere coactus eſt non ſine tamen indignatione, quam celare non poterat, ſic Sfortia commodè apud Cæſarem à criminum ſuſpicione fidem ſuam liberavit; Imperator autem commendata generoſi Principis prudentia, & ſagacitate, Mediolanenſis Ducatus dominatum, Sfortiæ reſtituit, & confirmavit, reclamante licet Antonio de Leva qui aſſerebat, Mediolanenſem Ditionem, pluris faciendam, quàm totam Hiſpaniam.

CA-

CAPUT XI.

Quale esse debeat in senili ætate Valetudinis regimen.

SAnum profectò consilium est sanitatem, qua sola felices à miseris dignoscuntur, uanta fieri potest diligentia quocumque temore custodire, ast in senili ætate potissimùm d agere saluberrimum est: Juvenilis enim, ac 'irilis ætas, causis, quæ ab extrinseco profiiscuntur, facilè obsistunt, ast non ita senes, ui ut veteres fagi ad quoscumque ventorum atus facili negotio concidunt. Sicuti ergo uisque ubi canitiem accedere cognoscat, retè sibi prospiciet, si valetudinis suæ meliorem uàm antea curam habere incipiat, ita Prineps, cui ad senectutem vergenti gravior emper curarum moles incumbit, alteram viendi rationem instituat necesse est, ut feliiori sorte mortalitatem vitæ hujus exuat, Seectus, cujus propria est ingenii maturitas, si djunctam habeat sanitatem, verus vitæ frutus dici meretur.

Primò itaque talis diæta erit instituenda, uæ lampadem vitalem sustentet, non ob-

 ruat;

ruat; cum ergo ſenectus pueritiæ ſit oppoſita, diverſa ratione eſt procedendum, in puerili enim ætate cum in dies calor, & robur vegetior, ac robuſtior fiat, oportet ſenſim alimentum augere, in ſenili verò, ubi languidior eſt vitalis ignis, & ſtomachi fermentum infractum, alimoniam imminuere neceſſe eſt, id tamen intelligendum velim de primo ſenio, nam in poſtremo ſenes ætate confecti, ut ait Galenus Com. Aph. 13. 1. Sec. *tale quid patiuntur, quale lucernis penè extinctis accidit, quæ continuam exigunt olei ſuffectionem, multam autem, & cumulatam nequeunt ſuſtinere*. Parciori itaque victu utatur, & ſimplicior quoque, deſueſcat enim oportet Princeps à multiplici ciborum varietate, & conditura, quæ Principum menſis familiaris eſt, alimenta ſint boni ſucci, promptæ coctionis, & quæ alvo facilè ſecedant, laudantur carnes, quæ ut ſuperiùs dictum, ad ſtateram ſunt minùs graves, uti Vervecis, Pullorum, & aliorum volatilium; cum varia ſint temperamenta, & ſenectus multam habeat latitudinem, cibi menſura determinari nequit. Satis autem alimenti fuiſſe ſumptum dignoſci poterit, ſi diſtenſio, & gravitas in ſtomacho non perſentiatur, ſi faciles ſint ſomni, ſi corpus benè alatur. Je-

ju-

unium à ſenibus facilè perferri ſcripſit Hippo-
rates. Hinc nonnulli monoſitiam, hoc eſt
nicam comeſtionem laudant in primo ſenio,
t ſatiùs eſt bis in die comedere, quàm ſemel
lus quàm par eſt, ſtomachum onerare, ci-
ùs enim ſeneſcere, ſcripſit Hippocrates, eos,
ui unicæ comeſtioni aſſueverunt. Quoniam,
t plurimùm in magnis culinis, ubi multitudo
ſt coquorum ad menſas has inſtruendas in-
udantium, non tam ritè uti opus eſſet coqui,
: parari poſſunt epulæ, ut vitium aliquod in-
oſtione ab igne, ſive violento, ſive nimis
nto non referant, Principi ſeniori jam facto
ſſet valdè conducibile ſuum habere coquum,
ui nullum aliud munus incumberet, quàm
domino ſuo ſumma patientia, & attentio-
: fercula pararet, non ſolùm, ut palato ſa-
ant, ſed ut proſint, habita per experien-
am hujuſmodi cognitione. Rectè quidem in
nc rem Martialis,

Non ſatis eſt Ars ſola Coquo ſervire palato,
Namque Coquus domini debet habere gulam.

ræter multa incommoda, quæ ſecum adfert
nectus, non exiguæ moleſtiæ eſt alvi adſtri-
o ſenili ætati propria, & familiaris, eòque
gis Principibus, cum ſenes fieri incipiant,
opter vitam minùs exercitam, quàm ſoleant

cœteri homines, cum multum conferat ad alvum facilem egestionibus reddendam quotidianus, & conveniens corporis motus. Neque præter rationem est, senes huic incommodo obnoxios esse opposito prorsus modo, quo pueri, & juvenes, quibus ut plurimùm solutior est alvus; in senectute etenim partes omnes siccescunt, ut membranæ ipsæ obrigescant, & cartilagineæ fiant, ac contractilitatem, & distractilitatem, quarum ope fiunt excretiones, amittant. Ut alvus itaque mollior reddatur, cibariis potiùs ad id aptis, quàm medicamentis agendum, uti superiùs est dictum, *In alimento Medicina bonum*, ajebat Hippocrates, medicamenta etenim frequenter sumpta, præter malum habitum, quem inducunt, ventrem in dies adstrictiorem reddunt. Alvus itaque mollis servanda, ea cautione tamen, ne plus quàm par est solutior reddatur, ex his enim duobus extremis tolerabilior est alv adstrictio, quàm ejusdem solutio, præsertim in senili ætate. Refert Martinus Lister in suis commentariis supra Sanctorii Staticam, senem se novisse sibi amicissimum 86. annos agentem, qui sanus, & satis liberaliter comedens, ex plurimis annis semel tantùm in septimana, & interdum etiam ad quatuordecim dies

dies deijciebat. Quoad potum vinum dulce defæcatum, ex uvis maturis, & perfectioribus factum ad vitam ſanam, & longævitatem erit accommodum. Sicut autem in pueris debet eſſe vinum tenue, ac dilutum, ita in ſenibus meraciùs, hyeme præſertim. Dediſcat quoque oportet nivis uſum, qua per æſtatem Principum menſæ carere nequeunt, ſatis et in ſummo æſtu, ſi vinum bibat aqua modicè perfrigeratum, hyeme autem ſi non ad ignem, ſaltem in loco tepido detentum, nulla enim ratio apparet quomodo frigida potio illi conferre poſſit, cui frigent effœtæ in corpore vires. Frigidum, ut ait Philoſophus, non ingreditur opera naturæ, niſi per accidens, caloris exceſſum contemperando, ſapere propterea didicerunt etiam juvenes, qui fumantes potiones Cocholate, Coffè, Thè ſorbillando aſſumunt, quæ in ſenili ætate eò magis convenient.

Quotidie corpora exercerere non minùs neceſſarium eſt, quàm ipſum alimentum, & forn Principibus in ætate ſenili magis convenit, quàm juvenili, ad corporis perſpiratum conſervandum adeò neceſſarium, in juventute ſiquidem, ubi calor viget, & mollior eſt textura, facilior eſt diflatio, in ſenectute verò,

quæ comitem habet ſiccitatem, & cutem ſtrigoſam, difficilior. Nihil eſt autem, quòd inſenſiles aporrhias magis promoveat, quàm corporis motus, in quo videmus, faciem rubeſcere, venas inflari, & cutim incaleſcere, ſique motus ſit fortior, ſudorem erumpere, bonum itaque erit, ſi modicè ſe exerceat, ſub tecto potiùs, quàm in loco aprico per hyemem, cavendo quantum fieri poſſit à flatibus aquilonaribus, qui cutis poros adſtringunt. Ad obtinendum facilem perſpiratum, præter exercitium corporis, non parum conferent molles frictiones cum oleo amygdalarum dulcium, ad laxandas cutis fibras aliquando nimis intentas, glandularum poros obſtruentes. *Melle intus, oleo foris*, dictum ſatis vulgatum quo pacto Democritus longævitatem aſſecutum ſe dixit, in ſenectute ſiquidem nihil magis timendum, quàm ſiccitas, & cutis ſtipatio, quare molli, & blanda frictione conſervatur neceſſaria illa tranſpiratio, qua diminuta præſtò ſunt catharri in pectus, & alias partes. In hunc finem quoque aptis veſtibus muniendum erit corpus ab aeris injuriis, & capitis præcipua cura habenda, ſi capillis ſit denudatum.

Equidem hiſce temporibus comæ adſcititiæ

 uſus

usus adeò inolevit, ut pauci videantur senes, nec ullus ferè sit Princeps ætate provectus, qui canitiem alienis capillis non obtegat, & frequenti barbæ rasura juventæ decorem non præseferat, quod sanè laudandum, nam præter quàm quòd calorem fovent hyeme potissimum, quod senibus infestum est, id etiam efficiunt, quòd Principes hoc pacto sibi magnam animi hilaritatem conciliant, dum in speculo ætatis injurias non vident. Priscis temporibus, quibus capita non velabant, calvitiem homines iniquè ferebant, timentes, ne cæteris forent irrisui. Julio Cæsari adeò probrosa erat calvities, ut illam incipientem occultare satageret, capillos à vertice revocando, nullum propterea honorem à Senatu libentiùs accepit, quàm jus laureæ coronæ perpetuò gestandæ. Mirari subit, quomodo omnes ferè Svetonii Cæsares, hac deformitate laborarint, uti Augustus, Tiberius, Caligula, Otho, Domitianus, quem propter sævitiem, Neronem calvum per contemptum appellabant, unde Ausonius.

.... *Quem Calvum dixit sua Roma Neronem*.

A' solo calvitiei nomine ita offendebatur iste, ut si apud illum quis alicui calvitiem pro joco, vel jurgio objectasset, pro capitali crimine

haberetur. Apud Judæos quoque, ut ex Sacra Historia habemus, calvities in contumeliam trahebatur, quam ob causam Eliseum Prophetam, ut ex 4. Reg. Cap. 2. subsannantes pueri vociferabantur, *ascende calve, ascende calve*, quibus ille indignatus maledixit, & mala imprecatus est, unde paulò post quadraginta duo ex iis miserè discerpti fuere. Adeò deformis quocumque loco, & tempore inter homines habita est calvities, ut nemo non illam obtegere satagat, rectè propterea Ovidius.

Turpe pecus mutilum, turpis sine gramine campus,
Et sine fronde arbos, & sine crine caput.

Quoniam igitur fugaces anni senum capitibus tale præsidium, & decus surripiunt, quales sunt capilli, Ars naturæ imitatrix senili ætati benè consuluit, comas adscititias tam elegantes construendo, quæ præter beneficium venerationem conciliant. Neque dubitari licet, quin ficta hujusmodi capillamenta, præter elegantiam, multæ sint salubritatis, dum passim videre est, Medicos ætate graves, & silicernio jam proximos, non ut olìm nudo vertice, & prolixa barba famam sibi aucupantes, sed imberbes, & capillatos in publicum procedere ad ægros invisendos, & dissertationes

ies ab Exedris habendas. Nisi ergo aliqua
particularis affectio adsit, veluti Cephalalgia,
& oculorum lippitudo, cum interdum extent,
qui nec pileolum sericeum perferre queant,
nostrorum temporum consuetudo tales comas
ex alienis capillis gestandi invaluit. Carolus
V. Imperator, cum in Italiam venisset, Imperii Coronam à Summo Pontifice Clemente
Septimo Bononiæ suscepturum ob gravem
capitis dolorem nativam comam satis elegantem sibi abscindi jussit, quem Aulæ primores
ridenda assentatione imitati sunt, dum comis,
quas magno studio aluerant depositis tonsi, omnes Cæsari spectandos sese præbuere.

Aulæ quoque morem somnum captandi cum
nox medium iter confecerit, & Solem salutandi, *minimas cum fecerit umbras* ejurare,
Principi seniori jam facto salubre consilium est, tempestivè igitur cibum capiat, nec post
cœnam quicquam, quod mentem distrahat,
implicet sibi deferri patiatur, more Augusti, qui post cœnam nihil scribere, nec legere volebat, ut quantum liceret animo curis
vacuo somno indulgeret, qui senibus maximè
necessarius est, quàm ulli ætati, ut omnes
perficiantur coctiones, & corporis siccitati
consulatur, dum somno, & quiete corpora pingue-

gueſcunt; ſomnum autem capiat hyemali tempore præſertim in cubiculo ad meridiem poſito, ut vitales Solis radios excipiat. Negotia itaque, quæ magis urgeant, diurno tempore expedire ſtudeat, & minori, qua licet molestia ſupplicantium neceſſitates, ac preces audiat, non levi quippe incommodo, ac tędio ſolet eſſe Principibus quotidie ferè unumquemque audire, & verborum lenitate dimittere, ita ut ab hoc munere non decedat, niſi defatigatus. Egregium ſanè eſt, & memoratu dignum, quòd de Theodorico Gothorum Rege refert Sidonius Apollinaris. *Audit plurima, pauca loquitur*. Auguſtus quoque, ne ſe multo ſermone fatigaret, pro more habebat nutus adhibere, cum à ſervis aliquid vellet, ſic ad Liviam Conjugem codicillos mittebat, Svetonio Authore. Ad valetudinis quoque tutelam ſimbolum ſuam conferent varia oblectamenta, ſed talia, quæ Principem ætate gravem magis deceant, qualia ſunt adeſſe publicis Literatorum Academiis, philoſophicis diſputationibus, ſcenicis operibus, haſtiludiis, choreis etiam, interdum juvenes cum puellis decorè ſaltantes adſpectando. Nonnulli propterea in ſenectute commendant conſuetudinem, & colloquia habere cum juvenibus, ut occulto

quo-

quodam spirituum consortio seniorum mens recreetur. Observatum est, senes, qui juvenum frequenti consuetudine oblectati fuerint, ut plurimùm longævos fuisse, ut ferunt de Pythagora, Isocrate, Gorgia, & Rhetorum classe, qui in Scholis auditores habebant juvenculos discipulos, ad centesimum usque annum vitæ lineam produxere. Postremò id unum Principes monere lubet, ut si in senectute bona valetudine gaudere velint, Juvenes vitam sobriè traducant; *intemperantia enim in senectute, bellum indicit.*

CAPUT XII.

De nimia obesitate, & corpulentia Principibus non minùs insalubri, quàm indecora.

SI verùm est, quòd dici consuevit, esse modum in rebus, & certos fines, quos ultra citraque rectum nequeat consistere, in studio sanitatis id verissimum esse deprehenditur, ubi enim sanitas modum excesserit, si ita loqui licet, hoc est si ad evexiam, seu summum bonitatis apicem devenerit, maximè periclitatur, & ex improviso graviori lap-

lapſu in præceps ruit, qualis obſervatio ſatis frequens erat priſcis temporibus, cum gymnaſticæ ſtudium vigebat, ac præſertim in athleticis corporibus, in quorum gratiam tertium Aphoriſmum conſcripſit Hipporates, noſtra quoque ætate non rarò contingit, eos videre, qui ad ſummam corpulentiam devenerint, ſubita morte oppetere; commune ſcilicet eorum eſt fatum, quæ ſummam amplitudinem attigerint, ut magnitudine ſua laborent, & viribus pereant ſuis, ut de Romano Imperio ſcriptum legimus ſiquidem *magna ruunt, inflata crepant*. Huic infortunio obnoxiam eſſe nimiam corpulentiam ſatis conſtat, quam ſecundum duas tantùm dimenſiones, latitudinem ſcilicet, & profunditatem, cum quis debitam longitudinem acquiſiverit, fieri manifeſtum eſt. In corporibus perfectè ſanis, in temperamento ſanguineo, rarò autem in temperamento melancholico, & bilioſo obſervatur hoc vitium; eſt itaque nimia corpulentia, & obeſitas boni alioquin, & laudabilis habitus vitioſum productum, ex parum cauto victus regimine. Faciliùs autem in temperamento ſanguineo, quod medium à Medicis dicitur, & cœteris præſtat, quàm in reliquis, quæ ab hoc recedunt, nimia corpulen-
tia

ia contingit, quàm in aliis temperamentis, t in melancholico, & biliofo, in quibus deſt venarum latitudo, in temperamento nim ſanguineo, ſuccus nutritius dulcis, & utyroſus, carnibus, & membranis facilè aponitur, quod in temperamento bilioſo, & nelancholico non evenit, ſanguis enim coioſa bile abundans multas habet particulas cres amaras, quæ non tam facilè in alinoniam cedunt, imò pinguedinem potiùs diſolvunt, & extenuant, quod pariter efficit emperamentum melancholicum atrabilare, in uibus adeſt venarum latitudo, quæ in cororibus gracilibus potiſſimùm obſervatur. Lous eſt Hippocratis 3. in 6. Epid. ubi graciles, enoſos, iracundos, & epiphlebos appellat, c pariter Galenus in commento Aphoriſmi 4. Sectionis ſecundæ, & in 6. 4. hanc venarum latitudinem cum gracilitate obſervat, enarum autem anguſtiam in craſſis admoùm corporibus.

Qui ergo temperamentum hujuſmodi ſorti- ſunt, ſive à primordiis, ſive adſcititium, d nimiam corpulentiam magis ſunt diſpoſiti, uàm reliqui homines; non negarim tamen utatione victus, ætatis & loci, poſſe etiam gracilitate ad corpulentiam tranſitum fieri,

cum

cum interdum comperti fuerint Juvenes valdè graciles, qui in ætate inclinante remissis laboribus otio, & pleniori victui indulgentes, obesi facti fuerint, quod passim in iis animalibus observatur, quæ licet gracilia, & emaciata, saginantur, ut boves in stabulis continuò detenti, & aves altiles in aviariis. De nimia corpulentia, & obesitate, & quomodo fiat præter Hippocratem, Avicennam, Galenum, aliosque successivè, recentiores quoque satis fusè egerunt, quos inter egregiè & cumulatè Etmullerus in suis Dissertationibus exponit, quomodo interdum fiat nimia pinguedo, & nimia carnositas, ut hac in re non sit quod quis ampliùs desideret circa modum, & causam, tum circa remedia, quæ ad nimiam corpulentiam tollendam conducant.

Nimiæ autem corpulentiæ, & obesitati magis obnoxii sunt Principes præ cœteris hominibus, tum ob ciborum boni succi quotidianum usum, tum ob illorum corpora minus exercitata, & vitam inter otium, & Aulæ delitias traductam, ac præsertim si accedat temperamentum sanguineum cum pituitæ subdominio, ut vocant, stomacho satis firmo, & valente, eòque si ad id vitium aliqua hæ-

re-

ẽditaria dispositio præexistat. In quibusdam
tenim Principum Familiis observatur dia-
ıesis ista, & proclivitas ad pinguescendum,
er seminalia principia in posteros propaga-
. Cautum itaque oportet hac in re esse
rincipem, licet sanum, & valentem, quan-
s enim se robustum sentiat, gaudeatque
ım videt speciosiorem, & coloratiorem,
le, suspecta habere debet sua bona, uti mo-
ebat Celsus, facilè enim subrepit vasorum
enitudo, & obesitas, accrescentibus in dies
rnibus, & membranis pingui, & gelatino-
materia, qua saturata est tota massa san-
inea. Cautum pariter oportet esse Archia-
um, nam cum quotidie Principem suum so-
ıus sit invisere, persœpè non advertit au-
scentem corporis molem, donec sensibilior
ta non fuerit, cui postea propriis remediis
n facilè succurri non possit. Ubi ergo gen-
tia sit affectio, & inditia pinguescentiæ
rporis se prodant, cujus manifesta argu-
nta ex Statica Sanctorii obtineri poterunt
opter pondus adauctum, Medicus Principem
ım moneat de hujusmodi affectu sensim,
sine sensu subeunte, ac doceat quæ incom-
da, quæ pericula nimiam corpulentiam
nitentur, & quàm difficili negotio tollatur

ubi

ubi advenerit, varia exempla Principum alio-rumque hominum nobiliorum præſertim, cum perrarò, & monſtro par ſit corpulentiam intueri in ruſticana gente, in artificibus, niſi forſan aliquando in iis, qui ſedentariam artem exercent, quales ſunt ſutores, & alii hujuſce generis.

Nimia quoque corpulentia pulchros alioquin homines deformes facit & ingratos; unde mulieres ſpecioſæ, & elegantes, ſi ad nimiam pinguedinem deveniant, multùm de ſua ſpecioſitate deperdunt, & hominibus parùm gratæ, ac præſertim ſi pinguedo carnoſitati prævaleat. In hanc rem eleganter luſit Martialis Lib. 11.

Habere amicam nolo, Flacce ſubtilem,
Cujus lacertos annuli mei cingant,
Sed idem amicam nolo mille librarum,
Carnarius ſum, pinguiarius non ſum.

Quædam tamen gentes extant, quibus voluptæ eſt mulieres habere præpingues, & mammoſas, veluti refert P. Alpinus in Libro de Medicina Ægyptiorum, in qua regione. Ars & modus corpora balneo, frictione pinguefaciendi maximè colitur, idcircò inibi fœminæ pinguiſſimæ ad Europæorum nauſeam reperiuntur. Non levia quoque ſunt pericula, quæ ni-

nimiam corpulentiam, & obesitatem non ra-
rò consequuntur, veluti subitaneæ mortes,
ex nimia enim humorum copia strangulatur
calor innatus, & ob venarum angustiam, cir-
cularis sanguinis motus, in quo vita consistit,
ex improvisò sistitur. Hinc est, quòd obesi
perrarò longævitate gaudeant, satis vulgatum
est illud Hippocratis 7. Aphor. *Qui crasso ad-
modum sunt corpore, citiùs intereunt, quàm gra-
ciles*. In Athletis, ubi ad summum bonitatis
devenissent, credidere Antiqui subitas mor-
tes contingere, eò quia cum in meliùs non
possent proficere, necessum foret ut in dete-
riùs deciderent; ast vera & germana ratio
est, quia arteriæ non habeant in quod san-
guinem refundant, cum spacia omnia sint ple-
na carne, & pinguedine, quæ radices, &
extremitates quoque venarum comprimendo,
nutriationem impediant, accedente verò ex
cibis novo succo nutritio, ventriculi cordis
opplentur, & nequeant constringi, unde
lipothymiæ Syncopes, ac mors tandem sub-
sequitur. Anhelosi præterea, ac suspitiosi
esse solent nimis corpulenti, & ad quemcum-
que motum inepti ob spiritus animales non
ita faciles, ad musculorum fibras inflandas,
compressis & sepultis nervis in multa pingue-

 di-

dine, veternosi similiter, torpentes sunt, & ad actiones animales minùs prompti, ad ratiocinium, prudentiam, & deliberationem minùs apti, quæ si in Principe contingant, quantum de veneratione apud populos illi decedit? *Lux sicca, anima Sapientissima*, ajebat Eraclitus, qualis autem est sanguis, tales sunt spiritus, qui dicuntur lux animæ, sanguis in hujusmodi corporibus multa pinguedine saturatus est, unde spiritus, qui ex illo gignuntur, lucidi, ac etherei esse non possunt: His addendum homines obesos infœcundos esse ut plurimùm teste Plutarcho 2. Quæst. Con. ob molem enim corpoream minùs apti sunt ad veneream palæstram, præterea in iis genitura frigidior, & mollior est, in gracilibus, in quibus salium copia major est, major quoque depræhenditur salacitas, & fœcunditas. Mulieres, quæ nimis crassæ sunt, concipere non possunt, eò quia omentum os uteri illis comprimat scripsit Hippocrates 5. Aphor., sed frequens autopsia ostendit omentum perrarò infra umbilicum extendi, ita ut sterilitas ab alia causa ortum habeat, à nimia scilicet pinguedine, quæ uteri membranis adhereat, ac impedimento sit, ne aura seminalis masculina ovarium subeat ad illud fœcun-

cundandum. Sicuti in fęminis nimia craſſities illas ſteriles facit, ita in hominibus nimis obe- ſis nimia pinguedo illos infœcundos reddit. Principibus autem optabile eſſe debet, li- beros habere, & ſucceſſores, quibus tradant mperii habenas, ſicuti nihil eſt, quod ſubdi- os mœrore magis afficiat, quàm Principis ui orbitatem videre, norunt enim quales ur- æ interdum excitentur, ubi Principatus ad gnatos, eòque magis ſi ad exteros tranſeat, nultorum animis ſub novo Principe ad ſpem meiioris fortunæ erectis, cujus rei plena ſunt iſtoriarum monumenta.

Præterea obeſitas Principem ſubditis ſuis nviſum, & odioſum reddit, & cum in pu- licum procedit, ipſum tacitè irrident, ac gillant; à populis enim notantur non minùs orporis, quàm animi vitia, ut hanc ob cau- m variis cognominibus ſoleant appellari, ſic Caligula, & Germanico crurum gracilita- em, in Julio Cæſare, & Auguſto calvitiem omatibus illudebant, gaudent enim, & ge- unt populi, dum in generoſo Principe egantiam, & decoram ſpeciem adſpectant,

Gratior & pulchro veniens in corpore Virtus,

adverſo deformitas cum ignavia deſpicatui t. Sanctium in Hiſpania Regem, vulgò

crassum dictum, ob corporis crassitudinem, historiæ referunt cogitasse de abdicatione à Regno, cum sciret se ob hujusmodi corporis vitium populis suis invisum esse, ac propterea Navariæ Regem adiisse, ut ab illius Medico curaretur, ac voti compotem factum ad suos rediisse, & magna lætitia, ac plausu receptum.

Difficilis curationis in omnibus est nimia obesitas, & corpulentia, in principibus tamen longè difficilior, de hoc enim affectu asseri potest, quod de hydrope scripsit Celsus, quem dixit curari facilius in servis, quàm in liberis, *quibus noxia libertas est*; si ergo in quibusdam curationem admittit corpulentia, non tam facilè suscipiet in Principibus, quibus noxia summa potestas est, cum enim morbus hic famem, sitim, longam patientiam, & mille alia tædia desideret, non tam facilè illis succurri potest. Ne igitur ad hanc calamitatem deveniat Princeps, præcavenda est perniciosa isthæc, quàm indecora affectio, & Medicus sollicitus esse debet, ut venienti morbo occurrat. Remedia igitur, quæ ut plurimùm ad curationem conducunt, eadem ad præservationem quoque erunt in usum revocanda. Conveniens itaque diæta, & rectus

usus

usus rerum non naturalium primas tenebunt. Primò igitur quantum consuetis cibis detrahendum, tantumdem exercitationi corporis erit adjiciendum, proportionem itaque majoris inæqualitatis debet habere exercitatio ad ciborum assumptionem, ut in hoc casu succrescenti pinguedini obviam eatur. Exercitia erunt eadem, quæ superiùs fuerunt memorata, equitatio, inambulatio, venatus, ludus parvæ pilæ, & alia hujusmodi; frictiones quoque, sed fortiores & ficciores ad extenuationem conferunt; frictiones contrarias vires habere scripsit Hippocrates in Lib. de Chirurg Off. *Frictio multa minuit, moderata crassefacit*, qua de re eleganter Celsus Libro 2. hisce verbis, *Frictione, si vehemens sit, duratur corpus, si lenis mollitur, si multa minuitur, si modica implet ur*. Alimenta verò sint pauciora, ac non solùm tenuja, sed etiam quæ extenuandi vim habeant, cavendum ergo à pinguibus oleosis, summatìm à cibis euchymis, qui ad sanguinem in copia uberiori multiplicandum faciunt, convenient itaque alimenta acria salsa, quæ pinguedinem absumant, & liquent. Multos ad nimiam corpulentiam evectos, solius aceti usu sarcinam illam deposuisse, & macilentos factos fuisse, historiæ referunt, qua-

le exemplum habemus in Famiano Strada de Chiapino Vitellio, sic videmus homines, qui acidis delectantur, aut in quibus abundat acidum, quales sunt hippochondriaci, & scorbutici, strigosos esse. Somno quoque detrahendum aliquid, & vigiliis addendum, propterea usui erit decoctum herbæ Thè, quæ vi exsiccandi, & vigilias inducendi pollere creditur, somno enim pinguescunt corpora, hyeme præsertim, vigiliis autem macrescunt, æstate potissimùm. Purgationes quoque institui possunt vere & hyeme, & quantum fieri poterit alvus solutior servanda. Non alienum quoque erit aliquando vomitum ciere ad pituitosos succos, quibus aqualiculus oneratur, evacuandos. Hippocrates in Lib. de salubri diæta de curandis obesis hæc habet verba, *Quicumque homines crassi, ac pingues sunt, jejuni vomant à cursu, aut ambulatione cita juxta meridiem. Sit autem hemina dimidia hyssopi, in aquæ congio contriti, atque hoc ebibat affuso aceto, & adjecto sale quò jucundiùs evadat. Bibat autem primum sensim, ac lentiùs, postea ampliùs, & citiùs*; amara quippe, ac salsa, acria, apta sunt ad sanguinis dulcioris crasim invertendam, ac præsertim acida, quæ licet ex sui natura appetitum evacuant succos tamen

nen nutritios ineptos reddunt, ut carnibus, & membranis apponantur; ſic experimur car-nes pullorum, aliorumque animalium aceto maceratas exiguum nutrimentum ſuggerere. Unicam in die comeſtionem laudant nonnulli, illam tamen improbat Hippocrates, ait enim homines citiùs ſeneſcere. Vidi ego olìm Nobilem Virum, qui ut nimiam pinguedinem caſtigaret, ſemel tantùm in die, & perparcè cibo utebatur, aſt brevi tempore ad talem virium imbecillitatem cum difficili anhelitu devenit, ut paucos poſt annos obierit. Pro potu laudatur vinum oligophorum, à vinis autem generoſis, & præſertim dulcibus cavendum, acidula verò, & diuretica erunt utiliora.

CAPUT XIII.

De Præſervatione à quibuſdam morbis, quibus magis obnoxii ſunt Principes.

QUæmadmodum Ætates, Temperamenta, Anni tempora, & Regiones ſuos habent peculiares morbos, ita & vitæ conditio, quam quiſque ſortitus eſt, aut ſibi elegit, ſuis obnoxia eſt morbis, uti videre eſt

in iis, qui Artes quaſdam exercent, qua de re egi in meo Tractatu de Morbis Artificum. Arthritis, Calculoſa paſſio, & Colica, tres ſunt Affectus, ſeu potius tortores, qui in ordine Procerum, ac in Principibus præſertim tyrannidem ſuam exercent, quales affectus multam habent inter ſe cognationem, ut non rarò in eadem perſona mixtum imperium obtineant. Quidam Literatus calculoſa paſſione laborans, apud Beverovicium de Cal. Ren. & Veſs., ad amicum ſcribens podagra tentari ſolitum, illum Cognatum vocabat, eò quòd duabus ſororibus, Podagræ nimirum & Arthritidi ambo nupſiſſent, imò interdum fieri, ut uxor unius ad alterum ſine adulterii ſuſpicione accederet. Ex eadem materia, ſucco ſcilicet putreſcente, quem ſuggerunt alimenta, è vaſis ſanguineis in articulos, & Renum ſubſtantiam refuſo, ſicuti etiam ab eadem cauſa efficiente, acidò nimirùm tartaream materiam coagulante Arthritidem, & Lithiaſim fieri, communis ferè eſt Scriptorum conſenſio, ut hic locum habeat illud Hippocratis in Libro de Flatib. *Morborum omnium unus, & idem eſt modus, locus verò ipſe eorum differentiam facit*. Colica ſimiliter, quæ ab acido, inteſtinorum membranas pungente potiùs,

ùs , quàm à flatu distendente fit , multam
um prædictis affectibus habet affinitatem,
nmò persæpè observatum est , Colicam tran-
re in Arthritidem, & Arthritidem in Coli-
am. Locus est egregius Hippocratis in Libro
e humoribus hisce verbis . *Cui intestinum in*
extra parte dolebat , & articulari morbo correptus
t , quietior erat , postquam autem hic curatus fuit,
agis dolebat , quam sententiam pariter repe-
it 4. in 6. Epid.

Congeneres itaque esse hos memoratos af-
ctus , sat manifestum est , ac Nobiles Viros ,
Principes potissimùm illis infestari , varias
uidem ob causas , nimirùm ob intemperan-
am in victu, & vitam desidiosam , sed po-
ssimùm ob vina meraciora , quibus se pro-
unt ; quare non immeritò Poetæ Bacchum
odagræ Parentem , & Venerem Matrem fin-
ere . Profectò cum in vinis generosioribus
ultum insit materiæ tartareæ , & acidi vola-
lis , hoc est totum illud , quod ad Lithia-
s , & Arthritidis genesim requiritur , mirùm
on est , si ex continuo , & immodico illo-
um usu , Renibus ob vasorum angustiam , &
ticulis quoque multum materiæ lapidificæ
figatur , & concrescat , unde est , quòd
gregii vini potores , calculo Renum , & ar-
thri-

thriticis doloribus, malè mulctari soleant, sic de Ennio Poeta scripsit Q. Serenus,

Ennius ipse Pater, dum pocula siccat iniqua,
Hoc vitio tales fertur meruisse dolores.

Frequens observatio est, Podagram, & Nephritidem, labem hæreditariam esse, quæ ad longum tempus in familiis perseverat, ac potissimùm in Principibus, quibus commoda omnia, & incitamenta suppetunt ad vitam minùs sobriè agendam, illis propterea, quàm cœteris magis familiares sunt tales affectus, dum eodem penè vitæ genere utuntur, quo Parentes ipsorum usi fuerint.

Quoniam autem hic agitur de parte præservatrice, non de curatrice, Archiatri munus erit Principem suum monere, ut hospites hujusmodi tam infestos, ab Aula quantum possit arceat, ubi enim semel fuerint admissi, ac ad aliquod tempus enutriri, non tam facilè postea erit illos dimittere, nec adeò tutum, Podagram præsertim, cujus violenta expulsio, graviores morbos solet accersere. Jus quidem habent Principes, ut à suis Medicis ab hujusmodi affectibus præservationem exigant, nequaquam verò curationem, sunt enim de illorum genere, qui, ut ajebat Hippocrates, cum ęgro commoriuntur,& quò magis veterascunt,

eò

magis desæviunt. Sic calculosus quidam
ud Laudatum Beverovicium, senex jam fa-
us de suo statu sic conquerebatur, *Fœ-
næ sterilescunt ætate, me senectus fœcundio-
m reddit, aut enim pario, aut parturio, quod
parum favente Lucina niti cœpero, actum de me
ta.*

Ad obtinendam igitur prophylaticen, con-
nienti diæta, & recto rerum non natura-
m usu erit procedendum, talia itaque sint
menta, quæ si corpus sit benè constitu-
m, alant quidem, sed non impleant, nec
tenuent, habita semper ratione ad ætatem,
ni tempus, & consuetudinem quoque,
m si antea plenior fuerit victus, & mul-
plex, ad parciorem & simpliciorem victum
ulatim erit transeundum. A' crassioribus
ois, & difficilis coctionis, de quibus actum
superiùs, in primis cavendum, ubi enim
machus à munere suo aberraverit, justa
conveniens partium crassiorum chyli secre-
in intestinis fieri nequit, unde sequitur,
òd partes impuriores, quæ per alvum
nt secernendæ, per lacteas in massam san-
neam irrepant, & renibus, ac articulis ma-
iam morbificam suggerant. Quoniam au-
n nihil est, quod Principum Mensas ma-

gis exhilaret, quam fructuum diversi generis elegans apparatus, cavendum præcipuè ab acidis, & immaturis, & qui ortum habuerint in collibus, & locis saxosis, multum enim tartarei succi continent, ut in quibusdam ex iis, veluti in pyris granula quædam saxosa in ipsa masticatione observentur. Tachenius in Lib. de Morb. Princ. Pod. esum pomorum improbat, ob eorum facilem ad acidum conversionem, & putrescentiam. De pomis hæc habet verba Hippocrates 3. de Diæta n. 5. *Poma fortiora sunt, quàm pro humana natura, meliùs est igitur à pomis abstinere*; re-vera uti observat Martianus in hujus loci commento, poma nisi cum reliquis cibis bene commansa fuerint, & benè permixta, in stomacho ægrè coquuntur, & qualia fuerint assumpta egeruntur.

Quoad potum à vinis meracioribus absti-nendum, ut quæ in sinu suo multum tartari recondant, qualia sunt, quæ è locis petrosis habentur, illa enim potiùs convenient, quæ camporum planities subministrat, & sacco percolantur, uti superiùs diximus, erunt aptiora, ut quæ tartari exiguam portionem habeant. A' vinis quoque tenujoribus ca-vendum, error enim non levis persæpè ab

illis,

lis, qui Podagra, & Nephritide tentantur, committi ſolet, nam cum timeant uſum ni generoſioris, putant ſibi licere vina teuja, quantum volunt bibere, quod in Poagra Joannes Crato damnabat Lib. 2. Conſ. elmontius in Volupe Viv. Etmullerus de Veetab. & alii, qui vina tenuja improbant, quæ cidum multiplicando colicos dolores, nepriticos, & arthriticos apta ſint producee; Præſtabit igitur modico vino uti geneoſo, ſed aqua diluto, quàm vinis tenuibus, acidis, quæ cum diuretica ſint, hoc nomie ſuſpecta eſſe debent, humores enim ad am partem, quam præſervare volumus, velle educere, ſanum profectò conſilium non eſt. on minor quoque cautio adhibenda circa um aquarum naturalium, non ſolùm pro diendo vino generoſiori, ſed etiam pro ciorum coctione, non rarò enim in aquis connetur materia lapidifica. Inter aquas ſimices pro communi uſu laudatur aqua Nuriana, quam Principes, & Nobiles Viri ipſo fonte curant ad ſe deferri, cui nullanus concedunt aquæ Fontium Mutinenſium, quorum admiranda ſcaturigine, & præantia Tractatum olìm conſcripſi.

Corporis porrò exercitatio conveniens, ad

præ-

prædictos affectus præcavendos magnum erit remedium, cujus veritatis amplum testimonium præbent rusticanæ gentes, & urbani Artifices, in quorum casis semel tantum dicitur habitasse podagra. Celebris est Cœlii Secundi Curionis de Aranea, & Podagra Apologus, quem fusè describit Gaspar à Rejes in Cam. Elys. Quæst. 88. Cum Aranea peregrè proficisceretur, illi comitem se junxit Podagra, quæ vespertino tempore adventante, cum progredi non posset, in tugurium pauperis cujusdam divertit, Aranea verò ulteriùs progressa, amplam & magnificam domum ingressa est; altera die cum rursus ambæ convenissent, de suis hospitibus valdè conquestæ sunt, Aranea quod ne filum quidem ducere potuerit, & scopis à servis fugata vix periculum evaserit, Podagra verò, quod hospitem rudem, & asperum reperiisset, pro cibo pultem, pro potu vappam, & pro culcitra grabatulum durum, ut noctem prorsus insomnem traducere illi necesse fuerit, quare hospitium ad invicem imposterùm commutare statuerunt, Aranea ut in pauperum tabernis hospitaretur, Podagra in Palatiis, regumque Turribus. Tanta est vis exercitationis, ut etiam sine frugali victu, quem procul dubio ser-

ervare non possunt, qui propter egestatem perpetuis laboribus sunt addicti, ut pravi humores, qui ad alendam podagram, & nephritidem apti essent, per sudorem, & ambitum corporis excernantur. Moderatio quoque circa aliarum rerum non naturalium usum erit adhibenda, Somno nimis indulgere mollibus in culcitricis, renibus certè non adeò confert. Alvum mollem, quantum licebit, servare, bonum erit, expedit enim solutiorem esse, quàm nimis adstrictam, ne primæ coctionis excrementa ferantur in massam sanguineam, & exinde ad renes, & vesicam; usurpare hinc liceat Plautinum illud, *Nolo ad vesicam, quid eat, in ventrem volo.*

Purgationes etiam interdum instituere, & sanguinem mittere, non abs re fuerit, si humorum redundantiæ signa apparuerint, cum non tam facilè sit intra sobrietatis limites eos continere, quibus omnia fortunæ bona suppetunt. *Quibus convenit venæ sectio, vel purgatio, hos Verè purgare, vel venam secare oportet,* dicebat Hippocrates 6. Aphor. 47., in cujus Aphorismi expositione hæc habet verba Galenus. *Nos plurimos ita servamus sanos, qui longo ante tempore, singulis annis morbis capiebantur. Sed & podagram, & morbum articularem* adhuc

adbuc incipientem, & nondum poros circa articulos facientem, ex tali evacuatione, multis jam annis fieri prohibuimus. Hiſce igitur remediis, quæ fuere propoſita præſervationem ſperare licet à tam diris morbis, qui Principibus præſertim tam malas cruces figunt.

CAPUT XIV.

De Regimine Valetudinis Principum in Militari Expeditione, & Caſtris.

QUoniam Principibus non licet eſſe in terris adeò felices, ut pace perpetua ævum traducant, ac illis interdum non ſit neceſſe, Aula relicta militarem aliquam Expeditionem capeſcere, ſive ad hoſtes è finibus ſuis propulſandos, ſive ad ea quæ ſui juris ſint armis vindicanda, magnum propterea Medicis, qui ut moris eſt, illos comitantur onus incumbit, ut Principis ſi valetudinem ab iis, quæ facili negotio poſſint illam labefactare, ſartam rectam tueantur.

Duo præcipuè ſunt, quæ graves ſanitati offenſas poſſunt inferre, inſolita vivendi ratio, & animi ſollicitudo; neque enim fieri poteſt,

est, ut quamvis magno apparatu procedant Principes, secum vehendo, ea quæ ad vitæ commoda videantur magis necessaria, quin interdum quædam occurrant, quæ provideri & caveri non possit, ex quibus consuetus vitæ ordo, ac tenor non pervertatur. Bellorum autem eventus, cum utplurimùm in arbitrio fortunæ, seu ut rectius loquar, in Divina potestate sint positi, licet omnia summa prudentia, & consilio fuerint disposita, nequit Princeps, quem rerum omnium conscium esse oportet, animum curarum molestia vacuum habere, nec somnum quamvis in mollibus stratis adeò quietum captare. Sic apud Virgilium magnanimus ille Æneas,

. . . . . Tristi turbato pectora bello
Procubuit, seramque dedit per membra quietem.

Aeris primò itaque ratio habenda est, ut purior, qui sit in castris deligatur, in quo Princeps degat procul à vallibus, & aquis stagnantibus, præcipuè si de arce aliqua obsidenda agatur. Solent enim, qui de proxima obsidione suspicantur, si flumina habeant vicina, effractis aggeribus, campos circum iacentes inundare, ut hostes quantum possint noceant, contra quos aer impurus militet. Sic olìm Neapolis à Gallici exercitus obsidio-

ne soluta est èx aquis stagnantibus per æstatem corruptis, exercitu magna ex parte absumpto, ac tandem Lotrechio ipso ductore extincto. Morbi castrenses pessimæ alioquin naturæ, qui ubi grassari incipiunt, magnos exercitus non solùm decimare, sed interdum penitùs delere visi sunt, tribus utplurimùm causis originem acceptam referunt, aeri nimirum vitiato, aquis corruptis, & pravis cibis; hinc malignæ febres, & dysenteriæ vulgò castrenses, cujus rei apud Scriptores funesta extant exempla, quæ referre longum esset. Non minùs ergo ab aeris inquinati, quàm ab hostium insidiis securum esse necesse est locum, in quo Principis persona moratur, neque castris ubi gregarii milites degunt ita proximum, ut gravem illam mephitim ab iis exhalantem recipiat. Apud Judæos ex legis edicto mundities in castris maximè præcipiebatur, illis enim vetitum erat, ne intra castra alvi fœces redderent, sed extra ipsa facto foramine in terra, in illo ventrem exonerarent, ac operirent; tenebatur propterea quilibet miles gestare ad latus paxillum acuminatum, quod apud Turcas in usu esse, memini me legisse, in quorum castris mundities maximè colitur, in cuius gratiam cuique mi-

li-

:ti una cum victu necessario suppeditatur
uoque saponis portio, ut corpora à sordibus,
uàm maximè repurgata habeant. Placet hic
euteronomii verba 23. Capitis apponere.
*abebis locum extra castra, ad quem egredieris
d requisita naturæ, & babebis paxillum cum ar-
is tuis, & egesta operies, quò relevatus es.*

Non minor diligentia est adhibenda, ut
juarum bonarum copia è fontibus, seu pu-
is, & fluminibus laudatæ bonitatis præ-
ò sit pro pane laborando, coquendis ci-
s, & frigefactoriis potionibus per æstatem
randis, vinisque generosioribus diluendis,
iò ubi castra transferre liceat, & longo
nere sit procedendum, consultum erit in-
r commeatus, & ea quæ ad victum sunt
cessaria, aquam in vitreis vasis diligenter
servatam pro persona Principis deferre,
nti enim facienda est illius bona valetu-
, quanti spes victoriæ, & fortunati even-
s, Principe enim incolumi, & benè valen-
mens omnibus una. Cæterùm hac in re
nta semper esse non potest providentia, &
nsilium, ut cum suis copiis ductores [illegible]ti,
fame aliquando non premantur. Cato U-
ensis in magna illa bellorum civilium tempe-
te Pompeii partes secutus, cum esset in Ly-

bia cum ſuo exercitu, magna aquæ inopia laboravit, adeò ut milites in ſiticuloſa illa regione præ intolerenda ſiti perirent; fortè autem à loci ſcrutatoribus reperto lacu, ſed à turba ſerpentum, qui eò ſe conferebant ad ſitim levandam circum obſeſſo, exhorrebant milites illius aquæ potum, tanquam veneno infectæ, quod cum reſciſſet Cato eò accurrens, ſuos adhortari cœpit, ut ex illius aquæ potu, tanquam innoxio ſitim reſtinguerent, ſic autem apud Lucanum, non ſolùm tanquam Philoſophus, ſed tanquam noſtrorum temporum peritus Medicus milites alloquebatur,

Neu dubita miles tutos haurire liquores,
Noxia ſerpentum eſt admixto ſanguine peſtis,
Morſu virus habent, & fatum in dente minantur,
Pocula morte carent, dixit, dubiumque venenum
Hauſit . . . .

Memoratu quoque dignum eſt, quod Bruto poſt dictatoris cædem contigit, hic enim, ut in 6. Quæſ. Con. Plutarchus, Dyrachio Apolloniam media hyeme per altas nives contendens, bulimia, hoc eſt canina fame premi cœpit (cujus affectionis cauſa creditur à Medicis longum iter habere per nives) ut animo

de-

·ficeret , & qui comeatus portabant, longè
lessent , milites Ducis commiseratione ducti
Civitatis muros accurrere panem ab hosti-
is postulantes , quem cum ipsi promptè, &
oeraliter indulsissent, Brutum refecerunt , qui
ostea Urbe illa potitus , magna humanitate
ga cives in deditionem acceptos est usus.
um autem in castris non sint quærendæ ma-
iæ delitiæ ut in Aulis , sed tolerare opor-
at , æstus , frigus , ventorum injurias , &
gilias , multaque alia incommoda , subitas
gas etiam interdum , si cogat necessitas ,
circò Principem assuescere necesse est ad
orum omnium tolerantiam , ut ad subitas
itationes minùs patiatur sanitas , quotidia-
itaque corporis exercitia convenient , uti
uitare intempestivis horis etiam , deambu-
re castra invisendo , & sub dio potiùs ,
àm in tabernaculis diem traducere , sic e-
n paulatim confirmabitur corpus ad tole-
ndos labores, & aeris, atque ventorum inju-
s . Non desunt Regum & Imperatorum
empla , qui licet in Aulis molliter enutri-
diuturna assuetudine corpora sua durarint
quoscumque militaris disciplinæ labores
erandos , sine valetudinis injuria non secus,
gregarii milites . Henrici Quarti Galliarum
Re-

Regis, qui ſua virtute, & longa patientia, modò victor, modò victus, Regnum tandem ſibi comparavit, fortitudinem & corporis robur Galli ipſi admirantes, Regem ferreum habere ſe prædicabant. Non abſimile exemplum nuper vidimus in Regia Celſitudine Sereniſſimi Ducis Sabaudiæ, qui non minùs corporis, quàm animi viribus, gallici exercitus ferro & igne cuncta devaſtantis impetum ad plures annos ſuſtinuit, ac tandem in Regiæ ſuæ obſidione, noctu diùque vigil huc & illuc diſcurrens ad eludendos hoſtium conatus quietem neſcivit, donec fugatis hoſtibus, urbem ſuam obſidione ſolutam fortis & valens adſpexerit. Quando igitur in caſtris tam exactum vitæ tenorem ſervare ferè impoſſibile eſt, non debet tam arctis Medicorum legibus obligare ſe Princeps, ſed uti monet Celſus *varium vitæ genus habere, quieſcere interdum frequentiùs exerceri, interdum in convivio eſſe interdum abſtinere, modò plus juſto, modò non ampliùs aſſumere*; temperantia attamen nunquam ablegánda, à nimia enim ciborum copia, & ſatietate cavendum, & à vini meracioris uſu, ſiquidem cum per æſtatem militares expeditiones fieri ſoleant, & principaliora opera, vina generoſa largiùs epota, ac

va-

etudinem potiùs infirmandam, quàm con-
nandam erunt idonea; non malè propte-
Plato in Libro de Legib. (quem locum
t Gal. Lib quod Ani. Mores seq. Corp.
nper.) vini usum vetabat in castris, & iis
issimum, qui in imperio essent constituti.
Cum autem corporis otio interdum, ut in
gis obsidionibus, indulgere liceat, animi
ectamenta non erunt omittenda, ut quæ
valetudinem servandam non parum condu-
t, omnia enim sive bona, sive mala corri-
at ab animo in corpus, uti ajebat Plato in
næo, talia verò sint oblectamenta, quæ
ncipem sapientem magis deceant, veluti
loquia cum doctis, & literatis Viris, quos
um adduxerit, lectio librorum diversi ge-
is, sed optimum erit legere historias tum
eres, tum novas, ex quibus multum vo-
tatis, & eruditionis capiet. Sacras quoque
ras legere, uti libros Regum erit per uti-
lectio pariter librorum de re militari, de
rali Philosophia, optima suggerent docu-
nta. Augustus, qui Principibus tum pa-
, tum bello egregium est exemplar, in
tris apud Mutinam legere, scribere, ac
clamare pro more habebat, referente Sve-
io. Sic Julius Cæsar curis militaribus, re-
rum

rum naturalium, & cœlestium præcipuè con templationem intermiſcebat, ſic apud Luca num de ſeipſo loquebatur,

. . . . . *Media inter prælia ſemper*
Stellarum Cœlique plagis, ſuperiſque vacavi

alea quoque interdum ludere cum ſuis intimic ribus, utilitati erit ad animum à curis gr vioribus avertendum, ſicque varios fortun luſus condiſcere. Memoratu dignum eſt, quo de Theodorico Gothorum Rege refert Sido nius Apollinaris, de illo enim Rege, quo tieſcumque cum primoribus Aulæ luderet Scriptor hæc habet verba. *Cum ludendum eſt, r giam ſequeſtrat tantiſper gravitatem, in bon jactibus tacet, in malis ridet, in neutris iraſc tur, in utriſque philoſophatur.* His, atque ali oblectamentis animum allevet, & ad omne caſus ſe componat, ſciatque generoſi Princ pis eſſe *agere, & pati fortia.*

F I N I S.

ANNOTATIONES

IN LIBRUM

LUDOVICI CORNELII

DE

VITÆ SOBRIÆ

COMMODIS

BERNARDINI RAMAZZINI
Practicæ Medicinæ in Patavino Gymnasio
Professoris Primarii.

Tom. II.

SERENISSIMO PRINCIPI CLEMENTI JOANNI FEDERICO ESTENSI.

EOs Scriptores rectè sapere, qui postquam Opus
liquod accuratè, quantum licet, elaborarint, Pa-
onum quęrunt, cujus tutelæ Ingenii sui fœtum com-
endent, persuasum quidem semper habui, SE-
ENISSIME PRINCEPS, sed nescio quomodo
bi obtigit eos imitari, qui ubi alicuius Operis
ram mente conceperint, palam faciunt quid sit
ud, de quo scribere, & cui inscriptum velint, qui-
postea non rarò evenit, ut multa intercurrant,
Operis absolutionem longum in tempus remo-
tur, sicque minus gratum reddatur diù ex-
atum Opus. Etenim cum tribus ab hinc an-

nis Mutinam venissem, ut SERENISSIMO PRINCIPI FRATRI *Tuo Librum meum,* De Principum Valetudine Tuenda *offerrem, idque* TE *præsente egerim, puduit me non parum incogitantiæ meæ, quòd non antea Opus aliquod conscripsissem,* TIBI *quoque offerrendum, sic enim Vobis* SERENISSIMIS FRATRIBUS, *suo cuique literario munere, eodem tempore litare potuissem. Ut autem pudori meo velum aliquod prætenderem,* CELSITUDINI TUÆ *pollicitus sum facturum me quod parum cautè omiseram; Patavium itaque reversus cogitare cœpi, quomodo fidem quam oppigneraram liberare possem, sed veteribus malis novis accedentibus, mihi à quacunque literaria occupatione feriari necesse fuit, & ad luctandum cum ea, quæ mihi incubuit, malorum coho⟨r⟩te, animum intendere. Exegi tandem reluctante licet adversa v⟨a⟩letudine, quod ab initio fueram meditatus, Annotationes nempe in Librum Ludovici* Cornelii De Vitæ Sobriæ Commodis: *hoc igitur est quod* CELSITUDINI TUÆ *sisto, & voveo* PRINCEPS SERENISSIME *Argumentum selegi Nobilibus Viris valdè salubre, sed Principibus, quibus omnia commoda ad vitam in deliciis traducendam suppetunt per necessarium. Non solùm in Obsequii argumentum, sed etiam ad utilitatem Tuam hosce labores meos* TIBI *inscribere*

mihi

mihi mens fuit, si legere non gravaberis. Nullus autem dubito, quin sicut SERENISSIMVS PRINCEPS FRATER TVVS Librum, quem obtuli perbenignè excepit, eadem quoque benignitate Donarium istud meum sis excepturus, cujus rei certam spem facit Comitas Tua, quam præsens sum admiratus, & suspiciunt omnes cum in publicum procedis, à Generosa Tua Indole magna & egregia facta expectantes, cum ætas justa adoleverit, sive TE ad arma tractanda, sive ad sacram militiam destinarint Sydera; ad cuncta enim munia, quæ Generosum Principem deceant, prius à Natura factus, quàm institutus videris. Vale diù ac plurimum Spes altera ATESTINI GENERIS.

SERENISSIMÆ CELSITVDINIS TVÆ

Humillimus, Addictissimus, & Observantissimus Servus, & Cultor
Bernardinus Ramazzini.

LECTORI BENEVOLO SALVTEM.

QUamvis mei moris non fuerit ex aliorum Operibus ansam capere Libros conscribendi, aut Scriptorum Opera Commentariis illustrandi, cum omnia quæ hactenus edidi tanquam propria ex paupere meo penu hauserim, memor nempe illius quod Epistola 33. scripsit Seneca ad Lucilium suum, nimirum *turpe esse Seni, aut prospicienti Senectutem ex commentario sapere*, hujusmodi Scriptores semper Interpretes, nunquam Auctores vocitans, lubuit tamen experiri quale sit hoc scribendi genus; Opus itaque quod olìm Ludovicus Cornelius de Vitæ Sobriæ Commodis edidit Commentariis, & Annotationibus adornandum mihi selegi. Librum hunc Auctor Nobilissimus Patavii edidit Anno 1558 Typis Gratiosi Perchacini, quem postea Petrus Maria Frambotti Patavinus Typographus suis Typis recudit anno 1699. adjecta ejusdem Scriptoris Epistola ad Reverendissimum Barbarum Aquilejæ Patriarcham, & adhortatione ad Vitam Sobriam. Ut autem pu-

publicæ utilitati, & commodo operam meam impenderem, omnia isthæc Italico, sermone edita latina reddere constitui, ad id agendum suadente D. Sprecher Nobili Theutone, qui Patavii ad aliquot Menses commoratus est, ac me certum fecit gratum id Opus futurum universæ Germanicæ Nationi, si latinè loqueretur. Equidem inficiari non possum, quin huic humanissimæ Nationi multum debeam, penes quam Scripta mea humaniter, nec sine laude accepta fuere, ac omnia ferè recusa, ut Liber meus de Morbis Artificum in Linguam etiam Germanicam translatus fuerit, sic etiam Opus meum de Principum Valetudine Tuenda, ut Actis Lipsiensibus honorificè vidi laudatum, cui Lipsiæ recuso Nobilissimus Vir D. Michael Etmullerus, copiosum Indicem, & Præfationem adjecit. Omnia itaque hactenus Italico Idiomate edita latina feceram, pro re certa habens id à nemine fuisse tentatum, cum maximam diligentiam antea hac in re impendissem. Sed fortè à Doctissimo Viro rescivi Opus istud de Vitæ Sobriæ Commodis à Reverendo Patre Lessio S. J. Theologo celeberrimo, in latinum sermonem translatum fuisse, quod in fine Operis Theologiæ Moralis positum est, summa cum voluptate perlegi. Huic

Doctissimo Viro injurius credi posse, mihi visus fuissem, si illius versioni meam præferre voluissem, præterea aliam quoque ob causam opportunè ad notitiam meam hoc devenisse pro non vulgari beneficio habui, nam si translationem meam adhibuissem, procul dubio carptor aliquis semiplagiarium me vocitasset, sugillando ex hoc Reverendo Patre me potiores dicendi formulas excerpsisse. Contentus itaque esse volui, ut solum hunc Tractatum commentariis, seu annotationibus physicis, phylologicis, prout tulit occasio adornarem, cui negotio tempus vacationum à publicis Lectionibus hujus anni succisivis horis impendi. Tu Lector benigne hisce meis laboribus ad publicam utilitatem & Vitæ Sobriæ commendationem fruere, & Vale.

LUDOVICI CORNELII
VENETI

Tractatus de Vitæ Sobriæ Commodis.

CErtum eſt uſum in hominibus ſucceſsu temporis verti in naturam, ita ut illos quodammodò cogat ad ea uſurpanda, quibus conſueverunt, ſive bona ea ſint, ſive mala. Pari modo n multis rebus videmus uſum conſuetum haere plus virium quàm orationem. Neque id egari poteſt. Imò crebrò cernimus, eum qui robus eſt conſuetudine improbi ex probo fie- improbum. Et ſicut bona conſuetudo facilè onvertitur in pravam, ita è contrario prava binde reducitur ad bonam. Nam is qui ex robo conſuetudine pravi factus eſt pravus, conſuetudine viri probi rurſus redit ad protatem priſtinam. Et hoc totum procedit ex uſus, & conſuetudinis, quæ revera eſt agna.

Quæ cum mecum ipſe perpenderem, aniadverti ex vi uſus in noſtram Italiam non ita pri-

pridem, imò ævo meo, tres malos mores invectos. Primus est adulatio, & aulicæ cæremoniæ. Secundus, vivere juxta sensum, & doctrinam Lutheranam: quæ ratio vivendi ab aliquibus immeritò defenditur consuetudine. Tertius crapula. Hæc tria vitia, vel potius crudelia vitæ humanæ monstra; nostris temporibus sustulerunt è vita civili sinceritatem ab animo religionem, & à corpore sanitatem. Quamobrem statui tractare de ultimo, & ostendere esse abusum; ut si fieri possit tollatur. Quod ad opinionem Lutheranam, & adulationem attinet brevi præclarum aliquod ingenium laborem sumet ea refutandi, sicque spero ante mortem me visurum hos tres abusus extinctos, & nostram Italiam antiquis, & sanctis moribus suis restitutam.

ANNOTATIONES.

Non immeritò sanè Consuetudo altera natura passim audit, magna enim & admiranda est illius potestas, afficit quippe non solum corpus, sed etiam animum. Satis notum illud Hippocratis Cibis deterioribus, sed consuetis qui minus lædant quàm meliores, stomachi enim fermentum cum magna ex parte fiat ex reliquiis assumptorum promptius dissolvit consuetos cibos, uti videmus

Mu-

Iulieribus, & Virginibus præcipuè, pica & malacia borantibus, quibus interdum indulgendum est, calcem & carbones modicè comedant, ne deliciis capiantur; sic consueti ad labores, licet ex atura sua imbecilliores, minus patiuntur, quàm rtiores, consuescunt enim spiritus animales faè confluere ad musculos, & partes magis exeras, uti videmus in Citharedis. Ratione quoque nsuetudinis homines boni fiunt mali, & mali bo- . Nemo repentè malus, *ajebat Satyricus, etiam nemo repentè bonus, facilius tamen bo. fiunt mali, quàm mali fiant boni, ex vitio corptæ naturæ nostræ ad malum proclivis; exemium habemus in iis, qui religiosum aliquem cœum fuerint ingressi, nam licet ad annum ferè ingrum, obedientiæ, vitæ sobrietati assueverint, si rtè institutum illud profiteri nolint, & ad securem vitam redeant, ubi semel vestem exuerint, uamprimùm pristinos mores induunt. Neque som homines afficit consuetudo, sed etiam bruta, & lantas ipsas, nostris enim temporibus modus inentus est, quo Plantæ nobis obsequi, & fructus ræcoces edere cogantur, veluti in Piris, quæ ana in arbores proceras crescere solebant, pumiones factæ quàm citissimè cultoribus poma redant, imò porrigant, eleganter propterea Virgius dixit se assiduitate culturæ, coegisse* ut quamvis

vis avido parerent arva colono. *Tantum pol-let omnibus in rebus consuetudo, Galenus in com-ment. Aphor. 50. primæ sectionis mentionem habe-su ; Libri de Consuetudinibus, sed hic Liber est in-ter ea quæ desiderantur. Legendus Gaspar A Reie-q. 93. Camp. Elis qui rara exempla de vi consuetu-dinis refert. Rectè igitur Nobilissimus Scriptor vi consuetudinis Opus suum exorsus est ad Vitam sobriam incoandam & assequendam.*

Ut ego veniam ad, id de quo statui tractare: Dico crapulam esse rem perniciosam, quia vi-tam sobriam extinxit, & plurimùm sibi subje-cit. Et quamvis omnes norint crapulam pro-cedere è vitio gulæ, & vitam sobriam à vir-tute temperantiæ, nihilominùs crapula habe-tur res liberalis & honorabilis; vita sobria re-s sordida, & contemptu digna. Hoc totum pro-cedit ex vi consuetudinis, quam sensus & ap-petitus sensualis introduxerunt, qui ita inef-carunt, & inebriarunt homines, ut relicta bona via, se converterint ad sectandam pra-vam, quæ illos latenter conducit ad peregri-nas, & lethiferas infirmitates, & præmatu-ram senectutem, cum priusquam quadragesi-mum ætatis annum attingant penè sint decre-piti. Oppositum, vita sobria, priusquam
esset

let hinc ab acta, præstabat, conservando
omines in prospera valetudine, etiam anno
atis octuagesimo.

O' miseram, & infelicem Italiam! non adver-
s crapulam quotannis tibi plures eripere
rsonas, quàm posset è medio tollere, vel
mpus gravissimæ pestis, vel multi armorum
nflictus? Quid dicam de tuis conviviis verè
honestis, quæ jam passim in usu, quæ adeò
nt grandia, & intolerabilia, ut mensæ satis
paces fieri nequeant, propter infinitam
borum multitudinem, qui imponuntur; ita
opus sit lances alias aliis in cumulum
nponere? Quis posset vivere in tantis
cessibus, & vitæ humanæ infestis venenis?
er amorem Dei ponatur in istis modus, quia
rtus sum Majestati Divinæ ea maximè displi-
re. Abigatur ista nova Mors, illa nostris
ajoribus inaudita pestis, ne tanta damna
nimis corporibusque inferat. Sic ut publica
ictoritate fiunt provisiones annonæ salubris,
a & in usu moderatio præscribatur, quæ
aletudini civium sit consentanea. Nec desunt
rapulæ exterminandæ etiam privata reme-
ia, quibus quilibet apud se uti poterit; nimi-
im si vivat secundum naturæ simplicita-
m, quæ paucis est contenta, teneatque
me-

medium ſanctæ temperantiæ ex rationis præ-
ſcriptò, & aſſueſcat non comedere amplius
quàm vitæ neceſſitas poſtulet, certò ſib
perſuadens, illud amplius infirmitatem eſſe
& mortem. Cogitet voluptatem palati mo-
mentaneam, ſed noxam quam infert corpori
& moleſtiam diuturnam, eamque tandem
ipſum corpus unà cum anima perimere. Vic
ego multos ex meis amicis præſtantiſſimi in-
genii, & nobilis naturæ, florenti ætate ab-
reptos iſta peſte intemperantiæ, qui ſi vive-
rent, eſſent & Mundo ornamento, & multi
mortalibus ſolatio. Itaque ut tantis damni
occurram in poſterum, ſtatui hoc brevi diſ-
curſu patefacere, intemperantiam eſſe abu-
ſum, qui facilè poſſit tolli, vita ſobria in eju
locum introducta. Quod eò libentiùs faciam
quòd multi juvenes ingenio præſtantes me a
hoc obſtrinxerunt.

*Crapula vitium quod ſemper damnabitur, e
ſemper retinebitur, non abs re peſti ſimilis, im
verè ipſa peſtilentia truculentior ab Operis Auto-
re dicitur, utpote quæ latius vagetur, & magnam
hominum partem ad interitum deducat. Quod ve-
rò magis dolendum non in vulgares homines, ſe
in Nobiles Viros diritatem ſuam exercet voluptua-*

ſa

a hæc pestis; neque enim in rusticanæ gentis malia, neque artificum tabernas, sed in magnificas AEdes Regumque Turres pedem immittit. Crapula populariter quidem magna intemperantia n victu, tam in esculentis, quàm potulentis rebus udit, propriè tamen accipitur pro ebrietate ex vino, t patet ex Aphoris. 5. 5. sect. ubi Hippocrates scripsit uòd, qui repente Ebrii obmutescunt convulsi moantur nisi febre corripiantur, aut ubi ad oram deeniant, qua solvuntur crapulæ, vocem recupeunt, qua de re legendus Galenus in commento; inc Medici medicamenta acrepala excogitarunt, uæ ut ex Joanne Gorrgo in definitionibus Medicis, sunt, quæ ebrietatem fieri vetant, vel jam faam discutiant, & alio nomine amethista appellanr; inter amethista, quæ ebrietatem arceant, el jam factam discutiant, laudatus Gorrgus renset absinthii potum ante cibum, item mirthi flores irbæ, & rutæ, tritorum ex aqua, post Epulas erò brassicam, lactucam, sicuti etiam floris amejisti herbæ odor, corona è croco, vel ex ramulis ugæ, & multa, quæ vapores excutiunt ac dissiant, hoc idem præstare gemmam amethistum, & mulentiæ adversari ajunt. Curiosum est quod fert Plutarchus Quæstionum Convivalium Lib. c.6. de Medico quodam qui apud Drusum Tiberii æsaris filium omnes lacessebat poculis, ac ne tentare-

taretur crapula, quinas vel ſenas amygdalas am-
ras præſumebat, verum detectus, cum prohiber-
tur, & obſervaretur, ne tumulum quidem vi-
reſiſtebat. Etmul. in Schrod. & Morellum de com-
poſ. medic. p. 313. pillulas aleophanginas comme-
dat ad præſervandum ab ebrietate ubi nece-
eſt, ut benè potemus, *ut ipſe ait, quod fo-*
ſan præſtabunt ob inſignem amarorem, qu-
habent, non malè autem doctiſſimus Scriptor p-
laudatas pillulas ſubdidit, ubi neceſſe eſt ut
nè potemus, cum enim quis ad ſympoſium in-
tans acceſſerit, ſympoſii legibus ſe adſtring-
ac illi neceſſe eſt liberaliùs, quàm ut ſolet po-
re, animum exhilarando, ſobrietas enim
conviviis ſemper ſuſpecta eſſe conſuevit: c-
enim Liberi Patris ſacra celebrantibus mos
quæ operta ſunt recludere, & liberè loqui,
circunſpectè potant, nec mero ſe proluunt,
teris odio eſſe ſolent, hinc Adagium illud
navit, Odi memorem compotorem, *&*
ctum illud, aut bibat, aut abeat. Sic elega-
Martialis vocatus eſt in quendam nomine
cillum, hic enim cum apud Poetam cœnaſſet
ambo ad bibendum ſe invitaſſent, Martialis
vocavit poſtridiè ad cœnam, Procillus in-
tionis memor, Martialis domum die ſequent-
naturus adiit, aſt ille jocando, vulgari

Oc-

Odi memorem compotorem, *Procillum incœnatum dimisit*.

Hesterna tibi nocte dixeramus,
Quincunces, puto, post decem peractos;
Cœnares hodie Procille mecum.
Tu factam tibi rem statim putasti,
Et non sobria verba subnotasti.
Exemplo nimium periculoso:
Μισῶ μνάμονα συμπότην Πρωκιλλε.

Num verò Medicamenta, quæ acrepala vocant, id præstent, quod pollicentur, mihi compertum non est; id unum tamen scio, quòd etiamsi ab ebrietate præservandi, seu illam discutiendi vinum habeant, semper tamen noxia futura, ut quæ prohibeant, ne vinum epotum mala, quæ intulit, discutiat, nam, ut dici solet, vinum eas, quas facit dispositiones sanat.

Cum enim viderint parentes suos ætate florenti extinctos, & me in ætate 81. annorum adeò sanum, & valentem, incessit illis desiderium eodem perveniendi, meque rogarunt, ut modum, quem ea in re tenui, aperirem. Itaque ut illorum honesto desiderio faciam satis, & simul alios multos, qui hoc expendere volent, juvem, declarabo causas, quæ me compulerunt intemperantiam deserere,

& vitam sobriam capescere, narando modum quem ea in re secutus sum, & quodnam bonus iste usus in me sit operatus. Hinc clarè cognosceretur, quàm facilè sit, vitium intemperantiæ superare. Adjungam in fine, quantos fructus ex vita sobria capiamus.

Rectè quidem, ac sapienter Senectutem vitæ meliorem partem appellat, cum in ea ætate homines corporeis illecebris minus infesti, prudentiam, cæterasq; virtutes exercere valeant. Seneca Epistola 59. ait, dubitari posse, an senectus fæx vitæ sit, an liquidissimum, & purissimum quiddam, ego autem problema istud sic solvi posse crediderim, fæcem vitæ esse senectam in iis, qui Bacco, & Veneri indulserint, aliisque deliciis; purum autem & sincerum esse quiddam in iis, qui in juventute, & virili ætate frugalissimi vixerint. Philosophus quidam centesimum annum agens dolebat, quòd tunc temporis mori deberet, postquam didicisset, quomodo esset vivendum. Corporis atque animi vires eodem tempore vigere non possunt; non enim efflorescit virtus animi, nisi vis corporis deflorescat, *ajebat Plato, ac Heracliti dictum erat,* Lux sicca, animi sapientissima. *Senes etenim mole corporea minus pressi aptiores sunt ad sublimiora contemplanda hinc manavit illud, facta juvenum, consilia se-*

num

num. Sic Agamemnon dicere solebat, quòd si decem homines Nestori similes habuisset, se brevi Troja potitum fuisse. Non desunt exempla Scriptorum, qui in ultimo senio egregia scripta ediderint, uti Sophocles, qui Oedipum suum recitando Theatri plausum promeruit, & filiorum calumniam diluit; sic Cicero jam senex Librum de Senectute edidit. M. Varro quoque de Re Rustica scripsit 80. *annum agens. Octavius Ferrarius olìm in Patavino Lyceo Eloquentiæ Professor jam septuagenarius Opera varia conscripsit; atque elegantissimam Orationem de Bono Senuctis habuit. Rectè igitur Nobilissimus Sriptor noster Senectutem potiorem fructum humanæ vitæ dixit, homo enim cupiditatibus solutus, atque expertus, quantum sit in rebus inane, cœterorum, inter tempestates & procellas luctantium, calamitates, tanquam in portu respicit. Talem vero senectam, quæ prægressis ætatibus cum vitæ sobrietate exactis successerit, verum & potiorem vitæ humanæ fructum esse, rationes quoque Medicæ palam faciunt, etenim in hujusmodi ætate sanguinis & aliorum fluidorum in Orbem motus placidus est & compositus, ubi in Juventute turbulentus est, & inæqnalis, bilis ferocia ab humore melancholico, qui in hac ætate prævalet, compescitur, unde est quòd melancholici dicantur ingeniosi, totius enim corporis temperamentum ad siccitatem vergit, sic-*

que anima rationalis ab humorum mole minus preſſa, ad operationes ſuas obeundas promptior eſt.

Dico ergo, infirmitates, quæ non ſolùm initia in me dederant, ſed etiam magnos progreſſus fecerant, cauſam mihi præbuiſſe relinquendæ intemperantiæ, cui multum eram addictus. Per hanc enim, & pravitatem mei temperamenti (cum ſtomachus mihi eſſet frigidiſſimus, & humidiſſimus) incideram in varios morbos, nempe in dolorem ſtomachi, & ſæpè lateris, initiaque podagræ, cum una febricula ferè continua, & ſiti perpetua. Ex hac peſſima diſpoſitione non aliud mihi reſtabat expectandum, quàm ut poſt multas vitæ moleſtias, ac dolores finem acciperem per mortem; cum tamen vita mea tantum per naturam adhuc abeſſet à termino, quantum per intemperantiam ei erat propinqua. Cum igitur hiſce modis affectus eſſem ab anno trigeſimo quinto uſque ad quadrageſimum ætatis meæ, adhibitis, & tentatis omnibus remediis abſque fructu, dixerunt Medici, unam adhuc meis malis ſupereſſe medicinam, ſi velim ea conſtanter uti, & patienter continuare: nempe vitam ſobriam, & ordinatam, hanc habere maximam vim ad ſanitatem recuperandam

dam

dam, & conſervandam, ſicut ei contraria maximam vim habet ad eam labefactandam, & extinguendam; ut ego jam experientia didiceram. Illa enim homines pravæ complexionis, & ætate decrepitos conſervat ſanos, hæc etiam ætate florentes, & perfectiſſimæ complexionis proſternit, & longiſſimo tempore in morbis detinet. Quod etiam ipſa ratio convincit. Nam contrariæ cauſæ contrarias habent operationes & effectus; vitia naturæ ſæpè arte emendari, terraſque ſteriles & malignas mangonio agriculturæ reddi fertiles, & fructiferas. Addebant, niſi tali remedio tunc uterer, intra paucos menſes me eò redactum iri, ut amplius juvari nequeam, & poſtea intra paucos alios moriturum. Auditis his rationibus, cum abhorrerem à morte adeò præmatura, & premerer aſſiduè morborum doloribus, perſuaſus fui, ex temperantia, & intemperantia neceſſariò ſupradictos contrarios affectus naſci debere, & ſpe bona vitandæ mortis, & emergendi è doloribus animatus, ſtatui me dedere vitæ ordinatæ.

Itaque accepto ab illis modo, quem deberem tenere, intellexi me non poſſe comedere, aut bibere niſi è cibis, & vino, quæ vocantur infirmorum, idque in modica quantitate. Idem

mihi antea mandarant, ſed ego tunc temporis cum modo meo vivere vellem, & tales cibos faſtidirem, non acquieſcebam; ſed veſcebar cibis palato gratis, & cum ſentirem internos ardores, bibebam vina guſtui amica, idque magna copia, nec tamen ea de re quidquam Medicis dicebam, ut paſſim moris eſt infirmorum. Sed poſtquam ſtatui ſectari temperantiam, & rationis ductum, & viderem, non eſſe rem difficilem, ſed proprium, & debitum hominis officium, ita me addixi huic vivendi rationi, ut nunquam à recto tramite deflecterem. Quod cum facerem, paucos intra dies cœpi cognoſcere tali modo me plurimum juvari; cumque continuando, intra ſpatium temporis minus anno (& ſi videri queat alicui incredibile) fui ab omnibus meis infirmitatibus prorſus immunis, & liber.

Ingenua ſanè confeſſione, ut ſolent magni Viri, Nobiliſſimus Scriptor errores ſuos, & difficultatem exponit, in deliberatione tranſitus à vita lauta & opipara ad frugalem, & ſobriam, non ſecus ac olìm D. Auguſtinus, in Libro ſuarum Confeſſionum animi anxietatem, quam paſſus eſt, ab erroribus mentis, quibus involutum ſe agnoſcebat, ad veram Religionem tranſeundo. Medicorum ita-

que

que consiliis, qui Cornelio suadebant, nullam aliam spem à morte evadendi superesse, nisi tutum sobrietati, ac continentiæ se dederet, auscultans, paucorum dierum spatio expertus est, quanta vis esset in victus moderamine, ut unius anni decursu, se cum sanitate in gratiam rediisse cognoverit; ubi enim antea stomachi imbecillitate, renum passione, lenta febre, & Podagra laboraret, integer, sanus factus est. Quid possit in arthriticis fluxionibus parcitas ciborum, & à vino abstinentia multa apud Scriptores prostant exempla; unum sufficiat referre quod legitur apud Gasp. A' Reies in Campo Elysio Jucundarum Quæstionum quæst. 87. & Drexelium in Gymnasio patientiæ, exemplum est Francisci Pechii Viri illustris qui 19. annorum spatio solo pane & aquæ potu ab arthritide, à qua malè plectebatur, liberatus est. Miseranda quidem sed curiosa, & scitu digna est hujusmodi historia, quæ apud laudatos Auctores fusè describitur. Vir iste nobilis italus quinquagenarius, dum iter ageret, à Marchione quodam, cui magno odio erat, per insidias captus est, & in carcerem fœdum & putidum detrusus est, custodia & cura servo comissa, ea lege, ut singulis diebus, nil aliud captivo suppeditaret quàm frustulum panis; & aquæ pauxillum, in hunc finem, ut non moreretur, sed solùm ut se quotidie mori presentiret, hoc victu in eo carcere

detentus est, usque ad 19. annos, quo tempore Arce illa à Gallis capta repertus est Vir ille in eo carcere inclusus promissa barba ad pectus, laceris vestibus, ut larvæ potius, quàm hominis speciem referret; eductus itaque tanquam à sepulchro, & libertati est restitutus, sed sanus, & à podagra omninò immunis ad patriam rediit, ubi omnibus, qui illum noverant magnæ admirationi fuit, dum illum spectarent gladio accinctum, ab arthritide integrum & sanum, cum antea vix baculo posset incedere. Tam grande beneficium à victus sobrietate, licet coacta, retulit Franciscus Pechius. Rationibus ergo, & exemplis satis patet quanta commendatione digna sit vita sobria, quare mirari subest, quomodo Spero Speronius Auctori nostro Epistolam scripserit, in qua variis argumentis, ingeniosis tamen, vitam hanc sobriam improbare contendit.

Sanus effectus cœpi considerare vim temperantiæ, & ita mecum reputare: si temperantia tantas habuit vires, ut tanta mea mala profligaret, & sanitatem adduceret; multò magis vim habebit, ut mihi sanitatem conservet, & pravam meam complexionem juvet, & debilem stomachum corroboret. Quapropter diligentissimè cœpi investigare, qui cibi proposito meo congruerent, qui adversarentur

tur

tur, & statui experiri, si illi, qui gustui pla-
ceant, mihi commodum, an noxam adferrent; &
an proverbium illud, quo homines gulæ dediti
e tueri solent, *Quod sapit, nutrit, & juvat* sit ve-
itati consentaneum. Hoc cum facerem, depre-
endi esse falsum: nam vina fortia, & frigi-
lissima optimè mihi sapiebant; similiter Melo-
es, & alii fructus, lactuca cruda, pisces,
aro porcina, tortulæ, legumina, cibi ex
asta farinæ, & similes; tamen ex his omni-
us nocumentum sentiebam. Itaq, experien-
ia fretus, ciborum illa genera, & vina fortia,
x potionem frigidam reliqui, assumpto vino,
uod stomacho meo esset commodum, eaque
nensura, quæ facilè posset concoqui, idem fe-
i in cibis, quo ad qualitatem, & quantitatem
ttinet; simul ita assuescens, ut nunquam ap-
etitu cibi, potusve satur à mensa discederem,
ed possem amplius comedere & bibere; secu-
is ea in re dictum commune *se non satiare ci-
s, studium esse sanitatis*.

Hac ratione, submota intemperantia, me
ddixi vitæ sobriæ, & regulatæ, quæ primò
me operata est id, quod dixi, nimirum, ut
tervallo minore quàm unius anni liberatus
erim omnibus malis, quæ tanto tempore
sederant, & reddita erant quasi incurabilia,
dein-

deinde ut impoſterum non amplius quotanni in morborum inciderem, ſicut antea ſolitu eram, cum ſenſibus, & appetitui obſecunda rem. Ab eo itaque tempore liberatus fui. & ſaniſſimus affectus, idque mihi in hanc horan continuavit, eò quòd à ſuſcepta ſobriæ vita ratione nunquam diſceſſerim, quæ ſuavi admi rabili efficit, ut cibus & potus congrua men ſura aſſumptus vim ſuam corpori relinquat & ſuperflua ſine difficultate exeant, null pravo humore in corpore generato.

Cum hac diæta ab aliis quibuſdam nocu mentis mihi cavi, nimirum à nimio calore frigore, fatigatione, vigiliis, & ab exceſſ in opere venereo? itemque ab habitation noxii aeris, à ventis, & ſolis ardore. Et enim in menſura cibi, & potus ratio valetu dinis potiſſimùm conſtat: tamen illa quoque quæ jam commemorata, ſuam vim habent

Aſſertioni Scriptoris noſtri, qua dictum illu ſatis vulgatum, quod ſapit, nutrit, *falſum eſ pronunciat, non tam facilè aſſentiri poſſum, ſiqu dem etiamſi aliquando id, quod guſtui pergratu eſt, ſtomacho noxium deprebendatur, & pro a monia potius pravos bumores ſuggerat, id prob bilius acceptum referri poſse crediderim intemp*

ran-

ıntiæ, dum perdifficile eſt, ut in re ſuavi, & ucunda temperantiæ modus ſervetur, neque ſo- ım in ciborum genere, ſed multis aliis in rebus ɔluptuoſis, ut in aphrodiſiaco negotio, quod ſi arum ſit corpus excitat, ſi frequens, diſſolvit, *t ait Celſus, non fruſtra equidem linguæ, & pa- ıto tam exquiſitum ſenſum natura indidit, ut me- ıante guſtu non ſolùm homines, ſed bruta quoque ignoſcerent quæ ſalutaria, quæ noxia. Planta- um virtutes proprias, guſtu, & odore dignoſci ɔſse, paſſim tradidit Galenus in Libris de Simpl. Ied. facultatibus. Curioſum eſt, quod obſervatur ı Bobus, Equis, aliiſque animalibus, nam ſi il- ·rum ori offeratur herbæ faſciculus, in quo ali- ua ſit planta ipſis ingrata, ſolo odoratu eam co- noſcunt, atque adverſantur. Sic paſſim videmus, uòd ſi naribus graveolentia offerantur, ſeu quid marum, aut acre guſtetur, illicò ſtomachus no- ·am ſentit, & averſionem demonſtrat, inverſis ibris ad nauſeam uſque; hæc tamen intelligenda elim de corporibus ſanis; in ægris enim res jucun- æ & ſuaviores in faſtidio ſunt, & deteriora ap- etuntur, depravatis nempe fermentis partium, · ventriculi, modus itaque ſervandus in iis, quæ uſtui blandiuntur. non ibo tamen inficias, quin uædam ſint, quæ ſenſus guſtum pelliciant, & pa- um, vel nihil nutriant, ac interdum graviter læ- dant,*

dant, qualia ſunt fungi, venenum voluptuoſum *ut illos vocat Plinius, quæ integras interdum familias, & tota convivia funeſtarint, ut plurimum tamen in humanis corporibus, quæ palato ſapiunt, lubenter excipit ſtomachus, & ex iis beneficium, atque ſolamen experitur, ut exempli gratia per æſtatem acida, quæ avidè appetuntur, acidum ventriculi ex bilis prædominio depreſsum exaltant, per hyemem dulcia aromatica, vina meraca idem fermentum multo acore ſaturatum contemperant; & ad dulcedinem quandam deducunt.*

Non ſolùm autem iis, qui ſanitati, & longævitati ſtudent, neceſſariam eſſe à ciborum quantitate, & qualitate temperantiam, ſed à multis aliis cavendum eſſe, veluti à nimio exercitio, ab inſalubrium locorum habitatione, à ventis, & inſolatu, à quibus cavere homini libero non admodum difficile eſſe ſcribit Auctor noſter. Multum autem refert, in quo loco quis vitæ majorem partem traducat; Beotia olìm malè audiebat, Croton verò bene, unde manavit Adagium Crotone ſalubrior; *ubi enim aer purus eſt, homines longævi ſunt, aer ſiquidem non ſolùm in cute, ſed intus noſtra viſcera perluſtrat, quare Hippocrates in Libro de Flatibus, aerem* autorem, & dominum *appellabat eorum, quæ in noſtris corporibus accidunt. Exercitium contrarias habet vires, mo-*

dicum

icum implet, immodicum extenuat, quod idem e frictione scripsit Celsus. Ventus nihil aliud est, uàm aerei oceani tempestas, unde fieri nequit, uin tota humoralis massa susque, deque agitetur solatio verò æstivo tempore præsertim capiti, ac niverso corpori valdè noxia est. Observatione ignum quod scripsit Hippocrates, Æstate lentè mbulandum, præter quàm ad Solem, *in promtu autem est ratio, quia moto ac diverberato aere, solares sagittæ minus feriunt.*

Servavi me quoque, quantum potui immunem ab odio, & melancholia, aliisque nimi perturbationibus, quæ magnam in corora nostra vim obtinent. Non tamen ita otui me ab omnibus istis servare liberum, uin subinde in quædam inciderem, sed ea es mihi ad hoc adminiculo fuit, ut cognoscerem per experientiam, illa non magnam vim abere, nec magna posse damna inferre in corora, quæ moderatione cibi, & potus benè unt disposita, ita ut verè possim dicere, eos, ui in duobus istis, quæ per os intrant, congruam mensuram servaverint, ab aliis excessibus parum nocumenti passuros. Confirmat d Galenus, cum ait, omnes alios excessus .g. solis ardorem, frigora, ventos, labores,

pa-

parum ei nocuisse, eò quòd in duobus illis quæ per os intrant, nimirum in cibo, & potu debitam moderationem servaret, ac proinde ab illis incommodis nunquam ægrotasse nisi per unum diem. Id ita se habere, per experientiam cognovi, sicut testari possunt multi, qui me noverunt. Sæpè enim passus frigora, calores, & alia hujusmodi corporis incommoda, sæpè animi non modicas vexationes: sed parum hæc mihi nocuerunt, cum tamen aliis, qui temperatè non vivebant, nocuerint plurimùm. Cum enim frater meus, & alii quidam de mea familia viderent motam mihi à viris potentibus litem maximi momenti, metuerent, ne causa caderem, correpti sunt humore melancholico, qui in corporibus vitæ inordinatæ solet abundare, qui malignitate contracta ita increvit, ut eis mortem præmaturam attulerit. Ego verò, cui res maxime cordi esse debebat, nihil passus sum incommodi, eò quòd talis humor in me non esset superfluus, quinimò ut mihi ipse animum adderem, conabar credere, divina providentia hanc litem mihi excitatam, ut cognoscerem, quantam vim sobria vita in corporibus animisque nostris habeat, ac tandem me fore victorem, sicut paulò post evenit. Nam in fine

ictoriam retuli magno meo honore, & fructu
ei familiaris. Unde percepi maximum gau-
lium, quòd tamen corpori nocumentum in-
erre non potuit. Ex quibus perſpicuum eſt,
eque melancholiam, neque alium animi affe-
tum nocere poſſe corporibus vitæ temperatæ.

*Quid poſſint in humanis corporibus animi pathe-
nata, qualia ſunt amor, odium, timor, ira,
pes, improviſum gaudium, & alia hujuſcemo-
i, vel ex hoc intelligi poteſt, quod in vultu ho-
inum ſe prodant, & proprios in promptu habeant
olores, qua de re legendus Chambreus in Libro
e Paſſionum characteribus. Extant apud Scri-
tores in hanc rem memorandæ hiſtoriæ eorum,
ui ex nimio iræ impetu, timore, improviſo gau-
io, repentina morte obiere. Inter Philoſophos
eteres inventi ſunt, qui apathiam ſibi procura-
ent, veluti Stoici, atque animum ita firmare
lebant, ut nihil quæ ex fortuitis caſibus eveniunt,
lorum pacem interturbare poſsent, unde Anachar-
s cum in mortario tunderetur, tunſori ſuo dixit,*
orpus, non animum tundis. *Epicurei, qui
oluptatum cupidiſſimi, indolentiæ ſtudebant,
uotieſcumque dolore aliquo afficerentur, ut refert
icero de Finibus Bonorum, hoc unicum habebant
lamen,* dolor ſi magnus brevis, ſi longus le-
vis.

vis. *Non immeritò damnabat Seneca Democritum omnia irridentem, & Eraclitum, humanas miserias deflentem* : alienis malis torqueri, æterna miseria est, aliorum mala ridere, inhumanitas est, *utraque igitur extrema evitanda mediocritas autem laudanda, neque solùm in aliis, sed in se ipso quoque, ubi quis infortunio aliquo, vel animo, vel corpore afficitur; rectè propterea idem Seneca de Consolatione ad Polibium protulit*, nam & mala sua non sentire, non est hominis, & non ferre, non est Viri. *Moderamen igitur habendum in animi passionibus regendis, ne sanitati officiant, seu quàm minimè lædant, rectè propterea scribit Auctor noster, iis qui sobriam vitam agant, non tam graves noxas inferre animi pathemata, uti in iis, qui inter delitias & mensas opiparas vitam traducunt, uti in se ipso expertus est laudatus Scriptor noster, licet non levem vexationem ob lites familiæ suæ intentas passus fuisset, eidem fato non succubuit ac illius Frater, qui animi mœrore confectus interiit, quale beneficium soli vitæ sobrietati acceptum refert.*

Amplius dico etiam contusiones & lapsus, qui aliis periculum mortis adferre solent, gravissimè afficere non possit nisi modicum nocumentum, & modicum dolorem talibus co[...]

po-

poribus adferre. Hoc ita esse, experientia probavi, cum essem septuagenarius. Cum enim rheda celeriter procederem, accidit eam everti, & sic eversam per aliquod spatium impetu equorum raptari. Hinc graviter mihi læsum caput, & corpus universum, & insuper alterum brachium, & altera tibia suis juncturis divulsa. Domum relatus cum à medicis viderer adeò malè multatus, concluserunt, me intra triduum esse moriturum. Nihilo minus posse in omnem eventum adhiberi duo remedia; sectionem venæ, & medicamentum evacuans; ut humorum affluxus, & inflammatio, & febris (quæ certissimè mox putabatur secutura) impediatur. Ego contra, cum scirem vitam meam ordinatam tot annis continuatam, humores corporis mei ita temperasse, & dispensasse, ut non possent multum conturbari, aut confluxum gravem efficere, recusavi utrumque remedium, & solùm jussi, ut tibiam & brachium suis juncturis restituerent, & singulas partes congruis oleis ungerent: sicque absque alio remedio convalui, nullo alio incommodo, nulla alteratione affectus, quæ medicis instar miraculi visa. Unde concludo, eos, qui vitam temperatam colunt, parum mali ab aliis incommodis sensuros.

Egregium porrò documentum ad Medicam Pra-xim suggerit casus, quem Scriptor noster sibi ac-cidisse refert, dum enim curru veheretur, raptis in fugam Equis, & curru revoluto, annum agens 70. graves capitis percussiones, & luxationem in brachio, & uno crurum passus est, quam ob cau-sam phlebotomiam à Medicis imperatam, sibi no-luit administrari, ac perfectè convaluit. Hac in re non leviter interdum à Medicis peccatur, nam in vulneribus, in casu ab alto, luxationibus ossium fracturis, indiscriminatim venam secari ju-bent, ita ut piaculum videatur, si tale remedium ommissum fuerit; siquidem si tempestivè luxatum os fuerit repositum, & convenientes ligaturæ fa-ctæ fuerint, & Patiens sanus sit, ac ad temperantiæ leges degere solitus, à prudenti Medico omitti potest venæ sectio; Rectè propterea sibi consuluit Nobilis Scriptor rejecta sanguinis missione qui jam, satis norat in suo corpore non adesse nec pletoriam, neque cachochimiam ob prægressam vitæ sobrietatem, quæ in hujusmodi casibus utramque paginam absolvit. Multum autem refert, num qui ab aliquo externo casu læditur, uti ex vulnere, casu ab alto, articu-rum luxationibus, & hujusmodi accidentibus sit per-fectè sanus, sive pravis humoribus scateat, fit enim persæpè, ut ex parvo vulnere quis moriatur, alius ex magno convalescat, quod non nisi ref-

ren-

rendum ad malum apparatum latentem in primo casu, & in secundo ad bonam humorum constitutionem. Aureus locus est Hippocratis in 5. Epidemiorum. Pulchra Nerei filia, à muliercula amica ludente, lata manu percussa est in sinciput, & tunc quidem vertigine capta est; & sine spiritu erat, & cum domum venisset, statim febris ardens corripiebat, & caput dolebat, & rubor circa faciem erat, nona mortua est; *legendus Vallesius in commento. De iis, qui ex levi vulnere seu contusione moriuntur, Hippocrates hęc scripsit verba in Libro de Cap. Vuln.* His mors non contingit secundum justitiam, etiam si contingat, *hoc est, non ratione vulneris, sed pravi apparatus pereunt, neque tanquam homicidę culpandi sunt, qui tale vulnus inflixerint, consulendus hac in re Paulus Zacchias in quęst. Medico. Legal.*

Sed & hoc quoque per experientiam cognovi, ordinatæ vitæ regulam diu observatam, non sine gravissimo incommodo violari. Quatuor jam anni sunt (accidit enim cum septuagintaocto essem annorum) cum Medicorum consilio, & meorum importunitate assidua inductus sum, ut aliquid mensuræ consuetæ adijcerem. Varias rationes adferebant, senilem ætatem non posse tam modico cibo, & potu

ſuſtentari; neque ſolùm dandam operam, ut natura utcumque ſuſtentetur, ſed etiam robur & vigorem habeat, idque niſi per cibum, & potum fieri poſſe. Ego contra, naturam paucis eſſe contentam, me tot annis modica illa menſura ſanum perſeveraſſe: hanc conſuetudinem mihi verſam in naturam: rationi conſonum eſſe, ut creſcentibus annis, & viribus, ſenſim decreſcentibus, cibi, potuſque menſura minuatur potius, quàm augeatur; ut patiens ſit proportionatum agenti: ſtomachi vim ſenſim fieri imbecilliorem. Huc pertinere duo proverbia apud Italos uſitata. Alterum *Qui multum vult comedere, comedat parum*: nimirum quia parum comedendo protrahit vitam. Alterum, plus juvat cibus, qui ſupereſt comedenti, quàm qui ab illo comeſtus. Ubi inſinuatur nocumentum immoderati cibis aſſumpti majus eſſe, quàm ſit commodum ex moderato. Verùm hæc omnia, illis aſſiduè urgentibus, me tueri non potuerunt.

Exactam victus rationem in ſtatu morboſo religiosè obſervandam, ego quidem exiſtimo, ac præſertim in acutis, ut ex paucarum unciarum adjectione, vel detractione, ingentia mala ſuſcipi poſſint, in ſtatu quoque neutro, cum quis eſt inter

mor-

morbum, & sanitatem, veluti in æquilibrio, facilè est, ut ex liberiori victu sublato æquilibrio, decidat in morbum. In statu sanitatis tam rigidas leges servandas, durum, & asperum videtur, nec ad Reipublicæ bonum satis conveniens; detur hoc iis, qui senium attigerint, jam emeritis, & rude donatis, postquam ad publicum bonum vitam meliorem exegerint, at juvenes, & Viros præsertim Nobiles, commoda sanitate gaudentes, tam arctis vivendi legibus adstringere velle, æquum non est. Quomodo enim quis militiæ operam dare poterit, seu in legationibus longa itinera capescere, quomodo in Patria variis fungi muneribus, quomodò Medicus quotidianæ ægrorum visitationi addictus, quomodo Juris Peritus, qui professionem, cui se addixit execratur, ad galli cantum, consultor ubi ostia pulsat, *tam ordinatè, & ad libellam cibos captare poterunt, ut vires reficiant, rectè igitur monuit Celsus,* Qui sanus, & suæ spontis est, nullis se debet obligare legibus, *largiamur itaque è morbo evalescentibus, eòque magis iis, qui ex acuto morbo decumbunt, hujusmodi cautionibus exhibendum cibum, ac tempestivè in pondere, numero, & mensura, ut dici solet, non ita verò in sanis corporibus. Elegans historia extat in hanc rem notatu digna, 3. in primo Epid.* Filia Philonis intempestivè cœnavit, mortua

 est

eſt. *Notatu dignum eſt, quod in curatione vulnerum obſervant chirurgi, qui cum accedunt ad vulneris curationem, ex largiori copia puris manantis ex vulnere, facilè divinant, vulneratum à præſcripta victus ratione aberraſſe.*

Itaque ne viderer obſtinatior, & ut amicis gratificarer, ceſſi tandem, & permiſi menſuram cibi augeri, ſed duabus dumtaxat unciis. Cum enim antea menſura cibi diurni totius, nimirum panis, vitelli ovi, carnis & ferculi, eſſet unciarum duodecim exactè penſata, auxi adjectis duabus unciis ad quatuordecim; menſuram potus, quæ unciarum erat quatuordecim auxi ad ſexdecim, duabus ſimiliter unciis adjectis. Hos augmentum poſt decem dies ita in me cœpit operari, ut ex læto, & alacri factus ſim melancholicus, & cholericus, adeò ut omnia mihi eſſent moleſta, nec ſcirem, quid dicerem, aut facerem. Duodecimo die invaſit me dolor lateris, qui 22. horas duravit, deinde ſupervenit febris graviſſima, quæ 35. dies & totidem noctes continuavit: Etſi poſt quintum decimum diem ſemper minor evaſerit. Accedebat, quòd interea temporis non poſſem capere ſomnum, vel ad unius horæ quadrantem, unde omnes judicabant, me moriturum.

rum. Nihilominus (Dei gratia) me curavi ſola regula illa vivendi, etſi jam eſſem annorum 78. & hyems eſſet, auraque frigidiſſima, & corpus extrema macie confectum. Mihique certum eſt, nihil aliud poſt Deum me à morte liberaſse, quàm exactam illam vitæ regulam tot annis à me continuatam, quo tempore univerſo nihil mali ſenſi, niſi ſubinde aliquam indiſpoſitionem unius, aut alterius diei. Tot enim annorum temperantia, conſumptis pravis humoribus, non permiſerat alios malignos ſubnaſci, neque probos corrumpi, aut malignam qualitatem contrahere, ſicut in ſenum corporibus, qui abſque hujuſmodi regula vivunt, evenire ſolet. Nulla in humoribus corporis mei ſenilis malignitas, quæ mortales occidere ſolet. Nova autem illa ex nova inordinatione, de qua dixi, introducta, vim non habuit (etſi malum eſſet graviſſimum) ad me occidendum.

Ex his clarè perſpici poteſt, quanta ſit vis recti ordinis, & inordinationis, temperantiæ inquam & intemperantiæ: quarum illa tot annos me ſanum præſtitit, hæc etſi exiguus fuerit exceſſus, paucis diebus ita proſtravit. Si mundus ordine conſtat, ſi vita noſtra corporalis pendet ab harmonia & proportione

humorum, ac elementorum, mirum non est, si ordine certa regula debeat conservari, & inordinatione lædi, ac destrui. Ordo disciplinas reddit faciliores, exercitum efficit victorem; regna, civitates, & familias in pace retinet, & confirmat. Unde concludo, vitam ordinatam esse certissimam rationem, & fundamentum vitæ sanæ, & longævæ, ac veram, & solam medicinam morborum plurimorum. Neque id quispiam negare potest qui rem attentius inspexerit. Hinc Medicus cum infirmum visitat, hanc ei primam medicinam præscribit, ut certa mensura cibum, potumque sumat, eandem commendat jam curato, si sanitatem retinere desiderat. Neque dubitandum est, quin à morbis imposterum liber foret, si talem vitæ rationem teneret, quia omnes illas morborum causas resecaret, & ita nec Medicis, nec medicamentis ei opus foret.

Rectè quidem ratiocinatur laudatissimus Scriptor, quòd sicuti ordine, & justo victus regimine relicto, sanitas pessum it, ita eodem restituto, salus pristina recuperetur, ut per eandem viam sit retrocedendum, unde quis aberrarat. Temperamentum nostri corporis nil aliud esse, quàm humorum li-

licet variæ naturæ consonantiam & moderationem, satis liquet, imò animam hominis nil aliud esse, quàm harmoniam veluti quandam, opinio fuit Galeni. Sanitatem concordiam esse animæ cum corpore scripsit Plato, ita ut inter hæc duo adsit proportio quædam, nam si animus nimis excellens sit, & vivax in corpore tenui, illud concutiat, & languoribus impleat, si verò corporis vires animum superent, illum obruant, ac torpentem reddant. De admiranda, & harmonica proportione partium humani corporis, ut etiam in iis partibus, quæ pudenda dicuntur, atque ideò velantur, non minus sit decoris, quàm utilitatis, multa scitu digna habentur apud Lactantium Firmianum, Cassiodorum. Quidnam autem erat illud, quod tantopere admirabantur Sculptores in statua illa Policleti, quæ Canon & Regula vocata est, quàm partium humani corporis harmonia quædam, & commensuratio? Longè verò majorem esse pulchritudinem partium internarum, scripsit Divus Augustinus De Civitate Dei Libro 22. Si numeri, quibus coaptatio, quæ harmonia græcè dicitur, noti esse possent, in interioribus quoque visceribus, quæ nullum ostentant decùs, ita delectaret pulchritudo rationis, ut omni formæ apparenti, quæ oculis placet, ipsius mentis, quæ oculis utitur, præferretur arbitrio;

trio;

trio; *pulcbritudinis autem tum externarum, tum internarum partium conservatrix unica est numquam satis laudanda sobrietas.*

Imò si animum ad ea, quæ oportet, attendere velit, se ipse Medicum efficiet, & quidem perfectissimum. Nam re vera homo non potest esse aliis perfectus Medicus, sed tantùm sibi soli. Cujus rei hæc est ratio. Quivis enim diversis experientiis potest cognoscere naturæ conditionem, suasque occultas proprietates qualis cibus, & potus, & quæ mensura naturæ congruat. Hæc tamen non ita possunt cognosci in aliis, quia opus longa experientia, & observatione exactissima, quam circa alios non facilè habere possumus; præsertim cum major sit diversitas temperamentorum, quàm vultuum. Quis credat, vinum vetus nocere meo stomacho, & novum juvare? me pipere minus incalescere, quàm cinnamomo? Qui medicorum has duas occultas proprietates mihi indicare potuisset, si ego longa experientia vix tandem eas deprehendere potui? Itaque alter alteri non potest esse perfectus Medicus. Unde cum homo non habeat meliorem se ipso Medicum, nec melius medicamentum, quàm sobriam vitam, perspicuum est hanc omninò amplectendam. *Nul-*

*Nullum adhuc repertum fuisse Medicum perfe-
ctum, nec spem esse, quòd posthac reperiri pos-
t, licet asserere. Hippocrates ipse in Ep. ad Demo.
genuè scripsit, se licet senem Medicinæ finem
on attigisse. Galenus in 3. Methodi huius rei cau-
am attigit, quæ alia non est, quàm quòd impos-
bile sit posse, Medicum cujusq; hominis naturam,
proprietates habere perspectas;* ego enim si
uiusque privati naturam explorare ad un-
uem scirem, utique qualem fuisse Æscula-
ium mente concipio, talem me esse puta-
em. *Quotus enim quisque est, qui licet peritus,
præsertim ex iis, quos Poliatros vocant, con-
nuæ Praxi addictos, qui possit ægri cujusque,
aterdum etiam antea non visi, naturam, & pro-
rietates habere cognitas? Rectè propterea Celsus
Prœ. ajebat, utiliorem esse Medicum familiarem,
uam extraneum. Ex hac naturarum diversitate
on malè infert Operis Auctor, neminem perfe-
iorem esse Medicum aliorum, quàm sui ipsius,
qui longa experientia, & usu rerum cognoverit
uid sibi prosit, quid noceat. Sic Tiberius Nero
acito referente 6. Annalium eludere solebat Me-
icorum artes, & eos, qui post 30. annum non
ternoscebant corpori suo utilia. Memorat porrò
rticularem quandam in seipso idiosincrasiam,
mpè quòd vinum vetus exacto anno sibi valdè*

no-

noxium esse, & recens perutile. Victus itaque ra-tio ritè instituta, tum in statu ægro, tum san- utramque paginam absolvet, Curatricis, & Pra- servatricis Medicinæ vices subeundo; nequo al- remedio, quàm exactissima vivendi norma usu- fuisse crediderim Asclepiadem Prusiensem ad cor- poris firmitudinem adeò integram usq; ad extremu- senium servandam, sponsione facta cum for- tuna, ne Medicus crederetur, si unquam in- validus ullo modo fuisset ipse, *ut ait Plinius Libro 7. Cap. 37.; qui, ut idem Plinius Libr- 36., totam veterem Medicinam turbavit, reje- ctis Medicamentis, nova instituta curandi ratio- ne per cibi abstinentiam, alias vini, fricationi- corporis, ambulationes, gestationes, & alia hu- juscemodi. Haud aliter Antiochus, uti apud Galenum 5. De San. Tuen. sobrietatis amantis- simus longævitatem obtinuit, cum autem esset de- crepitus, ad lampadem vitalem sustentandam quæ continuam exigebat pabuli suffectionem, te- in die cibum capiebat, hora tertia, vel quar- panem sumebat cum melle attico cocto, hora sexta vel septima* lotus, mediocriter prandebat primùm iis sumptis, quæ alvum deijciunt, post hæc maximè piscibus, vel quos saxatiles vo- cant, vel qui in alto mari degunt, rursus cœna à piscium esu sustinuit, sed boni suc-

ali-

aliquid, ac quod non facilè putreſceret capiebat. *Cur autem contra veterum morem, liberalius pranderet, quàm cœnaret Medicus ille, non apparet ratio, niſi fortè ea ſit, quam adfert Io: Langius Epiſt. Med. Libro primo Epiſ. 55, in qua poſtquam variis argumentis oſtendit noſtris etiam temporibus, largiorem eſſe debere cœnam, quàm prandium, hiſtoriam hanc Antiochi Medici memorans, ait ſenectutem, & præſertim decrepitam tanquam morboſum ſtatum conſiderandam, ideòque contrario modo tractandam, quàm in ſtatu firmæ valetudinis.*

Non tamen negaverim, quin Medici ſint neceſsarii, & magni pendendi ad cognoſcendos, & curandos morbos, in quos ſępe incurrunt qui vitam ordinatam non ſectantur. Si enim amicus, qui te viſitat in morbo & ſolùm verbis ſolatur, & compatitur rem tibi gratam præſtat, quantò tibi carior debet eſse Medicus, qui inſtar amici te inviſit, ut juvet, remedia adhibet, & ſalutem tibi promittit? Verùm ut quis ſanum ſe conſervet, ſentio deberi amplecti loco Medici vitam regulatam, quæ ut experientiam conſtat, eſt medicina naturalis, & nobis propria, quia etiam maligni temperamenti corpora conſervat ſana, & efficit, ut ad longum

æyum

ævum etiam centum annorum & amplius vi-
tam proferant, & tandem absque doloribus
& humorum perturbatione vitam finiant, a
per puram humoris radicalis consumptionem
instar lampadis extinguantur. Multi putarunt
id posse fieri auro potabili, & lapide philoso-
phico (quem elixir vocant) à multis quæsito
à paucis invento, sed frustra sunt, si vita tem-
perata absit.

Seneca in Epistola 78. ad Lucillium suum
gravem destillationem, qua laborabat, ad summa
maciem deductus, memorans, magno solamin
amicos sibi fuisse refert. Multum mihi contul-
runt ad bonam valetudinem amici, quoru
adhortationibus, ac variis sermonibus alleva-
bar, quidquid enim animum erexit, etiam
corpori prodest. *Ad sanitatem verò obtinendam*
valdè conferet, si Medicus decumbentis sit amicus
& familiaris, nam ex eodem Seneca 4. Contr. Ni-
hil magis ægris prodest, quàm curari ab eo
à quo volunt, confidentia enim ægrorum plu-
res sanat, quàm remedia. *Hac sorte tam*
non fruuntur, nisi qui sui sunt juris, qui p
lubitu possunt sibi Medicum deligere. Hinc apu
Religiosos cœtus, & præsertim apud Moniales, qu
uni, vel alteri Medico sunt addictæ, persæp

au-

audiuntur quærimoniæ, quòd ſibi non liceat pro genio Medicum habere curantem. Profectò nihil ægro eſt pernicioſius, quàm ſi Medicus illi ſit parum gratus, interdum etiam odioſus. Cum ergo tam variæ ſint hominum temperaturæ, ac effectus, Medici ſagacis, ac induſtrii erit, ſi ad genium, & mores ægrotantis ſe componat, ut ægri affectum lucretur. Medicorum non pauci hoc pacto verſutia magis, quàm peritia, non modicam auctoritatem, & fortunam ſibi conciliarunt. Doctiſſimus Gaſpar A' Rejes in ſuis Quæſtionibus, hanc habet ſatis curioſam, & elegantem. Quare Medici indocti, & rudes empyrici, & pſeudomedici, non raró vulgo magis placeant, quàm docti, & ſapientes.

Verùm homines ſenſuales, & intemperantes (quales plerique ſunt, volentes ſuos appetitus ſatiare, & gulæ indulgere) etſi videant ab intemperantia ſe malè ſubinde tractari, nihilominus vitam ſobriam refugiunt, quia inquiunt, *melius eſt obſequi appetitui, & decem annos minus vivere, quàm naturam ſuam aſſiduè frænare*, ſed non conſiderant, quanti momenti ſint homini decem anni vitæ, & ſanæ vitæ in ætate matura, qua maximè perficitur, & viget prudencia, & ſapientia, & omne vir-

virtutum genus, quæ nisi in illa ætate perfe-ctæ esse nequeunt. Et ut de cœteris taceam, nonne omnes penè eruditissimi libri, quos ha-bemus à suis Auctoribus ætate matura, & illo decennio quod illi præ gulæ suæ voluptate nihili æstimant conscripti sunt?

Præterea dicunt isti sensuum servi, vitam ordinatam rem esse adeò difficilem, ut servari nequeat. Ad hoc respondeo, Galenum illam servasse, & loco optimæ medicinæ habuisse Platonem quoque, & Isocratem, & Ciceronem aliosque plurimos veterum, & nostra ætate Paulum Tertium, & Cardinalem Bembum qui idcircò tandiu vixerunt, & è nostris Duci-bus Landum, & Donatum; aliosque plurimos inferioris conditionis, non solùm in Urbe sed etiam in vicis, ac pagis. Itaque cum multi olìm illam tenuerint, & modò adhuc teneant non est res, quæ non à quolibet præstari queat præsertim cum hic non sit opus multis, aut exquisitis rebus, sed tantùm ut qui incipiat & sensim adsuescat.

Nec obstat, quòd Plato dicat, eos, qui in Re-publica versantur, non posse vitam ordinatam tenere, quia sæpè opus est, calores & frigora & ventos, & imbres, & nives, ac varios labores perpeti, quæ non conveniunt vitæ ordinatæ

Res-

Respondeo enim, hujusmodi incommoda non esse magni momenti (ut supra ostensum est) si vitam sobriam agas in cibo, & potu, quod facilè est iis, qui in Republica versantur, & maximè conveniens, tum ut à morbis, qui functiones publicas impediunt, se præstent immunes, tum ut mente in omnibus, quæ occurrunt, negotiis magis vigeant.

Nemo ferè est, quodcunque vitæ genus elegerit, qui senectam animo non præsumat, eamque facilem, vegetam, operosam, qualem Hesiodum habuisse ferunt, non exoptet, at perpauci sunt, qui viam, qua ad hujusmodi senectam sit eundum, velint capescere, idcircò in qualibet Civitate non pauci spectantur senes, sed quales describit Juvenalis Satira decima; at perpauci sunt, qui forti & valida senecta ad publicum bonum apta perfruantur; Plato propterea senes à Reipublicæ administratione removendos volebat, quia ut plurimùm morbosi sint. Qui merent in Castris ob varium vitæ genus, aliquando lautum, sæpius tamen inter famis, ac sitis tolerantiam traductum, perraró facilem senectam assequuntur, sic pariter qui in agris exercentur, & qui in Urbibus, mechanicis artibus, & laboribus sunt addicti. Forsan soli, qui Palladis studiis se devoverint, sortem hanc assequi possunt, si

justum vitæ regimen servare velint, ut tale senium possideant, in quo ad publicam utilitatem Opera edant, doctiora, ingeniosiora, ex quibus vitam posthumam adipiscantur. Hippocrates jam senex opus conscripsit Aphorismorum, seu potius Oraculorum, Galeni quoque Opera senilia, clariora sunt, Vallesius Phillipi secundi Hispaniarum Regis Archiater, in extremo senio Librum composuit de Sacra Philosophia, Sanctorius noster aureum Opusculum de Medicina statica longævus conflavit, Harvejus Angliæ Democritus, ad senectam vergens, divinum illud Opusculum de motu sanguinis concinnavit, atque edidit, & annum habens septuagesimum tertium Libellum de generatione animalium conscripsit. In aliis quoque facultatibus idem evenisse eruditio cuique satis constat. Secus autem evenit iis, qui cæco quodam impetu rapti Opera juvenilia edere voluerint, perrarò enim fit, ut eos in maturiori ætate pœniteat, ac tristes animi morsus sentiant, ubi interdum suos juveniles ausus revisunt, aut illorum subit recordatio, sic olìm de suis Carminibus Ovidius.

Cum relego scripsisse pudet, quia plurima cerno,
Me quoque qui scripsi judice, digna lini.

Vitæ igitur sobriæ suo tempore, ac loco susceptæ, fructus jucundissimus est senecta, sed præcipuè illa

quæ

quæ viridis & cruda appellatur, quam sortem non expectent literati homines mensarum frugalium osores, qui inter musarum sacra, ac simul inter Bacchi, & Veneris delitias, juventam, & virilitatem traduxerit; postea uti Comicus in Eunucho, in præmortuo corpore, mortem potius, quàm vitam producet.

Obiiciunt aliqui, qui vitam agit regulatam, comedendo semper infirmorum cibos, & exigua quantitate, quid faciet in morbis? qualem diætam capesset, cum eam anticiparit sanus?

Respondeo primò: natura, quæ hominem nititur conservare, quantum potest, nos docet quomodo in morbis debeamus nos gubernare, nam subitò tollit appetitum, ut non comedat nisi parum, ipsa enim parvo est contenta. Unde infirmus sive antea vitam regulatam tenuerit, sive non, cum infirmus est, non debet vesci, nisi cibis morbo congruentibus, idque multò minore mensura, quàm cum esset sanus. Si enim priorem mensuram servare vellet, naturam, quæ jam morbo gravata est, ac debilitata, oppprimeret.

Secundò respondeo, & melius, eum qui vitam sobriam sectatur, non posse in mor-

bum incidere, imò raró, & exiguo tempore se sentiet indispositum, quia ratio illa vivendi sustulit mali causam. Causa sublata, tollitur quoque effectus, nempe morbus.

Nostris quoque temporibus non desunt, qui frugalem, ac temperatam vitam degant, & facilem longævitatem obtineant, cujus veritatis testes sunt, quidam Religiosi Cœtus, in quibus homines eodem sacco obducti nudipedes incedunt, & super stramenta angustis in cellis vel furente Syrio somnum captant, ex iis non paucos visere est, septuagenarios, octogenarios, fortes, & robustos, qui non nisi jejuniis frequentibus, ac parcitati victus, licet non semper laudabili, felicem senectutem acceptam referunt. Perdoctè autem Operis Auctor difficultatibus occurrit, quas in scenam adducunt, qui sobriam vitam cane pejus, & angue odio habent, corruit enim illorum ratio, dum ajunt iis, qui tam arctis temperantiæ legibus se addixerint, ubi ægrotant, ob virium languorem medicamenta administrari non posse, ideoque magis periclitari, nam ut rectè ait Scriptor noster, vel non tam sæpè ægrotant; vel non tam gravibus morbis plectuntur, in illorum enim corporibus, neque pletorica, neque cachectica diathesis existit, ut morbi in iis non reperiant, in quo malitiam suam exerceant, addam ego illorum

for-

fortunæ adſcribendum, quòd ob fractas vires uſurpari remedia non poſſint: Hippocrates in primo Aphoriſmorum; ſcripſit, ſenes febribus non adeò acutis corripi ut juvenes, cum frigidum ſit illorum corpus, neque inflammationibus adeò obnoxium. Rarius itaque, & minus graviter à morbis afficiuntur, qui ſobrietatis leges ſervant, quàm qui Autonomiæ ſtudent, quibus nempe extra naturæ lineam longè abducta eſt humorum temperies; quod ſi aliquando à cauſis externis, uti ab aere, cujus uſus eſt indiſpenſabilis, in quibuſdam conſtitutionibus Epidemicis, & ipſi læduntur, non adeò graviter tamen afficiuntur, ut qui lautè, & opiparè vivunt, in quorum corporibus morbi epidemici reperiunt, unde feritatem ſuam exerceant, quod idem quoque in peſtilentia evenit, quæ pinguiores victimas ſibi mactari exoptat.

Senes peſtilentiam minimè ſentire *ſcripſit Plinius Libro 7. H. N. Cap. 50. quod non aliam ob cauſam fieri putarim, quàm quòd corpora ſenum ſicca ſint, nec externis impræſſionibus tam obvia, uti juvenilia corpora, quæ laxiora ſunt; rationem aliam affert Julius Cæſar Zarottus de Medica Martialis interpretatione, putat enim peſtilentiam morbum calidiſſimum eſſe, ideoque ſenum corpora minus afficere. Extat apud Martialem Libro tertio Epigramma facetiſſimum in mulierem quandam nomi-*

ne Vetustinam, quæ licet vetula, & rugosa catul-liebat, gestiebatque ut nuberet, dum itaque in illam variis scommatibus jocatur, hosce habet versus.

Cum bruma Mensem sit tibi per Augustum,
Regelare nec te pestilentia possit,
Audes ducentas nupturire post mortes.

Variis rationibus contendit Interpres, quas hic referre non vacat, ostendere pestilentiam morbum esse calidissimum, ideoque ex mente Martialis ipsam pestilentiam ineptam esse, ut fœminam illam ob senilem ætatem perfrigidam, posse calefacere; ingeniosè quidem Interpres, sed cui non tam facilem assensum largiri quis possit pestem morbum calidum esse, cum sæpissimè paucam febrem habeat adjunctam, ut Medicis etiam imponat, sed pestem senes minus corripere, seu minus afficere, eò quòd senilia corpora squallida sint, & sicca. Id ipsum quoque in pestilentiis, quæ animalia interdum corripiunt observare est. Vidimus annis elapsis in gravi epidemia, quæ Bovino generi bellum ad internecionem usque indixit in tota continenti Serenissimi Veneti Dominii, [quod morbi genus hoc anno quoque magno populorum damno per totam ferè Italiam acriter serpit, ac potissimùm in Agro Romano] vidimus inquam Boves pinguiores, & magis torosos à morbo pestifero promptius corripi quàm Boves vetulos, & strigosos, uti in Disser-

ta-

tatione, quam in Patavino Lyceo habui, & publici juris feci, inter cætera phenomena adnotavi.

Quare cum vita ordinata adeò ſit utilis, adeò virtuoſa, pulchra, & ſancta; digna eſt, quam omnes amplectantur, præſertim cum facilis ſit, & hominis naturæ maximè cõſentanea. Nemo qui illam ſectatur, adſtringitur, ut tam parum comedat, aut bibat, quàm ego, nemo vetatur veſci fructibus, piſce, & aliis, quibus ego non veſcor. Ego parum comedo, quia tantillum ſatis eſt parvo, & debili meo ſtomacho. Abſtineo fructibus, piſce, & ſimilibus cibis, quia mihi nocent: qui verò talibus juvantur, poſſunt, imò debent illis uti; tantum abeſt, ut ſint vetandi. Cuilibet tamen cavendum, ne majorem quantitatem etiam commodiſſimi cibi, vel potus aſſumat, quàm ventriculus ipſius facilè poſſit concoquere. Unde qui nullo cibi, vel potus genere oſtenditur, *ei ſola quantitatis regula, non qualitatis eſt ſervanda*, quæ res factu eſt facillima.

Nemo hic mihi obiiciat, multos reperiri, qui etſi inordinatiſſimè vivant, ſani tamen ad ultimos vitæ terminos perveniunt, quia cum hæc res ſit incerta, periculoſa, & rariſſimè accidat, non debet ejus fiducia nos indu-

cere ad vitam inordinatam. Non est prudentis, tantis se exponere morborum, & mortis periculis, ac incommodis, spe eventus felicis, qui rarissimis obtingit. Magis securus est vitæ, senex pravæ complexionis, tenens vitæ regulam, quàm juvenis robustissimus absque regula vivens, qui tamen probi est temperamenti, potest cum recto vitæ ordine longius producere vitam, quàm qui est pravi. Et potest interdum fieri, ut homo sit tam boni, & firmi temperamenti, ut etiam absque tanta regula possit vivere sanus annos plurimos, & mori in extrema senectute per puram resolutionem, sicut Venetiis accidit Procuratori Thomæ Contareno, & Paduæ viro Nobili Antonio Capo di vacca. Sed talem vix unum invenias inter centum millia. Unde quod ad alios attinet, si quis ex illis diu sanus vivere exoptat, & absque dolore, & molestia mori per resolutionem. Hoc enim modo, non aliter, potest frui fructibus talis vitæ, qui sanè sunt plurimi, & singuli eorum maximi æstimandi.

Si quis me consuleret, quo ciborum genere, qua quantitate, quove tempore uti debeat, ut sanitatem, quantum fieri possit, sartam tectam conservet,

ego

*go suaderem, ut potius stomachum suum consu-
eret, à quo nimirum seniora consilia posset refer-
e. Sic Quintilianus, ut dignosceret, num Ora-
io, concinna, & accommodata futura esset audien-
ibus, dicere solebat,* aures meas consulo. *Re-
ula itaque Policleti erit stomachus, ut qui sobrie
itæ se dederit, secum penset, quid ferre recu-
et, quid valeat stomachus, ac præsertim in id
ncumbendum ne nimio onere gravetur, licet quod
ssumitur optimæ sit notæ; satis vulgatum est il-
ud, quod omnis repletio sit mala, panis autem
t pessima. Non minus quoque contra sobrietatis
eges peccatur ab iis, qui famis tolerantia putant
anitati, & vitæ longævæ velificari, fermentum
nim stomachicum, plicis ventriculi insitum, chilo
d vias suas ablegato, sabathum nullum agnoscit,
ed continuò agere vult, & in ipsas ventriculi tuni-
as rabiem suam exercet, atque ex toto corpore
umores allicit, in quos agat. Sic Hippocrates
entriculum mari assimilabat, quod dat omnibus,
accipit ab omnibus, præterea fames bilem exa-
uit, & hominem morosum reddit, unde plauti-
um illud in proverbium cessit, fames, & mora
ilem in nasum conciunt. Hanc ob causam unicam
omestionem in die naturali damnabat Hippocra-
s, cum ex hujusmodi abstinentia corpus excite-
ır, & alimenta postea non satis commansa avi-*

dius

dius devorentur, atque ulterius alvus sistatur,; in corpore igitur sano vitanda est fames, & fer mento cibum exposcenti auscultandum.

Primò, quia efficit ut humores in corpore sint puri, & benigni, *quo fit, ut non permittat, fumos è ventriculo ad caput efferri*. Unde ulterius sequitur, ut tali homini cerebrum sit purum instar speculi, & mente ubique vigeat. Itaque facile ex infimis istis, & terrenis ad divinarum rerum sublimes ascendit considerationes, cum summa animi voluptate, & consolatione; eaque cognoscit, quæ alias numquam potuisset cogitare, nimirum quanta sit Dei potentia, sapientia, & bonitas. Hinc descendit ad naturam corporalem, eamque cognoscit esse opus divinum. Videt, & manu tangit ea, quæ in alia ætate, & cerebro minus purgato non potuisset unquam videre, vel tangere. Tunc videt turpitudinem vitii, in quod cadit is, qui affectus humanos nequit domare. Tunc cognoscit triplicem illam cupiditatem, quæ nos ab ineunte ætate comitatur, carnalis voluptatis, honoris, & divitiarum, quæ in senibus vitæ intemperatæ crescere solet. Hanc is, qui non sensum, & appetitum, sed rationis ductum longo usu consuevit sectari, facilè tem-

pe-

perat, & cohibet; ita ut ab ea non magnopere infestetur. Deinde cum se videt ad terminum tendere, & resolutioni propinquum, non concipit inde animo mœrorem, quia cum sciat Dei beneficio, relicto vitio sectatum virtutem, sperat per Christi Redemptoris nostri merita mori in eius gratia, & æterna frui beatitudine. Accedit, quòd videat, se jam ad id ætatis pervenisse, ad quod paucissimi pertingunt, & mortem propinquare non cum impetu, & ex improviso cum acerbis doloribus, sed leni, & benigno passu, solius humidi radicalis, quòd instar olei lucernæ sensim minuitur, consumptione; quòd fit, ut ipse suaviter sine dolore, ab hac vita terrena, & mortali, ad cœlestem, & æternam transeat.

O' sanctam, & verè felicem vitam ordinatam, meritòque ab omnibus colendam: O' infelicem, & detestandam vitam inordinatam, quæ tantis malis genus replet humanum! Pulchra vox & amabilis. *Vita ordinata, sobrietas, temperantia*: sicut è contrario feditatem sonat, *Vita inordinata, crapula, intemperantia*. Et tale discrimen inter hæc cernitur, quale inter vocem, *Angelus*, & *Diabolus*.

Hactenus explicui causas, per quas me ab intemperantia vindicavi, & vitæ sobriæ ad-

di-

dixi, & modum, quem in ea re tenui, & quid inde mihi acciderit: & commoda, quæ illa ſuis aſſeclis præſtat.

Summatim temperantia in victu, ſanitatis, & longævitatis baſis eſt, & munimentum, ex qua poſtea tot beneficia obtinentur, quæ vitæ ſobriæ Auctor hoc in loco refert, qualia ſunt prudentia, ſapientia, atque etiam euthanaſia, ubi enim quis vitæ lineam intra moderationis cancellos rectam, & irretortam produxerit in extremo ſenio, cum neceſſe ſit fatis concedere, nullam violentiam patietur, & anima placidè e ſuo ergaſtulo, in quo concluſa erat, ad ſuperos evolabit, ſi valere vita eſt, non vivere. Profectò eorum. qui temperantiæ leges ritè obſervant, & procul à Medicis, & Pharmacopœis degunt, vita verè appellanda eſt, non ita verò, qui ob intemperantiam in ſympoſiis, commeſſationibus, ſive lectulo affixi, ſive continuæ ſeſſioni addicti vitam precariam duxerint.

Præter dicta incommoda unica comeſtio in die naturali, & crebra jejunia, id quoque habent, ut oris graveolentiam inferant. Quam ob cauſam ora hominum, qui nihil ederint, ſed jejunarint graveolent, quæſivit Ariſtoteles Sectione decima tertia, Problemate ſeptimo, cujus rei rationes qui-

libet

ibet videre potest apud eundem Aristotelem, Aphrodisæum, Septalium, & alios. Satis lepidum Martialis Epigramma extat in Bassam mulierem, ui graviter fœtebat anima, referens varias graveolentiæ differentias, eam memorat, qua olent ejunia Sabatariorum, *aitque malle se Bassam mnes illos odores olere, quam eum, quem olebat. Cur autem Poeta Iudæos sugillet mentione facta le illorum jejuniis, id effecisse crediderim, eò uia nulla natio ex Religionis instituto severiora ervet jejunia, dum à qualibet re esculenta, & otulenta, ultra viginti quatuor horas omninò bstinent, unde magis ipsis, quàm aliis graveolet piritus, & præsertim per æstatem, quando solennia jejunia instituunt, & canicularibus diebus ervent, arent enim illorum linguæ & ventriculus præ fervore bilis, & aliorum succorum, unde halitus, quos ab ore expirant, non possunt, uin malè oleant, & eò magis in picrocolis, quam b causam Ballonius Cons. Libro secundo, Cons. 6. iis, qui abundant amara bile, jejunia vitanda esse jubebat; tempore autem Martialis nulti Hebræi Romæ degebant, & illorum instituta erant nota. Longam itaque inediam, & protracta jejunia, graveolentiam oris adferre, satis perspectum erat, unde etiam Ovidius Libro tertio le Arte amandi,*

Cui

Cui gravis oris odor, nunquam jejuna loquatur.

Sed quidam ſenſibus dediti, & parum rationi obſequentes obiiciunt, non eſſe optandam longam vitam, eò quòd poſt ſexageſimum quintum ætatis annum, non poſſit dici *Vita viva, ſed vita mortua*. Verùm hi errant graviter, ut nunc oſtendam ex me ipſo, narrando mea oblectamenta, & voluptates, quas in hac mea ætate 83. annorum capio: quæ tales ſunt, ut paſſim me homines felicem judicent.

Condonandum quidem eſſet iis, qui poſt 65. annum, ſatius eſſe ajunt è viventium ſtatione eximi, quàm vitam producere ad miſeriam inter varia morborum genera, iis inquam condonandum eſſet, ſi juventutem ac virilitatem, ab iis effectibus, qui luxui, & intemperantię deditos comitantur, immunem traduxiſſent, & quàm malè plectantur, qui genio ſuo indulgent, & quàm rar[o] ſexageſimum annum attingant, nemo non novit: potior ergo conditio eorum erit, qui temperantię & ſobrietatis legibus ſe dederint in ipſo juvent[æ] flore, ut omnes ętatis annos irretorto curſu percurrant. Septuaginta anni dies hominis, in po[...] ten-

entatibus autem octoginta, sic legimus in Psalmo, quo dicto non multum abludit, quod de annis limactericis apud Philosophos scriptum habemus, quos annos scalares appellant, inter quos sunt eptenarii, & novennarii, unde 63. annus, utpo e productum septem, & novem, magnę dignitaus & contemplationis est; natura enim pro genio numerum septimum sibi elegit, unde sicuti mori die 7. 14. & 20 in acutis crises suas moliunur, in chronicis die 40, & 80, ita in cursu viæ per septenarios procedit, idcircò annus septuaesimus, ut plurimàm mortalis est vitę finis, & nter climactericos recensendus, octogesimus verò rimus, qui productum est numeri novenarii, in se ipsum multiplicetur, & ipse climactericus st, sic Platonem, ajunt, 81. anno completo obiisse. cio equidem non deesse, qui vim numeris inesse icant, cum in rerum natura non sint nisi indiidua, numeri autem sint mentis nostræ simplex ous, non esse tamen negligendam numerorum raonem, prudens consilium est, quando ipsemet eus omnia in pondere, numero, & mensura disosuit, & senarium esse voluit, quo Mundum coneret, & septimo ab opere conquieverit. De numeo sexto, qui inter numeros perfectos habetur, gregiè scripsit Divus Augustinus Lib. 11. de Civ. ei: cum numerus senarius compleatur suis parti-

bus

bus, hoc est sexta sui parte, ex tertia, & dimidia, quæ sunt unum duo, & tria, qua in summam ducta faciunt sex, sunt enim partes quotæ: Numerum itaque senarium, hoc est sex dierum Divinam Sapientiam elegisse ait Vir iste Doctissimus, ut Machinam hanc, quam Mundum appellamus, conderet, est autem numerus senarius radix, & origo cœterorum numerorum, qui perfecti dicuntur extra centenarium. Summus itaque rerum conditor, Mundum tanquam rem perfectam, numero perfecto conditum esse voluit: ipse perfectissimus.

Prospera utor continuè valetudine, & ita sum agilis, ut ex plano facilè equum conscendam, & altos gradus, & colles sublimes pedibus subeam. Deinde semper sum alacris jucundus, & benè contentus, liber ab animi turbellis, & omni molesta cogitatione, quorum loco gaudium, & pax in corde meo suam fixere stationem. Non me tædet vitæ, quam ego magna mea voluptate transigo. Sæpè offertur occasio colloquendi cum Viris præstantibus, qui ingenio, moribus; literis, aliisque virtutibus excellunt. Cum talium deest copia, trado me lectioni alicujus libri eruditi, & postea scriptioni, id in omnibus inquirens

quo

quo possim juvare alios, quantum vires meæ permittunt. Hæc omnia facio pro meo commodo, & congruis temporibus, & in propriis ædibus, quæ præter quàm quòd sint in pulcherrima hujus eruditæ Civitatis (Paduæ inquam) regione, sunt valdè pulchræ, & commodæ, quales paucæ hac ætate, secundum rationem architecturæ ita à me fabricatæ, ut non minus adversus æstum, quàm frigus serviant. Fruor simul meis hortis, iisque diversis, aquarum currentium rivis ad latus derivatis, in quibus magna sanè oblectatio. Fruor aliquot mensibus per annum oblectatione collis in montibus istis Euganeis, ubi & fontes habeo, & hortos, & domum commodissimam.

Satis fusè refert Scriptor noster, quibus oblectamentis senectutem suam traduceret, legendo nempè, scribendo, venando, ædificando, modò in Urbe, hoc est Patavii, modò ruri apud colles euganeos, ubi villam amœnissimam construxerat; sic Senex ille terentianus in Eunucho actu 5. Ex meo propinquo rure hoc capio commodi, neque agri, neque Urbis odium me unquam percipit, ubi facias cœpit fieri, commuto locum. *Non poterat sanè Vir ille Sapientissimus cam-*

pos, & colles amæniores, quales ſunt Euganei, ac Urbem clariorem, Muſarum, Virtutumque omnium domicilium ſibi deligere; ubi cum viris omnigenæ Doctrinæ peritiſſimis colloqueretur, & genium ſuum paſceret. Satis elegans, ac lectu digna eſt Senecæ Epiſtola 83. in qua Lucilio ſuo narrat, quid ageret iam ſenex, & quali tenore vitæ uteretur, nempè, inter varia ſtudia, & honeſta, tum corporis, tum animi, ſed cum ſumma ſemper victus ſobrietate; Panis ſiccus, ajebat ille, & ſine menſa prandium, poſt quod non ſunt lavandæ manus. *Extat in hanc rem elegans Martialis Epigramma.*

Rure morans quid agam, reſpondeo pauca rogatus,
Luce Deos oro, famulos poſt, arva reviſo,
Partibus atque meis juſtos indico labores,
Inde lego, Phœbumque cio, Muſamque laceſſo,
Hinc oleo corpus frico, mollique palæſtra
Stringo libens animo gaudens, ac fœnore liber
Pondero, poto, cano, ludo, lavo, cœno, quieſco
Dum parvus lychnus, modicum conſumit olivi;
Hæc dat nocturnis mox lucubrata camœnis.

Fruor alia villa mea in plano ſita, quæ eſt pulcherrima, quia plurimæ viæ ſunt ita diſpoſitæ, ut in mediam quamdam aream benè amplam concurrant: in huius areæ medio Eccleſia ſatis honorata, pro loci conditione. Inter-

lui-

luitur hæc area fluvio Brenta, utrinque magnis campis adjacentibus, qui fertiles, & benè culti, multiſque habitaculis ornati. Antea non ſic erat, quia locus erat paludoſus, & malè ſanus, beſtiis, quàm hominibus aptior: Sed ego aquas deduxi, terram ſiccavi, & aerem bonum effeci, unde homines eò concurrerunt, & ædibus ædificatis habitare cœperunt, felici ſucceſſu. Hoc modo locus ad eum ſtatum, multiplicatis plurimùm incolis, perductus eſt, quem hodie videmus, ut poſſim verè dicere, me Deo dediſſe Templum, & Altare, & animas, quæ ipſum adorent, cuius rei recordatio maximum mihi adfert gaudium. Excurro etiam quot annis ad aliquam è Civitatibus vicinis, ut amicorum fruar aſpectu, & colloquio, & præterea Artificum præſtantium in architectura, pictoria, ſculptoria, muſica, & agricultura, qualium hoc ævo magna copia. Inſpicio eorum opera, confero ea cum antiquis, & ſemper diſco aliquid, quod gratum noſſe. Luſtro palatia, hortos, & antiquitates, loca publica, Templa, & munitiones, nec quidquam omitto, unde poſſim diſcere, & voluptatem capere. Oblector quoque plurimùm cum proficiſcor, in itu, & reditu conſiderando pulchritudinem locorum, & eorum ſitum,

quorum alii in plano, alii in colle, vicini fluminibus, vel fontibus, multis structuris, & hortis exornati. Neque hæc oblectatio mihi sensuum obtusione redditur minor, quia omnes mihi sensus perfectè vigent, præsertim gustus, ita ut simplex cibus quovis loco magis mihi sapiat, quàm olìm, cum sensibus, & vitæ inordinatæ deditus, omnes deliciæ. Lectorum mutatio non mihi molesta: quovis loco benè, & quietè somnum capio: somnia pulchra, & jucunda. Sed hoc in primis oblectat, quòd videam felicem exitum sortiri conatum illum, huic Reipublicæ utilissimum, quo tanta locorum incultorum spatia reducuntur ad culturam, meo suggestu, & consilio inchoatum. Fui ego unus ex deputatis ad illius operis directionem, & mansi in locis illis palustribus duos menses continuos in fervore æstatis, nec tamen inde sensi aliquid noxæ, aut incommodi, tanta vitæ sobriæ, quæ semper, & ubique me comitatur, est vis, & efficacitas.

Plaudit hic sibi Scriptor noster, beneficia referens, quæ in extrema senecta, quam alii vitæ fæcem appellant, contulerit in rem propriam, & publicam, ait enim agricolationis studio, ea da-

mna

mna reparasse, quæ sua ipsius domus ob lites, & alia infortunia passa fuerat, ac præcipuè multa loca inculta, & palustria ad bonam frugem deduxisse, illa exsiccando; & cultoribus implendo, Templis quoque inibi constructis. Paludosa loca, quæ hyeme aquas habent, æstate verò tetram mephitim exhalant prorsus exsiccare, aquas aliò avertendo, opus sanè dignum est, & apud Romanos quoque fieri solitum, ut memorat Livius de Pontina Palude à Marco Lepido exsiccata, nam præter aeris salubritatem, annonam quoque & frugum abundantiam infert; at nihil est, quod sit penitus utile, quod sua quoque non habeat incommoda; etenim si huiusmodi resiccatio fiat per deductionem aquarum in aliquod proximum flumen, non rarò magnæ sequuntur eluviones, sublatis nempe aquarum huiusmodi receptaculis, ac veluti diverticulis, flumina etenim, cum tantum aquarum pondus sustinere nequeant, fractis aggeribus, ingentia terrarum spatia inundant. Olim Rhenus noster Italicus, qui in Padum ferebatur, disruptis aggeribus, per Bononiensem, Ferrariensem agrum, & Ravennatum quoque ad mare sibi viam fecit, qualem & jam nunc tenet, cum postea instarent Bononienses, & Ravennates, ut Rheno antiquus alveus in Padum restitueretur, Hercules secundus Dux Ferrariæ ad id operis assentiri noluit, ne

majori aquarum pondere Padum oneraret, contentus, Fluviorum Regem minori fastu in Mare procurrere, alienus à veterum Romanorum ambitione, qui cum in Senatu ageretur de avertendis variis fluminibus, quæ in Tyberim aquas deferebant, decrevere, nolle se, Tyberim, præcisis undique ramis, minori gloria fluere.

Præterea certò speramus videre inchoatam, & finitam aliam molitionem non minoris momenti, qua conservetur nostrum Æstuarium maximum, & admirabile munimen charæ Patriæ, cujus conservationis ratio & modus à me (absit verò jactantia) est excogitatus, & sæpius huic Reipublicæ suggestus tum viva voce, tum scriptorum meorum lucubrationibus.

Meritò sanè Æstuaria isthæc, quæ Adriæ Reginam coronant, illius Munimenta laudatus Scriptor appellat, licet fluida, solidiora tamen, quàm altæ mœnia Romæ, hæc enim Urbs sola nunquam truces hostium vultus excidium minitantes adspexit, uti olìm Roma, ac postremò Vienna. Quòd si aliquando Fortunæ Venetæ osores, illam convellere pertentarunt, non nisi à longè, & irrito conatu id agere aggressi sunt. Quoad conjecturas, quas

non

non nulli ratiocinando afferunt, nihil moror, idem ſcilicet Venetiis eventurum, quod olìm Ravennæ, nimirum fore, ut longo ſeculorum defluxu continenti jungantur, ſed forſan id fiet cum omnia.

Exitio dabit una dies, multoſque per annos
Suſtentata ruet moles, & Machina Mundi.

Quidnam autem egerit, quidve agendum propoſuerit pro ſuſtentanda Æſtuarii profunditate, pro commercio, & commoda navigatione ad vicina loca, Scriptor non memorat, facilè tamen putarim, nil aliud fuiſſe, quàm averſionem aquarum, & fluviorum ab iis fluminibus, quæ navigationi inſerviunt, ne ſcilicet ob nimiam arenæ copiam obſtruerentur portus, ſeu derivationem per Canales arte factos ab iiſdem fluminibus, ſic in hunc finem in Medoaco flumine Anno 1611. *ex decreto Magiſtratus, qui præſidet aquis cœpta eſt fieri conſtructio ampli Canalis in loco dicto la Mira, procul Patavio duodecim millia paſſuum, & protenditur ad viginti quinque millia paſſuum circiter. Talem autem revulſionem, ſive derivationem aquarum, habitam pro ſecuro remedio ad præſervandos portus, ne obſtruantur, non ſolùm non approbat, ſed perniciosſam oſtendit D. Benedictus Caſtellus Brixienſis, Urbani VIII. P. M. Mathematicus in Opere ſuo doctiſſimo de Aquarum*

fluentium mensura, validissimis enim rationum momentis demonstrat, flumina cum minori velocitate, & impetu feruntur, prope hostia cum in Mare influunt, majorem arenosæ materiæ copiam deponere, ac satius esse immittere aquas in huiusmodi flumina, ut majori impetu in mare procurrant, sic enim sibi canalem in Maris arena construere, & obicem illum perumpere, quem Mare suo fluxu, arenam ad littus promovendo solet efficere. Præter hęc magna flumina id ipsum testantur, quę post longos terrarum tractus emensos, magno aquarum agmine in campos marinos irrumpunt, talis est Eridanus, quo ut Virgilius in 4. Georgicorum

——— Non alius per pinguia culta
In mare purpureum violentior influit amnis.

ac eleganter Torquatus Tassus

Che con più corna Adria respinge, e pare
Che guerra porti, e non tributo al mare.

Hæ sunt oblectationes, & solatia meæ senectutis, qualis plane senectus multum præferenda est alterius juventuti,& senio, eò quòd per vitam sobriam, Dei gratia, ab animi perturbationibus, & morbis corporis sanata, non sentiat ea incommoda,quibus infiniti juvenes, & totidem languidi senes miserè conflictantur.

Sed

Sed & ex hoc, quomodo corpore, & animo sim dispositus, cognosci queat, quòd hac ætate nempe annorum 83. composuerim lepidissimam Comædiam, plenam honestis jocis, & verborum salibus, quòd genus poematis solet esse partus juventutis, cui ob varietatem, & jucunditatem maximè congruit, sicut tragædia senectutis, cui ratione gravitatis, & tristium eventuum, quos proponit, est accommodata; nunc si Grecus Poeta laudetur, quòd anno 73. ætatis tragædiam conscripsit, & idcircò sanæ mentis, & prudens judicatus, cur ego minùs videar felix, aut sani judicii, cum 10. annis illo senior confecerim Comædiam?

Ad commendandam sobriam Vitam redit Auctor noster, eo nomine, quòd ab animi passionibus hominem preservet, quod equidem rationi congruum est, ubi enim quis sobrietati vitę assueverit, habeat, necesse est, humores ita ad invicem temperatos, bilem presertim, & melancholiam, ut non tam facilè in perturbationes, & tumultus inter se cieri possint. Quàm graves noxę ex animi pathematibus humanis corporibus obveniant, jam superiùs dictum. In hanc rem legendus D. Guntherus Christophorus Schelamerus in Academia Kiloniensi Professor Primarius, in laudatissimo Opere De humani

mani Animi Affectibus. Postmodum verò transit Scriptor noster ad referenda oblectamenta quibus senectutem suam traduceret.

Ne qua verò desit meæ senectuti oblectatio, intueor assiduè spetiem quamdam immortalitatis in successione meorum posterorum. Cum enim domum redeo, invenio undecim nepotes, omnes unius patris, & matris filios, omnes sanissimos, omnes, quantum coniicere licet literis pariter, ac bonis moribus aptissimos, & valdè deditos. Recreor illorum cantu, & bonis moribus, & ipse canto sæpènumerò, quia clarior mihi nunc, magisque sonora vox, quàm unquam antea.

Ex quibus perspicuum est, vitam, quam ego vivo in hac ætate non esse vitam mortuam tristem, morosam, sed vividam, lætam, jucundam. Neque si mihi optio detur. velim mutare ætatem, & corporis mei statum cum juvenili eorum, qui sectantur suos appetitus etsi optimi sint temperamenti, & naturæ robustissimæ, quia tales quotidie sunt expositi mille morbis, & mortibus, sicut quotidiana experientia docet, & ipse in me sum expertus cum juvenis essem. Scio quàm illa ætas, sit in considerata, & propter caloris abundantiam

ani-

animosa, & sibi ubique præsidens, spe bona n omni re, tum propter defectum experien- iæ, tùm quia se putant ad omnia satis firmos, & validos. Unde audactèr se periculis qui- usvis exponunt, & ab acta ratione, tradito- que rationis imperio in manibus concupiscen- iæ quærunt ubique satisfacere suis deside- iis, nec advertunt miseri; se hac ratione nultos morbos, ac sæpè mortem prælmatu- am sibi accersere, quorum malorum alte- um est toleratu acerbum, alterum intole- abile, & tremendum. Mors enim apparet ntolerabilis omnibus sensuum, & carnis man- ipiis, & potissimum juvenibus, quibus sum- num malum videtur, mori ante tempus. Ea- lem tremenda illis, qui peccata sua, quibus vita ista mortalis est plena, & vindictam Divinæ justitiæ in pænarum æternitate consi- lerant.

Ego verò contra ab utroque hoc malo sum mmunis, à morborum metu, quia certus um, non facilè me posse in morbum incide- e, morborum causis per sanctam medici- nam sobrietatis excisis, à mortis anxio metu, quia tot annorum usu didici locum dare ratio- i. Unde non solùm mihi turpe videtur, ti- nere id, quod vitari nequit, sed etiam spero

cum

cum ad illud punctum venero, non modicam, gratia Jesu Christi, sentire consolationem.

Præterea finis iste adhuc procul abest. Scio enim, me (fortuitis eventibus sepositis) non moriturum, nisi per puram resolutionem, eò, quòd per vitæ meæ regulam omnes alios aditus morti occluserim. Pulchra, & desiderabilis mors, quam natura nobis affert vi resolutionis. Cum enim natura vinculum vitæ nostræ effecerit. Facilius invenit modum illius solvendi, & dat majores inducias, ut lenissimè solvat. Talis mors non obvenit nisi post longissima ætatum spatia, & vi summæ debilitatis, quia sensim longo temporis tractu eò rediguntur homines, ut non possint amplius ambulare, nec etiam, nisi difficulter ratiocinari, fiuntque cœci, surdi, curvi, a quibus malis per gratiam Dei video me adhuc procul abesse, & credo animam meam, quæ in hujus mei corporis statione nihil invenit nisi pacem & concordiam, tum inter humores, tum inter sensum, & rationem, non facilè ab ea recessuram, & multis annis opus fore, ut ab ea expellatur. Unde videor mihi certò posse concludere, me multos adhuc annos victurum prospera valetudine, fruendo hujus mundi adspe-

ctu,

ctu, & pulchritudine, & sperando idem me
acturum per gratiam Dei in altero, idque ad-
miniculo virtutis, & sanctæ sobrietatis, cui
me addixi, amicum me constituens rationi, &
inimicum sensus, & appetitus, quod omninò
cuilibet, facile est factu, qui vivere, prout
decet hominem.

Superest ergo cum vita sobria res si adeò fe-
lix, & nomen delectabile, possessio adeò faci-
lis, conservatio ita certa, & firma, ut omnes
qui ingenio præditi, ex animo, moneam,
hortor, deprecer, ut hunc opulentissimum
vitæ thesaurum obviis ulnis amplectantur.
Qui thesaurus sicut omnes alias opes hujus
mundi superata (adfert enim nobis vitam lon-
gam, & sanam) ita dignissimus est, quem omnes
ament, inquirant, & possideant semper.

Hic thesaurus est sancta illa sobrietas, gra-
ta Deo, amica Naturæ, filia rationis, soror
Virtutis, socia vitæ temperatæ, modesta, no-
bilis, elegans, paucis contenta. ordinata,
& suis functionibus distincta.

*Quid hoc rei est unquam, quòd Avi vehemen-
tius suos Nepotes diligant, ac foveant, quàm
parentes ipsi, eòque magis, quò ætate sunt pro-
vectiores, quibuscum lubenter saltant, ludunt,
plo-*

plorant, & erga eosdem sunt indulgentiores, si-quid committant castigatione dignum. An quia, ut dici solet senes, repuerascant, an potius quòd ii, qui Nepotes habent, curis soluti, & rei familiaris administratione relicta, domi plurimùm manere cogantur, illos aspectando, atque amplexando, in spem successionis, & duraturæ familiæ. Magnum sanè oblectamentum se percepisse ait Nobilissimus Scriptor ex undecim Nepotibus, iisdem parentibus prognatos, quos ex fratre habebat, ipsi cœlebs, quibus cum ludebat, saltabat, aliosque pueriles gestus agebat, dicere solitus, pueros usque ad quintum annum esse veluti mimulos. Curiosum est, quod apud Ptolomæum Commentariorum Libro 8. legitur de Massinissa Rege, qui pro simiis & catulis, in Aula sua educabat complures puellos, quos postea triennio exacto ad parentes suos remittebat, aliosque denuò capiebat. Non exigua meherclè voluptatis, & solatii illi esse debent, cœtum illorum puerorum, ejusdem ferè ætatis, inter se ludentium, clamantium, pugnantium interdum contemplari iis horis, quibus alii Principes Mimos, & Moriones, & alia propudia accersunt, ut horas, ac tædium fallant. Socratem Philosophum adeò celebrem, cum pueris ludere non erubuisse, refert Seneca de Tranquill. Ani. non solùm autem ad simplex animi levamen, id egisse ajunt,

iunt, sed eodem tempore philosophabatur, men- concipiens, ac divinans, quale futurum esset uius, vel illius pueri ingenium, & mores. Idem uoque egisse summa voluptate perfusum se scribit udovicus Cornelius, dum undecim suis Nepoti- us mensam coronatam adspiceret, ex illorum ultibus, dictis, responsis conjectans, quis ex ad arma tractanda, quis ad Rempublicam ad- inistrandam, quis ad Infulas, & sacram mili- am natus.

Ex ipsa tanquam radice nascitur vita Sani- tis, alacritas, industria, rerum honesta- m studia, & omnes actiones dignæ animo be- morato, & composito; ei favent leges di- næ, & humanæ, prout ab illa, tanquam bulæ à Sole, fugiunt repletio, saturitas, apula, humores supervacanei, vapores no- i, intemperies, febres, dolores, mœrores, mortis pericula. Sua pulchritudine allicit imos generosos, securitate sua promittit nnibus amicam, & longam vitæ conservatio- m, sua facilitate invitat quemlibet cum exi- a molestia ad obtinendas ejus victorias. De- que promittit, se fore benignam custodem æ tam divitis, quàm pauperis, tam maris, àm fœminæ, tam senis, quàm juvenis. Di-

vi-

vitem docet modestiam, pauperem parsimo[niam], virum continentiam, fœminam pudici[tiam], senem, qua ratione mortem à se defen[dat], juvenem, ut firmiorem spem vitæ habeat. Sobrietas sensus reddit purgatos, corpus ag[i]le, intellectum vivacem, motus expeditos, actiones promptas, & faciles. Per illam anim[a] veluti terreno pondere exonerata, experitu[r] magna ex parte suam libertatem, spiritus sua[viter] discurrunt per arterias, sanguis bland[è] per venas diffunditur, & calor temperatus, a[c] blandus, facit temperatos, & blandos affe[ctus]. Denique nostræ potentiæ pulcherrim[o] ordine servant gratissimam harmoniam.

Varia hic enumerat bona, quæ vitæ sobrieta[s] pariat, & mala, quæ arceat, unum hic observ[o] quòd Medicorum doctrinæ non congruit, ait enim in iis corporibus, qui in victu sobrietatem servan[t] spiritum suaviter discurrere per Arterias, & san[guinem] blandè per venas diffundi, Erasistra[ti] opinioni hærens, qui putabat spiritus vitales conti[neri] in arteriis, sanguinem autem in venis, que[m] acriter redarguit Galenus in eo Tractatu, c[ui] titulus, Quòd sanguis in Arteriis natura conti[neatur], non solùm enim in Arteriis continet[ur] sanguis, sed perpetuo, ac rapido motu per ill[as]

fer-

fertur, solusque est, qui partes nutrit, qui verò à nutritione residuus est, per venas redux ad Cor remeat, si circulationis lex vera est, uti verissima, & ipsis sensibus obvia, sed vetustati prorsus ignota, quam Mundo patefecit Harvejus Angliæ Democritus, qui hujusce arcani in omnibus animalibus prima rudimenta hausit Patavii ab Aquapendente, & Paulo Sarpa.

O' sanctissima, & innocentissima Sobrietas, unicum naturæ refrigerium, benigna mater humanæ vitæ, vera tam animi, quàm corporis Medicina! quantum te mortales laudare, quanto affectu, & promptitudine amplecti deberent, quia præbes illis modum, quo maximum hujus vitæ bonum, vitam inquam, & sanitatem tueantur! Utinam ipsis tua bona perspecta forent, præsertim iis, qui vitæ sanctæ, & spirituali dediti, in Monasteriis contemplationi, & orationi vacant. Quantò & ipsi, & eorum actiones summo Deo gratiores forent, si totos se ad te colendam conferrent. Quantum hunc Mundum, & Ecclesiam Christi exornarent. Nam in terris æstimarentur, ut verè Patres Sancti, sicut olìm habiti fuere antiqui Heremitæ, Religiosi, & Episcopi, qui præter vitam spiritualem, etiam hanc sobriam ser-

vabant. Sicut hi vivendo hoc modo ultra 100. annos ſæpenumerò ætatem extenderunt, & multa miracula patrarunt, ita & illi facerent, eandem Ducem ſecuti. Eſſent præterea ſani, contenti, alacres, ubi modò magna ex parte ſunt morbidi, melancholici, inquieti, ſua ſorte non contenti. Et quia aliqui dicunt, iſta illis à Deo immitti, ut exerceat illorum patientiam, & ipſi pro peccatis pœnitentiam agant, ego puto, illos decipi, quia non poſſum credere Deo placere, ut homo opus, & imago ipſius, quem tantopere amat, vivat infirmus, melancholicus, malè contentus, quin potius illi placet, ut vivat ſanus, alacris, benè contentus. Sic enim vivebant Sancti Patres, & ita melius ſerviebant Divinæ Majeſtati, Orationibus, & ſanctis operibus vacando. O' quàm pulcher eſſet hic Mundus, ſi tales eſſent Religioſi hujus temporis, quia nunc ſunt plures Religiones, & plura Monaſteria, quàm olim erant, in quibus ſi regula Sobriæ vitæ ſervaretur, magnus eſſet venerandorum Senum, doctrina, & ſanctitate eminentium numerus, quos Orbis ſuſpiceret. Neque idcircò deeſſent vitæ, Ordini, & regulæ vivendi, quam Religio, vel Monaſterium ſtatuit, ſed potius hanc redderent perfectiorem. Nam in omni Religione conceſſum

ve-

vesci pané, & bibere vinum, & interdum vesci ovis, & in quibusdam permissa etiam caro; præterea variæ sorbitiones, acetaria, fructus, & ovorum tortulæ; qui cibi sæpè illis nocent, & aliquibus vitam adimunt, sed quia ab Ordine concessi, illis utuntur, cogitantes forsitan se peccaturos, si aliquid ex illis relinquerent. Verùm non peccarent, imò magnum bonum præstarent, si ubi trigesimum ætatis annum excessere, illos relinquerent, & inciperent vivere pane, & vino, cum panatella ex pane, & ovis cum pane. Hæc est vera ratio conservandi hominem à pravis Succis, & humoribus, malaque complexione, estque multò laxior, quam illa Sanctorum Patrum antiquorum in desertis, qui solùm fructibus sylvestribus, & herbarum radicibus vescebantur, & aquam bibebant, & nihilominus diutissimè sani, alacres, & benè contenti vivebant.

Idem evenire Religiosis hujus ætatis, quibus etiam hac ratione facilior esset ascensus in Cœlum, quod omni Fideli Christiano semper patet, postquam Dominus Noster, sparso pro nostra redemptione suo pretioso Sanguine, illud semel nobis aperuit.

Possem hic plura alia in commendationem vitæ sobriæ in medium adferre, sed quia non

est mihi propositum conscribere panegyricum, finem facio, ut & ipse sim sobrius in hac causa, reliquis in aliam occasionem dilatis.

F. Absolvit tandem Tractatum suum Auctor noster, elogium vitæ sobriæ conscribens, ac beneficia referens, quæ ex illa ritè servata hominibus proveniunt, inter quæ potissimùm longævitatem refert, exemplo Heremicolarum, qui solis herbis, plantarum fructibus, & simplici aquę potu ad integra ferè secula vitam sanam producebant, quòd idem ait, nostris quoque temporibus eventurum Religiosis Viris, qui intra Claustra vitę spirituali se addixerint, si sobriam vitam ritè servarent, qua neglecta morbidi ut plurimùm fiunt, melancholici, inquieti, & sua sorte non contenti, neque excusandos ait, dum dicunt, Deum sic velle illorum patientiam exercere, sed rectè dicit Auctor, Deum velle homines esse sanos, ut illi serviant in lætitia, ideò non custoditę sobrietatis pœnas luere. Ast Religiosos Viros, qui vitę spirituali se devoverint secularibus vitæ commodis ob opes, quibus affluunt, liberaliter uti novum non est; observavit id olìm, & doluit D. Hieronymus, aspiciens nonnullos ditiores Monachos, quàm fuerant seculares, uti videre est apud eumdem in Epistola ad Nepotianum de vita Clericorum, & Sacerdotum.

LU-

LUDOVICI CORNELII

Ad Reverendiſſimum D.

D. BARBARUM

Aquilejæ Patriarcam Electum

EPISTOLA

Reverendiſſime Domine.

HUmano intellectui divini aliquid ineſſe, multa quidem palam faciunt, ſed præ cœteris modus, quo homines per Epiſtolas didicere amicis abſentibus ſenſa ſua communicare, ut inter ſe quodammodò videantur colloqui, ad ingentem quoque locorum diſtantiam, uti modò tecum facio. Hac igitur Epiſtola de rebus jucundis, & magnæ utilitatis verba faciam, quamvis hac de re aliàs coram ſermo habitus fuerit, non in hac tamen ætate, qua nonageſimum primum annum ago, quando nihil mihi de-

trahunt anni, imò quò magis procedunt prosperitatem augent, quod multis summæ admirationi est, non ita mihi, qui caussam novi, & demonstrare teneor, post 80. annum, posse hominem in terris summa felicitate perfrui, qualis obtineri nequit, nisi nunquam satis laudata vitæ sobrietate Deo quoque gratissima, ut quæ sensum comprimat, & rationem elevet. Modò, ut exordiar, scito me convenisse hisce diebus multos in hoc Patavino Lyceo Professores, tum Medicos, tum Philosophos, quibus longævitas mea erat perspecta, & satis notum, quomodo tam perfecta valetudine, & animi lætitia, memoria, intellectu; voce gauderem, & qua ratione in singulos dies octo horas impenderem, ut manu mea Tractatus ad publicum bonum conscriberem, multis horis deambulando, canendo, sicque diem traducendo. O' Reverendissime Domine, si me preces meas ad Deum canentem, & Davidis exemplo chelim pulsantem audires, magnam sanè perciperes voluptatem. Mirabantur sanè paulò ante laudati Professores, quomodo de tot rebus diversi generis, & quæ multam exigerent attentionem, hac ætate possem scribere. Po-

tes

tes itaque mènte concipere, quanta animi voluptate perfundar. Unanimiter itaque pronunciarunt me jam ſenem in dies juveneſcere, dum cœteri homines, qui annum attingerint 80., ad omnes ferè operationes ſint inepti, & omni morbornm genere malè plectantur, ac ſiquis fortè nullam patiatur corporis ægritudinem, memoria, & intellectu, ut plurimùm careat. Non omni tamen ex parte felix eſſe poteſt vita, quam duco, quin aliquid incidat, quod illam perturbet. Quinquaginta ab hinc annis affectione quadam laborare cœpi, quam non niſi ad occultam proprietatem referre poſſum, qualis affectio eſt, ut quotannis ineunte Luglio, per totum Auguſti menſem abſtemius fiam, ut nullum vini genus ſine gravi noxa potare valeam, hujuſmodi enim tempore vinum mihi prorſus hoſtile eſt, ac preſertim ſtomacho, quo alimento deſtitutus, quando ex aquis licet ritè paratis alimonia nulla ſuppetit, magnam virium proſtrationem patior. Cum itaque ſine vini potu nullum cibi genus mihi ſapiat, circa medium Auguſti menſem ſumma macie conficior, & ad luctandum cum morte penè deducor, cui malo ut oc-

currerem, curabam, ut ex uvis præcocibus maturescentibus, vinum recens mihi compararem, quo mirificè trium dierum spatio recreari me sentio, mirantibus non parum Medicis, quomodo vinum recens non defœcatum, loco remedii esse posset, & proclamantibus non posse ultra unum, aut alterum annum vitam protendi, cum tamen ab hujusmodi prædictione jam anni 10. effluxerint, idcircò cum se delusos viderent, & me in singulos annos in melius proficere, magna eloquentia, sed parum firmis rationibus, tam singulare munus, mihi vel à natura, vel ab occultis siderum influxibus concessum asserebant. Magnam equidem esse vim eloquentiæ ultrò fateor, sed persuaderi non poteram, ut crederem aliunde id proficisci, quàm à suscepta, & observata victus ratione. Alia quoque voluptate perfundi me cognovi, mecum animadvertens, longævitatem cum experientia vi pollere, ut indoctum hominem doctum faciat, cum experientiam verum, & stabile Scientiarum omnium sit fundamentum, certus quippe tale Medicorum assertum, esse omninò falsum. Vide quæso Reverendissime Domine, quàm facilè hominum ratiocinia

ca-

adant, ubi falsis fundamentis fuerint super
ructa. Demonstrare siquidem mihi perdif-
cile esset, non esse hoc peculiare donum
nihi à natura concessum, cum à cœteris
ullatenus differam, & iisdem humoribus
m conflatus, imò cuique fœlicitatem hanc
ppetenti, non magnus est labor illam as-
equi si velit, homini enim præter sensum,
ationem, ac intellectum Deus Optimus Ma-
imus impertitus est, quorum ope se ad
xtremos usque vitæ fines sartum tectum
ervare possit, & quia quisque, cum juvenis
st sensui, & voluptati totum se tradere
ro more habet, sciat propterea, ubi 40.
nnum attigerit, se juventutis favore, &
omachi nativo robore medium iter exegis-
e, postmodum autem descensum, & decli-
ationem ad senectam sibi superesse, quare
ecessariam esse in victu mutationem, tum
qualitate, tum in quantitate, ac melio-
m ordinem servandum, fieri siquidem ne-
uit, ut qui appetitui, & voluptati indul-
ere velit, errata non committat, quę mala
caverem sobriæ vitæ me totum mancipa-
. Fateri tamen licet, hujusmodi transi-
à voluptuosa vita ad sobriam, me non
rum laborasse, quare ad difficultatem tol-
len-

lendam, continentiam, quæ Divinum De
donum est, suppliciter ab ipso Deo oravi
sicque paulatim ad frugalis vitæ castra m
contuli, quæ postea mihi non admodun
molesta fuit, quamvis non adeò validun
temperamentum à natura sortitus essem
Quicumque igitur huic vivendi generi s
velit adiicere, si firmo corporis habitu s
præditus, meo exemplo non tam arctis leg
bus se debet obstringere, sed liberalius a
vires sustentandas nutrire se poterit. Med
ci itaque, qui sermones hosce meos, & ratio
nes audierant, me à veritate non aberrare in
genuè confessi sunt, junior tamen ex his Me
dicis protestatus est, rationem evincere, pro
posita mea vera esse, sed sibi rem fore diffici
limam, cui ego reposui, mihi quoque ren
perdifficilem fuisse, sed ubi honesti ratio s
exigat, opera, quæ Deo pergrata sunt, l
cet ardua esse suscipienda, novit enim i
le hominem, ubi 80. annum attigerit,
sensuum tyrannide liberum esse; constitu
enim Deus humanæ naturæ longos vitæ f
nes, ac voluit, eum, qui ad naturales v
tæ terminos devenerit, sine labore,
anxietate, ab hac vita ad aliam immorta
lem per solam resolutionem migrare, u
mi-

ıihi ſpes eſt Sanguine Sacratiſſimo Ser-
ıatoris noſtri, quem ipſe fudit, ut ani-
ıas ab hujuſmodi pœnis eximeret. Dictis
ıeis annuit Medicus ille juvenis, dixitque
obriæ vitæ ſe devovere velle, & experiri
liquando, in ſenectute hanc animi quie-
em, & ſolatium. Deſiderium, quo flagra-
ım, Vir Reverendiſſime, tecum colloquen-
i, me prolixiorem fecit. Ajunt nonnulli,
ne oleum, & operam perdidiſse, homines
d vitam ſobriam amplexandam adhortan-
o, ac hoſce meos Tractatus Platonicæ
Reipublicæ, cujus exiſtentia non niſi idea-
s fuit, ſpeciem referre, & ſi rationibus
nei fidem non habent, credant ſaltem Ex-
erientiæ, quæ palam facit, me vitam mul-
os annos hoc pacto ſervaſse, antequam Tra-
ctatum iſtum conſcriberem, neque illum
ublici juris feciſsem, niſi à quolibet ſer-
ari poſse fuiſſem expertus, jamque à non
aucis accepi, quoſdam, Tractatu hoc meo
erlecto, hujuſmodi vivendi generi, nec
ine fructu ſe addixiſse, quo igitur de Pla-
onis Republica obtrudunt, in hoc Tracta-
u de Vita ſobria locum minimè habet,
ed hujuſmodi hominibus, qui ſenſibus,
z voluptatibus potius, quàm rationibus
auſ-

auſcultant, juſta punitio eſt, ſi graviſſimo
morbos, atque interdum etiam intempeſti
vam mortem ſibi accerſant.

*Duo admiratione digna, quę vix fidem merean
tur obſervaſſe ait Nobilis Scriptor, niſi in ſe ipſ
fuiſſet expertus, unum quòd ab uſu cinnamomi
quàm piperis ſe magis incaleſcere perſentiret, alte
rum, quòd quotannis Julii, & Auguſti menſibus
cuiuſcumque vini genere tali averſioni corriperetur
ut abſtemius omninò fieret, & hanc ob cauſam ſuc
cedente anorexia in ſummum languorem, & vit
diſcrimen deduceretur, iis autem menſibus exa
ctis à vino recenti prodigii ad inſtar cum ſanita
te in gratiam rediret. Cinnamomum vi poller
calorem acriorem excitandi, quàm piper, no
admodum miror, piper enim eſt ſubſtantia nimi
dura, & compacta, ut à ſtomachi ferment
non tam facilè diſſolvi poſſit, ſi enim integrum
aſſumatur, tale redditur, neque ex illo olei quid
quam obtinetur, cinnammomum verò multum
habet oleoſitatis, quæ naturę amica ſubit venas
& lampadis vitalis pabulum eſt. Vulgaris autem
obſervatio eſt piperis modicè contuſi, & fracti
quàm in pulverem tenuiſſimum redacti ſecurio-
rem eſſe uſum. Mirari autem magis licet, quo
modo vinum vetus depuratum, ac defæcatum*

præ-

ædictis mensibus , Cornelii nostri stomacho a-ò hostile esset , recens verò Septembris mense pa-tum adeò amicum , ut remedii loco esset , quan-omnes , qui sapiunt , nisi cogat necessitas à nis recentibus , quantum possunt , abstinent ; ui veteri utuntur vino , sapientes puto , aje-at Plautus in Cassina ; *locus extat in hanc m apud D. Lucam cap. 5. , ubi de vino veteri c dixit Servator noster :* Nemo bibens vinum etus , statim vult novum , dicit enim ve-is, melius esse . *Experiamur itaque , an quid-iam in medium proferre liceat , quod probabili-tis specimen aliquod habeat . Hujus itaque an-versarii affectus gravis , ac insolentis , causam tissimam in habitum siccum , & squallidum , quem vitę sobrię usu Vir Nobilis contraxerat , referri sse existimo . Cum enim à primordiis valdè im-cillem corporis constitutionem fuisset sortitus , & ansitu à lautiori vivendi genere , ad vitæ so-iæ castra , omninò exsuccus , & junceus factus , qualis siccitas postea per æstatem ,* sole es referente siccos *ita augescebat , ut major e non posset ; in hujusmodi autem statu , ac mpore , vinum ex sua natura , ob partes spi-tuosas , quas habet , calorem vitalem , & fer-entum stomachicum depascere potius aptum est , iam fovere , & pascere , sic ex Celsi monito*

æstá.

æstate dilutius, hyeme meracius biben-
dum, *hinc latrante syrio omnes, qui sapiunt a*
vini usu sibi temperant, ac ad tabernas con-
fluunt, ubi ptisanæ, & aquæ ex acido limo-
num, aurantiorum, cerasorum, fragorum sa-
tis elegantes parantur, ubi liberaliter, & forsa
etiam nimis se proluunt. Quod autem vinum re-
cens in hoc Nobilissimo Viro præ cæteris exhaust-
præsidii loco esset, ac tam citò stomachi robur in-
stauraret, in acidum volatile, quod in uvis matur-
tatem nondum assecutis prępollet, referendum ex-
stimo. Scire autem oportet, vina soli Patavini
quibus Nobilis Patiens utebatur, id peculiare ha-
bere, quòd ex sua natura multum acidi volatil-
obtineant ac in tinis citissimè summo fervore ebu-
liant, & paucos post dies facta despumatione
& partium pręcipitatione clarescant, unde no-
solùm plebs rusticana, sed urbana vinis novis
Augusti, & Septembris mensibus paratis, sin-
noxa utitur; id in hisce vinis recentibus obse-
vavi, quòd ubi in doliis ad quindecim fer-
dies ebullierint, ab ebullitione, & murmur-
omninò cessent, atque foramine concluso, su-
quieti ibi relinquantur, quod in cæteris region-
bus non evenit, ubi vina per totam ferè hy-
mem in doliis perstrepere percipiuntur, ant-
quam perfectam depurationem assequantur. I-

stau-

*iurato itaque à grata vini novi aciditate ven-
iculi fermento, quod à vino veteri in habi-
corporis, cæteroqui squallido, & magis æstuo-
anni mensibus fuerat exustum, mirum esse
n debet, si corpus postea renutriri inciperet,
fit in iis, qui postquam longis lævitatibus
testinorum laborarint, ructu acido superve-
ente, qui prius non aderat, licet macie con-
cti, suæ sanitati, & pristino nitori reduntur.*

F I N I S.

IN-

INDEX

RERUM NOTABILIUM.

A

C

De-

D

E

F

G

H

I

L

M

Me-

N

O

P

Q

R

S

V

Finis Indicis Rerum Notabilium.

CONSTITUTIONUM EPIDEMICARUM MUTINENSIUM

ANNORUM QUINQUE

BERNARDINI RAMAZZINI
In Patavino Gymnasio Practicæ Medicinæ Professoris Primarii,

ACCEDIT

DISSERTATIO EPISTOLARIS
DE ABUSU CHINÆ CHINÆ
AD D. BARTHOLOMÆUM RAMAZZINI
Mutinæ Medicinam Facientem.

Par. Sec.

lustrissimis, atque Excellentissimis D.D.
Equitibus, D. Marci Procuratoribus

E T

PATAVINI GYMNASII
MODERATORIBUS
D. CAROLO RUZINO,
D. FRANCISCO LAUREDANO,
D. ALOYSIO PISANO.

Bernardinus Ramazzini Felicitatem

COnstitutiones meas Epidemicas, quas im circa finem prægressi Seculi evulgavi, ' Mutinenses dixi, quia modo Agros, odo Civitatem afflixerint, denuo in publim prodire volui, sed nonnisi sub Nomi-

minum Vestrorum auspiciis, *Patavini Ly-cei* MODERATORES AMPLISSI-MI; *neque ab hoc proposito quidquam me dimovit*, *quòd novum aliquod Opus non sint*, *scio enim Autoritatem Vestram eam esse*, ut Antiquis gratiam, Obscu-ris lucem *conciliare valeat*. *Hisce ta-men novum aliquid accedit*, *Dissertatio nempe de Chinæ Chinæ abusu*, *quem ubi-que tam grandem*, *ac familiarem fa-ctum video*; *ut castigatione aliqua*, *&* *animadversione indigeat*. *Non est enim tam insons*, *ut vulgo creditur*, *Ameri-canum istud Febrifugum*, *ut aliquandi Medico*, *qui illud exbibuerit*, *in votis non sit febrem repetere*, *sed fortiorem*, *ut tollantur ea mala*, *quæ China China ob fe-bris extinctionem invexerit*. *Certè consta longè tutiora fuisse Veterum febrifuga*, *quæ olim usui erant ad febris causam sensim eli-minandam*, *quàm Indum istud*, *cuius ope-randi modum in nostris Corporibus*, *ad*

mi-

mirari potius licet, quàm intelligere. Vos autem CLARISSIMI VIRI, *quorum Incolumitas ad publicum bonum tanti interest, ita valere volo, ut Medicorum nullus Peruvianum Corticem, aut quidquam aliud pharmaceuticum Vobis unquam præscribat.*

Dabam Patavii die 20. Julii 1714.

NOI

NOI REFFORMATORI
Dello Studio di Padova.

HAvendo veduto per la Fede di revisione, & approbatione del P. F. Ambrosio Lisotti Inquisitore di Padova nel Libro intitolato: *Constitutionum Epidemicarum Mutinensium &c. Bernardini Ramazzini Patavii Medicinæ Primarii Professoris &c.* non v'esser cos' alcuna contro la Santa Fede Cattolica, & parimente per Attestato del Segretario Nostro; niente contro Prencipi, & buoni costumi: concedemo Licenza à Gio: Battista Conzatti Stampatore in Padova, che possi esser stampato, osservando gl'ordini in materia di Stampe, & presentando le solite copie alle Publiche Librarie di Venezia, & di Padoa.

Dat. 23. Giugno 1714.

Carlo Ruzini K. Proc. Ref.

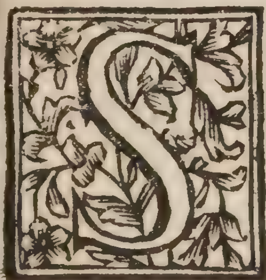
Alvise Pisani K. Proc. Ref.

Agostino Gadaldini Segret.

CON-

CONSTITUTIO EPIDEMICA RURALIS.

A. 1690.

SOlemnis Aſtrologorum, quos Judiciarios appellant, ferè ubique eſt Conſuetudo, ut cum Annus extremo ſenio confectus eſt, & ad ſui finem properat, illicò ſucceſſuri Anni geneſim in anteceſſum deſcribant, & ex Aſtrorum poſitu illius Indolem, genium, mores, num ſalubris, an inſalubris, num frugifer, an ſterilis futurus ſit, ſuas Ephemerides evulgando, prænuntient. Contraria quidem, ſed tutiori methodo mihi viſum eſt incedere, ſiquidem Anni jam exacti naturam, ac temperiem, qui Morbi graſſati fuerint quæ remedia Praxis ſalutaria deprehenderit, quæ noxia, compendiosè enarrare conſtitui, quod Inſtitutum poſthac ſingulis Annis proſequi mihi in animo eſt, donec Operis filum abrumpat

—— *Mors ultima linea rerum.*

Id autem Ingenuis Professoribus nec inju- cundum, nec Praxi prorsus inutile futurum credidi, quando Ars Medica solis Observa- tionibus ortum suum, ac progressum debet majorem quoque in dies habitura, si ea quæ in morborum Curationibus nova, & insolita quotidie accidunt, accuratius observarentur Erit tamen, non secus ac in Astrologorum Ephemeridibus, hic quoque Divinationi lo- cus; non enim ea solùm quæ hoc Anno apud Nostrates acciderint, referre satis duxi, sed pensum meum existimavi, ulterius causas di- quirere, undenam tam copiosa morborum seges in Agris nostris prodierit, ac si non phi- losophari, saltem divinare, quem exitum habitura sit hæc Epidemica Affectio. In rebus autem abstrusis, & alta caligine involutis vaticinari quoque humanam imbecillitatem pudere non debet, multòque minus in Arte Medica, quando ipse Divinus Præceptor in *Ep. ad Phil.* tradidit, *Medicinam, & Vaticina- tionem esse valdè cognatas, cum ambarum Ar- tium unus sit Apollo Progenitor.*

II. Exactè perdiscendam *Temporum Con- stitutionem, & quemque morbum, & qui morbus sit bonus, & qui periculosus, aut in Constitutio- ne,*

ne, aut in morbo, verba ſunt, immò Oraculum Hippocratis in Libro de diebus Judicatoriis *n.* 1. nam ut ibidem ait, *Plerumque Hominis Natura Univerſi poteſtatem non ſuperat*. Nomine autem Univerſi proculdubio Divinus Senex Aeris poteſtatem nobis deſignavit, ex cujus vitio omnes ferè Epidemiales Affectus ortùm ducunt. Plurimùm autem momenti, tum ad prænoſcendos futuros morbos, tum ad eoſdem profligandos, & rectam victus rationem inſtituendam, quæ à morbis vulgaribus Optima Præſervatrix dicitur, plurimùm inquam momenti habere, non ſolùm præſentem temporum Conſtitutionem, ſed etiam antcactas diligenter obſervare, nemo non videt, cum ex iis, tamquam ex ſua radice variæ, & inſolentes Aeris alterationes progerminent, quæ modò hanc, modò illam morbi popularis ſpeciem quandoque inferant. Antequam ergo Epidemici Affectus, qui Colonos noſtros, & Ciſpadanæ Regionis humiliorem partem afflixit, deſcriptionem aggrediar, operæ pretium duxi, prægreſſas Conſtitutiones paululum perpendere.

III. Quatuor, aut quinque Annos non vulgaris ſiccitatis in tota penè Italia præceſſiſſe jam ſatis conſtat, quo tempore uberrimus

fuit frugum omnium proventus, & ſatis proſpera valetudine in univerſum uti conceſſum fuit; adeò verum deprehenſum eſt vulgatum illud, quòd *in ſiccitatibus omnia ſint ſalubriora*. Anno verò huic præcedenti circa Æquinoctium ingentes pluviæ cecidere, quæ identidem repetentes totum Veris tempus horridum, & ignavum reddidere. Æſtas ſubſecuta, & ipſa fuit magna ex parte pluvioſa. Circa Solſtitium Æſtivum ſigna Rubiginis in frugibus obſervari cœpta, quæ Rubigo ſenſim augeſcens triticeam ſegetem maximè corripuit, frumenti culmos uſque ad ariſtam maculis veluti ſanguineis adſpergens. Eadem peſtis fabas quoque, ac reliqua legumina obſedit, adeò ut ſpem præconceptam de Anni fertilitate pauci dies eluſerint; ſolabatur tamen Annorum antecedentium felix ubertas, ut venturis temporibus proviſa ſufficerent. Sub initium Septembris, ac multò magis ſub Æquinoctium ipſum largiores pluviæ delapſæ, quæ per totum Octobris menſem perſeverarunt, ut Flumina immenſam aquarum vim intra ſuos aggeres nonniſi improbo labore continuerint. Poſtremi duo menſes ferè impluvii fuerunt, & Annum 1689. ſatis pla

cidè

cidè clausere. In prædictis Constitutionibus non nisi morbi Sporadici observati sunt, nec multa funera Annum incestarunt.

IV. Ineunte autem Anno 1690. (quem rubigalis lues fruges, & quodcunque fructuum genus depascendo, Febrium Ilias primò Rusticanam gentem, mox Urbanam quoque corripiendo, nefastum reddidere) Constitutio pluvialis postliminiò, sed gravior recurrens, ac ferè continua, omnium animos obnubilavit. Sic hyemem humidam, nimbosam cum exiguo frigore, nivibus vix delapsis illicò tabescentibus, ægrè transegimus. Martius mensis porrò sine pluviis præter morem, & magna aeris tranquillitate usque ad Æquinoctium exactus animos erexerat. cum Cœlum denuò omnes, quas in sinu suo contineret aquas visum est super nos effudisse. Unius Nyctimeri spatio aquis oppleta sunt omnia, ut hæc Civitas Insulæ specimen præferet. Horret animus Agricolarum calamitates in hac magna eluvione referre, qui

Ducebant remos illic, ubi nuper ararant.

Neque id solùm visum est in Mutinensi agro, sed etiam in Finalensi, Mirandulano, & Ferrariensi, qui situs pars olìm fuit

antiquæ Vallis Padusæ, in quam omnia Flumina ex Appennino descendentia à Placentina Urbe usque ad Adriaticum Mare, Stratbone teste *l.* 5. *Geo.* exonerabantur, antequam structis aggeribus Padum subire cogerentur; quare in his locis ad longum tempus stagnarunt aquæ, non admittente Pado ad satietatem pleno, non solùm circumjacentes aquas, sed per Scultennam, & Gabellum proprias aquas in agros nostros eructante. Perstitit deinde eadem pluviosa Constitutio non solùm toto Veris tempore, sed per totam ferè Æstatem, ut nulla penè dies sine pluvia visa fuerit. Hinc factum, quòd unà cum pluviis, flante ut plurimùm Borea, nulla unquam Æstas nostro in hoc Climate extiterit, in qua remissior fuerit caliditas, ut patuit ex Thermometris, unde nunquam serior fuit frugum maturitas, messe Julio mense peracta. In Barometris quoque observatum est multò elatiorem, quàm aliàs fuisse Mercurium, Aere crasso, & nebuloso existente. Cicadæ hoc Anno ut plurimùm aphonæ observatæ sunt, illarum loco per totam ferè Æstatem coaxantibus Ranis; sic pro Vere hyemem, & pro Æstate Ver sortiti fuimus.

V. Nul-

V. Nullus Annus in his Regionibus pisculentior unquam fuit, quare cum Pisces ubique pretio vilissimo prostarent, plebs Urbana hoc alimenti genere familiariter usa est, multòque magis plebs Agrestis, quæ facili negotio propriis in agris, & in ipsis laribus pisces captabat, *Neptuno pro Cerere victum subministrante*, ut de Ichthyophagis scripsit Diodorus Siculus *l. 4. c. 3*, donec super cibo isto levissimo nauseante rusticano stomacho, sicut olìm gens Hebræa in Deserto, Allia, & Cœpas appeterent. Ab amico Mercatore fide digno, qui Mantuanum Agrum hisce temporibus peragravit, ut Sericum emeret, accepi, Rusticos illos ægrotis suis febricitantibus, & nauseabundis Allia, & Cœpas coctas pro ferculo præbuisse, quod cum in aliquibus fœliciter cessisset, passim exinde hoc remedii genus, tamquam Elixir proprietatis, quo mirificè recreabantur, valde ex usu fuit.

VI. Sub initium Junii denuò, sicut Anno ancteacto, apparuere signa Rubiginis. Vim Rubigalis morbi prima persensit Morus, nec illi quicquam profuit ipsius Prudentia, cujus Symbolum in censu Plantarum audit. Mox eadem Rubigo, pessimus

 om-

omnium frugum morbus, paulatim augescens Frumenta, & omnia legumina, sed præsertim Fabas, occupavit, neque solùm in locis humilioribus, ubi computruerant aquæ, sed etiam in editioribus, ut supra Viam Æmiliam, & in ipsis Collibus. Luctuosum sanè, ac deplorandum spectaculum omnium oculis fuit, campos circumquaque non virentes, sed atratos, & fuliginosos intueri; sicut enim Anno huic præcedenti hæc lues rubro colore fruges infecerat, ita hoc Anno, *non Creta, sed Carbone notando*, easdem magna atredine resperserat. Sic frumentatio pessum ivit, tum ob rubiginem, tum ob aquarum colluviem mirantibus Agricolis pro frumento quod severant, solam sibi restare loliaceam messem. Sed neque Plantarum fructibus, qu Æstatis principio, vel sub Opora maturescunt, pestis hæc pepercit. Nunquam i tota Estensi Ditione Uvarum, sicuti rerum omnium maximè ferace, parcior fuit Vindemia, botris ab eadem peste paulatim exesis. Nucibus tantùm, quarum præter morem anteactis annis magna penuria fuerat hæc rubigalis lues non nocuit. At neque hortensis familia vim hujus morbi cunct

de-

depaſcentis effugit, nam Olera ferè omnia ſydereo veluti afflatu uſtulata ſunt; adjecta quoque altera clades, nam Erucæ, & Bruchi hortos omnes depopulati ſunt, nudis Stolonibus relictis. Melonum, ſicuti, & reliquorum fructuum, magna fatuitas, ut & ipſa Animalia illorum eſum quandoque reſpuerent.

VII. Vix riſum forſan tenebit aliquis, quòd res tam minutas adeò curiosè perſequar; at is ſciat, quòd magnarum calamitatum non rarò exigua ſunt ſigna, &

—— Sæpè exiguus mus
Augurium tibi triſte dabit. ——

ajebat Fracaſt.de Cont.l.1.c.13.

Quemadmodum in re Nautica ex levi nebula magnæ tempeſtatis ſigna captantur, ita & in re Medica ab exilibus indiciis magni morbi impendentes non rarò prævidentur, quare Hippocrates 2. *in 6. Epid. Nihil negligere*. Sic non immeritò Cleombrotus apud Plutarcum *de Oracul. def.* Demetrium dicentem, ridiculum eſſe ex rebus minutis de grandibus facere judicium, arguebat his verbis. *Artem Medicam peſtilentem æſtatem ex aranearum frequentia prænunciare, atque ex foliis ficulnis, quando Vere Cornicis pedem re-*

fe-

ferunt, quis confitebitur qui res pusillas statuat vestigia non esse magnarum?

VIII. Pluviosam Constitutionem, quæ ab anni principio usque ad totum Julii mensem obstinatè perstiterat, magna postmodum siccitas per duos ferè integros menses excepit; hujusmodi tamen siccitatem non multa caliditas comitata est, & qualis cæteris Annis apud nos persentiri solet, præsertim *Procyone furente*.

Post æquinoctium verò cœperunt denuò apparere pluviæ, ad quarum primum adspectum nemo non expavit, fuere tamen valdè moderatæ, & quantum sufficerent ad terram strigosam, ac veluti saxeam ob prægressam siccitatem emolliendam, adeò ut Colonorum votis pro desiderata frumenti satione responderit. Ultimi duo menses, sicuti priori Anno, cum perpetua ferè serenitate, & modico frigore quantum prima pars hyemis postulabat, Anni cursum absolverunt.

IX. Hæc itaque fuit hujus Anni Constitutio, omnium non solùm Vegetabilium, sed etiam Animantium naturæ, ut modò videbimus, valdè infesta. Quamvis ergo hyems adeò intempestiva fuerit, nihil tamen conti-

igisse scio, quod ad Medicam lancem tru-
inari debeat; neque id mirum, nam tunc
emporis cudebantur morbi suo tempore, &
oco erupturi. Epidemicos Affectus, non
præsentium Constitutionum, sed præceden-
ium esse productum, & sobolem scitè anno-
arunt Montanus, & Vallesius 3. *in p. Epid.*
uo clarissima Medicinæ lumina, idque aper-
is verbis ipse quoque Hippocrates 2. *in p. Ep.*
sseruit. *Cum fieret autem*, inquit ille, *totus*
nnus humidus, & frigidus, & borealis, per
yemem quidem salubriter degebant maxima ex
arte, ante Ver autem multi quidem degebant
norbidè. Succedente itaque verno tempore,
c circa medium Aprilis mensem magna fe-
rium seges in Mutinensi Agro intra Viam
Emiliam, aliisque proximis locis, ubi diu
tagnarant aquæ, ex improviso caput extu-
it. Tertianæ omnes intermittentes ab ini-
io fuerunt, & neminem novi, qui in prin-
ipio hujus Epidemici affectus alio febris
genere tentatus fuerit. Indiscriminatim Ru-
icolæ omnes, cujuscunque sexus, ætatis,
emperamenti, vitæ generis corripiebantur,
um magno horrore, frigore, tremore, in-
erdum quoque vomitione, accedebant hæ
ebres; copiosi quidem sudores in princi-
pio

pio hujus Epidemici Affectus ipſas comitabantur, qui poſtea in morbi progreſſu remittebant; pauci integrè judicati ſunt, ſed omnes ferè, qui evaſiſſe videbantur, experti ſunt recidivas; neminem tamen hujuſmodi Febrium genus licet tam populariter graſſatæ fuerint, quòd ſciam, ſuſtulit. Multoties accidit, ut cum in die intermiſſionis celebraretur phlebotomia, eadem die Febris corriperet, & de ſimplici Tertiana duplex fieret. Neque id ſolùm Ruri obſervatum eſt, ſed etiam in Oppidis, & in hac Civitate, cum eodem tempore Oppidani quoque, & Plebs Urbana iiſdem Tertianis febribus intermittentibus exercerentur ſed longè inferiori numero, ac gens Ruſticana.

X. Perſeverarunt itaque hujuſmodi Febres per totum Veris tempus cum ejuſmodi typo; accedente verò Æſtate, in duplices Tertianas omnes converſæ, & quæ de novo acceſſerunt, hujuſmodi typum ſervarunt. Duplici Tertiana igitur omnes ferè Agricolæ eodem tempore laborarunt: quæ quidem ut plurimùm intermittens erat: ſed valdè protracta, ut paucæ horæ pro apyrexia numerarentur. Veſpere ut plurimùm

ex-

xacerbabantur, illas ſtipante magno Sym-
omatum ſatellitio, veluti vomitione,
xietate, capitis dolore, vertigine, in
onnullis ſtupiditate, in aliis mentis emo-
one; quod autem non rarò mihi obſerva-
m eſt, magna erat virium nocturna pro-
ratio, ac interdum cum aſphyxia, ut
roximi Silicernio viderentur, mane cun-
a hæc remittebant oriente Sole, ad cujus
atutinos radios, è lectulis exſurgentes ſe
xponebant, ac vitales ſpiritus ex inexhau-
o illo luminis, & caloris Fonte veluti
otabant. Cum hoc Anno curioſius ruſti-
ttione, quamvis parum tuta, oblectatus
ierim, non ſemel admiratus ſum, quo-
odo Ægri, qui tota nocte cum Morte fue-
ant luctati, mane ſub Porticibus, velut
ngues ad Solem cutem curantes, erecti
arent, ac tantum virium iis ſuperfuiſſet,
t campos etiam peragrarent, perſtitit ta-
ien in omnibus ſatis commoda cibi appe-
entia, quin perſæpè non paucos audivi de
iimis parca alimonia conquerentes; ac re
era hujuſmodi Febres, quantum obſerva-
e licuit, fuere magis famelicæ, quàm ſiti-
ulosæ.

XI. Verminatio nunquam aliàs major
fuit,

fuit, nec solùm in Pueris, sed etiam in provectioris ætatis hominibus. Memini me vidisse Rusticum quendam annorum circiter 40. sub Porticum ad Solem ex Febris accessu rigentem, atque unà valdè singultientem, à quo cum sciscitatus essem, num Vermes rejecisset, ac ille respondisset, se aliquot Vermes inferius, ac superius dejecisse, Singultum, à cujus molestia se potissimùm liberari instabat, à Vermibus stomachum lacessentibus fieri asserui; cum autem fortè pulverem Chinæ Chinæ sibi à Medico Forensi præscriptum in promptu haberet, permisi ut illum assumeret. Siluit pertinax Singultus unà cum febre, quæ tamen paucis post diebus rediit, sed sine tam molesto Symptomate. Aliàs postea expertus sum hujusmodi remedii genus in lumbricis puerorum enecandis, quod mihi fœliciter cessit.

XII. Sanguis, qui in hac Constitutione secta Vena educebatur, ut plurimùm crassus & subpallidus apparuit; in nonnullis etiam Icterodes observabatur, quamvis exterius in Corpore similis color non floreret. Alvi excrementa in omnibus ferè febricitantibus crassa erant, & compacta. Quæ per os re-

cie-

ciebantur ſubacida potius erant, quàm amara. Urinæ ut plurimùm craſſæ, ac turbidæ, multumque lateritii ſedimenti habentes reddebantur, ac perſæpè in febribus, in quibus nulla erat cacoethiæ ſuſpicio, Hypochondria in omnibus dura, ac diſtenta.

XIII. Quibuſdam, poſtquam illos hujuſmodi tertianæ febres diu exercuiſſent, apparuere Parotides, quæ ut plurimùm ſuppurabantur, at neque hoc pacto contumaciſſimæ febres ſummovebantur. Curavi Mulierem utero gerentem, quæ, cum per integrum Septembris Menſem febricitaſſet, oborta Parotide, ac fœliciter ſuppurata, & ad longum tempus perpurgata, nondum tamen, cum jam Anni finis imminet, à febre immunis eſt; adeò contumax, ac penè indomabilis erat fomes, cui hærebant hæ febres. Cæterùm nunquam viſæ contumaciores febres ad recidivandum magis pronæ, & quæ magis Medicorum induſtriam eluderent; ſiquidem nec repetitæ phlebotomiæ, nec purgationes, nec mille alexipharmaca, quæ pleno gutture, tamquam manus Deorum, Receptariorum Chorus adeò celebrat, quicquam profuere. Immò obſervatum, citius, ac tutius reſtitutos, quibus nec ſan-

guis

guis detractus, nec purgantia exhibita, nec ullum aliud remedii genus administratum, toto salutis negotio Naturæ morborum Medicatrici commisso. Fœlicius tamen cessit, quibus purgationes, & vomitiones præscriptæ, quàm quibus pluries secta est Vena; ij namque in deterius semper labebantur. Vidi pauperem Agricolam à duplici tertiana ad longum tempus conflictatum, & jam in magno discrimine versantem, cui nec detractus fuerat sanguis, nec ullum aliud remedii genus adhibitum, solo Vini generosi potu meo consilio propinati feliciter convaluisse, sic multos alios novi hoc solo cardiaco restitutos, aquæ usu, ac cæteris remediis ablegatis.

XIV. Cum autem hujusmodi Tertianæ febres non solùm Colonos, sed etiam Oppidorum majorum, & Urbium Incolas, si non tam populariter, saltem eadem contumacia fatigarent, ac usu potius remediorum exasperarentur, quàm mitescerent, mihi visum est hoc Anno apud nos contigisse id quod apud Plutarcum legimus in libro de Oraculorum defectu, quòd nempe in hac Constitutione, quædam Medicæ Artis Oracula obmutuerint, dum causam igno-

ignorarent, quare præconceptæ opinioni de magna medicamentorum ſupra morbos quoſcumque poteſtate Tertianæ Febres intermittentes, ut plurimùm citra malignitatis ſuſpicionem, minime auſcultarent.

XV. Major itaque pars Medentium apud Noſtrates, ut vulgi calumniis, & aſſiduis ægrorum querimoniis ſe ſubducerent, in hac Tempeſtate ad Peruviani Corticis ſacram Anchoram confugere, at parum proſperè; nam in periculoſiores ſcopulos ægrotantes ſuos perſæpè deduxere. Uſu febrifugi per aliquot dies equidem ſub doloſo cinere latebat ignis, verùm poſtliminiò violentior recandeſcebat. Qui tamen peritiores erant, ac rebus ægrotantium magis, quàm propriæ ambitioni conſultum volebant, *Nabant ſine Cortice*.

XVI. Hoc itaque tenore proceſſit febrilis acies per totam Æſtatem, ac totum Autumnum, Rura, & Oppida infeſtando, fruſtra *Quartanam ſperantibus ægris*, & intervallum aliquod à quotidianis paroxiſmis expectantibus; nam pauci hoc Anno viſi ſunt Quartanarii; ſicuti nec obſervare contigit Synochas ullas, vel Febres ardentes, ſed ſolùm Tertianas, quæ quidem ſub finem Autum-

ni, & prima parte Hyemis rariores fuere, ſed graviores, intermittentes quidem in principio, ſed quæ tandem in continuas, & lentas migrarent, ut plurimùm cum ſolita periodo circa Veſperas Ægris horreſcentibus.

XVII. Febrili huic Exercitui, qui ſtativa caſtra poſuerat inter Padum, & Viam Æmiliam, quam tranſgredi auſus non eſt (cum in toto illo tractu, qui Colles, & hanc Viam interjacet, inculpata Valetudine, & ſecura ruſticatione uti conceſſum fuerit) multi alii Morbi junxere ſe comites, qui ſporadicè vagantes multas prædas agebant, ut Alui profluvia, Icteri, Apoplexiæ, Hydropes, Catarrhi præfocativi, aliique Affectus. Qui Dyſenteria hoc Anno laborarunt citius, ac felicius evaſere, quàm qui Diarrhæa.

XVIII. Vim hujus Conſtitutionis Viri robuſtiores, & adulti facilius tolerarunt, minus Fœminæ, ac Pueri, quorum qui infra trimatum erant, ferè omnes periere. In ſolo Finalis Oppido plus quàm tercentum Pueros referunt extinctos, ut ex ejuſdem Oppidi Necrologio conſtat. Magna quoque fuit Infantilis ſtrages in Mirandulano Agro, & Novellarienſi. Ad dies aliquot febriles

pa-

paroxiſmos tolerabant, poſtmodum fiebant Icterici, ac paulò poſt Epilepticis inſultibus correpti occumbebant. Cæterùm præ multitudine hominum decumbentium pauci ſunt extincti, ac potius ex diuturnitate morbi, & frequentibus recidivis, quàm ex Febris vehementia ſuccubuere; qui tamen fuere ſuperſtites magna ex parte facti ſunt Icterici, Lienoſi, & Cachectici.

XIX. Vim hujus malè moratæ Conſtitutionis experta quoque ſunt cujuſcunque generis Animalia, quæ in magno numero interiere; ſicut autem in ea quam deſcribit Silius Italicus, quæ ſicca fuit, & præfervida, vim primi cenſere Canes, ita in hac frigida, & præhumida prima clades Pecudum fuit, quibus, poſtquam per dies aliquot ægrotaſſent, veluti per criſim apparebant Variolæ in capite, & collo, ac plerumque ab iiſdem excœcabantur; ſic quæ ex vehementia morbi non perierant, tandem ex inedia contabeſcebant. Sues quoque turmatim ſuffocati moriebantur.

Nunquam parcius nobis mellificarunt Apes, vel propriis in ſedibus extinctæ, vel aliò migrantes; Bombyces quoque initio quidem catervatim peribant, qui verò ſuperſtites fuere in ipſo Opificio ſemianimes,

ignavi concidebant. Nimius essem si cuncta singillatim recensere vellem. Extispicium aliquod, Pecudum præcipuè, quarum major fuit strages, identidem celebrare, ac hariolari quænam esset talium morborum causa, non abs re fuisset, si per tempus licuisset.

XX. Scio non defuturos qui me coarguant, quòd ad Veterinariam transgrediar; oblatrent quantum velint, quòd talia observare Medicam Artem profitenti indecorum nequaquam crediderim. Egit id Medicorum Maximus, quem non puduit scrutari, quare Bobus facilius quàm cæteris Animalibus excidant femora; hæc autem sunt illius verbà *de Artic. n. 6*, nemini, quòd sciam, observata: *Bobus tunc magis excidunt femora, cum tenuissimi existunt, fiunt autem tenuissimi Boves ad finem Hyemis, tunc igitur etiam maximè luxantur, si tamen, & huiusmodi quiddam Medicina scribere convenit. Verùm convenit utique*. Atqui si celebriores Anatomici tot sectiones, tot experimenta per mortes Brutorum agunt, ut Anatomiam in hoc genere comparatam, quam in Medicina desiderari dictum erat Sapientissimi Baconis *de Augm. Sci. l. 4. c. 2.* jam habeamus,

cur

cur non licebit quoque illorum morboſos affectus obſervare? Quin Medico Chirurgo licere interdum abſque Artis dedecore Beſtiis mederi oſtendit Eruditiſſimus Vir Carolus Patinus in ſua elegantiſſima Oratione in Archi-Lycæo Patavino Anno 1682. habita.

XXI. Atque hæc ſunt quæ in morbida hujus Anni Conſtitutione magna ex parte ipſemet obſervavi, & quæ ab ingenuis Profeſſoribus, & fidis Amicis mihi communicata ſunt, quæ quidem referre pro ut obvenerint, non magni negotii eſt, at illorum cauſas rimari, ac in medium proferre, quæ Jatroſophorum, & Eruditorum hominum palato ſapiant, hoc opus, audendum tamen pro viribus, ac

—— Tentanda Via eſt, qua me quoq; poſſim
Tollere humo. ——

XXII. Communes morbos, quos Populares, & Epidemicos appellant à Communibus cauſis progigni extra omnem Controverſiæ aleam eſt; Communes autem cauſæ ſunt potiſſimùm Aer nobis circumfluus (aliunde tamen, ſive ex ſuperioribus, ſive ex inferioribus infectus) Communia Alimenta mali ſucci, & Aquæ corruptæ. Ex his omnibus, ſed promptius ab Aere, tam-

quam è communissimo Fonte, è quo nemo non potare cogitur, Morbos quosdam derivari, qui multos eodem tempore afficiant, omnium pariter est consensus. Ad hanc verò nostram Ruralem Epidemiam excitandam in unum convenisse & Aërem vitiatum, & prava Alimenta ingesta, fas est arbitrari. Primum quidem locum Aeri à sua naturali temperie non solùm secundum Anni tempora recedenti, sed particulis humanæ naturæ incongruis ad satietatem pleno, concedendum putarim; secundum autem locum pravis Alimentis, & Aquis vitiatis. Quamvis autem de Miasmate Contagioso aliqua posset esse suspicio, dum uno in aliqua familia à Febre correpto, cæteri paulò post ex eadem Febre decumberent, id tamen potius in communem Diathesim ad maturitatem eodem tempore evectam, non secus ac cum Autumno fructus eodem tempore maturescunt, referendum duxerim, quàm in effluvium aliquod contagiosum, quòd è primo ægrotante expirans cæteros afficeret.

XXIII. Quanti autem referat ad bonam Valetudinem in Aere puro, & à fœdis exhalationibus maximè remoto degere, nemo non novit; nam sicuti Pisces felicius degunt

ac

ac esu salubriores sunt, si in aqua pura, ac sincera vivant, secus verò si in aqua fœda, & corrupta, ita homines feliciorem vitam, ac longæviorem ducunt, si Aer sincerus sit, secus autem si crassus, & nebulosus; Nec abs re vulgatum dictum illud, quòd tales sint Corporis nostri humores, ac spiritus, qualis sit Aer; hinc iis in locis ubi Aer tenuior est ac defœcatior, vividiora, & acutiora ingenia florere solent, ubi verò crassior, hebetiora, ac stolidiora, quare Bœotii, & Batavi antiquitus malè audiebant, unde Horatius.

Bœotum in crasso jurares aere natum.

XXIV. Non vacat hic disquirere, quare ad Vitam perennandam adeò necessarius sit Aeris usus, quomodo in Vascula Pulmonum se insinuet, quid in massa sanguinea efficiat, dum illi permiscetur; circa id insudarunt Doctissimi Viri, ac ultimò Etmullerus in elegantissima sua Dissertatione de Abstruso Respirationis negotio; solummodò circa illa examinanda immorabor, quæ insignem Aeri mutationem inferre potuerint, ac illum à sua naturali mediocritate dejicere. Certum est enim, quòd si Aer Respirationi idoneus esse debet, & consequenter ad vita-

talia munera, necesse est, ut quandam servet mediocritatem, ut neque supra modum crassus sit, nec nimis tenuis, nam si tenujor sit, ac rarior quàm par est, Respirationi inidoneus evadit, ut Machina Boyeliana satis evincit, ac testantur qui in editissimis Montibus difficiliorem experti sunt Respirationem, quàm in imis Vallibus, id annotante Thoma Cornelio *de Cogn. Ae. & Aq.*; si verò crassior sit, & ad saturitatem Vaporibus, & exhalationibus oppletus, ad Respirationis munus obeundum minimè aptus est, immò suffocationis periculum infert, ut ex eadem Machina Pneumatica patet, & Metallorum fossores in Fodinis sæpenumerò experiuntur, qua de causa Hippocrates 4. *in* 6. *Epid. Somnum in frigore cooperto*, ut ipse ait, commendabat, nimirum, ut Vallesius *l.* 2. *Con. Med.* 31. & Ballonius interpretantur, dormiendum esse in amplo Conclavi, sed corpore stragulis benè contecto, qua ratione facilior est anhelitus, nec à frigido Aere partes sentientes pungente interturbatur somnus.

XXV. Notabiles autem in Aere alterationes (non de iis loquor, quæ secundum Naturæ leges, & varia Anni tempora ex necessitate fiunt, sed de intempestivis) Venti

po-

potiſſimùm, & imbres copioſi efficiunt: Solares enim radii ob æqualem Solis ad noſtrum Verticem acceſſum Aerem ſemper æqualiter calefacerent, ſi is aliunde alterationem non ſuſciperet. Haud ſecus Terræ exhalationes ex paludibus, & ſtagnis, ſeu nimis uliginoſo ſolo eundem non rarò contaminant. In noſtro verò caſu Aerem à copioſis imbribus, & lutulenta Conſtitutione vitiatum fuiſſe exiſtimandum eſt, ſicuti etiam à Ventis Borealibus intempeſtivum redditum, qui cum verno tempore, ac per totam ferè Æſtatem nunquam ſiluiſſent, Solarium radiorum vim hebetando, Vaporum à leni calore elevatorum diſcuſſionem prohibuerint, & volatiles Spiritus, quos in ſuo ad noſtrum Verticem acceſſu Sol quaquaverſum diffundit, verſus Auſtralem plagam retropulerint. Ex quo factum, ut iis in locis, ubi ſtatariæ fuerant Aquæ, Aer circa Veris principium tepeſcens, multos vapores, & tetras exhalationes in ſinu ſuo exceperit; Aer verò ſic pollutus, ac partibus volatilibus, quæ à Sole promanant, ulterius deſtitutus, dum intra Corpora eorum qui his in locis degebant admitteretur, totius maſſæ ſanguineæ craſim, & cæterorum fluidorum ſyſta-
ſim

ſim naturalem perturbarit .

XXVI. Reor itaque à naturali ſuæ dulcedinis , & fluiditatis ſtatu maſſam ſanguineam deſciviſſe , & craſſiorem conſiſtentiam , quàm par eſt , acquiſiviſſe ; ſicuti , & proportionem ablatam inter Bilem , & ſuccum Pancreaticum , illa quidem languidiori , hoc fortiori reddito . E' Cœlo potiſſimùm Volatiles Spiritus in Terram defluere , è Terra verò , ut pote ſuccis mineralibus referta continuò acidas particulas furſum efferri , ingenioſum eſt Clariſſimi Sylvii *Tra.* 10. excogitatum , ſed rationibus , & experimentis confirmatum . Quare cum in hujus Anni pluvioſa , & frigida Conſtitutione Aer partium volatilium , & ſpirituoſarum magna penuria laboraret , aliaque ex parte acidis particulis è terra lutulenta , ac veluti fermentata elevatis maxime abundaret , mirum non eſt , ſi poſtmodum intra Vitæ hoſpitia exceptus talem diatheſim induxerit , è qua tam magna febrium propago emanarit . Acidam verò dyſcraſiam potius , quàm bilioſam & alchalinam in univerſum prævaluiſſe, duo potiſſimùm evincunt , primùm , qûòd hoc Anno in tam ampla Febrium ſegete nullam Sy-

Synochum, nullam Febrem ardentem obser-
vare contigerit, alterum, quòd hujusmo-
di Febres, ut plurimùm, veluti superius
annotavimus, potius famelicæ fuerint,
quàm siticulosæ.

Nec miretur quispiam, quòd Tertianæ Febris naturam ex prædominio Acidæ Mineræ potius deducam, quàm Alchalinæ, qualis censetur Biliosus humor; nam ex quanam materia quæso in hac Constitutione tam horrida, procellosa, ac media Æstate frigida, post usum ciborum pituitosi succi, ex quanam materia, inquam, tanta bilis copia gigni debuit, quæ sufficeret ad procreandam tam numerosam Febrium sobolem, ac illam tandiu alendam? Nec desunt Professores celeberrimi, qui ab hoc non multum dissentiunt, inter quos Etmullerus *in Colleg. Consult. Cas.* 19. qui pro causa proxima Tertianæ febris intermittentis statuit fermentum salino acidum, in legitimis quidem magis volatile, & activum, minus autem volatile, & subjecto viscido irretitum in nothis.

XXVII. Præter Aeris malam Constitutionem, tamquam hujus Epidemici Affectus communissimam causam, aliæ quoque nec

par-

parvi momenti in idem conſpirarunt, ſcilicet ut humores ad acidam dyſcraſiam diſponerent, nimirum prava alimenta ingeſta; ut fructus horræi à rubigali lue vitiati, nimia Piſcium ingurgitatio, edulij genus noſtris Agricolis inſolens, in quorum ſtomacho cibis fortioribus aſſueto facilè putreſcebat, hoc eſt facilè aceſcebat, cum nullo evidentiori ſigno putreſcentia ſe prodat, quàm per acorem; his addi poſſunt puteales aquæ ex nimia illuvione cœnoſæ, & ſemiputridæ, ac denique Boreales Venti, qui Acidi nitroſi Promocondus appellantur. Ex his itaque Communibus Cauſis, ceu Fontibus, harum febrium originem probabilius, quàm à quacumque alia deduxerim, neque enim ad cœleſtes influxus recurrendum, quaſi Aſtra maligniori lumine Ruſticanam gentem potius, quàm Urbanam, veluti innocentiorem adſpicerent, cum præter id, improbabile ſit, quòd cœleſtes influxus tam arcto ſpatio potuerint circumſcribi, ſicuti neque ſubterraneæ exhalationes culpari poterant, cum Terræmotus nullus præceſſerit, neque in hac noſtra magna Planitie Ciſpadana, & Tranſpadana extent Antra, & Terræ hiatus Charonei, è quibus perniciosa effluvia poſſent erumpere, & aerem inquinare.

XXVIII.

XXVIII. Quòd ſpectat ad Cauſam internam, quam Conjunctam appellant, hæc nonniſi in craſſam, & viſcidam pituitam, cui acidum fermentum hæreret, referenda erat, vel ſtabulantem in ſtomacho, ut placet Etmullero *de feb. c.* 17. vel ductus laterales Pancreatis obſtruentem, ut ſtatuit Sylvius *Tra.* 10, quæ materia in Venas transfuſa, & partibus ſpirituoſis ſanguinis permixta febrilem efferveſcentiam excitaret; ut ut enim cruoris maſſa effœta ſit, & vapida, ſemper tamen aliquid oleoſi, & ſulphurei continet, quod ad flammulam vitalem alendam ſufficiat. Focus itaque febrilis hoſpitabatur extra Vaſa ſanguinea, quemadmodum in febribus omnibus periodicis, cum alioquin perdifficile ſit intermittentes febres ab iis quæ verè Continuæ ſunt diſtinguere, cujuſmodi Febres Ignis nomine Divinus Præceptor inſignire conſuevit, ut ex variis hiſtoriis in libris Epidemiorum videre eſt. Non enim concipi poteſt, ajebat Scientiſſimus Carteſius *P.* 1. *Ep.* 51. *&* 58., quænam poſſit eſſe Circuitus cauſa, niſi materia quædam, quæ maturatione indigeat, antequam maſſæ ſanguineæ miſceatur, quæ per venas ad Cor delata potis eſt tot excitare turbas, & febrilem tempeſtatem ciere, quæ

non

non alio pacto sedetur, quàm eadem hostil
materia sub forma sudoris per corporis am
bitum discussa, vel per urinarias vias able
gata.

XXIX. Rarum quidem esse, quòd Tertia
næ febres Epidemicæ ex Aeris vitio obser
ventur, ait Doctissimus Ettmullerus *de feb*
c. 17., ac revera Febres, quæ alicujus prav
Seminii in Aere latentis soboles sunt, nullu
certum ordinem servare solent, multòqu
rarius est, quòd sint de genere Intermitten
tium; hoc Anno tamen hujusmodi febrium
genus in hisce Regionibus populariter gra
satum fuisse, tam Ruri, quàm in Oppid
(quamvis postea ob diuturnitatem in cont
nuas, & lentas migrarent) sat perspectu
est. Haud absimilem Constitutionem, qu
in Anglia Anno 1658. ac magis per Rura,
Pagos, quàm per Oppida, & Urbes desævi
Doctissimus Vvillis in suo Tractatu de Febr
bus describit; suæ tamen Febrilis Epidem
originem, & causam procatarcticam non A
ris vitium Vir ille Peritissimus refert, sed p
tius in prægressam Constitutionem nimis
stuosam, & illi Climati insolentem; Febre
Tertianam intermittentem Epidemicam o
servavit quoque Celeberrimus Bartholin
Haf-

Haffniæ, Anno 1652. ſed & ipſe illius cauſam calidiſſimæ, & ſicciſſimæ Æſtati, præter morem, & conſuetudinem illius Cœli adſcribit, hanc verò noſtram Ruralem Epidemiam iubet referre in Conſtitutionem præhumidam, ac frigidam, huic Cœlo inſolitam, ac ſimul in Aerem ob cœnoſam colluviem vitiatum. Si enim hujus Epidemici Affectus cauſa eſſet ex totius Anni intempeſtiva Conſtitutione, quæ frigida, & procelloſa toti benè Italiæ communis fuit, non ſatis conſtat, quare hic popularis morbus, in humilioribus tantum locis, ac ubi ſtagnarint aquæ, ſedem fixerit, & non ampliora ſpatia occuparit; cum tamen Incolæ cæterarum regionum, quæ ab hujuſmodi atmoſphœra remotiores erant, (ut totus tractus ſupra Viam Æmiliam verſus Colles) nunquam aliàs à Febribus magis ſecuros ſe vixiſſe meminerint.

XXX. Qua de cauſa porrò, à Conſtitutionibus tantæ ſiccitatis, quales, ut dixi, ad plures Annos experti fuimus, ad Conſtitutionem imbrium adeò feracem talis factus fuerit tranſitus, certè hic mihi *hæret aqua*, ut dici ſolet, & ad hanc Veritatem eruendam *Delio natatore* opus eſſet. Nullus profectò Aſtrologorum, qui ex imaginariis Aſtrorum

con-

configurationibus futuros rerum eventus prædici posse existimant, tam magnam illuvionem prædixit, neque postquam facta est, rationem ullam attulit, cur ita fieri deberet. Sint utique Astrorum in hæc inferiora Influxus, quos velle negare magna dementia esset, at modus, quo agant, id omninò indeprehensibile est. Rectè quidem Ptolomæus uti videre est *ex lang. l. 1. ep. 35.* in libro qui *Aliarba* inscribitur, Stellarum effectus incertos esse, & varios pronunciavit, quoniam incertum est qua ratione materia subjecta influxum recipiat. Observandas quidem magnas Temporum mutationes, Æquinoctia scilicet, & Solstitia, ut in illis, *neque medicamenta exbibeamus, neque uramus, neque secemus* pluribus in locis monuit Hipp. uti *De Aer. Aq. & lo. n. 30, 1. in 6. Ep, 3. de Diæt. n. 2.* sicut etiam conside...... exortus Canis, Arcturi, & Plejadum occasum, nam ut idem ait: *morbi his maximè diebus judicantur, alii perimunt, aut in speciem aliam transmutantur*; quare verò tam magnæ alterationes, tum in magno, tum in parvo Mundo dictis temporibus fiant, scrutari velle, id esset merè divinare. Satis sit igitur quoad rem nostram, quòd hoc Anno tam magna, & insolita aquarum inundatio

datio morboſam hanc Conſtitutionem invexerit, contrario prorſus modo, quo in Ægypto votiva Nili inundatio, miraculi ad inſtar, ſolet peſtem abigere, quamvis Alpinus *de Med. Aeg. l.1. c.* 18. mutationem illam Aeris in ſalubriorem ſtatum ad Nili incrementum ſubſequentem in Eteſias videatur potius referre, quæ tunc temporis, Sole ſignum Cancri ſubeunte, & ſeptentrionali plaga fumigante, flare incipiant, & Campſinos Ventos peſtis vectores repellant. Quæcunq; ea cauſa ſit ob quam Nilus Ægypti Pincerna, ſalubritatem invehat, certum eſt tamen, ad illius incrementum Morbos populariter graſſantes decreſcere, & in magna illa inundatione demergi; adeò verum eſt illud Celſi *in Proe.: Differre pro natura locorum genera Medicinæ, & aliud opus eſſe Romæ, aliud in Ægypto, aliud in Gallia*. Annus jam agitur centeſimus, ex quo haud abſimilis inundatio Ciſpadanam, & Tranſpadanam Regionem occupavit, unde poſtea ſubſecuta eſt ſumma Annonæ caritas, tritico in lolium converſo, uti perſuaſum habuit Paulus Craſſus Corrigienſis in ſuo libello de Lolio, de qua converſione frumenti in lolium non parum dubitatur. Inchoarunt autem tunc tempo-

ris circa Maii principium pluviæ, quæ postea per totam Æstatem obstinatissimè perdurarunt. Observantur itaque per intervalla quædam eædem Temporum Constitutiones recurrere, sive in Astrorum vim nobis ignotam id referamus, sive in justam Dei vindictam, qui sicut olim Universali Diluvio totum Orbem puniit, ita particularibus eluvionibus quasdam particulares Regiones aliquando plectat.

XXXI. Rubigalem luem non exiguam operam ad Morbosam hanc Constitutionem contulisse, superius dixi; at ne id gratis, ac veluti dictatoriè pronunciasse videar, libeat in disquirenda, & examinanda Rubiginis natura paululum immorari. De Rubigine multa quidem Veteres scripsere, at de illa secundum suæ Philosophiæ Systemata ratiocinati sunt. In sacris quoque Codicibus uti *Amos* *Ca.4.*, Rubiginis fit mentio, cum aliquando hac, veluti iræ suæ ministra, Deus populo suo fruges, & fructus omnes ademerit, ut illum ad bonam frugem perduceret, nonnulli verò ex Recentioribus de hac peste aliquid scripsere, ut Ruvellius, Levinius Lemnius, Ludovicus Vives, Langius, sed ea quæ à Veteribus scripta fuerant recoxere:

Ve-

Vegetabilem itaque Familiam ſuis Morbis laborare, iisque diverſi generis, multoſque graviſſimos Auctores de iis ſcripſiſſe, ut Varronem, Plinium, Columellam, alioſque jam ſatis perſpectum eſt. Rubiginem verò, frugum omnium, & fructuum communem morbum, ut illam Theophraſtus appellat, adeò exhorruerunt Antiqui, ut ad avertendam hanc peſtem ſibi Deum finxerint, quem Robigum, teſte Varrone *de re Ruſtica*, appellabant, unde Rubigalia feſta emanarunt, quæ à Numa Pompilio Regni ſui Anno XI, referrente Plinio *l.18. H.N. c.29.*, inſtituta ſunt, & ad 7. Kal. Maii celebrabantur. Mactabant autem lactentem Catulum in hujuſmodi ſacrificio, unde Columella.

Hinc mala Rubigo virides ne torreat herbas,
Sanguine lactentis Catuli placatur, & extis.

Litabant autem lactentem Catulum, eò quòd à Rubigali Numine, mediante maligno Canis Syderei influxu, putarent hanc labem in terras immitti; quare cœca ſuperſtitione, ac non niſi habita ratione nominis, id agebatur ſacrificium, ut ingenuè Ovidius.

Pro Cane ſydereo Canis hic imponitur Aræ,
Et quare id fiat, nil niſi nomen habet.

XXXII. Rubigalia itaque ſacra, ſicut & Floralia, ut cuncta benè defloreſcerent, inſtituta ſunt, ac celebrari ſolita, ſub finem Aprilis, propterea quòd hujuſmodi tempore à Rubigine frugibus, & fructibus valdè metuerent, occidente tunc temporis Cane, Sydere per ſe vehementiſſimo, qui occaſus ex Plinii obſervatione *l.* 18. *H.N. c.* 29, tunc in 4. Kal. Maii incidebat. Obſervabant autem Veteres multa attentione Canis occaſum, ubi nos vix ortum, qui perſæpè credimus eodem tempore ubique inchoare dies Caniculares, veluti non raro doctos alioquin, & celebres Profeſſores, ita quidem, ſed turpiter ſentientes, audire contigit, cum tamen juxta diverſam latitudinem, quam variæ regiones habent, varii ac diverſi ſint Aſtrorum ortus, & occaſus, quod non ignotum Galeno 1. *in* 1. *Epid.*, qui tradidit, eodem quidem tempore omnibus in plagis fieri tum Æquinoctia, tum Solſtitia, Aſtrorum verò ortus, & occaſus communes eſſe iis ſolùm qui ſub eodem vertice habitant.

XXXIII. Hanc peſtem Græci Ερυσιβιν Latini Rubiginis nomine appellavere, ſive à rodendo, ut Varroni placet, ſeu quòd rubro colore fruges inficiat; Uredinem quoque, ſeu Car-

Carbuncularem morbum vocavit Plinius *l.* 18 *H.N. c.* 28, quòd fruges exurat, veluti hoc Anno contigit, cum fruges, & plantæ omnes carbuncularent, ut Pliniano vocabulo utamur. Hos equidem Rubiginis noxios effectus obſervare, & contemplari licuit; at quænam ſit hujus peſtis natura, & indoles, non tam facilè eſt decernere. Sapere ignis naturam, ſeu acrimoniam lixivialem, & Alchalinam ex Sale acri, & volatili, proclive quidem eſſet aſſerere; at multa obſtant, ne in hanc ſententiam eam. Gigni Rubiginem ex Rore, ſed vitiato, ſerenis noctibus, vel in plenilunio, vel interlunio, quibus temporibus Luna frigidius lumen ad nos reflectit (cum in Plenilunio, Æſtivo tempore à noſtro vertice multum abſit, in Interlunio verò totum lumen, quod à Sole recipit eidem regerat) Antiquorum fuit opinio; cui recentiorum quoque non pauci ſubſcripſere, inter quos Ludovicus Vives in doctiſſimis ſuis Commentariis in librum D. Auguſtini de Civitate Dei *l.* 4. *c.* 21, ubi ſcripſit, *Rubiginem eſſe Rorem putrefactum, fruges tenues corrumpentem, & friantem*. Generari utique Rubiginem ex Rore, ſerenis noctibus (cum Ros non decidat niſi ſereno Cœlo) & ſilente Lu-

na,

na, veritati valdè congruum videtur, nam re vera sub initium Junii propè Interlunium, signa Rubiginis observari cœpta in frugibus, & plantarum foliis, quæ parvis maculis nigricantibus distincta, puncticulari morbo laborare videbantur, argumentum evidens hujusmodi stygmata à Roris guttulis, ubi diu hæserant, fuisse inusta.

In Rore (quem Lunæ, & Aeris filium Alcmon dixit, & à raritate ita appellatum Isidorus tradidit, eò quòd non sit crassus ut pluvia) multum liquoris volatilis Salini, ratione cujus abstergit, & alvum solvit, omnes docent Chimici, qui pro egregio menstruo ipsum commendant ad extrahendas omnium Vegetabilium Tincturas: ex eodem quoque tradunt elici spiritum, qui ad metalla dissolvenda efficax sit, quo spiritu utebatur Cnofellius *ex Cramer. Diss. 5. c. 2.*, ad parandam Coraliorum Tincturam, ignita Coralia in Roris spiritum proiiciendo. Vim hujus Salis sentiunt, qui manibus rorem tractant aut nudis pedibus per campos, & prata rorulenta incedunt; nam manus, & pedes scabri fiunt, idque ob salinas, & nitrosas particulas, quæ cutim arrodunt. U[...] quoque pollere graciliora reddendi corpor[...]
tra-

tradit Plutarchus *Quæ. nat.*, ac propterea Mulieres habitiores illius uſu nimiam polyſarciam emendare. Sale ſaccharino pariter divitem eſſe Rorem ut multis morbis opituletur per analyſim, & ignis examen ſe deprehendiſſe teſtatur Helmontius. Multa de Roris viribus ſcripſit in doctiſſimis ſuis Animadverſionibus Excellentiſſimus D. Joſeph Lanzonus Medicus Ferrarienſis, cui non parum debeo, quòd ea quæ in hac Conſtitutione ipſe obſervavit mihi per literas benignè communicarit.

XXXV. Hæ ſunt nativæ dotes matutini Roris, ac præſertim Majalis, in ſalubri tamen Conſtitutione, ac ſolo minimè uliginoſo, nec paluſtri; at ſi ex malis temporum Conſtitutionibus, & noxiis afflatibus, ſeu pravis è Terra exhalationibus Ros vitietur, in Rubiginem degenerat, malum, quo nullum noxius eſt, & cui, ut ait Plinius *l.* 18. *H.N. c.25, non comparantur grandines, neque procellæ, quæ nunquam Annonæ intulere caritatem*. Gigni Rubiginem itaque ex Rore exiſtimo, dum multa nitroſa, & acida corpuſcula è ſolo elata, & per aerem undequaque diſperſa, ſalinis particulis, quibus naturaliter Ros abundat, ſociantur, quæ ſimul

in magno eris ARReceptaculo fermentata, & exaltata, modo nobis imperceptibili, in liquorem coeant, qui postea sub forma Roris deciduus & plantis inhærens, easdem maculis diversi coloris sugillet, uti apud nos factum his duobus Annis, cum in priori Plantæ omnes, & fructus rubris veluti peticulis, hoc Anno verò nigris laborare viderentur. Præpollere itaque in Rubigine acrimoniam acidam, & corrosivam, haud absimilem Aquis stygiis, & Spiritibus Nitri, & Vitrioli, longè verisimilius, quàm Alchalinam ex sale Acri, & caustico, quando nulla causa animo fingi possit, quæ in tam remissis caloribus hujus Constitutionis ustionem, & acredinem accersere potuerit.

XXXVI. Neque huic meæ opinioni quicquam refragari S. Scripturæ auctoritatem crediderim, dum apud Amos Prophetam fit mentio Rubiginis his verbis. *Percussi vos in Vento urente, & in Ærugine, multitudinem fructuum vestrorum, & Vinearum vestrarum. Oliveta vestra, & ficeta comedit Eruca*, cum non magis Austrini flatus sua caliditate quàm Boreæ penetrabile frigus adurat.

XXXVII. Displicet quidem, quòd eo tempore quo sæviit Rubigalis lues, aliquo ex-

pe-

perimento non pertentarim, ut certius illius naturam explorarem; ſiquidem nimis ſerò animum ſubiit cogitatio de hac Rurali Epidemia, & rubigali peſte deſcribenda. Non deſtiti tamen, quin poſtmodum variis experimentis perveſtigarem, num ea quæ mente excogitaram Veritati congruerent; expertus itaque ſum variis liquoribus modò acidis, modò alchalicis, & lixivialibus, plantarum folia, flores, & fructus adſpergendo, attentè obſervans, quis inde color emergeret; folia itaque recentia Fabarum, quæ apud nos circà finem Octobris ſeri ſolent, Spiritu Vitrioli irroravi, & non multò poſt flaventes maculæ, ubi guttulæ liquoris hæſerant apparuere; placuit autem magis in Fabis experiri, tum quia in hoc leguminis genere vim ſuam magis exercuit Rubigo, tum quia Theophraſtus teſtatur *l.4. de Cav. Plan. c. 15. Fabam inter legumina magis æruginem ſentire*. Fabarum itidem folia liquore alchalico, & urinoſo, ac lixivio accerrimo adſperſi, neque notam ullam alicujus coloris inuri deprehendi. In aliis quoque Plantis, ac variis Oleribus, ut foliis Lactucæ, Braſſicæ idem pertentavi, & ab acidis Spiritibus ſeu Vitrioli, ſeu Nitri, flavas maculas prodire,
nun-

nunquam tamen nigras, obſervare contigit. Rubiginis itaque Naturam in Acida potius acrimonia, quam Alchalica lubet ſtatuere. Congruunt autem huic meæ opinioni ea quæ in ſtrage Animalium evenere; nam præter malam Aeris diatheſim Brutis quoque noxiam, ob paſqua rubiginoſa Sanguine acidiori reddito, ac in motu ſuo præpedito: vel ſubitæ mortes integros greges Pecorum ſuſtulere, vel obortæ ſunt Variolæ, quas ex ſanguinis ſtagnatione fieri, dum in orbem agitur, communis eſt Recentiorum Opinio. Tubercula autem illa quæ in capite, collo & cruribus pecudum viſebantur, revera Variolas fuiſſe, licet profectò aſſerere, quando nec figura, nec colore, nec liquore in illis contento, nec magnitudine, nec modo quo ſolvebantur, poſt ſuppurationem nigra cruſta ſuperſtite, quicquam a Puerorum Variolis diſcrepabant. Nihilò ſecius eadem paſcua infecta cæteris Animalibus cladem intulere. Sic Apes haud amplius ex florum Calycibus nectareum laticem, ſed acidum ſtagma delibantes, partim extinctæ ſunt, vel aliò ſuas Colonias tranſtulerunt. Pariter neque mirum, quòd hoc Anno Cicadæ ut plurimùm taciturnæ fuerint, cum

præ-

præter remiſſum Æſtatis calorem, qui illas ad cantum nequaquam cieret, vel nutri-tium Rorem nactæ non fuerint (ſi tamen verum, quòd Rore paſcantur) vel quòd majori ex parte perierint. A Cicadarum ob-muteſcentia malas Temporum Conſtitutio-nes prænunciari, ſcripſit Doctiſſimus Mercu-rialis *de Peſt.* qui Anno 1577. obſervavit in A-gro Patavino, aut nullas, aut rariſſimas Cica-das ceciniſſe, unde poſtea gravis ſubſecuta eſt Epidemia. Cicadas autem re ipſa Rore nutriri fabuloſum non eſſe reor, etenim non in Arboribus pernoctare, ſed ſuper ſolum ipſum, & in aprico loco ad Rorem facilius excipiendum, mane autem ad Solis ortum ſuper Arbores advolare, ex Agricola quodam didici, à quo cum ſciſcitatus eſſem, quare in Villa quadam, quæ Roboretum dicitur, penes Gabellum flumen, tanta ſit Æſtate Ci-cadarum copia, ut illic hujuſmodi Inſecti genus ſuum habere videatur Emporium, id fieri dixit ille, quia ſolum illud arenoſum ſit, in quo facilius quàm in ſolo argilloſo parva foramina efficiant, in quibus depo-nant Ova pro fœtura in ſecuturam Æſtatem.

XXXVIII. Hæc omnia itaque Rubiginis naturam ſatis in propatulo ſtatuere videntur,

luem

luem mehercle, & Animalibus, & Plantis valde perniciosam. Quare autem Solæ Nuces Rubiginis noxam non senserint, id fortasse in causa fuit, vel quòd hujusmodi fructus gemino operimento sit munitus, vel quòd Corticalis substantia multo Sale Volatili abundet, qui diversam indolem ab Acido possidet. Succum è viridi cortice Nucis Juglandis, tamquam remedium à se repertum, & magnæ virtutis ad faucium phlegmonas tollendas, multis laudibus extollit Galenus *6. de Com. Med. 2.l. c.1.*; putabat autem ille, talem effectum præstare hunc succum, eò quòd vi adstrictoria polleret, & simul tenujum esset partium, ex tinctura pene ineluibili, qua manus tractantis inficit, partium tenuitatem deducens, vim autem adstringendi à salubri effectu, quem observabat, dum inflammationi mederetur; pro rato enim ac veluti lege habebatur, quòd in principio Phlegmonis utendum esset repellentibus, & adstringentibus, ne pars ob laxitatem fluentem humorem tam facilè reciperet, quod etiamnum apud non paucos Professores frequenti in usu est, quod num rectè, an perperam fiat, non est hujus loci disquirere. Hujus succi efficaciam ad inflammationes fa-
nan-

ıandas agnoſcunt quoque Recentiores, vim
utem adſtrictoriam prorſus negant, immò
im diſſolventem ipſi adſcribunt, inter quos
eonardus è Capua *Serm.5.*, qui Corticem
Nucum viridium multo Sale volatili divitem
ſſe ait, & qui potis ſit grumos Sanguinis
iſſolvere, & illius acetoſitatem emendare,
uo pacto non ſanguinis fluxum in partem
dſtringendo prohibet, ſed ſanguinis reflu-
um per Venas ad Cor referando promovet.
icuti autem Priſcis ignoſcendum, ſi ob igno-
itum ſanguinis circularem motum, non ap-
s interdum naturalium effectuum ætiolo-
ias afferebant, ita noſtro huic Seculo gra-
ılandum, de quo verius pronunciare libeat
l quod de ſuo ævo ſcripſit Plinius *l.18. H.N.*
29, *ſcilicet non minus ingenioſam fuiſſe antiqui-*
ıs obſervationem, quàm nunc rationem. Ex Nu-
ım viridi Cortice parari Decoctum in An-
lia expertæ virtutis ad luem Gallicam per-
omandam, quam Recentiores omnes in A-
idi prædominio ſtatuunt, nuper accepi à Cl.
). Nathan Lacy Medico Anglo, & inſigni
natomico. Cum itaque Nucum putamen
ıulto Sale volatili abbundet, mirum non
t, ſi Rubigini obſtiterit, & incluſum nu-
eum à communi lue preſervarit. Atque
hæc

hæc de Rubiginis natura , & indole.
XXXIX. Modò superest , ut Symptoma
tum, & quarundam observationum perqu
rantur causæ ; Adnotatum , vespertinis h
ris has Febres exacerbari consuevisse , u
cum virium nocturna prostratione , ut æg
morituri viderenrur , mane verò oriente
Sole , veluti redivivos tantum virium h
buisse, ut è lectulis exurgentes deambularen
Quale est vesperi exacerbari , tale ipsis morbi ,
cuiuscumque constitutionis ad se mutuò , ajeb
Hipp. 1. *in* 1. *Ep.* Vespertinæ itaque exacerb
tiones morbi naturam superius descriptam
& causas morbificas satis indicabant . V
rium autem dejectionem noctu factam ,
matutinam earum veluti redintegrationem
Solis recessum & accessum , & acidæ Dyscr
siæ prædominium referendam putarim. S
le namque occumbente , & volatiles spirit
per Aerem dispersos secum trahente , spirit
vitales Sanguinis ab Acido coagulante fig
bantur , unde Facultatum omnium torpo
qui porrò ab iisdem Solaribus radiis mat
tinis discutiebatur , non secus ac quan
à brumali frigore fluentium aquarum curs
noctu intercipitur , qui postea à Sole no
lumine Terras lustrante , restituitur .
hac

hac rerum Universitate nihil esse utilius Sale, & Sole scripsit Plinius; sic Celsus *l. 3. c. 21.* Leucophlegmatia laborantes Soli subiici oportere ajebat, utendumque frictione manibus aqua madefactis, cui sal, & nitrum, & olei paululum esset adjectum. Mirum itaque non erat si in casu nostro à blando Solis calore liquato veluti pituitæ gelu, Cruor solitum cursum per sua vasa repeteret, & consopitæ Facultates ad consueta munia exercenda revocarentur.

XXXX. Præ cæteris notatu dignis, observavimus inexpugnabilem harum febrium contumaciam, ut non solùm omnem Medicorum industriam eluderent [cum neque Venæ sectionibus, neque Purgationibus, neq; Cardiacis quicquam auscultarent] sed usu remediorum magis exasperarentur, quod factum existimo ob malam Aeris diathesim, quæ Morbum aleret; quare licet etiam opportuna remedia quandoque adhiberentur, nihil remittebat morbus, immò sæviebat magis, ac satius profectò fuisset in multis hanc Camarinam non movere; tanti est Oraculum illud Hippocratis, quod initio hujus Dissertationis attuli, nempe quòd *Hominis Natura interdum Universi potestatem non superat,*

quæ

quæ Hippocratis verba si Medentes attentè perpenderent, tot Medicamentis ægros non fatigarent, in Epidemicis præsertim Affecti-bus, quorum vera Curatio non innotescit, nisi cum Busta plena fuerint.

XXXXI. Venæ sectio profectò in his febribus non fuit saluberrimum remedium, nec quemquam novi, de quo dici potuerit, quòd illius febris sanguinis missione jugulata fuerit, quin ubi pluries celebrata est phlebotomia, magis attritæ sunt vires, & febres magis protractæ ægros vel ad Mortem, vel ad Cachexiam deduxere. Cur autem in his febribus tam improsperè cesserit Sanguinis detractio, obviam est arbitrari, Massam sanguineam sale volatili, & particulis Spirituosis ob malam Aeris diathesim, & Dietæ errores effœtam, per Venæ sectionem pauperiorem redditam, unde major Acidi præpollentia, & Bilis depressio consequeretur: febrisque exinde protractior fieret. Venæ sectionem febribus intermittentibus non esse per se aptum remedium, cum de foco febrili, qui extra Vasa sanguiflua larem habet, nihil detrahat, commune est Recentiorum assertum, sed solumodò per accidens convenire ajunt, quatenus obviam iri possit mu-

tis

tis symptumatibus, ac periculis, quæ in Corpore præsertim plethorico nimiam efferveſcentiam subsequi possent, scilicet inflammationes, & vasorum diruptiones, qualis fuit casus à Ballonio memoratus *l. 2. Ep. in Const. Æst. 1576.* de quodam nobili Viro, cui Tertiana Febre laboranti ob neglectam sanguinis detractionem ruptæ sunt Venæ in quarto paroxismo, & tanta foras sanguinis excretio est consecuta, ut eo ipso die illi obeundum fuerit. In hac verò nostra Rurali Epidemia sanguinis efferveſcentia non adeò magna fuit, ut de ejusmodi periculo metuendum esset, immo potius lenta, ex Acidi prædominio, & propter bilem enervatam, quæ in confluxu cum succo pancreatico, & cum lympha minus efferveſceret: propterea V. S. non adeò proficuum fuit remedium, ut in prægressis præcedentium Annorum Constitutionibus, quas valde siccas, & æstuosas esse diximus, quare cum in iis valde turgeret bilis, & sanguis facilè exardesceret, mirum non erat si tunc adeò conferret V. S. & à periculis præcaveret, quæ nimiam sanguinis efferveſcentiam, & rarefactionem comitantur; assueti autem Professores Venam facilè tundere, ubi constaret esse febrem, ac nullum alium scopum sibi præfigen-

gentes, quàm ſolam caloris febrilis attempe-rationem, in hac Conſtitutione à cæteris toto Cœlo diverſa, repetita Venæ ſectione utentes, ægros perſæpè in extremam perniciem præcipitarunt. Nollem equidem, quòd quis me inter hæmophobos recenſeat, ſed neque inter hæmatochitas numerari velim. Eſt ubi liberaliter ſanguinem demamus, eſt ubi parcè, eſt ubi nihil, licet ſit eadem affectus ſpecies. In Stymargi famula uſque ad animi defectum ſanguinem detraxit Hipp. 4. *in 2. Ep.* licet frigido Affectu laboraret, qua de re legendus Valleſius, rationem autem addidit, *Oportet enim*, inquit ille, *devenire ad Occaſionem, & Occaſionis initium.* Cauſa morbi nimirum illa eſt, ex qua potiſſimæ fluunt indicationes: *Similitudines parere errores etiam bonis Medicis contrarium autem facere Cauſam*, monitum eſt ejuſdem Hippocratis, nam re vera cognita cauſa, non tam facile à recto tramite, & legitima curatione deflectitur.

XXXXII. Quærit idem Ballonius *l. 2. Epid. Conſ. æſt. An.* 1575, Practicus olìm celeberrimus Pariſienſis, cur phlebotomia febres quaſdam miraculi ad inſtar tollat, alias potius exaſperet; paucis quidem reſpondit, at illius verba ponderanda ſunt, non numeranda.

da. *Febres*, ait ille, *aliæ sunt Venosæ, aliæ Gastricæ, ideſt quædam phlogoſim ſequuntur potius venoſi generis, quàm vitium humorum in præcordiis contentorum; quæ venoſi ſunt generis, hæ primo quoque tempore per phlebotomiam ceſſant, quæ alius ſunt generis non facile phlebotomia ſolvuntur; contra potius cathartico egent*. Tales erant Tertianæ iſtæ intermittentes hujus noſtræ Conſtitutionis, erant enim potius Gaſtricæ, quàm Venoſæ, ac propterea ad Venæ ſectionem magis exacerbabantur, & contumaciores fiebant, magis autem proſperè ceſſerunt purgationes, & vomitiones uſu Emeticorum, quibus non rarò penitus avulſus eſt febrilis fomes. Claudam hunc locum digna animadverſione ejuſdem Ballonii *l.* 2. *Conſ. Me. Hiſ.*4 *in Com.* in eos, qui ut nil non agant, ex quacunque re occaſionem captant mittendi ſanguinem. *Nam ſi induxerint*, (inquit ille) *Venam reſerare, & id cunctanter faciunt, ſi guttula ſanguinis è nare fluat, tunc quaſi trophæum reportantes, clamant oblatam legitimæ phlebotomiæ occaſionem; ſi luculenta ſit hæmorrhagia audacius ſecant, quia naturam copia gravari ajunt, ſi infra modum ſanguis fluat, compenſandum iſtum defectum apertione venæ contendunt*.

XXXXIII. Non minus diſquiſitione di-

gnum est cur in hac Constitutione tam sæpè contigerit, quòd Tertiana simplex in duplicem migrarit ea ipsa die, qua secta est Vena. Id olìm observarunt Amatus Lusitanus *Cent.*1.*Cu.*11., & P. Castellus, nec quemquam scio, qui præter hos hujusmodi phænomeni, quod aliquando in praxi observatur, mentionem habeat: refert autem Amatus cuidam Juveni 25. Annorum Tertiana febre laboranti, cum Venam die intermissionis secuisset, vesperi febrem ex simplici factam fuisse duplicem, huiusce rei rationem reddit his verbis. *Nec enim credere est, ob sanguinis extractionem ex simplici duplicem factam fuisse, quum dubio procul nisi sanguis extractus esset, in Tertianam continuam futurus erat morbus*; hujusmodi excusationis genus plerique Medicorum nostris etiam temporibus in promptu habent, quotiescunque ex aliquo malè administrato remedio pejus Æger se habeat; statim enim obtrudunt, quòd multo deterius se haberet, nisi tali remedio usus fuisset: meliorem itaque Ætiologiam, & ævo nostro accommodam perquiramus; puto ergo in illo casu (sicuti & in nostra Constitutione) culpandam potius Venæ sectionem, quàm Febrem, quæ ex sui natura proclivis esset ut in

Ter-

Tertianam continuam migraret. Refert Amatus Juvenem illum vigente Autumno ægrotasse, sanguinem in prima peluicula exceptum atrum fuisse, in secunda rubicundum sine ulla aquositate: rationi congruum est igitur in illo Juvene ob prægressos Æstatis calores, partes magis spirituosas, & volatiles sanguinis fuisse absumptas, ac postea massam sanguineam Autumnali tempore in acidam dyscrasiam degenerasse, eo prorsus modo, quo Vina postquam per æstivos calores ebullierint, Autumno facilè acescunt (ut ex atro sanguine primæ peluiculæ, nam sanguis secundæ rubicundior erat, quia arteriosus) secta itaque Vena, & Systali cruoris magis debilitata, ac depauperata, mirum non fuit, si Acidum prævalens, ac veluti sine Adversario licentius insultaret, ex quo Tertiana simplex in duplicem transierit. Convaluit autem Juvenis ille post bonam purgationem ex pharmaco, nam Febris illa fortasse fuit potius *Gastrica*, *quàm Venosa*. In hac verò Constitutione non ab exhaustu spirituum ob nimium æstum massam sanguineam acorem contraxisse arbitror, sed potius ob frigidam Anni Constitutionem, ac Diætæ errores, obruta Bile, & concentratis partibus

cruoris magis ſpirituoſis, Acidum Stomachi fermentum, & ſuccum Pancreaticum magis viguiſſe, & poſt celebratam phlebotomiam vim majorem acquiſiviſſe, unde febris ſimplicis in duplicem Tertianam fieret converſio.

XXXXIV. Culpanda itaque potius in his caſibus eſt Venæ ſectio tamquam non aptum remedium, quàm quicquam aliud, quod idem ſenſiſſe P.Caſtellus in aureo ſuo libello de Abuſu Venæ ſectionis. Opponet, ſcio, aliquis harum febrium propenſionem ut in duplices tranſirent, cum ſponte, ut ſuperius dictum, ſub initium Æſtatis Tertianæ omnes ſimplices duplices factæ fuerint; at regeram ego, nullas ferè duplices Tertianas toto Veris tempore viſas eſſe, tum Ruri, tum in hac Urbe; niſi eas quas Venæ ſectio geminarit; quare non video, quomodo ab ho[...] crimine Phlebotomia tamquam innocen[...] poſſit abſolvi.

XXXXV. Eamdem ob cauſam, nihilò ſ[...] cius quàm Venæ ſectio, noxius fuit in h[...] Conſtitutione Aquæ uſus; etenim in frigid[...] & humida tempeſtate, Bile valde refracta[...] & Acido exuberante, quid opis expecta[...] dum erat in his Febribus ab aquæ potu? n[...] niſi meherclè, ut Aqualiculo infracto,

di-

diſtento, Cacochylia cumularetur, ſanguis pigriori lapſu per ſua Vaſa flueret, ac tandem Cachexiæ, & Hydropes ſuccederent. Novi Juvenem in hac Civitate, qui in Hydropem aſcitem incidit, cum illi Tertiana Febre laboranti ſuaſiſſet Medicus, ut biberet quantum vellet, immò interdum coegiſſet. Succurrit mihi in hanc rem Terentianum illud *in Andr.*, ubi Medicus in Scenam inducitur.

Quod juſſi ei dare bibere, & quantum imperavi
date,
Mox hùc revertar.

Multòque magis noxius fuit hoc Anno aquæ uſus, ac Ruri præſertim, quòd ob pluviarum aſſiduitatem, aquæ cœnoſæ, & graveolentes eſſent; in hac verò Urbe non adeò gravem noxam intulit aquæ uſus; hæc enim Civitas puriſſimos habet Fontes, & admirandæ originis, quorum Fontium hiſtoriam brevi editurum me ſpero. Invaluit autem apud Noſtrates Opinio, quòd Venæ ſectioni, & Aquæ potui, tamquam duabus ſolidiſſimis Columnis, tota curandarum Febrium Moles innitatur. At num id rectè? Profectò in hac Conſtitutione neutrum ex uſu fuit. Haud ſum neſcius ſcripſiſse Hippocratem 4.

 de

de Morb. n. 25; *Aquam non præstare bonum alimentum igni*; at nomine ignis intellexit Hippocrates febres continuas, & essentialiter tales, non verò intermittentes, summatim *Venosas*, *non Gastricas*. At forsan aliquando si otium suppeteт, de Aquæ abusu in febribus aliquid conscribam.

XXXXVI. Verùm quali potu, inquiet aliquis, utendum erat in his febribus? Ego certè Vini usum raró, quod sciam, interdixi, immò suasi, ut modico Vino uterentur, eoque non olygophoro, sed mediocriter generoso, multosque ab Orci faucibus hoc solùm Cardiacum eripuit; Bilis enim erat potius acuenda, quàm sufflaminanda, & partes sanguinis spirituosæ in motum ciendæ, quod præstare poterat Vini usus, & ea remedia quorum vis in Alchali volatili sita est, quod solo naturæ ductu in Agro Mantuano fecere Agricolæ, qui suis febricitantibus Allia, & Cœpas cum salubri eventu præbuere. Morbos quosdam Cronicos, pravis eduliis [sed quæ verè in censu Medicamentorum, casu potius, quàm arte repertorum reponi debeant] aliquando sanari compertum est; sic diuturnas Quartanas Allii usu cum multo meraco sanatas observarunt Antonius

tonius Benivenius *c.*59, & Amatus Lusitanus *Cen.* 2. *Cu.*42. Vino autem generoso, potius quam tenui, utendum duxi, nihil metuens à febrili effervescentia, in hoc enim sæpius peccatur, quòd rem agi sine periculo creditur, si Vinum tenue in diuturnis Febribus, & chronicis morbis permittatur; at hujusmodi Vina ut plurimùm acidiuscula sunt, & acorem sanguinis exaltando, morbi causam deteriorem efficiunt, quem errorem notavit olìm Crato *l.* 2. *Con.* 27., qui in Podagra sicuti Vinum meracum, sed in modica quantitate commendat, ita Vina tenuia improbat, quæ Venas multa serositate impleant, quod idem sentit Vvillis *p.* 2. *de An. Brut. c.* 14.; sicut enim à Vini spiritu dulcificantur Spiritus salis, ac nitri ita quoque à Vini generosioris temperato usu Sanguis ad acorem vergens dulcescit. Variantibus itaque Temporum Constitutionibus varianda est methodus.

XXXVII. Sic neque Peruviani Corticis usus hoc Anno, ut superius adnotavimus, admodum salubris fuit, immò in extremum Vitæ discrimen Ægros non raró deduxit. Id ego in non paucis observavi, sed præcipuè in nobili Virgine, quæ cum ad 40. dies dupli- ci Tertiana conflictata fuisset, & post solita

re-

remedia administrata, ex meo consilio, assentiente quoque Excellentissimo D. Antonio Abbate, Chinam Chinam sub forma boli assumpsisset, cum in Vino infusam respueret, postmodum stupida, & comatosa evasit, cum pulsu adeò exili, ut vix perciperetur, ac trium dierum spatio in tali statu perstitit, donec soliti paroxismi redeuntes stuporem discusserint. Insalubrem autem fuisse huius remedii usum crediderim, eò quia, cum massa Sanguinea multis cruditatibus scateret, ac crassiorem haberet consistentiam (ut ex sanguine per Venam sectam educto satis patebat) ideoque segnis esset ad motum, quotidiana illa febrilis effervescentia esset loco remedii, qua cessante, fieret quædam velut in Vasis stagnatio, & congelatio, unde functionum Animalium torpor, & Vitalium quoque interceptio; adeò verum est illud Celsi *l.* 3.*c.*9., quòd febrem lentam interdum augere oporteat, *fortasse enim*, ait ille, *curationi opportunior fiet*.

Scio equidem hujusmodi doctrinam non solùm plerisque Medicorum, sed etiam aliis qui Artem Medicam non profitentur, esse suspectam, ut ipsi Senecæ *l.6.de Ben.*, qui beneficium sanationis levioris morbi factæ gra-

graviori morbo exprobrat his verbis. *Multi quos auxerant morbos, & irritaverant, ut majori gloria sanarent, non potuerunt discutere, aut cum magna ægrorum vexatione vicerunt*. In hac tamen Constitutione experientia ipsa satis evicit, febrilem effervescentiam stimulandam potius fuisse, quàm frœnandam, & usum calidorum magis profuisse, quàm frigidorum; sicuti in historia Polycratis, viceversa, frigida magis, quàm calida juvisse scripsit Hippocrates 5.*Ep*.28, innuens hoc dicto Divinus Præceptor, non tanti faciendum præconceptum de natura morbi judicium, ut illud ipsimet Experientiæ in contrarium reclamanti velimus præferre. Observatum est tamen feliciori eventu exhibitam Chinam Chinam Agrestibus, quàm Oppidanis, & Urbium Incolis. Gens enim rusticana ubi tantillum à morbi fasce levata est, illicò laboribus, & exercitiis se dedit, quare non erat metuendum, ut tam perniciosi effectus in iis consequerentur, quales in Urbanis observabantur. Sic Doctissimus Ettmullerus tradidit, non tam facile pati recidivas post assumptum hoc febrifugum homines exercitiis, ac laboribus deditos, sicuti desidiosos, & otio innutritos. De hac nostra itaque Constitu-

stitu-

ſtitutione libet proferre id quod olìm de quadam ſimili ſcripſit Hippocrates 7.*in 6. Ep.* ingenua certè confeſſione, more tamen magnorum Virorum, & magnam rerum fiduciam habentium. *Nihil memorabile proderat, nõ Ventris turbatio, non Venæ ſectio, neque quæcumque alia tentavi.*

XXXXVIII. Nullas Febres Synochas, vel Ardentes hoc Anno, quòd ſciam, obſervatas diximus, ſicuti paucas Quartanas: de prioribus quidem non eſt quòd miremur, nam partibus ſpirituoſis, & ad conflagrationem aptis non adeò turgebat maſſa Sanguinea; immò craſſis, & frigidis ſuccis abundabat: ſic Vina tenuia, & acidiuſcula non tam facile fervorem concipiunt, veluti Vina generoſa, ubi Æſtivum calorem ſenſerint; magis quidem mirum eſt, quòd in tanta Febricitantium frequentia tam pauci viſi ſint Quartanarii, idque magis, ſi verum eſſet quod nonnulli aſſerunt, nonniſi ex majori viſciditate materiæ differre Quartanas à Tertianis. Conſuetam itaque Febris Quartanæ geneſim animadvertens, & hujuſmodi Febrem, tamquam fructum Autumno matureſcentem, conſiderans, cujus uberior eſt proventus, cum Æſtas magis fervida, ac torrida præceſſerit, propterea rationi congruum eſt, quòd in hac Conſtitutione

ne frigida, & humida, in qua non multa fieret partium serosarum per Cutis poros difflatio, succum Pancreaticum ad eum fixitatis gradum, qui ad quartanarium circuitum requiritur, evehi non potuisse, seu quidquam aliud defuisse, quod humana imbecillitas assequi nequit, cum nihil sit quod ipsos Medicinæ Proceres magis transversos agat, quàm pervestigatio causæ, cur statis horis recurrant febriles paroxysmi, ac tam exactè, ut ipsa Automata aliquando superent.

XXXXIX. Verminationem in his Febribus satis familiarem, & præsertim in Rusticana gente superius recensuimus, cujus rei causam fuisse reor, tum prava Alimenta putrefactioni obnoxia, qualia fuere Pisces, & fructus horræi; tum Ventriculi fermentum ex mala constitutione vitiatum, & improportionatum ad cibum rectè subigendum; quare Vermium seminibus, quæ in alimentis laterent, integris ob tenuem Stomachi calorem manentibus, ut probabiliter reor, mirum non fuit, si facilè in magna copia prodierit Verminola soboles. Usum Chinæ Chinæ valde proficuum ad necandos Vermes expertus sum, quod præstare ob insignem amarorem, quem possidet hic Cortex, non abs re credi-

de-

derim, si tamen tutior est Praxis, quæ Verminosos Affectus curat per aloetica potius, quàm per saccharata, & mellita. Haud sum nescius apud Nostrates quoque facta fuisse experimenta, & observatum, quòd Lumbrici in aqua ubi dissolutum fuerit Mel, vel Saccharum, citissimè moriantur, in amarissimis verò liquoribus ad integros dies vixerint; ast ab iis, quæ extrinsecus apparent medicamentorum vires metiri velle, non adeò tutum existimo, quin errandi periculum subsit. Suspicari enim licet, quòd medicamenta propinata, quæcumque ea sint, iis quibus armantur viribus citò spolientur, dum primò cum stomachico fermento, cujus vim transmutativam nemo non novit, mox in Intestinis cum Bile, qui humor suapte natura ferox est, & cum succo Pancreatico spiculis armato congredi debent; quòd si ulterius pervadant, cum lympha quoque in communi Receptaculo, iisdem sit concertandum. Sic Crocus Martis, qui aperitivus dicitur, ut notat Juncher in *Chim. Exper. Se.5. c.6.*, nisi acidum superfluum reperiat in Ventriculo à quo solvatur Adstringens evadit. Id ipsum quoque testatur Chirurgia Infusoria, qua constat, quòd liquor purgans in Venas Canis infusus magnam

gnam excitat purgationem, nullam verò vel paucam, ſi per os idem liquor, vel in majori doſi, iniiciatur, idque ob Acidi copiam, quo Caninus ſtomachus abundat, quod Acidum vim catharticam, & emeticam potenter infringit. Hanc ob cauſam Venena quædam, ut ait Celſus *l.5.c.17.*, non guſtu, ſed vulnere nocent, & Pſylli è Serpentum morſibus venenum innoxiè exugebant. Quot verò, & quantas ſubeant mutationes medicamenta per os aſſumpta, dum varias corporis regiones præterlabuntur, ingenioſiſſimè explicat Bellinus *de Sang. miſ. prop. 9. de med.*, ut nihil præſtantius. Reor itaque ex medicamento aſſumpto, & ſuccis quibus commiſcetur, gigni novum concretum, è quo illæ operationes, quæ poſtea conſequuntur, promanant, & quæ ſolius medicamenti efficaciæ ſolent adſcribi.

L. Poſtquam hujuſmodi Febres miſeros ægrotantes diu fatigaſsent, diximus nonnullis apparuiſse Parotides, quibus licet ſuppuratis, eadem tamen pervicacia Febres perſtabant. Id equidem magnam humorum cruditatem in toto Venoſo genere ſignificabat, ſed hanc non eſse potiſſimam harum Febrium cauſam, & fomitem ſatis demonſtrabant,

qui

qui Fomes, in Ventriculo, & Pancreate præcipuè sedem fixerat. In nonnullis pariter post multos febriles paroxysmos supervenerunt Diarrheæ, ac Dysenteriæ, irritata ad expulsionem Natura, tum à copia, tum à pravitate succorum; neque enim hæsitationi locus, quin etiam aliquando malignum quid subesset in his Febribus, quamvis intermitterent; plures tamen sustulit Diarrhæa, quàm Dysenteria, eò quòd forsan in iis qui Diarrhæa laborarent communicata esset labes massæ sanguineæ, quæ serum acre per glandulas intestinales excerneret, in iis verò qui Dysenteria vexarentur, mali fomes esset extra Venas, viscida nempe, & acida pituita Intestina abradente, & excoriante. Frequentes porrò fuere Recidivæ non solùm ob diætæ errata, sed ob communem causam, Aerem nempè vitiatum, qui febrile Miasma ad aliquod tempus consopitum in novos motus, & exorbitantias cieret; eandem quoque ob causam adeò contumaces fuerunt hæ Febres cum nihil sufficeret ad abstergendam labem illam, quam Aer continuo inspiratus ferè ineluibilem redderet; adeo gravis est Morbus, quem Cœlum fecerit. Sic pacari non vult est Affectio, nisi cum fu-

Anni

Anni finem humidæ, & nebulosæ tempestati sicca, & serena successit: quare sicuti ex Hippocrate *de N.Ho. n.17*, *Quicumque Morbi Æstate augescunt, Hyeme desinere solent*, idque non nisi ob naturalem Temporum mutationem, ita in hoc Epidemico Affectu optimi remedii loco esse cœpit Aeris in vitalem temperiem restitutio.

LI. Præ multitudine ægrotantium tam ex genere Agresti, quàm Urbano, paucos interiisse superius monuimus, quod sanè præter opinionem Medentium contigit, qui majorem stragem pertimescebant. Duas potissimùm ob causas in Epidemicis Affectibus pereunt homines, vel ob humorum διάχυσιν, vel στάσιν, ut ipsis vocibus Hippocraticis utar 7. *in 6. Epid.*; idest vel ob Massæ Sanguineæ diffusionem à Sale acri, & Alchalico factam, vel ob ejusdem concretionem, ab Acido exuperante, frequentiora tamen funera sanguinis διάχυσις, quàm στάσις solet inferre: propterea grassante pestilentia, ut plurimùm acida primas tenent. Cum ergo in hac nostra Constitutione acidum quidem præpolleret, sed non earum esset virium, reluctante præsertim febrili effervescentia, ut potis esset lethalem stagnationem inducere, ac

fluxum, & refluxum Sanguinis prohibere, hinc eſt, quòd licet hominum myriades eodem tempore decumberet, pauci in Libitinæ cenſum venerint. Sic mirum non eſt, quòd Fœminæ, & Pueri ob molliorem habitum, & vitam minus actuoſam, hujus Epidemiæ vim magis ſenſerint, ac multò magis lactentes Pueri, in quorum venis, ob lac vitiatum, & ad coagulationem aptum, facilius ſanguinis ſtatio ſuccederet; ſic narrat Hippocrates 3. *in* 1. *Ep.* in quadam Conſtitutione, *ex laborantibus mortuos eſſe maximè Pueros, Adoleſcentes vigentes ætate, glabros, ſubalbidos, & qui in ſocordia vixerint*. Fiebant autem Pueri Icterici ob Hepar obſtructum à viſcida pituita redundante, ac à febrili calore in motum concita, quæ in Hepatis ſubſtantia defixa. Bilis ſecretionem prohiberet, cujus ſignum erat, quòd in omnibus tenſum, ac durum Hepar perſentiretur; ſero autem acri, & acido in Cerebri menbranas transfuſo, convulſi moriebantur, morbo alioquin Pueris familiari, ſed huic Conſtitutioni magis proprio, utpote valde aptæ ad acorem maſſæ ſanguineæ conciliandum.

LII. Si verò quærat aliquis, cur hæc ma-

mala Constitutio Agricolas magis, quàm Oppidanos, & Urbium Incolas vexarit, videtur satisfieri posse dicendo, potissimam causam fuisse Aerem à fœdis exhalationibus vitiatum ob nimiam illuvionem, quæ campos, & Agricolarum domos inundarit, non sic Urbes, & Oppida in editioribus locis posita; huic causæ addi poterit Victus pravus, & insalubris, ac præsertim nimia Piscium ingurgitatio, alimenti genus Colonis nostris insuetum, & quod in illorum stomacho facilè putresceret. Scio equidem à non vulgaribus Medicis Pisces ægris quoque exhiberi solitos, tamquam laudabile alimentum, ac multò magis sanis corporibus; verùm, ut ait doctissimus Plempius *de Togat. Val.tu.c* 4., illorum usus *Athletis non convenit, non castra sequentibus*, non Agricolis addam ego, quibus utilior est caro bubula, & suilla. Id ipsum testatur Galenus 3. *de Alim. Fac.c.* 30, qui Piscium usum in hominibus ociosis, Senibus, & ægrotis commendat, non sic verò in iis qui corpus exercent; his addendum, quòd sicuti Pisces, qui in rapidissimis fluviis capiuntur, ex Athenæi sententia *l.*8.*c.*9. omnium sunt optimi, ita hi essent omnium pessimi, quòd in aquis sta-

gnantibus fieret illorum captura.

LIII. His quoque causis accenseri possunt labores, & exercitia sub assiduis imbribus, unde pororum Cutis constrictio, sudoris parcitas ob frigidam, & humidam Anni intemperiem, cum aliàs per Æstatem sub assiduis laboribus copiosissimè sudare consuevissent, quas causas in Oppidanis, & Civibus, qui meliori victu utuntur, nec Aeris iniuriis sunt ita expositi, non tam facile quis reperiat. Sedes præterea hujus Ruralis Epidemiæ à Civitatibus, & Oppidis majoribus circumscribi videbatur; quare Mutina, & Regium, eò quòd essent veluti in circumferentia, & Appennino proximiores, minus hanc labem sensere, magis autem Ferraria, & Oppida Mantuanæ Ditionis, Pado proximiora, ubi major fuit infantilis clades, quemadmodum à variis Professoribus, ac aliis per literas accepi. Magna verò hæc Planities his locis circumscripta, & tota Colonis oppleta, in cujus sinu ad longum tempus stagnarant aquæ, hujus Epidemici Affectus Sedes, ac Domicilium fuit.

LIV. Circa cæterorum Affectuum examen, qui has Febres comitati sunt, quales fuerunt Apoplexiæ, Epilepsiæ, Catarrhi

rhi præfocativi, Cachexiæ, & Hydropes, non multum immorabor; ejuſdem enim Conſtitutionis ſoboles fuerunt, & Acidi prædominium ſignificabant, vel ſanguinem, & reliqua fluida coagulantis, vel nervoſum Syſtema occupantis; hæc omnia itaque veriſſimum eſſe Divini Senis Oraculum comprobarunt 3. *Aph.16.*, quòd *Morbi in pluviarum multitudine magna ex parte fiunt, febres longæ, alui profluvia, putredines, morbi comitiales, apoplexiæ, & anginæ.*

L V. Ut autem circa res venturas Conjectoris quoque partes agamus, ſupereſt videndum, num ſperare liceat, poſtquam pacata eſt non parum hæc Affectio, an in totum ea deſitura ſit, an potius hæc eadem, vel deterior exſuſcitari poſſit. Sperare licet utique, malam hanc Conſtitutionem emendandam, cum poſtremi hi duo Menſes cum perpetua ferè ſerenitate, & Aeris tranquillo ſtatu Annum jam clauſerint, nam ut ait Montanus *in p. Ep.*, *Tempora conſequentia ſecundum naturam exiſtentia, corrigunt vitia præcedentium preter naturam exiſtentium*; at metus ſubeſt, ne ob aliquam Annonæ caritatem infelices Coloni, qui ad ſedandam latrantis ſtomachi rabiem atro pane, & confuſaneo uti cogentur.

Metus inquam subest, ne proximo Vere, & Æstate novis calamitatibus vexentur. Sic in Aeno Civitate Thraciæ, ex Hippocrate 4. in 1. *Epid.*, *usu leguminum continenter utentes Fœminæ, & Viri crurum impotentes fiebant*, quam historiam citat Galenus 3. *Aph.* 16., aitque sæpè evenire, ut ob caritatem Annonæ exitiales morbi oriantur. Vox Λιμός, quæ famem significat, non nisi per solam diphtongum discrepat ab ea quæ perniciosam Epidemiam denotat, unde effluxit dictum illud Ex Λιμȣ Λοιμός. Quamvis enim Edulia mali succi videantur aliquando sat benè concoqui, attamen ut egregiè monet Galenus *de Alim. Fa. l. 2. c. 6. Nobis non advertentibus, pravus succus ex ipsis post longum tempus in Venis colligitur, qui postea exiguam ad putredinem occasionem nactus febres malignas accendit*. Quodcunque malum avertat Divina Clementia, & priorem salubritatem huic Cœlo restituat.

Talis fuit Anni M.DC.LXXXX. apud nos Constitutio, atque hæc indoles Epidemii Affectus, qui Colonos nostros, & Urbanos quoque afflixit; divinarint jam Astrologi pro suo lubitu, & ex syderalibus schematismis Anni, qui modò successit præsagia deduxerint, quòd ego ejusdem, postquam cursum suum absolverit, si fata dabunt, medicam historiam conscribam.

CONSTITUTIO EPIDEMICA URBANA ANNI MDCXXXXI.

AD

Illustrissimum, & Celeberrimum Virum

D. GUILIELMUM GODIFREDUM LEIBNITIUM

SEREN.MI ERNESTI AUGUSTI
Luneburgensium, & Brunsvicensium Ducis
HISTORIOGRAPHUM, & CONSILIARIUM.

ILLUSTR.ME DOMINE

Cum non rarò fieri soleat, ut veluti cœteris in rebus, ita & in re literaria, provincias quasdam nonnulli suscipiant quibus sunt prorsus impares, ac eosdem postea conatuum suorum pœniteat, Tu me in illorum censu repone, si lubet, Vir Doctissime; nunc enim sentio quàm me transversum egerit nescio quis mentis ardor, ut non satis versans quid humeri ferre valeant, quid recusent, ipsemet onus mihi imposuerim cujuscunque Anni Constitutionem, & Medicam historiam conscribendi, ac evulgandi, quam Spartam superiori Anno sum aggressus, in hanc rem edita Dissertatione, & Doctissimo Viro D. Malliabequio, Hetruriæ Ornamento, inscripta. At quoniam saltem prodire, si non datur ultra, necessum est propterea ut datam fidem exolverem, idem quoque hoc Anno molitus, utcumque potui multis occupationibus districtus, hanc meam Dissertationem Tuo Nomini, Vir Illustrissime, nuncupatam volui. Neque verò eidem D. Malliabequio quicquam acceptius facturum me credidi, quàm si Te pariter eodem obsequii genere prosequerer, quando Vos arctissimo amicitiæ fœdere junctos scio, &

ejus-

ejusdem beneficio obtinui, ut Te præsentem agno-scerem, ac Tua suavissima Consuetudine fruerer, cum duobus abhinc annis in Germaniam rediens Mutinæ ad mensem moram traxisti, quo tempore numquam ad Te accessi, quin doctior abierim: verè siquidem de Te omni Scientiarum genere instructo proferre liceat quod olim de Aristone scripsit Plinius, scilicet Nihil esse quod quisquam scire velit, quod Tu docere non possis. *Di-itaque in sinu meo gavisus sum, quòd geminos Literatorum Principes (facessat invidia) adeò ami-cos ad invicem, mihi tam benevolos sortitus essem; sed tandem mihi temperare non potui, quin publi-co aliquo testimonio id palam facerem. Huic meo proposito, D. Malliabequium quod spectat, pro meis viribus jam factum est satis, nunc aliud votum meum impleo. Hunc ergo meum Libellum, quem de morbis popularibus inter Nostrates, sed populariter sarcivi, ea qua soles humanitate accipe, V-Sapientissime, munus quidem levidense, sed quod pro specimine Observantiæ in Te meæ esse possit: quòd si aliquando temporis pauxillum (novi enim quantus sis heluo librorum) perdere non pigeat, meum hoc Opusculum evolve. Vale Clarissimum Germaniæ Decus, ac amare perge*

Mutinæ pridie Kal. Jan. 1692.

Celeberrimi Nominis Tui

Officiosissimum Cultorem
Bernardinum Ramazzinum.

CONSTITUTIO EPIDEMICA URBANA.

I.

Uralem Epidemiam, quæ præcedenti Anno Mutinensis Agri, & proximarum Regionum Colonos graviter afflixit, Urbana Epidemia hoc Anno excepit, quæ nihil urbanitatis, imò insolentiæ plurimùm in infelicem plebeculam potissimùm exercuit. Instituto itaque meo inhærens prægressam Constitutionem, qualiscumque ea fuerit, in fine cujuslibet Anni describendi, eò libentius id exequar, quòd hæc Constitutio ab ea, quam superiori Anno experti fuimus, toto Cœlo differens satis uberem materiam suggerat mentem exercendi, quando in re medica nil foret utilius, quàm succedentes sibi ad invicem Constitutiones conferre, ut recta medendi methodus institui posset, quoties eadem tempora, ac iidem mor-

morbi recurrerent. Quæ ſi attentius à Pro-
feſſoribus obſervarentur, non eſſet forſan
quòd Medicina comparata deſideraretur, ſicu-
ti Anatomiam comparatam deſiderari ajebat
Sapientiſſimus Verulamius *l.4.de Augm.Scien.*
c.2., quæ ſi haberetur, ut ille ait, & Indi-
viduorum interiores Structuræ ad invicem
componerentur, non tam pro morborum
cauſis culparentur humores, quàm mecha-
nicum Viſcerum artificium, quod cum ut
plurimùm inemendabile ſit, omnem medi-
cam opem, & magnos Promiſſores ſæpiſſi-
mè eludit.

II. Superioris Anni Conſtitutio, ut in mea
Diſſertatione ſuper illam edita, ob aſſiduos
& copioſos imbres impensè humida, & lu-
tulenta in univerſum extitit, unde gravis E-
pidemia unà cum Annonæ caritate effluxit:
hujus Anni verò Conſtitutio ex oppoſito ma-
ximè ſicca, & pulverulenta, primò quidem
ob Aquilonares Ventos, poſtmodum verò
ob continuum, & flagrantem æſtum meritò
audiit. Sicuti autem prima pars hyemis, quæ
antecedentem Annum clauſit, ſtatum ſatis
placidum, ac ſerenum, ut diximus, ſortita
eſt, ita pars altera, quæ huic Anno fores
aperuit, eandem ſerenitatem, ac tranquil-
lita-

litatem secum invexit, donec Januario mense ad finem vergente, flantibus Ventis Septentrionalibus, frigora adeò intensa fieri cœpta, ut illicò conglaciatis fluminibus cuncta præ nimio gelu horrescerent. Cum autem nullæ prorsus nives decidissent, hyemem non solùm algidissimam, sed siccissimam exegimus, itaut in tota Cispadana, & Transpadana Regione pulverulentæ essent Viæ, non secus ac Augusto mense, cum insana Canicula campos torret, quod apud nos prorsus insolens est, ex quo factum, ut Boreæ penetrabile frigus sata consueto nivali vellere destituta mirum in modum exureret.

III. Morbi qui hisce temporibus vagabantur erant Apoplexiæ, Pleuritides, Peripneumoniæ, Catarrhi suffocativi, Anginæ, Erisipelata; præ cæteris tamen affectibus, morbi pectoris grassabantur magis, ac busta implebant. Sanguis qui secta Vena educebatur multum pituitæ, & polyposæ concretionis præferebat. In nostro hoc Nosocomio variis Cadaveribus dissectis, præcipuè in Cachecticis, ac demortuis ex morbo pectoris, reperti sunt Polypi, non solùm intra Cordis sinus, sed etiam intra ipsam Aortam.

Re-

Remedia quæ magis ex usu erant , & quibu promptius morbus auscultaret , ea fuere quæ vi pollerent crasim Sanguinis compa ctam reserandi, & fluxibiliorem reddendi ut Spiritus Salis Armoniaci , Sal volatile Cornu Cervi, Sperma Ceti, & similia. Non deerant tamen, qui cum alioquin scirent quòd Sulphur Balsamum Pulmonum passim audiat , in hujusmodi Affectibus Spiritum Sulphuris exhiberent cum suis aquis Pectoralibus, at num rectè , & ex arte id agerent ipsi viderint , indubium tamen est, quòd partes integrales Concreti longè diversas possideant qualitates ac ipsum Concretum , sicuti vero verius , Spiritum Sulphuris alterius esse indolis ac ipsum Sulphur . Repetita sanguinis missio non adeò felicem sortiebatur eventum, ut aliàs. In hac tam rigida , ac horrida Constitutione magis exercebatur Plebs Urbana , quàm Agrestis , ac Senes valdè periclitabantur , quare Medicis sæpenumerò nil tale cogitantibus Morbus plus habens in recessu quàm in fronte facilè imponebat, nam ex improviso, cum prius satis commodè cœnassent, tanquam confecto Silicernio, paulò post occumbebant, ac citius quibus detractus fuisset sanguis.

IV. Ho-

IV. Horum Affectuum tam multiplex, ac discolor Sylva ab eadem prorsus radice succreverat, ac propterea eodem modo averruncanda; omnium itaque unam, ac eandem esse Theoriam, ac Praxim dictabat ratio; veram autem, ac potissimam causam fas erat referre in pravam diathesim quam sanguis haberet ad concrescendum. Cum enim ex præcedentis Anni frigida, & lutulenta Constitutione, necnon ex pravo victu ob rei Annonariæ angustiam, talis esset in universum massæ sanguineæ dispositio, mirum non fuit, si succedente postea hyeme tam rigida, ac summè aquilonari, majorem promptitudinem ad grumescendum adsciverit, unde pullularint morbi, qui ex sanguinis stagnatione variis in partibus, ob retardatum illius circularem motum, genesim suam deduxerint.

V. Apoplexias autem, Pleuritides, Peripneumonias, Catarrhos suffocativos, Erisipelata, ac reliquos memoratos Affectus à sanguinis stagnatione, ob prædictam ad concrescendum dispositionem generari, unanimis est Recentiorum omnium consensus, quidquid circa horum Affectuum Theoriam in contrarium senserint antiquiores Medici, qui in hujusmodi Affectibus partem aliquam

Mit-

Mittentem robuſtam, & aliam Recipientem imbecilliorem imaginabantur. Duplicem fluxionum cauſam commentus eſt Galenus; unam in qua Pars ipſa humorem ad ſe traheret, aliam, in qua humor à parte robuſtiori ad debiliorem tranſmitteretur. Hujuſmodi doctrinam primus forſan cœpit convellere Helmontius *de diff. Feb c.ult.*, nullam enim in fluxionibus partem Mandantem, Dirigentem, nec Sagittarium, aut Scopum agnoſcit hic Auctor, qui tamen exemplo ſpinæ digito infixæ, & indignantis Archei, non ſatis expoſuit ob ignoratum Sanguinis circulum, quomodo fiant humorum decubitus quod ſolùm accidit eò quia præpedito, & intercepto Sanguinis per Venas refluxu, vel propter fibrarum criſpaturam (ut in vehementi dolore) vel propter maſſæ ſanguineæ nimis craſsam ac denſam texturam, humores circa Vaſorum extremitates, vel in carnium poroſitatibus detineantur; quare ſi congruè loqui velimus, Detentiones potius, quàm Fluxiones ſunt appellandæ.

VI. Neque interdum exiguus labor mihi impendendus fuit, ut aliquibus à præjudiciis occupatis perſuaderem erroneum pro-

fus

ſus eſſe comminiſci, quòd cum pars aliqua inflammatur, ac in tumorem aſsurgit, tunc humores majori impetu ad eam partem ferantur, quàm ad alias, ſi vera eſt, non commentitia lex Circularis motus ſanguinis, qua ſtante, ſtant ac ſtabunt perpetuò tot clariſſima Recentiorum excogitata, quot in dies intercidunt Antiquiorum placita; nam revera ſi mentis aciem intendamus, pigriori lapſu ſanguis movetur ad partem quæ inflammatione tentatur, quàm ad alias ubi expeditæ ſunt Viæ, ac nullum repagulum, quod ſanguinis curſum remoretur. Quidam autem res in cute ſolùm, non intus reputantes, cum vident partem brevi temporis intervallo in tumorem attolli, ut in Phlegmone, putant ſanguinem pleno fluento eò confluere, quod ſanè locum habet cum Vas aliquod ſanguiferum diſruptum eſt, & in aliquam cavitatem ſanguis decidit, vel extra Corpus effunditur, non ita verò in Phlegmonum, & aliorum tumorum generatione, qui non aliam ob cauſam fiunt, quàm quòd præpedito circulari ſanguinis motu, plus ſit quod Arteriæ ad partem deferant, quàm quòd Venæ referant, ſive id fiat ob lutulentam ſanguinis craſim, ſive ob fibrarum mo-

tricium crispaturam ex vi dolorificæ passionis, ut in vulneribus, ac Nervorum puncturis. Hic autem Veritati fortasse manus darent, si cum brachio vinculum iniicitur ad celebrandam phlebotomiam, veram causam perpenderent, quare infra nexum tumeant Venæ unà cum mole carnea, quod non fit, quia tunc temporis sanguis eò rapidius moveatur (multò enim velocius ante eò propellebatur ubi nullus erat obex, ac minor resistentia superanda) sed quia ibi detinetur ob interceptum ejusdem per Venas ad Cor refluxum.

VII. Haud absimilis quoque est Catarrhi generatio, de cujus natura, ac ortu inter Medicos non satis convenit. Popularis, ac vetus opinio est, Caput Catarrhi Fontem, ac Scaturiginem esse, unde frequens proluvium in fauces, & pectus, ac etiam usque ad extremos artus. Opinionem hanc de Catarrhi ortu, ac descensu, ex quo Ethymon desumpsit (cum non nisi descensum, ac defluxum hæc vox sonet, unde voces *κάταῤῥοπος* & *ἀναῤῥοπος* à Galeno 2. *ad Glav.* usurpatæ, ut humorum descensum vel ascensum innueret) hanc inquam opinionem eliminarunt è Scholis recentiores

om-

omnes Anatomici ut Vvillisius, Richardus Lovver, Stenon, Rolfincius, Etmullerus, Blancardus, ac inter Italos nostros Doctissimus Bellinus. Hi omnes ad Anatomicum Tribunal, omnibus indiciis, quibus Caput hujus criminis Auctor insimulatur, diligenti examine perpensis, nullaque apparente via per quam Caput sordes suas in fauces, ac Thoracem expuat, ipsum plenis suffragiis absolvunt. Non desunt tamen adhuc qui obstipo capite Antiquorum placitum mordicus tueantur, nec desinant in morbis pectoris Caput non solùm pharmacis, sed ferro, & igne tanquam reum plectere. Per quos porrò ductus Cerebrum superfluitates suas, quibus proculdubio diffluit, possit excernere, inter quærenda esse ait Celeberrimus Stenon *Tra. de Gland.*, nisi tamen per observatos à Blancardo *in Anat. reform.* ductus in jugulares Venas fiat hujusmodi excretio.

VIII. Catarrhi Fontem non veriti sunt alii astruere esse ipsum Vitæ Fontem, Cor scilicet, quod per Arteriarum ductus circumquaque Catarrhi materiam deferat; hinc Rheumatismi, & tumores, & quidquid nomine fluxionum venit, quod Assertum est

Rolfincii cui consentiunt Schneiderus, Uedelius, & alii, qui Catarrhum à massæ sanguineæ sero prodire variis observationibus testantur. Sat celebre est experimentum Richardi Lovver de Cane, cui cum arctè Venas Jugulares vinxisset, partes omnes supra ligaturam tumefieri, necnon copiosas lacrymas ex oculis, & plurimam salivam ex ore profluere observavit, quo tandem tanquam ex Angina suffocato, ac dissecto, nullæ partes sanguine perfusæ repertæ sunt, sed solùm musculi omnes, & glandulæ sero limpido distentæ apparuere. Ab hac opinione non multum dissentientes alii, Glandulas Catarrhi Fontes statuunt, ùt Stenon, Etmullerus, & alii; si enim Glandularum structuram accuratius perpendamus, constabit eas esse fasciculum Arteriarum, Venarum, Nervorum, & Vasorum excretoriorum, ideòque in illarum sinum deponi serum ab Arteriis, & superflui aliquid à Nervis, quæ opinio valdè probabilis est, & vero usui, quem in nostro corpore habere possint Glandulæ, valdè congrua.

IX. Hanc tamen doctrinam de Catarrhi origine ex sanguinis latice in Glandularum substantiam rejecto ex Helmontio habemus, qui

qui primus forſan Caput inſons à Catarrhi infamia vindicavit, ob quam tam ſæpè inurebatur. Hic enim Auctor licet motum ſanguinis circularem ignoraret, mente tamen concepit, id quod credebatur è Cerebro depluere nil aliud eſſe, quàm laticem ſeroſum huc, & illuc delatum *à Spiritu impetum faciente, ac initio Vitali*, ut ipſe ait, nimirum è Corde, tamquam primo Impulſore, quin & ad Glandulas ipſas ablegari, quas non ut Vaſorum Pulvinaria eſſent, à Natura conſtructas fuiſſe aſtruit, ſed ad emunctionem laticis è maſſa Cruoris, ac re vera hic latex ſeroſus Helmontii, præter alios uſus hunc habet potiſſimum, quòd ſanguini ſocius, ac totum corpus pervadens ad variarum partium culinas everrendas inſerviat, & ſales diſſolutos combibendos, ut exinde per Glandulas excretrices extrudatur, & ſic tota cruoris maſſa defœcatior evadat. In hunc finem in palato, lingua, faucibus, & naribus copioſas Glandulas Natura conſtruxit, ut ſanguis arterioſus, qui per Carotides ad Cerebrum deferri debet pro nervoſi ſucci, & Spirituum Animalium elaboratione, ſincerior reddatur, mucoſa parte per has Glandulas repurgata in ſtatu etiam naturali, quan-

do alia ex parte constat eos, qui sunt emunctæ naris, nec multum Desputores, lubricæ sanitatis esse, ut refert Bonetus *Sepulc. T. 1. Se.* 17. de Francisco Galiarum Rege, qui cum esset αμυξωδης, aurium ulceri obnoxius fuit dum vixit.

X. Atque hæc quidem quotidiana per nares, & ex faucibus muci excretio iis etiam qui satis commoda Valetudine fruuntur familiaris esse solet; cæterùm ubi Corpus cacochymum sit, ac serosus latex luxuriet, qui suopte genio promptus est ad concrescendum, mirum non est, si accedente Boreali Constitutione, qualis est de qua hic sermo, tunc temporis grassentur populariter Tusses, Rheumatismi, & quodcumque aliud morbi genus, quod in fluxionum censu reponitur, detenta in Glandulis vitiata, ac superexcedente lympha, non ex Naturæ providentia, quæ se hoc fasce levare satagens noxium humorem ad extrema detrudat, sed ex mechanico partium artificio, ac particulari humorum textura, juxta varias Aeris alterationes, ea lege, ut decubitus ibi fiant, ubi major est dispositio ut humores detineantur. Neque id fieri in nostris Corporibus magis miremur, quàm in Automate alioquin be-

benè constructo, quod interdum ad quasdam Aeris alterationes à solito suo munere aberrat, & ab ignaro popello tanquam insanum ridetur. Mira est autem, ac penè divina vis Ventorum in Aere alterando; talem enim affectionem Aer possidet, qualem Ventus qui perflat, ac talis est Sanguinis dispositio, qualis est Aer quem inspiramus. Sicut refert Vitruvius *l.1. de Archit.c.5*, apud Mitylenem (quæ Urbs in Lesbo erat quidem magnificenter extructa, sed non prudenter posita) cum flabat Auster homines ægrotabant, quando Corus tussiebant, cum Septentrio, restituebantur in salutem. M. Varro *de Re Rus. l.1.c 4.* quoque cum Romana Classis Corcyræ esset ac tota penè ægrotaret, *immisso fenestris novis Aquilone, & obstructis pestilentibus, suos incolumes reduxit.*

XII. At quorsum tot speculationes, inquiet aliquis? Ut juxta veram horum Affectuum Theoriam congrua medendi methodus instituatur, regeram ego; ubi enim ingruunt hi morbi, qui non è capite decidui, sed ab humorum stagnatione pendent, illicò ad vehementia Cathartica, Inustiones, Phænigmos, Cucurbitulas, ad Narcortica quoque, ac mille alia remedia ad materiam

fluentem revellendam, intercipiendam, derivandam, suspendendam quoque, ut putant, Ceratis capitalibus, confugiunt; Interim neglecta manet vera morbi causa, ad quam oppugnandam seriò, ac omnibus nervis esset incumbendum, ut postquam sufficiens evacuatio est facta, usu alterantium, ac naturalem sanguinis texturam restituentium, fluidæ substantiæ æquabili tenore per suos ductus cursum repeterent. Quot verò modis per Venæ sectionem peccatur? Jam Phlebotomus velut gladius Delphicus passim tam in magnis, quàm in levibus morbis stringitur ad innocentes Victimas sæpius mactandas, quàm graves affectus jugulandos.

XIII. Postquam Mundo innotuit circularis sanguinis motus, Scopi equidem quos in morbis, qui ab humorum fluxione pendere supponuntur, sibi proposuerant Medici, non tanti sunt ponderis, ut creditur. Certè Intercipientia locum nullum habent, quomodo enim quis intercipiat materiam ad partem per Arteriam fluentem, nisi Arteriam ipsam vinciat? neque enim jure postliminii, aut redhibitionis actione redire potest humor unde est egressus nisi per circulum.

Re-

Revulsio verò per V.S. de Trono suo jam decidit; imò si strictè loquamur, ferè nulla est, quì enim fiat, ut humor per Arteriam fluens per eandem possit revelli; Profectò si qua fit per V.S. Revulsio, per id solum tempus fit quo Vena est aperta, tunc enim Sanguis per Venam sectam, ac pariter per proximam Arteriam quæ illi humorem suggerit, majori velocitate movetur, quàm per alia Vasa; illa verò clausa, cessat hæc in velocitate inæqualitas, ut ingeniosissimè ad demonstrationem usque explicat Bellinus. Non ibo tamen inficias, quin diminuta sanguinis copia minor humoris portio ad partem laborantem deferatur, & minus sit sanguinis stagnantis incrementum. Quanti autem sit facienda per V.S. Revulsio, & quàm facilè quibusdam imponat, qui hoc nomine inscitiæ suæ velum prætendunt, explicat egregiè Andreas Cnoffellius, uti videre est apud *Bonet. Med. Sept. p.1. l.3. Se.11. c.16.*, in quadam sua Consultatione pro Jo: Casimiro Poloniæ Rege, cui ob immodicum hæmorrhoidalis sanguinis fluxum laboranti, cum magni nominis Medici frequentem sanguinis missionem è brachio suaderent ad revellendum sanguinem fluentem, ac ipse acriter renue-

nueret, hæc ſcripſit verba, quæ utpote eleganti{ſſ}ima, & magni ponderis hic libuit apponere. *Et quomodo ſanguinis ad peremptoriam medicæ Revulſionis citationem, dicam, & locum, ſcribere poſſumus; qui privilegio ſpeciali vitalitatis in circulum, & in ſe ipſum rediens cum ſpiritu ſuo hoſpite nullius loci, & temporis leges reſpicit, neque locum ſtandi ullum in univerſo corporis foro agnoſcit?*

XIV. Revellenda itaque eſſet ex quorundam animis, quibus altè inſedit hæc de vi Revulſionis per V. S. opinio, cum re vera non niſi ad demendam plenitudinem conferat Venæ ſectio. Condonandum quidem aliquid Æmilio Pariſano, & Primiroſio, qui non aliam ob cauſam, ut ait Leonardus è Capua *Serm.5.* in Harvæum Stylum acuerunt, niſi quia ſtante Sanguinis Circuitu viderent Revulſionem, per tot ſecula adeò celebre præſidium, ferè penitus corruere, non ita verò noſtrorum temporum Profeſſoribus in tam clara luce cæcutientibus. Multum profectò *Hippocrates* Revulſioni in fluxionibus detulit, ut paſſim in illius Operibus videre eſt; locus tamen inſignis apud eundem 2. *de Morb. Mul. n.2.* extat, qui Revulſioni videtur parum favere. Ad ſiſtendum immodicum

rum mensium fluxum jubet ille ut vincula injiciantur supra genua; verum quidem est, quòd præcipit quoque ut eodem tempore vinciantur brachia; nodum hunc solvere annisi sunt Rorarius *Contrad.*34., & Fonseca *Conf.*55., sed non planè satisfaciunt; meum sanè non est hujusmodi scrupos dissolvere, meliori enim vindice dignus est hic nodus, proferam tamen quod sentio. Quidquid sit de efficacia hujus remedii, & num eventui respondeat. Videtur *Hippocrates* mente attigisse motum sanguinis perennem per suos ductus, multis enim in locis mentionem habet de sanguinis stasi, & interceptione Venarum, quam φλεβῶν ἀπόληψιν appellat; ut ergo fluxum catameniorum cohiberet, sanguinis stationem, seu saltem remoram aliquam humoribus impetrandam curabat, tam in partibus supra, quàm infra Cor, vinculis ad brachia, & femora injectis, nihil veritus, quòd ligaturæ supra genua ad Uterum quicquam traherent. Ac re vera quid magis ex improviso hæmorragias sistit, quàm superveniens animi deliquium, cui necessariò consectaria est Cordis à motu feriatio, ac eodem tempore sanguinis stasis?

XV. Sic autem nos cogit Divinum prorsus

ſus Inventum Circularis motus ſanguinis, quod unicum φαινόγλωον innumeras diſcuſſit errorum tenebras, effecitque ut humani Corporis, cæterorumque Animantium, quibus præcordia finxit Divinus Opifex, vera, ac genuina Oeconomia innotuerit. Cor enim nectaris vivifici, quo Corpus univerſum ſuſtentatur, Promus, & Condus eſt, habens ad latera Arterias, & Venas adminiſtras; Arteriæ è ſiniſtro penu alimoniam depromunt, ac partibus omnibus, vel remotiſſimis diſpenſant, Venæ aſſidentes, quod à nutritione reliquum fuit ſuis radicibus, tanquam manibus, recolligunt, & ad dexterum Cordis Condum comportant. Ijſdem Venis medio in itinere ſuccenturiant Venæ lacteæ, quæ novum commeatum ſanguini ſub forma candidi laticis refundunt, qui poſtea in Pulmonibus admirando artificio purpuraſcit. Hæc eſt Vitalis Facultatis vera, & naturalis Oeconomia, cui non parvas ſuppetias fert Animalis Poteſtas, quæ pro beneficio purioris ſanguinis ad Cerebrum delati uberem ſpirituum influxum per nervos Cordi ſuppeditat ad illius motum perennandum. Sic binæ iſtæ Potentiæ, licet ſedibus, & regimine diſtinctæ, tanquam fœderatæ Provinciæ,
ſi-

ſibi invicem collata beneficia rependunt. Sicuti autem in Civitate benè conſtituta, quouſque legibus ſuus vigor perſtat, ſumma tranquillitate degitur, iis autem peſſundatis, turbarum plena ſunt omnia, ita in humano corpore Circularis motus ſanguinis lege ſervata, ſarta tecta Valetudo eſt, ea verò infracta, ſuſque deque aguntur omnia, ac inteſtinæ ſeditiones ſubſequuntur.

XVI. Quamvis autem Lex iſta, quam primus tulit Harvæus, vel cujus prima fundamenta jecere Itali noſtri, ut Andreas Cæſalpinus *in Quæ Med. & Quæ. Peripat. l. 5. c. 4.* Realdus Columbus Cremonenſis *l.*11.*c.*2. prolata, imò ſacra habeatur, non defuit tamen qui nuper legem hanc abrogare contenderit, ſub titulo *Ultionis Antiquitatis*, Circularem ſanguinis motum tanquam Recentiorum Commentum traducens. Hic mihi non vacat ejuſdem rationes, ac fundamenta expendere, ſolùm hoc innuam, quòd illius primum argumentum ab hujus legis inobſervantia petitum (eò quòd Medicorum quotidiana praxis, præcipuè circa uſum V. S. ſuppoſitæ doctrinæ de ſanguinis circuitu quicquam non reſpondeat) Profeſſoribus incuriam exprobrat, quod equidem verum eſt,

ac

ac maximè dolendum, cum innumeri pene
ſint, qui paſſim crepent huc circularem ſan-
guinis motum, ſed poſt modum, vel ob in-
ſcitiam, vel oſcitantiam, non benè penſita-
tis iis, quæ ex tali principio conſequuntur
operibus tollant, quod magnifico verborum
apparatu ſtatuerant. Verùm cum huic malo
medelam aliquam apponere ſit neceſſe, Pro-
feſſor in hac Civitate mihi jamdudum conjun-
ctiſſimus Opus jam molitur, cui hunc vult eſſe
titulum. *Rationarium Medicum Sæculare, quo
ſummatim, ac veluti facta ſupputatione appa-
ret quid lucri ex celebrioribus Inventis Anato-
micis hujus Seculi Arti Medicæ, tàm quoad
Theoriam, quàm quoad Praxim acceſſerit.*
Habent Mercatores ſua Rationaria, ſicuti
diligentes Oeconomi, habent & Principes,
ut olim Auguſtus, *Svetonio teſte*, qui diutur-
næ valetudinis tædio Rationarium Imperii Se-
natui tradidit; non abs re forſan erit
Medica Reſpublica Rationarium ſuum ha-
beat, quod monſtret quantum Medicinæ
pomœria ampliarit hoc noſtrum fortunatiſ-
ſimum Seculum, & quod ſimul pro ſaniori
medendi methodo inſerviat. Hujus operis
editionem uſque ad finem hujus Seculi ani-
mus illi eſſet differre, ſpe forſan quòd no-

vo

vo aliquo Invento Seculum hoc coronetur, cum adhuc vivant multi egregii Viri novarum rerum Repertores, inter quos Celeberrimus Malpighius, qui Romæ nunc degit ad Pontificiæ Valetudinis custodiam; verùm ego non desino Collegam hunc meum urgere, ut ad meditata seriò incumbat, ac utinam eò usque illi fata Vitæ lineam protendant, ut Opus hujusmodi ad umbilicum deducat. Verùm è Diverticulis in viam.

XVII. In iis ergo Affectibus, qui ab humorum fluxione fieri supponuntur, iterata V. S. ad tot scopos implendos totum corpus depeculatur, & morbi causam persæpè deteriorem efficit. Ubi enim Vasorum plenitudini, quæ vires premit factum fuerit satis, seu ad humorum Orgasmum sufflaminandum si adsit, sanguinis sufficiens copia detracta fuerit, satius profectò esset iis hærere remediis quæ sanguini debitam crasim restituere nata sint. Certè in hac hyemali Constitutione Catarrhis obnoxia repetita V.S. non adeò salubriter cessit. Multos Pleuriticos certè scio inopinatò periisse, postquam bis, vel ter secta fuisset Vena. Præ cæteris pius Sacerdos firmi alioquin habitus ex Pleuritide laborans, postquam tertia vice detractus

est

eſt ſanguis, eadem die interiit. Non ſolùm autem turpis eſt calamitas, ægrum epoto medicamento occidere, ut ajebat Hippocrates, *De Med. Pur.* 4. ſed etiam ſi detracto ſanguine paulò poſt intereat. Senioribus verò in hac tam rigida tempeſtate periculoſum fuit Sanguinem etiam ſemel detrahere. Nobilis mulier nonagenaria, & Pleuritide ſpuria decumbens, cum inſtaret ut ſibi tunderetur Vena, ac ego renuerem, alter Medicus accerſitus illi morem geſſit, & citiſſimè eam ſuſtulit.

XVIII. Ut conſtet quali cautione in Senum regimine ſit procedendum quotieſcumque ab aliquo Rheumatico Affectu præmantur, in Boreali præſertim Conſtitutione, inſignem oppidò, ac notatu dignam Hippocratis *in* 7. *Epid. n.* 54. hiſtoriam hic lubet apponere. *Halicarnaſſenſis qui in domo Xantippi diverſabatur aurem hyeme dolebat, & caput non mediocriter; erat autem Annorum circiter* 50. *Vena ſecta eſt juxta Mneximachum læſum eſt caput, evacuatum, ac perfrigeratum non enim facta eſt ſuppuratio. Phreneticus factus eſt, & mortuus.* Tot circunſtantias hic appoſuit Divinus Præceptor, ut credi poſſit hiſtoriam hanc plus continere in receſſu, quàm

quàm in fronte ; raró fit , nec ſcio quòd alibi in ullo ægrotante annorum numerum definierit Hippocrates ; conſideranda igitur erant, ætas ad ſenectutem vergens , Anni tempus hyemale , humor peccans , craſſus nempe, ac frigidus , ætati ac tempori congruens , qui obſtructionem faceret, ac tenſionem in parte, atque hinc dolor ; ex alieno præſcripto (mentionem enim facit curantis Medici, quod illi non adeò familiare) miſſus eſt ſanguis, at quonam eventu ? perfrigeratum eſt cerebrum , ſubſequente caloris nativi necroſi , ac prohibita eſt ſuppuratio : neque enim tanquam parergon, ut ait Valleſius, adjecit Hippocrates illa verba : *non facta eſt ſuppuratio* , perniciosum enim effectum ex intempeſtiva V.S. ſequutum innuere voluit, prohibitam ſcilicet humoris maturitatem, Lethargicum autem potius , quàm verè Phreneticum factum fuiſſe interpretatur Valleſius, cum in libris Epidemiorum quoſcumque delirantes Phreneticos Senex Cous appellare conſueverit.

XIX. Sæpius quoque mihi advertere obtigit, quòd in hac Rheumatica Conſtitutione, ſi febre ſuperveniente miſſus fuerit ſanguis, deterior factus fuerit affectus , ac etiam

quandoque cum funesto eventu. Ut plurimùm ubi Catarrhi urgent, vel in pectore, vel quacumque alia parte, si febris superaccesserit, multis ex Professoribus solenne est ad Phlebotomiam, tanquam ad sacram Anchoram confugere. An tum Navis securior? Periti Nautæ ventis etiam adversis aliquandò utuntur ut Portum fortiter occupent. Febris autem non tam horrendum est Monstrum, quod etiam à perito Artifice sub jugum mitti nequeat, nec sine aliquo emolumento. Est ubi Febris sanguinis missionem hortetur, est etiam ubi dehortetur; sed opus est Diorismo. Si nimis densam compagem sanguis adsciverit, & ad stasim aptus vel in pectore, vel in capite restagnet, si febris postmodum accendatur, vel parcè, vel nullo modo sanguis mittendus; sæpè etenim Naturæ ipsi manu gladium abripimus quo morbum sola potuisset conficere; si vero contrariam diathesim sanguis habeat, & ob orgasmum aliquem ad διάχυσιν, seu diffusionem promptior sit, febris superaccedens V. S. hortatur. Locus est insignis apud Hippocratem 5. *in* 2. *Epid.* quem hic referre non abs re fuerit. Quicumque *de repente obmutescunt, si sine febre fuerint, ipsis venam secato*

So-

Solenne est Hippocrati in libris Epidemiorum illud verbum adiicere ἄπυρετος; magni enim ponderis ad rectam curationem est hæc consideratio, num Affectus sit cum febre, vel sine febre; non solùm enim à febris præsentia, sed etiam ab ejusdem carentia desumendæ sunt Indicationes, ut in hoc loco Hippocrates, qui tamen interpretandus, ubi crassi humores Naturam onerent, ac periculum sit ne calor innatus suffocetur. Videant ergo quantum à Via quam trivit Hippocrates deflectant, qui à Febre alicui Affectui superveniente illicò oblatum sibi scopum tundendæ Venæ ad ravim usque conclamant.

XX. Præ oculis itaque semper habenda Anni Conditio; etenim sicuti in maxima frugum abundantia, *Annus est, non Terra, quæ fructificat*, ut ait Theofrastus *l. 8. de Hist. Plan. c.* 8. ita in quibusdam temporibus non particularis Corporum dispositio, sed Anni Constitutio ea est quæ morbos progerminat; attentè idcircò observandum quam Diathesim sanguis asciscat, sive id in sensibiles qualitates, sive in insolita effluvia è Terra expirantia referre placeat, & quænam remedia prosperum sortiantur eventum; sæ-

pè etenim fit, quemadmodum ſcitè advertit Tho: Sydenham *de Morb. Epid. c.* I., Morborum Epidemicorum accuratiſſimus Scriptor, ut qua methodo quis morborum quaſdam ſpecies fœliciter curaverit, vertente Anno eadem methodo deteriores reddat; quare idem Auctor ingenuè fatetur, ſe numquam ſatis caviſſe, ne qui primi ſe illius curæ commiſiſſent, vita periclitarentur, donec multiplici obſervatione, ac perſpecto morbi genio, ad veram Curationem recto pede procederet. Sic Phlebotomia, quæ aliàs in memoratis Affectibus ſalubris eſſe conſueverat, in hac Conſtitutione non inſignem operam præſtitit, quod procul dubio referendum erat in prægreſſam antecedentis Anni Conſtitutionem frigidam, ac nimboſam, & ſubſequentem hyemem nimis horridam, ob quam adeò craſſam compagem ſanguis contraxerat, ut ſi plus æquo detraheretur ſanguis, & calor innatus labefactaretur, humores ad motum ineptiores redderentur, ac facilius concreſcerent. Talem autem fuiſſe ſanguinis texturam, ejuſdem ſanguinis conditio multam pulrem in ſuperficie præſeferentis, nec non multi Polypi in diſſectis Cadaveribus, ac denatis ex Catarrho intra cordis ſinus, &

ipſa

ipſa Vaſa ſanguifera reperti, ſatis demonſtrarunt.

XXI. Frequens autem hiſce temporibus in demortuis ex repentino caſu Polyporum obſervatio, ſi non aliud, id ſaltem præſtat, quòd vera quorundam Affectuum cauſa innoteſcat, & culpa vacare credatur Medicus, ſi monſtret quàm mala Beſtia cubet in Præcordiis. Id præterea conſequimur, ne diverſa morborum nomina nobis imponant; Syncope enim Cardiaca, Catarrhus ſuffocativus, & Apoplexiæ ſpecies quædam non aliam perſæpè agnoſcunt cauſam, quàm polypoſas concretiones in Corde, vel in Vaſis ſanguiferis ſtabulantes. P. Salius *de Aff. Part. c.4.* particulare caput de Syncope Cardiaca inſtituit, aitque illam fieri ex ſanguine in Venis, & Arteriis coaleſcente, ſic caſum refert Puellæ ſubita morte extinctæ, cujus Cadavere diſſecto ex Arteria magna ſanguis concretus eductus eſt, non aliter quàm gladius è vagina extrahi ſolet. Refert quoque Riverius *Cent.1. Ob.82.* Puerum 5. annos natum ex catarrho decumbentem, poſtmodum lypothymia correptum ſubitò interijſſe; aperto verò Cadavere in ſiniſtra Cordis auricula materiam craſſam, & compa-

ctam repertam fuiſſe, quæ, ut ipſe ait, lari-
dum coctum referret, cui Polypi nomen
non indidit hic Auctor, cum nondum in Mi-
crocoſmico Erytrhæo Polypos expiſcata eſſet
Anatomicorum ſolertia. Nuper apud nos
Vir ſexagenarius, præpinguis habitus, ſu-
bita morte opetiit; diſſecto Cadavere ad ex-
plorandam mortis cauſam, ex Pericardio
ferè duæ libræ concreti ſanguinis extractæ
ſunt, ac in Trunco Arteriæ magnæ aſcen-
dentis inventus Polypus lacertulæ longitu-
dinem, & magnitudinem referens. Inter-
cepto itaque ob hujuſmodi extranea Corpo-
ra ſanguinis in orbem itu, ac reditu, &
mutuo inter Cor, & Cerebrum interrupto
commercio, non ſuggerente Corde ſangui-
nem Cerebro per Arterias pro ſpirituum A-
nimalium generatione, nec Cerebro Cordi
ſpiritus Animales ad perennandum illius mo-
tum (quando Cordi à motu nullæ ſunt fe-
riæ) neceſſe eſt, ut ſubitus ſubſequatur in-
teritus. Caſus autem hujuſmodi vel à Syn-
cope cardiaca, vel à Catarrho ſuffocativo,
vel etiam ab Apoplexia fieri dicamus, pa-
rum refert. Binas Apoplexiæ ſpecies ſtatuit
Heurnius *Com. in 4. Acut. t. 23. & de morb. Cap.
t. 23.*, unam quam parvam appellat, ac ait
fie-

fieri ob φλεβῶν ἀπόληψιν, ideſt ob prohibitum ſanguinis in Cerebrum influxum, alteram magnam ob interceptum ſpirituum Animalium è Cerebro effluxum. Tres verò Apoplexiæ ſpecies ex Hippocratis doctrina tradit Martianus 2. *de Morb. ſe.* 1., quas tamen in eſsentia convenire, & à ſanguinis ſtaſi pendere autumat, quæ quidem ſanguinis ſtatio à Polypoſo craſsamento induci poteſt, cujus generatio, ut ut non ſit momentanea, accedente tamen aliqua cauſa quæ ſanguinem in motum rapidiorem cieat, & præexiſtente prava totius maſſæ ſanguineæ diſpoſitione ad grumeſcendum, mirum non eſt ſi ſanguinis ſtagnationes ex improviſo contingant, ac interrupto ſpirituum vitalium radio, qui à Corde jugiter influunt, Cerebrum, Lunare Sydus Microcoſmi, Eclypſim patiatur. De hac Apoplexiæ ſpecie, in qua morbi cauſa eſt extra Cerebrum, pluribus in locis agens Divinus Præceptor, in libro de Morbis hæc habet ipſa verba, quæ utpote notatu digna, & ſanguinis circuitum adumbrantia ex nativo fonte huc transferre placuit. αἱ φλέβες ἐπὴν ἐς ἑωυτὰς ἐρύσωσι φλέγμα, ἀνάγκη ὑπὸ ψυχρότητος τοῦ φλέγματος, τὸ αἷμα ἑστάναι μᾶλλον νῦν ....

μὴ κινȢμένȢ δὲ τȢ̃ αἵματος ȢΧ οἷοιτε μὴ ȢΧὶ, καὶ τὸ σῶμα ἀτρεμίζειν, καὶ κεκωφῶσθαι. idest; *postquam Venæ pituitam in se ipsas traxerint, necesse est præ pituitæ frigiditate sanguinem tunc magis sisti . . . . dum autem sanguis non movetur, fieri non potest ut non etiam corpus quiescat, ac torpeat.*

XXII. In Apoplexia, ac præsertim ubi in Paralysim degenerat, sæpius observavi, modò loquelam amitti voce superstite, modò utrumque, quod quidem observatione dignum, tum ad prognosim, tum ad curationem, non enim idem sunt destitui loquela, ac voce destitui; *αὐδὴ* loquelam significat, *φων* vocem, quæ duo diversis organis perficiuntur, sermonis enim Lingua est dædala, vocis autem Larynx, & Trachea. Observatio Doctissimi Vvillisii est *de Anat. cer. c.* 24., ad gravis vocis efformationem truncum asperæ arteriæ deprimi, ad vocem autem acutam efformandam sursum attolli, quem motum alternum præstari ait à ramulo nervi recurrentis cartilagineos annulos deorsum trahente, & à nervo altero è plexu paris vagi eosdem sursum attollente: sic exolutis nervis ad linguam pertingentibus *ἀναυδία* subsequitur, *ἀφωνία* verò si e-

xol-

xolvantur qui ad Laryngem, & Tracheam dimittuntur; poterit ergo aliquis esse ἄναυδος & non ἄφωνος, ut muti, ac infantes recens nati, qui sonos edunt licet non articulatos, non tamen è converso potest esse quis ἄφωνος, & non ἄναυδος. Quare Hippocrates 3. *in* 3. *Epid. Ægr.* 3. in historia Pythionis, qui postea die 10. mortuus est, scripsit hæc verba: *Circa vesperam omnia exacerbata sunt*, ἄναυδος, ἄφωνος Loquela. destitui malum quidem signum est, perniciosius verò etiam voce privari, idcircò Divinus Præceptor, ut pessimum Pythionis statum indicaret has binas voces apposuit. Æquè verò tam Aphonia, quàm Anaudia fieri possunt tum ob exolutionem, tum ob convulsionem; proculdubio in Pythione aphonia convulsiva erat, nam die 6. dolores vehementes ipsum tenebant; in hoc itaque distinguuntur, quòd Aphonia quæ in tensione consistit, fatalis est ad crudelissimam mortem, quæ verò in exolutione, moriendi sensum adimit, ut ait Doctissimus Duretus *in Præn. Coa.* Cum itaque tam ob nervorum, & musculorum vocalium tensionem, quàm ob laxitatem, fieri possit aphonia, quotiescumque illa appareat, diligenter advertendum num convulsoria sit, vel exolutoria,

ut

ut apta remedia præſcribantur, τάσις enim, & λύσις contrarii ſunt Affectus. Sæpè autem fit, ut ſi in maligna febre aphonia ſuperveniat, ad aliquam excuſationem apud vulgus aucupandam ſoleant nonnulli magna utique confidentia pronunciare, ægrum apoplectico inſultu correptum fuiſſe, cum tamen aphonia illa convulſiva ſit; perrarò enim in acuta febre aphonia apoplectica ſuccedit, quod tamen aliquandò obſervatur, & qualem caſum nuper habui præ manibus. Vir enim robuſti alioquin habitus poſt 12. paroxiſmum Tertianæ febris, factus eſt ἄναυδος καὶ ἄφωνος, reſoluto eodem tempore brachio, & crure dextro; ac jam vocem ex integro recuperavit, ſed nondum perfectum ſermonem. Narrat Foreſtus *l.* 10. *Ob.* 89. Textorem quendam ob leve vulnus in extremitate pollicis in dextra manu obmutuiſse, quem veluti linguæ paralyſi affectum à ſe curatum ait, ego autem pace huius Celeberrimi Viri, crediderim obmuteſcentiam illam ortam fuiſſe potius ex convulſione linguæ, nam æger ille, & nutu, & ſcripto, ut idem Auctor refert, indicabat ſibi linguam tanquam filo conſtringi.

Hac occaſione, qua de Apoplexia & Pa-

ra-

ralysi facta est mentio, insignem casum memorare libet, quem in hac Constitutione observavi in Nobili Virgine Moniali in Monasterio D. Mariæ Magdalenæ Mutinæ. Hæc sacra Virgo de Nobili Familia Fontana annum agens 25. abitu non malo prædita, sed in victu non satis temperata, ac præsertim in vini potu, affectione Hypochondriaca laborare cœpit, unde in omnimodam ferè à quacumque re esculenta abstinentiam incidit, ut ex solo vino victitaret. Persæpè illam monui, sibi ex hujusmodi victus genere superventurum gravem affectum, cui nullum postea esset remedium, quod contigit media hyeme, dum enim ad ignem adstaret gravi syncope correpta, mox in lectum delata, sibi restitui visa est, cumque ad illius vires, ac spiritus restaurandos, à Monialibus porrectum fuisset jusculum, illud nullo modo deglutire potuit; factum experimentum de modico vino generoso, sed & illud, licet adeo gratum in faucibus perstitit, nec guttulam quidem potuit demittere, sic cum ad unicum diem sine febre, integris cæteris corporis partibus, sine cibo, & potu perstitisset, apparuit qualis esset affectio, Oesophagi nempe paralysis, quando fistu-

lo-

losus musculus dicitur Oesophagus ob interiorem nempè membranam ex Anatomicorum observatione omni fibrarum genere instructam, seu ressolutis musculis, qui ad motum Oesophagi sunt destinati, denegato spirituum animalium ad partes ipsas influxu. Ab eo ergo tempore, quo tali affectu correpta est, usque ad 66. dies nihil omninò esculenti, aut potulenti descendere potuit in stomachum hujus miserandæ Virginis; vixit tamen per solum Clysterem ex jure cum duobus vitellis ovi, singulo die meridianis horis inditum. Ad egerendas verò fœces, tertia, vel quarta quaque die indebatur clyster ex jure cum uncia semis hieræ pro clysteribus, quo pacto fœces ex illo victu relictæ excludebantur. Cum autem hæc Nobilis Virgo ad diem 30. in lectulo semper jacens, adeò miserabilem vitam pertæsa, protestata esset sibi chariorem futuram mortem, quàm hujusmodi vitam, respuit omninò hoc alimentum per clysteres, nec ullis precibus adduci potuit, ut fineret sibi hoc pacto produci vitam, donec Deo placeret, sed tandem circa vesperas gravi deliquio correpta est, sed Moniales ad solitum clysterem nutrientem, tanquam ad verum cardiacum

con-

confugere, ex quo miraculi ad inſtar ægræ oculos aperuit, & loqui cœpit, atque ex gravi periculo tanquam expergefacta, uſum quotidianum ſoliti clyſteris admiſit uſque ad 66. ut diximus diem, in quo Moniales me præſente, & monente, modico vini ſpiritu exhibito, deglutire cœpit, & ſpatio bidui, reſtituta animalis facultas Oeſophagi læſi, ac impoſterum non ſolùm putulenta, ſed eſculenta liberè cœpit aſſumere, ſed lectulo ſemper affixa ob maciem ſummam, & extremum ſpirituum languorem, ut pulſus vix perciperetur, erat perducta; ſubſequutis poſtmodum crurum doloribus, & pedum contorſione. Caſus iſte admirandus hujus Nobilis Virginis, non ſolùm apud Medicos, quorum aliqui ægram hanc curioſitatis ergo inviſere curarunt, ſed etiam per totam Civitatem ſatis notus fuit. Aſſerere itaque oportet clyſterium nutrientium uſum non eſſolout quidam putant, improbandum, hoc ſe, experimento rei veritatem atteſtante, credere itaque neceſſe eſt venarum lactearum ramos diſperdi per inteſtinum rectum, & ab iis ſuccum alibilem in ſumma neceſſitate abſorberi.

XXIII. Atque hi quidem vagabantur affectus

ctus ob superius memoratas causas, quibus
addendum, quòd cum Anni prava Constitu-
tione conspiraverat rei Annonariæ penuria
quæ sola potis est crassis humoribus corpor-
infarcire, ob prava alimenta, ac præcipu-
ob usum leguminum, quæ suapte natura æ-
grè coquuntur, unde Cacochymia; prop-
terea urgente frugum inopia, cautè usur-
panda magna remedia, præsertim in Popula-
ribus, quod in Praxi diligenter observandum
Sicuti enim ex Hippocrate 2.*Aph.* 36. difficul-
ter ferunt purgationes qui pravo utuntur ci-
bo, eò quòd illorum Corpora, ut Galenu-
interpretatur, citò exolvantur, vel ob Syn-
copem Stomachicam, in quam facilè inci-
dunt Cacochymici ubi purgantur, ut Heur-
nius, haud secus per V. S. quoque in sum-
mum discrimen adducuntur, uti frequent
observatione mihi compertum. In quibusdam
Oppidis hujus Ditionis, ac præcipuè Castro
vitri, & Scandiani, idem accidisse accepi
quod apud Ænum Civitatem Thraciæ ob An-
nonæ caritatem evenisse scripsit Hippocrate
3. *in* 1.*Epid.* ut multi ob usum leguminum
ac Erui præsertim, in Crurum exolutionen
inciderint. In hujusmodi ergo Calamitatibu
cautum esse oportet Medicum, nec adeò libe-
ra-

ralem in profundendo humano ſanguine, uti quibuſdam aliis temporibus. Ad has itaque Circumſtantias, & præcipuè ad Anni Conſtitutionem, tanquam ad Verſoriam, mentis acies potius convertenda, quàm ad decerpendum ex libris generales morborum Curationes, ne vetus Parœmia obtrudatur, *Nauta ex libro*.

XXIV Quare autem Plebs Urbana in hac Conſtitutione prædictis Affectibus magis obnoxia fuerit, quàm Agreſtis, id forſan factum crediderim, quòd Ruſticana gens vitam actuoſiorem degens, ſanguinem magis fluxilem haberet, ac minus aptum ad ſtagnationem, ſeu quòd in Rurali Epidemia, in altera mea Diſſertatione deſcripta, febres diuturnæ, quæ agreſtem populum exercuerunt, vicem Criſeos ſuppleverint, ſanguinis fæculentias ſenſim repurgando, ac ad meliorem craſim totam maſſam humoralem perducendo.

XXV. Circa Æquinoctium cœpit frigus miteſcere, ac tam ſubita facta eſt permutatio ab intenſo frigore ad immoderatum æſtum, ut ab Æquinoctio uſque ad Martii finem calor haud multum diſtaret ab æſtivo, Sole in occaſu flammeo apparente, non ſecus ac Auguſto menſe; ſubſecuta quidem

poſt-

postmodum Aprilis mense aliqua caloris remissio, sed firma semper, & constans perstitit siccitas, sereno, ac præsudo Cœlo; cum itaque nulli prorsus imbres per totum Aprilis mensem decidissent, non levis timor omnes corripuit de Anno parum frugifero; non modici tamen solaminis erant Plantæ omnes fructiferæ floribus passim albescentes, quæ fructus tum præcoces, tum horreos abundè pollicebantur, uti re vera contigit, hoc Anno laboranti Cereri succenturiante Pomona. His addebatur quòd calor non proportionatè ad Solis accessum augescens siccitatem in dies auctiorem reddebat, quare toto Vernali tempore Terra non minus arida, ac dehiscens visebatur, quàm cum *findit Canis æstifer arva*. Perseverante pariter Majo mense hac arida Constitutione, nisi identidem, ac sporadicè modicis imbribus delapsis, magna herbarum inopia hoc Anno laboratum est, fabis quoque ac omnibus ferè leguminibus ob humidi defectum arefactis, exigua quoque spe superstite, quòd eandem ob causam triticea messis ad bonam frugem perduci posset.

XXVI. In hac Vernali tempestate, ac præcipuè in prima Veris parte, iidem pectoris mor-

morbi, non adeò tamen graves, ut hyeme, perſeverarunt. Sub finem autem Veris Tertianæ febres, tanquam ſpicilegium prægreſſæ meſſis, caput denuò extulerunt. Nunquam apud nos Annus Scabioſior viſus eſt, omnibus ferè Urbanis, ac Ruricolis quoque, fœda ſcabie laborantibus, quæ neque ad iteratas purgationes, neque ad repetitas Phlebotomias, quicquam miteſcebat; Sanguis qui ſecta vena educebatur multum ſeri flavi præferebat, ac Urinæ valdè coloratæ apparebant. Haud ſecus quàm Anno elapſo magna fuit Animalium ſtrages, ac Pecudum præcipuè, itaut Ovillus grex totus penè deletus fuerit.

XXVII. Quoniam nullus Morbus adeò popularis eſt ac Scabies (tamen illam in morborum Claſſe licet reponere, quando Hippocrates *de Aff. n.* 35. ſcabiem turpitudinem potius, quàm morbum appellat, & Plato *in Phileb.* malum vocat mixtum ex dolore, & voluptate, ac propterea græcè dicitur πάθος γλυκύ πικρος (quoniam inquam, nullus Affectus adeò familiaris eſt, & qui medicos conatus magis eludat, ut hinc anſam captarit Helmontius vulgarem Medicorum praxim traducendi ſub titulo *Scabiei, & Ulceris*

Scholarum, perfricemus paululùm, si licet, hoc Ulcus. Ingenuo pudore profectò fateri licet, nihil ferè laudis Medicinæ Professoribus ex Scabiei curatione accedere, imò non rarò iis palmam præripi à superveniente Vetula, quæ solo linimento interdum præstat, quod magna remediorum supellectile præstitisse non potuerunt qui morbos Herculeos se perdomuisse deprædicant. Quam labem omni studio, ac juxta omnes Politicæ regulas à se debet arcere ex Galeni consilio quisquis Medicus, nam Scabies, ut idem ait, cum deformes reddat quoscumque tenet, multò magis Medicum Clinicum deformem, & horrendum efficit, cui hac fœditate laboranti obtrudi possit dictum illud Poetæ Tragœdi quod affert Plutarchus, *Quo pacto ex. In. Emol.cap.*

Ἀλλων ἰατρὸς ἀυτὸς ἕλκεσι βρύων,

idest *Aliis medens, at ipse ulceribus scatens*.

XXVIII. Scabiei curationem solis topicis esse perficiendam, ablegatis omnibus internis remediis, quæ Corpora incassum fatigant, vult Helmontius, observans enim, quàm facili negotio Corpus exactè sanum ex solo contactu alicujus Scabiosi infici possit, credidit Scabiem pendere à pravo Cutis fermento, quòd ejusdem alimentum corrumpat,

pat, nequaquam verò ab interno Viſcerum vitio, quare ſolis topicis ſuadet abigendam; aſt hujuſmodi opus periculoſæ plenum aleæ meritò cenſetur. Ballonii itaque celeberrimi Practici conſilio hærere placet, qui *in l. 1. Ep.* cum dioriſmo procedens, explicat ex mente Hippocratis quando Scabies ſit morbus, & quando abſceſſus, hoc eſt rectam ſemitam indigitat, qua Medicus certo pede ad Scabiei curationem procedat; lubet autem hic ipſum Hippocratis locum afferre 2. *Prorret. n.49. Impetigines, & lepræ, & vitiligines albæ quibus quidem Iuvenibus horum factum eſt, aut paulatim conſpectum multo tempore augeſcit, his non putare oportet abſceſſum eſſe, eam papularum eruptionem, ſed morbum; quibus verò horum aliquid eſt factum multum, & de repente, hoc ſanè fuerit abſceſſus.* Hunc locum pariter obſervans doctiſſimus Mercurialis *in Annot. in Hipp. Cl. 3. Quid ſit*, ait, *abſceſſum eſſe, & non morbum, atque è converſo, non omnes intelligunt.* Scabies itaque, aliique cutanei affectus in morborum claſſe ſunt recenſendi quando paulatim fiunt; quando verò confertim, ac præcipuè poſt gravem aliquam ægritudinem, non morbi nomine, ſed Ἀποστάσεως inſigniri debent. Eſt ergo in Scabie, ubi

liceat ſolis topicis incumbere, ait Ballonius, cum nimirum Scabies eſt ſolius Cutis morbus, eſt etiam ubi neceſſe ſit internis partibus proſpicere uſu purgantium, & alterantium, ac nefas ſit ſolis topicis ſcabiem exterminare velle, hoc eſt cum Scabies eſt alterius morbi ſoboles, ut in Cachexia.

XXIX. Chronicorum affectuum eam eſse naturam, ut qui *hyeme augeſcunt, æſtate deſinere ſoleant, qui verò æſtate, hyeme finire debeant*, ſcripſit Hippocrates *de Nat. hom.* Hanc autem eſse Scabiei indolem, ut hyeme luxuriet, ac magis ſæviat, æſtate verò evaneſcat, vel ſaltem miteſcat, jam norunt omnes. Quando igitur Scabioſus aliquis curandus ſuſcipitur, liberè proteſtandum eſset, non inſtitui curationem, niſi ut facilius æſtivo tempore tam fœdus morbus extirpetur, atque hanc eſse hujus peſtis naturam, apud nos ſaltem (de lepra non loquor morbo Ægyptiis endemio, ut refert P. Alpinus *l.1. de Med. Æg. c.* 14., ob aquam cœnoſam, & ſalitos piſces, quorum uſus apud illos valdè familiaris eſt) ut æſtivi caloris beneficio facilius quàm cichoraceis abigatur; ſatis abundè teſtante experientia, quòd nulla prævia purgatione, vel phlebotomia, ulloque alio reme-

medio, quotquot agrestes per hyemem scabie laborarint, superveniente æstate, non secus ac Angues, psoræ exuvias deponant, ac illis niteat *assiduo curata cuticula Sole*, ut ait *Pers. Sat.* 4. Verùm hujusmodi protestatio ad avertendam calumniam quandoque non satis est. Laborabat olim F. Petrarca sicca scabie, ut ipse refert, ac postquam à medicamentorum diuturno usu se frustra exhaustum videret, Medicos, quibus ex sua natura infensus erat, objurgare cœpit, ac iis respondentibus, expectandam esse Æstatem, ira percitus eosdem dimisit his verbis. *Ego autem neque Medicis credo, neque ab Æstate spero quicquam, sed ab illo de quo scriptum est, Æstatem, & Ver tu plasmasti*. Psoræ itaque potissimum remedium ab æstivo calore pendet, qui potis est novam crasim in massam sanguineam invehere, ac illam particulis spirituosis saturare, quo pacto Acidum illud luxurians, quod cutem exarabat, infringitur. Purgationes itaque ut ut repetitæ, iteratæ V. S., illitiones, Balnea, & omnis medicus apparatus persæpè præstare nequeunt quod solus Aer æstivus. Cum hoc Vere cuidam Docto Amico meo levem purgationem ad sanandam Scabiem, qua vexabatur, præ-

ſcripſiſsem, nec ideò melius haberet, ac illo urgente quid agendum ſupereſset, per jocum remedii loco dictum illud Satyrici adduxiſsem.

—— *Durate, atque expectate Cicadas;*

ille ad me converſus, & Tu quoque, inquit, ad Græcas Calendas honorarium expecta.

XXX. Utriuſque caſus duo habemus notatu digna exempla apud Hippocratem 2. *in* 6. *Epid.*, quæ hic lubet afferre. *Latæ puſtulæ non valdè pruriginoſæ, quales Simon habebat hyeme, qui ubi ad ignem inungeretur, aut calida lavaretur, opem ſentiebat. Vomitus non proderat*. Manifeſtum ſpecimen hic habemus Scabiei cum morbus eſt; nam ex facta inunctione, vel in ipſa hyeme opem ſentiebat; ſi enim Scabies illa fuiſset abſceſsus, ac alterius morbi productum, non ſolùm ex intempeſtiva unctione nil opis ſenſiſſet, ſed gravem noxam expertus fuiſset. Obſervanda quoque illa verba, *Vomitus non proderat*; ſignum evidens, Corpus illud fuiſse ſanum, ac totum vitium in externis corporis partibus extitiſse. Corpora ſana difficulter ferre purgationes effatum eſt ejuſdem Hippocratis 2. *Aph.* 27, qui pariter, ubi fauces ægrotant, aut tubercula in corpore naſcuntur,

præ-

præcipit ut dejectiones inſpiciantur, quæ ſi ſint ſimiles ſanis, ait tutum eſse corpus alere, ſin minus purgationem inſtituendam; fieri enim poteſt, ac ſæpenumerò contingit, ut Corpore ſano intus exiſtente tubercula in cute progerminent.

XXXI. Exemplum aliud Scabiei, prout Abſceſsus dici meretur, habetur ex eodem Hipp. 3. *Epid. n.4. Homo quidam Athenis prurigine toto corpore vexabatur, & Cutis craſsa erat & velut lepra aſpectu; huic nemo opitulari potuit; tranſgreſſus ad Melum, ubi ſunt calidæ Balneæ, à pruritu quidem, & Cutis craſſitudine liberatus eſt, ſed hydropicus factus mortuus eſt*. In hoc caſu certè affectio illa pruriginoſa abſceſsus erat, ac fructus morboſæ radicis in Viſceribus implantatæ; vel immoderatè, ut putat Valleſius in Commento, aquis illis thermalibus uſus fuerit homo ille, ut ſuffocato innato calore ceſsarit illa peccantium humorum excretio ad cutem ablegari ſolita, vel, ut veriſimilius interpretatur Martianus noſter, aquæ illæ ſulphuratæ eſsent, ac propterea, ut idem ait, *denſata à balneo cute, humores pruritum excitantes ad Hepar retrocedentes ſcyrrhum induxerint*, ex quo factus fuerit hydropicus, ſatis ſit, quòd illi ma-

gis consultum fuisset, prospexisse ad id quod latebat intus, quàm quod in cute apparebat.

XXXII. Ut ad rem nostram hactenus dicta applicemus, popularis hæc Scabies in Classe abscessuum profectò erat collocanda, utpote productum præcedentis Constitutionis nimis pluviosæ, nec non & pravi victus ob Annonæ caritatem; sic refert Galenus *de suc. bon. & vit. c.* 1., sua ætate cum plurimas Romano imperio subditas gentes vexaret fames, ac frugibus omnibus in Urbem asportatis, Agrestes, quibus relicta fuerant solùm ὄσπρια καὶ χέδροπα, ac etiam in exigua copia, ut fruticum germinibus, & bulbis vesci cogerentur, omnes sub Veris finem à variis cutaneis affectibus conflictatos fuisse, quorum alii Erisipelas referrent, alii herpetem, & alii psoram, impetiginem, & lepram. In hac itaque nostra populari Scabie solis topicis fidere tutum negotium non erat, & quotquot sive sponte, sive alieno consilio Scabiem Unguentis antipsoricis abigere tentarunt, id suo periculo sunt experti. Rem oppidò notatu dignam hac occasione mihi observare obtigit. Novi multos, qui tædio hujus fœdi morbi Unguentis Scabiem exterminare etiam in ipso Vere tentarunt, sed

post-

poſtmodum Scabie retropulſa, febre correptos Urinas nigras, & fuliginoſas illicò reddidiſſe; cum autem uſu remediorum humores ad cutem propellentium reproduceretur Scabies, Urinæ ſanis ſimiles reddebantur; denuò autem retrocedente Scabie, vel rurſus erumpente, hæc reciproca in Urinis apparebat mutatio; quamvis autem hujuſmodi Urinæ cum parva febre, quæ malignitatis ſpeciem aliquam præferret, me ſuſpectum non parum haberent, ſollicitus tamen circa Scabiei reproductionem, ſemper bonam ſpem alui, & quotquot habui præ manibus vidi tandem à morbo ſuperſtites. Animo autem verſans quare ad Scabiei retroceſſionem Urinæ redderentur fuliginoſæ, id fieri poſſe credidi, quòd Acidum in Cute luxurians, & Pſoram efficiens, ob factas illitiones haud amplius expirans, à Venis reſorptum, & cum Alchali ſanguineo permixtum ſerum ſanguinis atredine infuſcarit, non ſecus ac quando limpida Vitrioli ſolutione cum infuſione Gallæ permixta, atramentum conficitur. Pro regeneranda vero Scabie non ſemel, nec ſine proſpero eventu uſus ſum remedio à Zacuto Luſitano propoſito, & ab Etmullero *de Aer. Inſp. læſa*, commendato,

ju-

jubendo, ut æger, cui retrocessisset Scabies, decumberet in linteis ab aliquo Scabioso infectis. Remedia porrò quæ magis ex usu fuere, si non ad Scabiem extirpandam, saltem ad eam moderandam, ut superveniente æstate facilius aboleri posset, fuere præsertim ea quæ ex Viperis parantur, quibus multos vidi feliciter sanatos, ubi liceat igitur internis remediis uti ad Scabiem radicitus extirpandam, nihil profectò consultius quàm ad diaphoretica confugere, non secus ac fit in lue gallica, sicuti enim inter hos duos Affectus magna est cognatio, ita eadem ferè methodo curandi. Sic Heurnius 6. *Aph.Com.* 9. ad Psoram debellandam, purgatis prius noxiis humoribus, ligni indici, ac Salsæ decoctum valdè commendat; ait enim quò d hoc remedio facilè expirat concepta in habitu Corporis contaminatio.

XXXIII. Horrent nonnulli in Scabie, aliisque cutaneis affectibus, cane pejus & angue Viperina remedia, veriti ne excedens caliditas & ustionis nota Hepati, & toti massæ sanguineæ imprimatur; ast ego magis horreo nimium refrigerantium usum, nec quemquam novi, qui exhaustis integris Ptisanariis, seu post diuturnum Seri, & Cicho-

choraceorum usum à Scabie, ut ut sicca, & arente, liber evaserit; scio equidem penè assiduas esse Scabiosorum querelas de nimio calore tum interna, tum externa perurente, at iis præbendæ non sunt aures; graviter quoque Pueri, quibus Perniones ob violentum frigus oborti sunt, de nimio calore in pedibus conqueruntur, nec sine ratione, ob subsequutam aliquam inflammationem, an ideò in Pernionibus applicanda refrigerantia? Cordati Medici ergo erit morbi causam animosè aggredi, sanguinis vitiosam crasim emendando, remediis potissimùm quæ illius acorem temperent, qualia sunt ex Viperis parata, quæ Sale volatili abundant. Quidquid sit de Viperæ temperie, de quo consulatur Jo: Baptista Spontonus in sua Con-Echidnologia, experientia satis planum facit nihil esse ad psoram, ac lepram quoque perdomandam efficacius, quàm Viperina medicamenta (quando tamen id agere liceat, nec satius sit hunc hostem inquilinum alere) nec adeò nos sollicitos esse debere ne plus æquo incalescant Viscera, dummodò tam fœdi morbi seminium penitus restinguatur. At nunquam cessaret scalpendi libido, tam ferax est observationum hæc materia, nisi

nisi ad alia festinaret Calamus.

XXXIV. Exacto Vere Æstas successit adeò fervens, ut numquam huic similis visa fuerit, idque præsertim Canicularibus diebus, quo tempore præter modum Aer excanduit caliditatis excessu supra reliquos Annos, ut Thermometri loquebantur, ad multos gradus ascendentes. In hisce ardoribus identidem cecidere pluviæ, sed nihilò secius remittebatur æstus, qui constans perstitit per totum ferè Septembris Mensem; hac Æstate nullatenus spirarunt Etesiæ, unde à continuo æstu nullum levamen; hanc ob causam multa Animalia, ac præsertim Canes, agebantur in rabiem. Nunquam aliàs cecidere crebriora fulmina, à quorum uno ictus est Agricola, indumentis omnibus perustis, præter lora coriacea; is ad nonnullos dies attonitus jacuit, sed postea sine ullo remedio in se rediit, & adhuc superstes est: hisce temporibus febrium Cohors de repente incubuit, ac passim per vulgus grassabatur, ut integræ familiæ eodem tempore febricitarent, densiorque erat ægrotantium numerus ea in parte Civitatis, ubi magis patulæ sunt viæ, ac humiliora tecta. Quotquot milites in Arce reperti sunt, simul ex febre decumbebant,

ut

ut rusticanam militiam acersere oportuerit ad illius custodiam. In Septo Hebræorum, ubi Vici angusti, ac Ædes altissimæ, caligantesque fenestræ, nulli ferè hoc tempore ægrotarunt, cum tamen cæteris Annis primi sint Recutiti, qui æstivarum ægritudinum impetum sustineant. Ruricolæ licet diurnis laboribus ad Solis radios ferè in sudores solverentur, cum tamen subdio suis in plaustris per noctem somnum captare soleant, immunes ut plurimùm degebant; sola itaque Plebs Urbana, & omnes quibus, & domus, & res angusta domi esset, exercebantur; salubris tamen erat morbus, nam febres istæ Tertianæ intermittentes erant, ac ut plurimùm exquisitæ, & quæ die septima, ac etiam citius, post unam vel alteram phlebotomiam per sudores judicarentur. Nullus Annus Medicis quæstuosior, & gloriosior unquam fuit, cum ægri omnes fermè incolumes evaderent; medicum fastum tamen parumper temperavit Autumnus θανασίσατος, nam protractiores erant febres, & aliquando in malignas degenerabant. Remedia cordatis Medicis erant Venæ sectio, & frigidæ usus; hæc enim utramque paginam, ut dici solet, implebant; qui verò parva attollentes, ut plura videren-

rentur præstitisse, vel ut Seplasiarios benevolos haberent, Cardiacis calidioribus usi sunt, tanquam camino oleum addentes, ægros in extremam perniciem præcipitarunt. Limonum succus, spiritus Vitrioli, Sulphuris, & similia erant egregia Cardiaca; diversis itaque artibus, ac diverso telorum genere, cum hoc febrili exercitu congrediendum fuit; Anno superiori hostis irritandus erat ad pugnam, hoc verò illius impetus parumper sustinendus, & acutis telis frangendus, qualia sunt Acida omnia. Sanguis qui secta Vena educebatur spumeus erat, & croceus, Urinæ similiter multa bile saturatæ. Multis ex febricitantibus papulæ apparebant in cute, ac præsertim Pueris, quales efflorescentiæ Variolarum erant veluti Prodromi. Variolæ quidem per æstatem paucos sustulerunt, ast autumno, & in prima parte hyemis paucis pepercerunt, ac minus iis quibus detractus fuisset sanguis. Multis Tertianæ febres in Quartanas migrabant; sicuti autem præcedenti Anno Peruviani Corticis usus in Quartanis, ac diuturnis febribus improsperè cessit, ita hoc Anno saluberrimus fuit, & ii qui passi sunt recidivas, febres mitiores postmodum experti sunt, ac

an-

antequam Hyems accederet perfectè convaluerunt. Ubi primùm æstus cœpit mitescere, quod circa Æquinoctium contigit, visa est pacari febrilis tempestas, quæ sensim in summam tranquillitatem cessit, adeò ut duobus postremis decedentis Anni Mensibus in Foro Medico penè continuæ essent feriæ.

XXXV. Hujus febrilis tempestatis causam saltem occasionalem in immodicum Aeris æstum referre placuit, qui potis fuerit Bili nimiam acrimoniam adsciscere, ut cum succo pancreatico, minus aptè quàm par esset, ebulliret, & in massa sanguinea febrilem effervescentiam cieret. Neque mirum sit, quòd exiguo tempore adeò permutata fuerit sanguinis, & omnium fluidorum crasis; magna est enim vis caloris, quidquid Helmontius dixerit, Calorem Qualitatem Rerolæam appellans. Multa quæ suapte natura dulcia sunt ad ignem amarescere, alia verò magis dulcescere quotidie observamus; sic ut ait Gal. *l.* 4. *de Simp. Med. fac. c.* 17. Lac, coctione eam dulcedinem acquirit, quam Mel deperdit. Vinum quoque per totam hyemem, ac etiam Vernum tempus, nativam dulcedinem servans ubi Æstatem senserit austerum fit, nisi in Hypogæis, & frigidioribus locis asser-

asservetur. Calor itaque ac frigus, sive sint causæ immediatæ, sive excitantes, & occasionales subitas mutationes, in nostris Corporibus parere possunt, & humorum texturam, citius quàm quis putet, invertere. Narrationem oppidò curiosam apud Lucianum *de conscrib. Hist.* habemus de febre quadam Tragoeda (sic enim illam appellare liceat) quæ Abderitas temporis ferè momento invasit. Egerat Archelaus Poeta Tragicus media Æstate, multoque æstu, apud Abderitas, Euripidis Andromedam, ex quo factum ut multi ex Theatro febricitantes exierint, ac universi postmodum febre gravissima fuerint correpti, quæ die septima plurimo sudore erumpente, nec non sanguine è naribus profluente, solvebatur, superstite tamen ridicula quadam mentis perturbatione, nam ut refert Auctor, *omnes quasi ad Tragœdias agendas impellebantur, & Iambica personabant, multumque vociferabantur, maximè autem Euripidis Andromedam canticis referebant, plenaque adeo Civitas erat pallidis, ac macilentis illis Tragœdis septimanis.* Haud aliter apud nos immodicus æstus Plebem Urbanam inter angustias suarum ædicularum conclusam in febres agebat, adspectis

qui-

quidem terribiles, nec ſine mentis emotione, ſed quæ poſtea die ſeptima, oborto ſudore, poſt celebratam liberali manu phlebotomiam ſolverentur. Hac de cauſa eos qui circa Urbis pomœria lares habebant, ſeu ubi magis patula, & ampla ſunt Viarum ſtrata, ut in ea parte quæ *Herculea Additio* appellatur, facilius febres adoriebantur, ubi verò Urbs magis conferta eſt, & Vici anguſti, & anfractuoſi, minus à febribus populares exercebantur. Neq; fortuitò Urbium Conditores, anguſtas, & anfractuoſas vias eſſe voluiſſe cenſendum eſt, ut in iis Urbibus, quæ adhuc aliquid antiquitatis retinent, qualis eſt Mutina, ut nempè magis ſalubritati, quàm pulchritudini conſulerent. Sic Nero poſtquam flammis Romam abſumpſit, intentus poſtmodum illius reparationi, dimenſis viarum ordinibus, ac latis ſpatiis, ſplendidiorem quidem Urbem pro Imperii majeſtate, ſed minus ſalubrem reddidit, nam ut ait Tacitus *l.15. Annal.* compertum eſt *veterem illam formam ſalubritati magis conduxiſſe, quoniam anguſtiæ itinerum, & altitudo tectorum non perinde Solis vapore perrumperentur*. Hanc ob cauſam opulentiores Cives, qui in amplis Conclavibus à tecto remotioribus degebant, ſicuti etiam populus Apella, vim febrilis hujus

tempestatis minus sensere. Magni profectò momenti est ad præservationem à morbis æstivis, in amplo ac frigido Conclavi degere, ac somnum capere, ut à diurno calore attritæ vires per nocturnum somnum reparentur. *Somnum in frigore cooperto* commendat *Hippocrates* 4. *in* 6. *Epid.* quem locum in altera mea Dissertatione exposui; si ergo vel in ipsa hyeme præstat quiescere in loco ubi sit aura frigidior, idque in gratiam respirationis, dummodò totum Corpus stragulis sit coopertum ne à frigore carnes pungente interturbetur sopor, multò magis æstate præstabit in frigido Conclavi somno indulgere.

XXXVI. Hic autem immoderatus Aeris fervor si febrem hanc popularem excitavit, viam quoque aperuit ut citius reseratis poris, per sudorem febrilis materia evanesceret, idque beneficii sequutum, ut exterminata radicitus Scabie, Plebs nitidior, ac vegetior apparuerit. Ac profectò gravis hæc morborum Tempestas omninò desiisset, ni Variolæ, quò magis ambientis calor tepescebat, eò ferocius sæviissent, cum non solùm puellarem ætatem demeterent, sed etiam grandævos, ac præcipuè Utero gerentes, quotquot hoc morbo laborarent. De Vario-

riolarum natura, & causis, cum tot extent doctissimorum hominum scripta, nil addam, nisi quòd in hac Variolosa Constitutione, quæ circa Autumni finem vim suam magis exercuit, facilius evaserint ii quibus nec detractus fuit sanguis, nec ullum administratum remedium, toto curationis negotio Naturæ commisso. Neque mirum quòd V.S. noxia fuerit; si enim ex Hippocrate *de Nat. hom. n.*14. *Autumno paucissimus sanguis sit in homine* ob prægressam Æstatem, quæ Corpora exhaurit, id certè apud nos hoc Anno locum habuit, quare Virtus jam debilis ab exhaustu ob præcedentem æstivum fervorem, secta Vena illicò labascere videbatur, ac fieri minus apta ut noxium humorem ad Cutim protruderet.

XXXVII. Sicuti in superioris Anni Constitutione noxius fuit Chinæ Chinæ usus, ut adnotatum, ita in hac ab illa toto Cœlo diversa, valde salubris compertus est; multi quidem Quartanarii hoc Autumno per Urbem vagari visebantur, sed quotquot ad hoc remedium confugere, vel integrè sunt restituti, vel si nonnulli recidivas passi sunt, paulò post convaluere; hinc practicam Cautionem, ulteriori tamen observatione con-

firmandam, elicio, securiorem esse Chinæ-Chinæ usum, quando humores fræno potius egeant, quàm stimulo. Anno elapso ob frigidam, & humidam Constitutionem tota humoralis massa, ut pote crassa, ac segnius fluens stimulanda erat, ac ad motum cienda, hac Æstate vero, ad orgasmum prona, ac nesciens stare loco, erat potius sufflaminanda, quòd mirè præstabat Peruvianus Cortex, humorum impetum compescendo. Eandem ob causam aquæ usus in altera Constitutione adeò noxius in hac saluberrimus fuit; sicuti pariter Acida omnia, quæ celebrioribus Cardiacis palmam præripuere, ut quæ partium Alchalinarum vim frangerent; Hermeticorum enim effatum est, Alchalia per Acida, & Acida per Alchalia emendari.

Atque hæc pauca de hujus Anni Constitutione, tumultuariè fateor, ac inter armorum strepitus, visum est conscribere, hyemantibus apud nos Germanorum copiis; quæ hac Æstate in Pedemontana Regione adversus Gallos militarunt; cæterùm, urgente adhuc rei Annonariæ angustia, vereri licet, ne venturo quoque Anno popularium morborum nova seges sucrescat, quod omen despuo.

DE CONSTITUTIONIBUS

TRIUM SEQUENTIUM ANNORUM M. DCXCII., XCIII., & XCIV.

In Mutinensi Civitate, & illius Ditione.

DISSERTATIO.

I. INtermiſſam varias quidem ob cauſas, ſed potiſſimùm ob parum proſperam Valetudinem, Operis incœpti texturam reſumens, Morbos qui hiſce tribus Annis apud Noſtrates populariter vagati ſunt, nec non rariora quædam quæ peculiari obſervatione digna credidi, compendioſè referam, haud dubia ſpe quòd apud cordatiores Medicos veniam ſim impetraturus, ſi minùs aptè quàm par eſt res exponatur, modò fideliter (quod in hiſtorica narratione potiſſimùm expetitur) id fiat, quod me preſtiturum ſanctè policeor. Horum verò trium Annorum Conſtitutiones non ſejunctìm, ut priores duas, exponere, ſed unico faſce ſimul complecti libuit, ne eadem chorda, cum riſu oberrans res eaſ-

dem repetere deberem, quando unica & eadem ferè morbosa Tragœdia totum hoc triennale spatium absumpsit, nec exodium obtinuit, donec Cœli temperies in statum toto Cœlo diversum permutata novos morbos in Scenam produxerit.

II. Ut ergo à Constitutione Anni 1692 exordiar, Hyems satis regularis fuit, ac legitima, nec quid insolens habuit quod nostro huic Climati non congrueret, primò quidem Boreales Venti ad aliquot dies satis validè perflarunt, Terra nondum nivali vellere adoperta, unde metus erat ne Sata exurerentur; sed Ventis postmodùm silentibus, ac modicis nivibus delapsis, Hyems propriam temperiem, & eas conditiones obtinuit, quas in libro de Aere Aq. & Loc. recensuit Hippocrates, nimirum ut sit *moderata, neque valdè clemens, neque frigiditate excedat*. Morbi itaque hyemales observati sunt, ut Tusses, Pleuritides, Erisipelata, Apoplexiæ, ac in iis præcipuè qui præcedenti Anno à gravi aliquo Morbo conflictati fuerant; major tamen pars eorum qui ægrotarunt evasit, demptis paucis quibusdam è Senioribus, & Silicernio jam proximis. Nihil itaque hyemali tempore obser-

servare licuit, quod *τὸν ἐπιδήμιον* redoleret.

III Neque verò à sibi debita temperie multum descivit Vernale tempus; satis enim moderatæ fuerunt pluviæ, ac interpolatæ, quales Agricolarum votis responderent, sicuti Æstas quæ successit non admodùm fervida, ut præcedenti Anno, neque nimis sicca extitit, sed pluviis identidem labentibus, ac Etesiis suo tempore flantibus, talis fuit qualis nostro Cœlo congrueret; quare messem si non planè frugiferam, qualem publica necessitas optabat, non improbandam tamen exhibuit. Haud secus Autumnus stadium suum regulariter percurrens cum prima parte hyemis non admodum rigida Annum clausit. Sic totum Annum satis placidum, ac Austrinum quoad primam Qualitatum temperiem exegimus.

IV. Non ea verò moderatione sequens Annus processit, illum enim totum intemperatum, ac prorsus exlegem experti fuimus. Hyemem totam cum perpetua Cœli serenitate, & mitissimis frigoribus transegimus sine pluviis, ac sine nivibus, neque solùm in hac planitie nostra, ubi sedet Mutina, sed neque in editissimis Appennini jugis, quæ alias

alias per totam hyemem, & vernum quoque tempus albeſcunt, Mari ſupero, & infero canum verticem oſtentantes; ſic neque Gabellus, & Scultenna (inter quæ flumina Urbs hæc poſita eſt) glaciem, ut cœteris Annis, ſenſere, quod multum contulit ad Annonæ caritatem levandam, cum tota hyeme per hæc flumina Frumentatores è proximis regionibus commeatus ad nos abundè convehèrent, ad plebem noſtram, & Germanos Milites alendos, qui hoc Anno quoque apud nos hybernarunt. Sic Veris ſpeciem Hyems tota Auſtrina exhibuit, cui poſtmodum Ver ſucceſſit hyemis naturam, veluti mutatis vicibus, referens, ab Æquinoctio verno etenim uſque ferè ad Solſtitium perpetua ferè fuerunt trigora cum Ventis Aquilonaribus, ac perennes fuere pluviæ, eæque adeò ingentes, ut paſſim flumina ruptis aggeribus campos inundarint.

V. Jam nefaſtum Annum, & inſalubrem nemo non prævidebat, tum ob pluviarum vim magnam, quæ morborum ſunt ſeminarium, tum ob apparentia in Mororum foliis ſigna Rubiginis, quæ ſterilitatis prodroma eſt, ut Annis ſuperioribus ſumma totius Ciſpadanæ, & Tranſpadanæ regionis calami-

tate

tate experti fuimus. Eodem modo ſubſequuta Æſtas uſque ad Caniculares dies Veris ſpeciem exhibuit, quo tempore ſatis curioſum fuit, apud nos ſaltem, Luſcinias audire pro Cicadis arbuſta rumpentes. Sic ventum eſt ad Æſtatem cum mitiſſima Aeris temperie, nobis tamen impropria, pluviis identidem magno impetu delabentibus; hinc ob ſolum valdè uliginoſum, & ſatis blandam caloris temperiem ad tantam altitudinem, ac denſitatem omne frugum genus excrevit, ut metus Anni parum frugiferi ex omnium animis ferè exciderit; at improviſa Rubigo, cujus non obſcura indicia, ut dixi, apparuerant, ſpem omnium repente eluſit; illicò enim frumenta, fabæ, & quæcumque leguminum genera ſydereo afflatu veluti percuſſa exaruere. Inopinus itaque caſus cum Agricolas, tum Urbanos quoque perculit; ſummam enim frugum penuriam non ante viſam impendere præſentiebant omnes, quando ex præcedentium Annorum ſterilitate exhauſta eſſent tum publica, tum privata horrea, nec aliunde commeatus, ut ex Mantuano, & Ferrarienſi agro poſſent ſuppetere, cum eadem Rubigalis cõtagio totam Ciſpadanam, ac Tranſpa danam Regionem pervaſiſſet.

VI. At

VI. At non solùm Cereales opes absumpsit hæc pestis, sed omne etiam subsidium, quod Pomifer Autumnus solet suggerere, eodem tempore sustulit, solum enim acerbis adhuc fructibus passim respersum spectabatur, quin & Plantæ ipsæ honore frondium orbatæ media æstate vilebantur. Uvarum quoque proventus, qui ab initio aureus sperabatur, ob eandem causam non nisi parcissimus prævidebatur. Mœrore itaque cuncta plena erant, dum Agricolæ in areis non tererent nisi leves culmos, stipulasque volantes, quare sine Cereris, & Bachi muneribus in omnium præcordiis frigebat sanguis. Harum calamitatum causa potissima, frigida & pluviosa Constitutio passim culpabatur, quoties enim in hisce Regionibus Æstas sicca, & fervens præcessit, numquam frumenti inopia laboratum est, ut apud nos Oraculi loco Virgilianum illud coli possit. *Magnaque cum magno veniet tritura calore.*

VII. Autumnus porrò Æstatis vicem supplens summis fervoribus, & obstinatissima siccitate totam humiditatem quam Terra post tam ingentes pluvias ad satietatem hauserat, absumpsit; nec calor remisit nisi circa primam partem adventantis hyemis, quæ &

ipsa

ipſa leges ſuas nullatenus ſervans, verùm ſatis placida, & mitis decedenti Anno Vale dixit. Sic in hujus Anni 1693. Conſtitutione nulla ex illius partibus legitimam, ac propriam temperiem ſervavit, ſed una alterius vices ſubeunte, omnes extemporaneæ fuerunt.

VIII. Sicuti autem prima pars hyemis, quæ præcedentem Annum clauſit ſatis placida, ut modò dixi, extitit, ita pars altera quæ Anno 1694. fores aperuit, aſperrima, ac rigidiſſima facie apparuit, per totum enim ferè Januarii menſem flarunt Boreales Venti cum perpetua Cœli ſerenitate, ut ſquallidum, ac pulverulentum ſolum undequaque viſeretur, non ſecus ac æſtivis menſibus, quod apud nos prorſus inſolens eſt, ſic totam hyemem ſerenam ſine aquæ guttula è Cœlo decidua traduximus; appetente autem Verno Æquinoctio Cœlum Votis communibus reſpondit largis imbribus effuſis, qui uſque ad Aprilis initium perdurarunt, quibus poſtea, flante Auſtro, ingens caliditas ſucceſſit, ut die quinta Aprilis in meo Thermometro liquor 70. gradum pertigerit, quò interdum neque Junio menſe devenire conſuevit. Reliquum porrò Veris, ac totam

Æſta-

Æstatem cum pertinacissima siccitate, & immoderato calore transegimus, Autumno quoque eundem tenorem, quod siccitatem spectat, servante: quare Annum signare licuit præ cœteris valde siccum, & squallidum, Colonis tamen non prorsus ingratum, cum frugum, & Vini proventum non improbandum suppeditarit.

IX. Fusius forsan quàm res ipsa videatur exigere horum trium Annorum Constitutiones me prosecutum fuisse putabit aliquis, cum in cujuscumque Anni Constitutionibus singillatim nihil eorum, quæ ad rem medicam spectant, & quod meum institutum est, attigerim, quasi παρέργον ἔργῳ præmiserim, verùm id consultò egisse me fateor, siquidem, cum ex superius memoratis pateat quàm dissimilis, & discolor fuerit harum trium Constitutionum facies, & alia ex parte cum eadem prorsus Epidemia per totum hoc tempus, plus minus, grassata fuerit, satis liquere potest quàm parum firmo talo stet illorum Opinio, qui ex manifestis Aeris Qualitatibus, Caloris scilicet, Frigoris &c. putant satis explicari posse Epidemicorum Affectuum genesim, ac indolem, ut etiam ex prægressis Constitutionibus prænuntiari pos-

possint ægritudines, quæ populariter vagari debeant.

X. Egit id equidem Divinus Præceptor, ut ex Sectione tertia Aphorismorum *Aph.* 11. & libro de Aere, Aq. & Locis satis liquet, nam ex prægressa Hyeme sicca, & Aquilonia, & Vere pluvioso, & Australi pronunciavit *necessum esse*, ut Æstate acutæ febres fierent, lippitudines, & Intestinorum difficultates; sicuti ex hyeme Australi, pluviosa, & serena, Vere autem sicco, & Aquilonio, Mulieres gravidas abortivos fœtus edituras, cœteros verò Mortales difficultatibus Intestinorum, & siccis lippitudinibus obnoxios fore: Verùm Galenus 3.*de Diff.Resp. c.*1., licet Hippocraticæ doctrinæ ita addictus, ut Hippocratis libris etiam spuriis usurum se scripserit, asserere non est veritus in citati Aphorismi commento Hippocratem usum potius fuisse rationali methodo quàm observatione, & experientia. Huic Galeni interpretationi nullatenus assentiens doctissimus Mercurialis ait nil tale de Sapientissimo Viro, qualis fuit Hippocrates credendum, qui non tam audacter pronunciasset *necessum esse*, ut posita tali Constitutione temporum tales ægritudines emergere debeant,

nisi

nisi ratione, & multiplici experientia fuisse abundè instructus. Celeberrimus Luca Tozzius in nuperis suis Commentariis in Hippocratis Aphorismos asserit observatio nibus potius, & iteratis experimentis quàm confictis argumentis, Hippocratem ita pro nunciasse, nulla ratione apparente quæ sua deat isthæc eventura; ingenuè enim fatetu Vir egregius sibi observatum quòd post hy bernam tempestatem siccam, & Ver pluvio sum subsequutæ non fuerint acutæ ægritudi nes.

X I. Quot porrò disceptationes inter ipso Medicinæ Proceres pro genuina Aph. 12. 3 Sect. explicatione *Si verò hyems Austrina, & plu viosa, & serena fuerit &c.* (cum tot sint interpre tationes quot Interpretes) jam satis constat Manardus enim *l. 9. Ep* 1. vocem illam ἔνδιο volebat expungendam, tanquam supposit tiam, cum intelligi nequeat quomodo vo illa ἔνδιος, quæ Serenitatem ex illius inter pretatione significat, aliis cohæreat, quæ hye mem pluviosam, & Australem repræsentant Leonicenus verò in omnibus antiquis Codi cibus vocem illam reperiri ait, ac pro pl ciditate, & clementia interpretatur. Hin inter illos celeberrimos Viros pro simplic

vo-

vocula talia orta ſunt diſſidia, adeò ut, referente Braſavola in citati Aphoriſmi commento, *Seniores illi alioqui reverendi apud multos pro re tam levi prœliantes in deriſum venerint, cum à rationibus ad jurgia devenerint.*

XII. Abundet quiſquis in ſuo ſenſu ut lubet, & ex Anni temporum in manifeſtis qualitatibus exorbitantiis tanquam ex fonte morboſas Conſtitutiones derivet, ego ſanè ex quo ad Epidemicorum Affectuum naturam contemplandam animum adverti, his quæ tam confidenter, & magnificè proferuntur experientiam reſpondere non video, & quod me angit, in hac Provincia quotannis Hoſpitem me agnoſco, licet enim videam quò paſsim itur, non ſatis tamen video quà ſit eundum niſi poſtquam à via longè aberraverim. Profectò ſi rem accuratius perpendamus, quilibet Annus ſemper Affectus aliquos ſecum infert, qui τον ἐπιδήμιον ſapiunt, nec tales putantur, quia aliquando leves ſunt, licet propterea epidemicam naturam non exuant; demiror autem non parum, quomodo inſurgente aliqua populari tempeſtate, Medentum plerique nullatenus Affectus ingenium perpendentes, nec qua methodo Natura ipſum ſpontè expugnet, illicò tot s

viribus, & vulgari methodo ob analogiam, quam habeat ad congenerem morbum, ad illius oppugnationem insurgant, & remediorum multitudine indiscreta, & frequenti visitatione muneri suo satis factum existiment. Mundus autem, qui vult decipi intempestivam hujusmodi solicitudinem magis commendat, quàm prudentem cunctationem, magnisque muneribus, & encomiis eos cumulat, qui, ut ait Sidonius, *parum docti, satis seduli, multos ægros officiosissimè occidunt*.

XIII. Affectus ergo Epidemicus, qui tribus hisce Annis in suis Constitutionibus inter se tam dissimilibus cum Urbem, tum Villas, & vicina Oppida multis funeribus incestavit, fuit Febris Purpurata, seu Petechialis, ut appellant, quæ aliquando quidem post multam stragem editam visa est velle receptui canere, sed postmodum auctis veluti viribus violentior irruebat, ac populariter grassabatur. Circa Æquinoctium Vernale Anni 1692 hæc Febris primò caput extulit, ac sub initium levi quadam velitatione discurrens, mox per totum Veris tempus, & partem Æstatis usque ad Canis exortum sub peticulari larva sævitiem suam exercuit. Ubi ergo Æstas incanduit. Febris hæc

Pur-

Purpuram depoſuit, nec illam reſumpſit donec calor æſtivus cœperit remittere, circa nimirum Arcturi exortum; quem morem Annis quoque ſequentibus ritè ſervavit, veſtem quidem, ſed mores, ac genium haud quaquam mutans; Febres enim quæ in ſummo æſtu ſine Peticulis viſebantur haud ſecus malignæ erant indolis, quam Vibices poſt mortem apparentes ſatis demonſtrabant.

XIV. Obſervatione verò dignum fuit quòd poſt plenilunium, ac multò magis ſilente Luna ferociebat hæc Febris, quæ poſtea ad novum ejuſdem lumen miteſcebat; nec mea tantum, ſed aliorum quoque Profeſſorum conſtans fuit Obſervatio, quòd non parum contulit ad hujus Febris Prognoſim, & Curationem; num verò ſuper Epidemicos Affectus peculiare jus aliquod habeat Lunare Sydus, ut illius mutationibus, & variis phaſibus auſcultent, non indignum eſt obſervatione.

XV. Admirandum certè fuit id quod die 21. Jan. 1693. contigit; facta enim per noctem Lunari Eclypſi major pars ægrotantium obiit, ac eadem penè hora, qua nimirum Luna laborabat; quin & nonnulli repentina morte occubuere, unde per totam ſequen-

tem diem magno ſtrepitu, ut hic vetus conſuetudo obtinuit, perſonantibus Campanis non levis horror omnes perculit. Tunc mecum ipſe novitatem hanc perpendens admirari cœpi quomodo Hippocrates tam diligens rerum omnium, ac præſertim cœleſtium Obſervator, qui in libro de Aere, Aqu. & Loc. *num.* 30. periculoſiſſima ambo Solſtitia pronunciavit, maximè verò æſtivum, ſicuti, & utrumque Æquinoctium, edicto veluti cavens ne hujuſmodi temporibus medicamenta exhibeamus, neque curemus, neque ſecemus, ſicuti Aſtrorum ortus, & occaſus, ut Canis, Plejadum, Arcturi obſervandos eſſe præcepit, ut ex pluribus locis illius Operum videre eſt, & Cometis à ſe obſervati mentionem facit, quem ſubſecutus eſt Terræmotus, Luminarium porrò defectus alto ſilentio tranſegerit. Quin & Practici ferè omnes Solis, vel Lunæ defectus non pluris faciunt, quàm eorundem Syderum oppoſitiones, & ordinarias coitiones. Unus, quòd ſciam, Gulielmus Ballonius lib. primo ſuorum Epidemiorum inſignem caſum refert, ait enim Pariſiis accidiſſe, quòd dum plures Medici apud illuſtrem Mulierem ægrotantem conſulturi ſimul conveniſſent, ac

tunc

tunc temporis Solis defectus contigisset, illique ad contemplandum Solis defectum in Vase aqua pleno, ut solet fieri, sublimiorem Ædium partem conscendissent, illicò ad ægram decumbentem revocati fuerint, quæ dum Solis defectus perduravit animam agere visa est, neque è gravi periculo evasit, nisi postquam Sol in apertum erupit, claraque in luce refulsit.

XVI. Alterationem in Aere oppidò insignem in Solis defectu observare mihi licuit Anno 1694. die 27. Junii, ut in Ephemeridibus meis Barometricis eodem Anno editis annotavi; nam in ipso Solaris Eclypsis tempore Mercurius ad duas lineas in meo Barometro se extulit, hoc est Aer temporis ferè momento gravior est redditus, ac idoneus propterea ad subitas in Microcosmo alterationes producendas, quare si ex Divini Præceptoris sententia ad Æquinoctia, & Solstitia advertere oportet, ne quid magnum in illis circa ægros moliamur, non incongruum quoque erit, si Medentes Clinici ad Luminarium defectus, oculos non solùm, sed mentis aciem intendant. Nollem tamen quis crederet velle me quòd rerum agendarum scopi ex corporum Cœlestium vario situ, &

configuratione desumi debeant, nam ubi morbi sævities urget, Lotium potius quàm Astra contemplari necessum est, ut ajebat Manardus, & opportuna remedia, vel reclamante Cœlo, sunt adhibenda, quando *omnis dilatio est Animæ periculum* ut *Hipp.in Epi. ad Crat.*; in morbis tamen popularibus, qui non raró à causis superioribus natales suos deducunt, & in quorum curatione non tam facilis, ac certa methodus habetur, non prorsus alienum est talia respicere, nam ubi agitur de humano corio, *Nihil temerè, nihil negligere*, ex Divini Præceptoris Oraculo.

XVII. Verùm è diverticulis in viam; Symptomata quæ Febrem hanc malignam comitabantur, antequam Peticulæ apparerent, erant ingens totius Dorsi lassitudo, Capitis dolor, Aurium surditas, Faucium ardor, Mentis stupiditas, Præcordiorum anxietas, & totius corporis segnities; Dorsi verò, & regionis lumbaris lassitudo adeò certum erat Febris peticularis signum, ut raró falleret: quin sub initium hujus pravæ Constitutionis, antequam Febres istæ palam grassarentur, Mulieres quæ ad morborum Symptomata aliquando attentiores sunt quàm Medentes ipsi, ex hujusmodi suorum

ægro-

ægrorum querela Febris naturam prænunciabant, & Medicos monebant, cauto opus esse, nec temerè celebrandam phlebotomiam, quarum dictis, ac præsagitionibus cum persæpè Medentes non auscultarent, apparentibus postea maculis, multa probra ab iisdem cum Artis dedecore perferre cogebantur. Si verò faucium ardor cum genarum rubore accessisset hostem detectum clamabant, nec amplius hæsitandum de febris natura, jam in faucibus prodentibus se Peticulis. Profectò in hac malignarum Febrium pertinaci Constitutione quæ per triennium sæviit, Medicis non minus cum Mulierculis, quàm cum Febre luctandum fuit, adeò ut (quod fateri non pudet) necesse fuerit, sicuti inferius exponam, illarum consiliis, & monitis morem gerere, non tam ad illarum importunitatem declinandam, quàm quòd re vera Experientiæ rerum magistræ esset obsecundandum.

XVIII. Pulsus parvi erant, & valdè compressi, una cum magna virium prostratione primis etiam diebus quæ morbo augescente languidiores fiebant, adeò ut ægrotantes veluti Statuæ in Lectulis decumbentes jacerent, integro ferè carnium, & totius cor-

poris habitu, quodque admiratione dignum fuit, quotquot hujus Febris violentiæ succumbebant, pleni, ac ſucculenti veluti pingues Mortis Victimæ Libitinariis tradebantur; fortiores autem, ac robuſtiores cum Fœminas, tum Viros adortæ ſunt hæ Febres, non ita verò Seniores, nec eos qui vitam degebant valetudinariam: Urinæ verò vel in ipſo hujus Febris principio perturbatæ, plus minus, apparebant, prout major, vel minor morbi eſſet ſævities, nec niſi in fine morbi in iis qui evaſere ad naturalem ſtatum redibant.

XIX. Peticulæ verò, ut plurimùm quarta die, & ſeptima erumpebant, & ii quibus primis diebus apparuere, omnes ferè ſublati ſunt; primùm autem in Collo, Dorſo, & Pectore viſendas ſe præbebant, obſervatumq; neminem evaſiſſe, niſi tandem ad extremos pedum ungues maculæ illæ ſe expandiſſent, in ſuperioribus partibus paulatim evaneſcendo; quibus autem Pectoris, & Dorſi fines non tranſilierunt Peticulæ mortem obtigiſſe: variæ autem, ac diverſi coloris erant, prout varii, ac diverſi erant ægrotantium habitus; aliæ erant rubræ, aliæ pallidæ, aliæ fuſci coloris, aliæ parvæ, aliæ latæ, aliæ in-

ſum-

ſummo; aliæ in profundo, & quas nonniſi oculis tranſverſa tuentibus liceret inſpicere, quod genus Peticularum fuit valdè ominoſum.

XX. Faucium inflammationem comitem hæ Febres ut plurimùm ſibi junxere, quæ inflammatio in Morbi vigore in cruſtam albam, & ulceroſam degenerabat, quod non minus negotium Medicis faceſſebat, quàm Febris ipſa, cum ægri ob id omnem cum cibum, tum medicamentum averſarentur, & multi, qui cœteroquin pacata aliorum Symptomatum tempeſtate evaſuri credebantur, in ipſo veluti Portu naufragium perpeſſi fuerint. Sitis porrò in his Febribus non adeò ingens erat, ut in aliis acutis Febribus aſſolet, nec multæ querelæ exaudiebantur, ſive non ſitirent, ſive mens obſcurè ægrotaret.

XXI. Quicumque ex hac febrili incurſione Fati ope, vel Medici evaſere, nulli excretioni vel per ſudorem, vel per Urinam, vel alias vias, per quas Natura criſes ſuas moliri ſolet, ſalutem acceptam referre poterant, ſed ſolùm Peticularum ſuo loco, & tempore apparitioni, & earundem per totum corpus expanſioni, lentæque evaneſcentiæ,

ſa-

ſalutis beneficium debebant : quin iis quibús alvi fluxus ſupervenere funeſtum fuit ; Alvi fluxus autem Anno præcipuè *1693*. hiſce Febribus Peticularibus per Autumnum ſupervenere , quo tempore Dyſenteriæ graves Hebræos potiſſimùm exercuerunt ; culpabantur Fructus horræi , quibus Gens Recutita nunquam ſatis impletur , ſed aliæ cauſæ altiores ſubeſſe poterant.

XXII. Satis frequens fuit in his Febribus Singultus, quamvis parvæ Febres viderentur , Symptoma quidem non minus moleſtum , quàm ferale , & funeſtum ; quotquot enim in hac febre Singultuoſi comperti ſunt , omnes in Libitinæ cenſum devenere . Vix obtinui , ut Singultuoſi Cadaver diſſecaretur , ac Ventriculus nigris notis ſparſim compunctus repertus eſt . Verminatio quoque multa paſſim extitit , & ii quibus ab initio Vermes per Os prodiere omnes ferè xetincti ſunt.

XXIII. Nonnullis ſuppreſſa eſt Urina , vacua prorſus exiſtente Veſica , præcipuè verò id obſervatum in iis quibus pulſus erant parvi , ac penè obliterati , ut contigit in Juvene quodam Hebræo , qui cum aſphyxia , ac totus gelidus vixit ad quatuor dies

nec

nec Urinæ quicquam reddidit; antequam autem infelix iste obiret, quamvis toto corpore perfrigefactus (nullibi Arteriis micantibus) adeò robustus erat, & ad motum expeditus, ut etiam ipsa die, qua è vivorum statione decessit, è lectulo surrexerit, & suas Vestes induerit.

XXIV. Non pauci post exantlatum Morbum veternosi fiebant, ac stupidi, rerumque peractarum prorsus immemores, nec nisi post multos dies sibi reddebantur; idem infortunium iis obtigit, qui in his Febribus gravem surditatem perpessi fuerant. Mercator quidam cum ex Peticulari Febre præter omnium opinionem convaluisset, surdus omninò ad 40. dies perstitit, ac postmodum paulatim ex asse restitutus est.

XXV. Frequentiora in Urbe quàm in proximis Agris fuere funera, ac felicius plebs Ruralis sine ullo ut plurimùm remedii genere vim morbi eludebat, sive quòd in Aere salubriori degerent, sive quòd Medicis carerent, non semel idcircò mentem subiit Virgilianum illud.

O' Fortunatos nimium sua si bona norint Agricolas.

Ac utinam Medentes, cum aliquis popu-

laris

laris morbus debacchatur, curiosius scrutarentur à rusticana gente, quæ magis fidit Parocho, quàm Medico, quali methodo Naturam tanquam optimum Ducem sequentes minus à recto tramite aberrarent, ac tutiori methodo ad curandos ægros sibi commissos procederent. Cum autem in his casibus sibi quisque pro ingenii sui modulo Regulam confingat, secundum quam Opus suum moliatur, & in communi morbo tot, ac tam diversa remediorum genera in usum revocentur, meritò cum Celso, *l. 7. in Proœm.* cum quis convaluit, *dubitari potest secunda Valetudo Medicinæ, an Corporis beneficio contigerit.* Indubium tamen est, quòd in communi morbo, sicuti communis est causa, ita communia, & eadem ferè deberent esse præsidia. Quotquot autem ex Viris Agrestibus, quos è Peticulari Febre evasisse novi, & interrogare potui, non alio modo convaluisse referebant, quàm macularum circa septimam diem per totum corpus, & usque ad extremos artus expansione, & earundem lenta evanescentia sine ulla sensibili humorum excretione.

XXVI. Quo tempore in hac Urbe, & in tota campestri regione quæ circumjacet, fero-

rociebat hæc Febris, in vicinis Collibus, ut in Saxolensi, & Scandianensi ditione, nulli ferè ægrotantes visebantur, neque eò pervasit maculosa hæc Febris, quæ tantùm in editioribus locis, & in ipsis Appennini jugis (veluti saltu quodam exiliens) vim suam pariter ac in nostra planitie exercuit.

XXVII. Sanguis porrò qui secta Vena, vel Cucurbitulis scarificatis, sive Venis sedalibus apertis, educebatur, in universum satis laudabiles notas præferebat, quantum oculorum acie licebat assequi, satis enim floridus, ac rubicundus apparebat, multòque magis qui à Natura per narium hæmoragiam profundebatur, neque in ullo ægrotante cujuscumque temperamenti sanguinem extractum videre datum est qui glutinis specimen aliquod præferret.

XXVIII. Profectò mihi fateri necesse est in hac Peticularium Febrium Constitutione, adeò improsperè Venæ sectionem cessisse, ut omnes ægri exhorrescerent quoties sanguinis missio per Venæ Sectionem proponeretur, eam verò fuisse popularem confidentiam in usu Cucurbitularum scarificatarum, ut ægros interdum decipere opportuerit, quoties urgeret necessitas sanguinem ex Vasis

ſis majoribus ob plethoricam diſpoſitionem educendi, ſinendo ut ægris Cucurbitulæ Dorſo, & Scapulis applicarentur modicum ſanguinem extrahendo; deinde paucas poſt horas ſanguine ex Vena largiori manu educto. Ea enim hæſerat opinio; nec solùm apud Vulgus imperitum; ſed etiam apud Poliatros, quòd ubi præmiſſæ fuiſſent Cucurbitulæ ſcarificatæ nullus amplius eſſet timor de Peticularum retroceſſione, quamvis poſtmodùm non ſemel ex Vena mitteretur ſanguis; ſic curioſum erat Chirurgos paſſim videre cum Saculis Cucurbitularum plenis per Urbem curſitantes, dum inconſultis Medicis Plebeculæ hoc remedii genus adminiſtrarent. Suſpectam itaque, ne dicam infamem, ut Scopulos Acroceraunia, Venæ ſectionem in hiſce Febribus fuiſſe fateri lubet, ſicuti ex adverſo glorioſam Cucurbitularum tum ſcarificatarum, tum ſiccarum appoſitionem; ſive id fieret ob confirmatam in omnium animis opinionem de hujus remedii efficacia, ſive quòd revera in illo aliquid abditum eſſet quod Medicos lateret.

XXIX. Reliqua porrò remedia quibus hujus Febris oppugnatio tentabatur eò collimabant, ut humorum motum ad Corporis

am-

ambitum promoverent, qualia sunt quæ Sale volatili abundant; sic nullum non ex Diaphoreticis in usum revocatum, nihilò felicius tamen prodibant maculæ, ni forsan hoc pacto, Oleum Camino addendo, ut dici solet, febrilis incandescentia augebatur (quæ sibi relicta humorum fugam maturasset) & distrahebatur Natura, quæ non tam properè depingebat in cute quòd intus moliebatur. Ego meherclè parum profici observans per Alchalica ad Acida confugi, monente Hippocrate, *De loc. in hom. num.* 20 quòd *si quis non profuerit ad contraria se convertat*, nec improsperum successum ex illorum usu adverti, sufflaminato aliquantisper humorum Orgasmo. Non ausim tamen asserere, vi hujus, vel illius remedii evasisse, vel periisse quemquam, cum Andabatarum ritu necesse fuerit cum hac Febre dimicare, neque magis felices in suis Curationibus fuisse Medicos Seniores, & longo usu expertos, quàm Juniores, ac è Scholis nuper egressos, cum in tenebris tam videant Cœci, quàm Oculati.

XXX. Ad sollicitandam Peticularum eruptionem passim frictiones humidæ ex Unctione Aetii ex usu erant, sicuti & Vesicantia

Bra-

Brachiis, & Cruribus apposita; sed hæ magis Medicorum existimationi apud Vulgus, ne quid inausum, aut intentatum fuisset, conducere visa sunt, quàm ægrotantium saluti, quibus acuebatur Febris; nec propterea facilior contingebat Peticularum eruptio, nisi forsan ob id retardabantur, facta serosæ materiæ per vias Urinæ profusione. Sic in hac febrili incursione omnibus remediis tum internis, tum externis parum proficientibus satius erat lentè festinare, & humorum maturescentiam opperiri, spretis querelis adstantium, qui urgebant, velis, & remis, ut dici solet, ingruenti tempestati occurrendum, & prolatandis magnas corrumpi opportunitates, quibus adversis clamoribus Medentes non ausi obsistere, intempestiva, & incerta remedia præscribendo, sibi è manibus victoriam eripi viderunt, non secus ac Pompejus M. qui cum tergiversando hostem commeatuum inopia laborantem facilè vinci posse cognosceret, militibus tamen, & sociis moram increpantibus, prælium miserabili eventu commisit, oblitus solitum *se laudare eos Medicos qui nihil unquam ægroti cupiditatibus quicquam indulsissent*. ut scripsit *Plut. in vita Pomp.*

XXXI.

XXXI. Cum primùm graſsari cœpit Peticularis hæc Febris, necdum ſuſpicio eſſet de populari Affectu (Febribus diverſæ indolis intercurrentibus) purgationes, ut hic fieri aſſolet, in morborum principio, per medicamenta Minorativa dicta inſtituebantur, ſed paulò poſt prodentibus ſe Peticulis, ſudabant Medico tacita præcordia culpa, ob metum ne hujuſmodi purgatio Exanthematum eruptioni impedimento foret, humoribus ad interna retractis, Peticulis tamen poſtmodum feliciter erumpentibus, & ſtadium ſuum abſolventibus, Profeſſores qui attentius res obſervabant, experientia edocti à blanda purgatione non abhorrebant; Ego ſanè ubi tempeſtivè accerſitus fui, & Stomachum impuritatibus oneratum eſſe conjectavi, quamvis certus de Peticulari Febre, levem purgationem præſcripſi, neque non ſolùm ullam noxam exinde proficiſci, ſed facilius Exanthemata apparere obſervavi. Similem caſum refert Ballonius *l.1.Ep.*, qui ingenuè fatetur, in Febribus, quas de genere Peticularium non putarat, Medicamentum purgans, & Venæ ſectionem præſcripſiſſe, & innocuum utrumque remedium reperiſſe. Id eſt quod monebat Divinus Præceptor *l* 1.

de Morb. num. 1. *&* 2. obſervandum eſse *quæ bona per fortuitum ſucceſſum Medici ægrotos curantes faciunt*.

XXXII. Ad oppugnandam verò tam infenſi hoſtis pervicaciam in ſubſidium quoq; accitus eſt Peruvianus Cortex, qui cæteris remediis ſuccenturiaret, præcipuus autem illius uſus fuit in iis qui evaſerant ex morbo non benè, ut par fuiſset, judicato per debitam ſuo loco, & tempore peticularum eruptionem, & evaneſcentiam, iis enim diuturnis Febribus vexatis Febrifugum iſtuc exhibebatur, cujus uſus non multum contulit ægris ſubinde in ſtupiditatem, & ſoporem delapſis.

XXXIII. Dyſenteriis porrò, quas Anno 1693. per Autumnum Peticulari Febri ſupervenifse ſuperius dixi, egregiè contuliſse Opiatorum uſum obſervavi; nec forſan ulla eſt Affectio in quà ſecurius, & liberaliori doſi exhiberi poſſit hoc remedii genus, quàm in hujuſmodi morbo, fractis licet, ac penè attritis viribus. Cuidam acerrima Dyſenteria laboranti pluries exhibui Laudanum Opiatum ad 3. & 4. grana, ſed parvo levamine; vixerat hic ad plures dies omninò gelidus, ac ſine pulſu, vires tamen non erant

adeò

adeò languidæ, ut huc, & illuc ſe jactare non poſset; verebar ne largiori doſi exhibitum Laudanum, reliquum flammæ Vitalis quæ ſupererat, reſtingueret; Laudanum rurſus ad grana 5. exhibui, ex quo æger placidè dormivit, & excalefactus eſt, quod non tam doloris, qui Dyſenterias comitatur, ſedatione factum crediderim, quàm propter virtutem Opii Diaphoreticam. Cum ſatis obvium eſset in hac Conſtitutione (ac præſertim graſsantibus Dyſenteriis, & Verminoſa Affectione) hujuſmodi in toto Corpore perfrigerationem, unà cum Pulſus abolitione, obſervare. Non ſemel ſubiit admiratio quare in Ventriculi, & Inteſtinorum Affectibus, tam frequens ſit talis perfrigeratio; ac Pulſus obſcuratio, non ita verò in Morbis Pectoris, ut in Pleuritide, cum tamen hæ partes, & ipſæ membranoſæ ſint, & Cordi proximiores, ni forſan id fiat quòd numeroſior nervorum ſoboles in Inteſtinis, & Ventriculo implantetur quàm in Pleura, & Pulmonum membrana, & ob doloris ſenſum acutiorem tracto, in conſenſum Cerebro, Spirituum Animalium ad Cor influxus intercipiatur, unde poſtea ſilente Pulſu totum Corpus perfrigeretur.

XXXIV. Talis fuit huius Purpuratæ Febris Indoles, ac talia Symptomata, quæ multam habent convenientiam cum iis, quæ apud Fracastorium *de morb. Contag. l.* 1. *c.* 6. leguntur descripta, qui Auctor caput particulare instituens de Lenticulari Febre, quæ Anno 1528 in Italia primùm grassata est, mentionem expressam habet de lassitudine, & fractione, ut ipse ait, in toto corpore, sensuum hebetudine, oculorum rubore, pulsu humili, Urinæ suppressione (quod pessimum signum fuisse ait) macularum circa quartam, & septimam eruptione, siti pauca, ac ferè nulla; hocque præcipuè annotat, Senes paucissimos Febre hac laborasse, sed Pueros multos, ac Juvenes robustos. Mihi sanè dum caput illud perlegerem non parvæ admirationi fuit, quòd Febris Lenticularis à Fracastorio descriptæ, & Petechialis nostræ (ut communi utar vocabulo) tam similis fuerit facies, ac ingenium, ut hanc esse veluti sobolem alterius, vel priorem illam redivivam caput extulisse, arbitrari quodamodò liceat. Advertens tamen Febrem illam easdem penè Regiones, & Populos eodem ferè victu utentes infestasse, multaque alia perpendens, quæ refert Vir ille doctissimus circa

illius

illius Febris causas, ut Padi, & Athesis inundationes, fructus, & olera à rubigine exusta, mirari desii; si enim major diligentia in conscribendis Morborum Annalibus à Medicis adhiberetur, iisdem temporum vicissitudinibus recurrentibus, eosdem penè morbos recurrere, & Naturam eundem morem in illis abigendis servare facili negotio observaremus; nam sicut in Politicis, ut ait Tacitus, *potius alii homines*, *quam alii mores*, ita in re medica potius aliud hominum, quàm aliud morborum genus.

XXXV. Sicuti autem magnæ tunc temporis fuerunt inter Medicos Disceptationes circa causas illius Febris, & rectum curationis modum, ut penè ludibrio haberentur, veluti ipse Fracastorius refert, cum non solùm circa præsidia Chirurgica, & Pharmaceutica administranda, sed etiam circa victus regimen dissiderent, ut apud eundem Auctorem, non sine risu primò, sed postea non sine commiseratione legi potest, sic pariter inter Nostrates Professores non minores fuerunt controversiæ, publicis ob id disputationibus habitis, & quòd magis dolendum est inter celeberrimos nostri ævi Scriptores magnæ sunt dissensiones circa Febris Purpu-

ratæ causam, & genuinum curationis modum, ex quo satis constat quàm parum post tot gloriosa Inventa à Fracastorii ævo usque ad nostra tempora Ars Medica profecerit, cum nondum quicquam certi constet de Malignarum causis, & illarum rationali curatione.

XXXVI. Verùm his omissis, quæ Medicæ Artis infirmitatem satis in propatulo ponunt, experiamur num detur conjectare saltem, si non statuere, quæ fuerint hujus Febris germanæ Causæ, & qualis esset in febrientium Corporibus sanguinis, & aliorum liquidorum status, & conditio, quod ex habitis observationibus, & morborum eventu elici posse arbitror, quidquid Poeta dixerit, successus improsperos iis ominando, qui ab eventu facta notanda putant. Etenim cum in re Medica à juvantibus, & nocentibus securius quàm aliunde potiores petantur Indicationes, Eventum, & Experientiam, tanquam Optimos Duces, sequi oportet, siquidem illorum vestigiis inhærendo, tutiori, & compendiosiori via Veritatem attingimus.

Quid norunt homines, nisi quantum lumina possunt
Tendere? ut ait Oppian. de Pisci. l. 2.

XXXVII. Cum ergo isthæc Maligna Febris pro-

promiſcuè cujuſcumque ſortis homines adorta fuerit, tam egenos, quàm divites, otioſos pariter, ac negotioſos, & in omnibus idem penè Dramma luſerit, communem fuiſſe illius cauſam, proculdubio ſtatuendum eſt, eamque ex aliqua ex ſex rebus non naturalibus licet deducere. Alimenta quæ Terra ſuggerit, ut Cereales fruges, Olera, Plantarum fructus, Carnes Animalium (cum ex Herbis, & Terræ fructibus alantur) à rubiginoſa lue vitiari potuiſſe, & hoc pacto in maſsam ſanguineam pravos ſuccos invehere, ut exinde malignis Febribus primus fomes ſuccreverit, non prorſus à ratione alienum videtur; at cum in Conſtitutione Anni 1690 unde labor hic meus Exordium ſumpſit, ſæviſſima Rubigo fruges omnes, & fructus peſtifero afflatu abſumpſerit, neque per totum Annum illum, ne unam quidem malignam Febrem, ſive Peticularem, ſive ſine Peticulis, mihi ſaltem, obſervare licuerit, ſed tantùm Ruralis Epidemia Tertianarum Febrium Intermittentium per totam Eſtenſem Ditionem, & proximas Regiones oberrarit, ac talis, ut nullus ex Ruricolis penè fuerit, qui Tertianæ Febri Intermittenti non litarit. Ego non ſatis video quomodò corrupta Ali-

menta à rubigali peſte pro potiſſima cauſa culpari debeant ; neque pariter caritatem Annonæ , quæ ad multos Annos Regiones iſtas exercuit , incuſare licet ; quamvis enim ex Hippocrate 4. *in* 2. *Epid.* in Aeno ob eſum leguminum Crura , & Genua multis vitiata fuerint , penes nos tamen tam qui pane optimo , quàm qui confuſaneo veſcebantur eadem peticulari Febre cum iiſdem Symptomatibus premebantur .

XXXVIII. Multò minùs Aquas (quarum uſus tam neceſsarius eſt ad hominum Vitam ſuſtentandam) cauſari licet : quamvis enim aliquandò Aquæ corruptæ , & vitiatæ populares morbos invexerint , hoc tamen de Aquis noſtris ſuſpicari nequaquam licet : Regiones enim iſtæ Aquis ſalubribus abundant , ac præſertim Urbs iſta , quæ Divino munere non aliis dato , Fontes habet , qui puriſſimam aquam , non temporariam , ſed perennem æquo ſemper tenore profundunt , ut in Tractatu meo de admiranda Fontium Mutinenſium Scaturigine ſatis expoſui .

XXXIX. Cum ergo inter ſex res non naturales nullam aliam communiorem cauſam reperire ſit præter Aerem , quo nihil com-

communius, & æquè necessarium (cum unum, & eundem locum incolentibus diversa esse possint Ciborum, & potionum genera) Aer verò ejusdem ferè sit naturæ, ad occultam aliquam Aeris labem, & inquinamentum recurrendum est, quod in massam sanguineam tales invexerit dispositiones, ut ad excitandam hanc malignam Febrem satis virium habuerit. Quænam verò, & quales essent hujusmodi Aeris dispositiones non adeò obvium est exponere; profectò in solas Qualitates elementares pravam illius diathesim referre non adeò tutum est, nec animus Veritatis avidus tam facilè acquiescit, multòque minus cum per totum hoc triennium, ut superius annotavi, tam dissimiles fuerint cujusque Anni Constitutiones, ac nihilò secius Purpurata Febris eodem ferè tenore tyrannidem suam exercuerit. Pro re indubia tamen habendum, Aerem hunc quem inspiramus, ac totam Atmosphœram varias, ac diversi generis particulas, tum ex superioribus, tum inferioribus Corporibus in sinum suum suscipere, Cœlum nempe, seu Astra, ut Solem, Lunam, & reliqua Sydera, lumine suo potissimùm, quod inficiari non possumus, in Aere profundere,

& eja-

& ejaculari, ut ex Solarium macularum evanescentia licet coniicere, ac Globum Terraqueum eodem modo in ejusdem gremium omnigenas substantias eructare, non tam vi Solaris luminis quod illum plus minus modò in hac, modò in illa parte calefacit, quàm vi caloris centralis, & Ignium quos ipsa Terra intra sua Viscera recondit, ex quo coniicere est (quamvis oculorum acie id percipi nequeat) nihil esse in hac rerum Universitate quod sit magis heterogeneum, ut pote particeps terrestrium impuritatum, & cœlestium effluviorum, quàm Aereus Oceanus.

XL. Hinc ergò expiscari licet hujus nostræ Epidemiæ causam, ex Aere nimirum ab heterogeneis, ac omnigenis particulis hinc inde, ac præcipuè ab Australi plaga susceptis vitiato, cum hisce Annis Austrini flatus dominatum obtinuerint, silentibus ut plurimùm Borealibus Ventis, qui nubila detergunt, & Aeris impuritates eò repellunt, unde decesserant, ad Australes scilicet plagas, ex quibus omne malum ad nos profectum suspicari fas est. Quòd verò in hac Tragœdia præcipui Actores fuerint Australes flatus hinc conjectare licet, quòd dum

in

in hac Urbe, & in campeſtri regione graſſaretur hæc Febris, Villæ, & Oppida ad Collium radices poſita ſatis ſalubriter degerent, ac veluti in portu aliorum ſpectarent naufragium, ut pote ab Appennini jugis protecta ne ab Auſtrinis flatibus adeò infeſtarentur, non ita verò loca in ſublimiori parte Appennini ſita, ſicut, & Urbs noſtra cum tota planitie iiſdem flatibus magis expoſita.

XLI. Quàm malè autem apud nos, ac ferè ubique Auſter audire ſoleat, nemo non novit, cum non ſolùm Medici, ſed Populares quoque, tanquam morborum peſtilentium Parentem Auſtrum deprædicent Quid verò ſecum ad nos comportet Ventus iſte, num gravis ſit, ac noxius ob nimiam humiditatem, unde nomen ſumpſit (Auſter enim Nότος græcè dicitur) an quia Lybiæ deſerta venenatis animalibus infecta tranſgrediens, ut putat Langius *l.1. Ep.19.*, collectum virus ad nos deferat, non tam facilè eſt decernere, id certum tamen, ac ipſis ſenſibus obvium, nihil magis, ac temporis penè momento Aeris ſtatum immutare poſſe, quàm flantem Auſtrum, ut Aer ex ponderoſo levior reddatur, ac ob id forſan nobis infenſus, & vitalibus muniis minus idoneus, veluti

luti ſat manifeſtis notis teſtatur Barometer; nam, ut in Ephemeridibus meis Barometricis hoc Anno 1694. editis annotavi, quoties ex Auſtrali plaga flant Venti, illicò Mercurius è ſua ſublimitate ad infimam uſque ſtationem decidit, qua minor in Barometro non obſervatur. Cur autem Auſtrina Conſtitutio Aerem leviorem efficiat, dum cuncta tunc temporis nimia humiditate diffluunt: quæſita quidem mihi eſt ratio, num verò reperta fuerit, ut verum fatear, mihi hæret aqua, ut dici conſuevit.

XLII. Auſtrinam ergo Conſtitutionem Aerem vitiantem, magis quàm quodcumque aliud culpare licet, ita tamen ut à cauſis procatarticis hujus peticularis Febris non excludam Alimenta à Rubigali lue vitiata, tanquam communem cauſam cuicunque hominum generi, illegitimas Anni temporum viciſſitudines, ac intemperantias, pluviarum multitudines, verbo, complurium cauſarum Syndromen, unde humoralis maſsa à naturali ſua temperie degenerans talem diſpoſitionem nacta fuerit, ut hæc maligna Febris emerſerit, quæ eò uſq; perdurarit, donec Aere in contrarium ſtatum migrante, Sanguis, ac Spiritus craſim priori contrariam adſciverint.

XLIII.

XLIII. Qualis porrò grassante hac Febre fuerit Sanguinis, & aliorum liquidorum status, num ad fluorem, vel ad concretionem potius vergerent, mihi quidem non satis constare visum est. Revera, si tum recentiorum, tum antiquiorum Medicorum Oracula consulamus, tam varia, ac diffidentia inter se responsa pro statuenda genuina, ac vera Febrium malignarum causa referentur, ut quilibet ex librorum lectione animo potius distractus, quàm instructus abscedat. Hic mihi non vacat, nec multum refert, longa nomenclatura nostri ævi Scriptores in binas Acies divisos, tanquam ex adverso dimicantes recensere, quorum alii proximam, & immediatam malignitatis causam in sanguinis promptitudine, ob Acidi præpollentiam, & Gorgonios Spiritus, ut ajunt, ad concrescendum constituunt, alii in sanguine nimis dissoluto, & ad fluorem evecto ob Sal Volatile, & Alchali acerrimum illi permixtum, adeò ut in hoc bivio, in quam partem quis se dedat magnos habiturus sit Patronos, quibus causam suam tueatur si non ex voto res successerit. Sic in re tanti momenti qualis est maligni morbi cognitio, tam parum inter ipsos Medicinæ Antesignanos con-

convenit, ut post tot gloriosa Anatomica & Chymica Inventa adhuc nesciatur quid sit sentiendum, nec quà sit eundum.

XLIV. Despicatui tamen nequaquam duxerim notionem illam malignitatis, quam experimenta ex Medicina infusoria desumpta nobis suggerunt; siquidem acidis liquoribus in Venas Animalium vivorum injectis & iisdem Animalibus post mortem dissectis sanguis in Venis, & in ipso Corde concretus & grumefactus sat manifestè conspicitur, sicuti liquoribus lixivialibus, & Alchalicis similiter infusis sanguis sine fibris, ac totus dissolutus observatur, adeò, ut ex hujusmodi observatione omnia Venena tam externa, quàm intus genita ad alterutram ex his Classibus satis commodè referri possint. Debemus hoc sanè Medicorum nostræ ætatis solertiæ, qui hujusmodi experimentis, & sensuum ministerio, lucem aliquam mentibus nostris affundunt, quomodo scilicet, & quibus spiculis armentur in nostris corporibus humores alibiles cum venenatam naturam accersunt, & malignas Febres accendunt, ut potis sint modò sanguinem coagulare, modò fundere, atque dissolvere, quod non parvi momenti est, ut in morbis malignis (acri

ju-

judicio re prius pensitata) recta Curatio instituì possit, nec indiscriminatim Alexipharmaca exhibeantur, Alchalicis stimulis Equum currentem interdum incitando, cum Acidorum fræno opus esset.

XLV. Quamvis autem Venenorum naturam, tum eorum quæ propinantur, seu ab Animalibus per morsum, vel alio modo inferuntur, tum illorum, quæ in Corporibus nostris progigni solent, & malignos morbos excitant, revera felicius explicent recentiores Medici, quàm priores qui ad publicum occultarum Qualitatum Asylum provocabant, ac meliori methodo credantur curari maligni m[illegible]i quàm olìm, corrigendo nimirum per Acida enormitates ab Alchali productas, & per Alchalica quæ ab Acido ortum duxerint, id tamen antiquiores Medicos, non prorsus latuisse censendum est. Ab hisce duabus oppositis in sangui ne dispositionibus, nimia scilicet laxitate, & adstrictione Morbos omnes deduci, opinio fuit Asclepiadis, ut pluribus in locis refert Galenus 2. *de Elem.*, quod idem sensisse visus est Vegetius in Arte Veterinaria *l* 1.*c.* 28. pro medela sanguinis nimis adstricti Venæ sectionem commendans. Extat apud Hippocratem 7. *Epid. n.* 33. sat in-

insignis historia, verè memoratu digna, ex qua satis liquet priscos illos in malignis morbis, non quæcumque Antidoti nomine insignita essent præscripsisse, ut etiamnum à nonnullis factitari video, qui ubi constiterit Febrem esse malignantis naturæ, Cœlum Terræ miscent, nullum non Alexipharmac genus præscribendo. Maligna Febre laboravit Nicoxenus, *lingua ardebat*, ait Hippocrates, *calor forinsecus non valdè fortis, exolutio Corporis vehemens, vox fracta, ut operosum esset exaudire, clara tamen, tempora collapsa, oculi cavi, pedes molles, ac tepidi, juxta splenem distensio, Urina clara, decubitus supinus, crura diducta, ac disparata ob exolutionem, penitus vigil*. Et quid non ut malignissimæ Febris Ideam quis concipiat? Superstes tamen evasit; at quonam remediorum apparatu, ac molimine Domitor ille Morborum Febrem hanc adeò mortiferam subegit? *Potus erat aqua de Farina crassa in ipsa macerata, sed & de pomis simulque mali punici succus, & lentis torrefactæ, & farinæ lotura cocta*. Verba sunt Divini Senis; quibus autem remediis nostra hac ætate tentaretur hujusmodi Febris curatio, novit Deus; certè timendum esset, ne id contingeret quo

apud

apud Plutarchum *Quæ. Conv. l.4. Q.* 1. reprehendebat Erasistratus, ut scilicet ὁμοῦ μεταλλικὰ, καὶ βοτανικὰ, καὶ θηρακὰ, καὶ τα ἀπὸ γῆς, καὶ θαλάττης, εἰς τὸ τοαὺ συγκεκραμένον τας. At quæso Vallesii egregii Commentatoris expositionem audiamus. *Animadvertendum*, ait ille, *aliquando Febrem malignam cum Exanthematis pituitosam, aliquando biliosam, aliquando etiam atrabilariam, & curationem ita variare, huic non tam crassorum, quàm acrium, & tenuium humorum fuisse redundantiam indicavit ustio, & pervigilium. Ob id contulerunt illæ potiones, quæ aliis fuissent adversissimæ; fuisset tamen huic adversissimum Theriaca uti, aut decoctis, & herbis calidis, quamvis essent Alexipharmacæ, ut Dictami, & Scabiosæ, & Cardui benedicti, quòd aliis talia solent esse usui.*

XLVI. Sicuti autem in determinanda Malignarum causa in genere adeò inter se dissentientes sunt Medicinæ Proceres, sic multò minus in explicanda Febris Peticularis Natura, & causis consentiunt; neque recentes ac nostrorum temporum tantumodo sunt Controversiæ; etenim Anno 1528 grassante per Italiam Lenticulari Febre, ut Claris. Fracastorius refert *l. 2. de Contag. Morb. c. 6.* tanta fuit pro hujus Febris curatione inter

Medicos, diſcordia ut penè ludibrio haberentur, cum ob ignoratam Febris Cauſam, & morem, neque in victu inſtituendo, neque in ullo remediorum genere adminiſtrando convenirent, adeò ut, eodem referente, inter has Controverſias *magna Mortalium pars, & Nobilitas perierit*. Noſtra hac ætate, tanquam in binas acies oppoſitas, Medicinæ Scriptores diviſos obſervo Peticularis Febris naturam, vel per ſanguinis coagulationem, vel per ejuſdem diſſolutionem exponentes. Celeberrimus Uvillis, Simon Pauli, Auctores Zod. Med. Gallici, aliique plauſibili ſanè ratiocinio putant in hujuſmodi Febre naturalem Syſtaſim Sanguinis in craſſam, ac nimis lentam ſecedere ob Acidi prædominium, adeò ut, dum Sanguis in Orbem agitur, illius particulæ fixiores à Venarum extremitatibus haud ritè abſorbeantur, & captivæ detentæ picturatam cutim efficiant. Etmullerus, Sylvius, Meniotius, aliique hujus Febris naturam, & Peticularum generationem à fibris Sanguinis diſſolutis è ſua ſtatione dimotis ob Sal acre, & volatile Sanguinem ad fuſionem diſponens deducunt, quo pacto ſimiliter cruore ab arteriolarum oſculis effuſo illius partes tenuiores, tanquam transfugæ, à circulari mo-

motu exorbitant, ac sui erroris notas in cute designant.

XLVII. Ne verò in recensendis aliorum placitis ulterius immorer, arbitrari licet in hac Febre nostra Peticulari, Cruoris massam ad fluorem potius quàm ad concretionem pronam fuisse, cujus Asserti præcipuam conjecturam stabilire licet super manifestas notas quas sanguis eductus præferrebat, semper enim roseus ac purpureus, nihilque glutinosi præferens, mihi, aliisque Professoribus apparuit, tam æstivo tempore, quàm hyemali. Cum Sanguis ergo emissus toto Cœlo differret ab eo qui solet educi in quibusdam Morbis, ut Pleuritide, Peripneumonia, Erisipelate, aliisque Affectibus interdum Popularibus, in quibus sanguis colore, & lentore vitium suum prodit, mihi visum est, *Oculis magis quàm Opinioni credendum* (ut ipsius Hyppocratis 1. *de Diæta n.* 5. verbis utar) & accensionem quandam partium tenujorum Sanguinis, & præcipuè seri è Vasis diffusionem, ex qua tot symptomatum ennarratorum diritas ortum duceret. Talem autem Massæ Sanguineæ adfuisse dispositionem multa alia attestabantur, ut primò quidem quòd truculenta hæc Febris Ju-

venes habitiores, & ſucculentos corriperet, ut ſuperius annotavimus, Valetudinarios verò, & Seniores præteriret, non ſecus, ac *Præterit imbelles, ira Leonis oves*. Seminium enim illud intus per inſpiratum, vel quomodocunque ab Aere ſuſceptum, & quod multum Alchalicæ acrimoniæ occuleret promptius dynamim ſuam exerebat in iis in quibus Sanguis opimus eſſet, ac particulis ſpirituoſis refertus, quàm in Valetudinariis, & Senibus quibus Sanguis eſſ effœtus, ideoque aptior ad retundenda acuta ſpicula, quibus armatum erat malignum miaſma, quæ forſan eſt ratio cur Sene: *Peſtilentiam minimè ſentiant*, ut ſcripſit Pliniu: *l. 7.H.N.c.* 50. ſeu Peſti minus ſint obnoxi quàm Juvenes, de quo Zarotus in Martialem Sicuti enim Vina generoſiora æſtivo tempore faciliùs putreſcunt quàm dilutiora (ſaltem in hac Urbe, quæ ob aquarum ſubterranea rum copiam Hypogæis caret) cum Vina me: raca, & generoſa ſub Aere æſtuante ob co pioſos ſpiritus quibus turgent facillimè in Zymoſim corruptivam urgeantur, non ita verò Vina Olygophora ob partes aquoſas quibus abundè ſcatent. Talem quoque San guinis Diatheſim teſtabantur Virium ſubit:
pro-

proſtratio, Pulſus parvi, quæ duo ſatis conſtant, ac vigent in iis morbis, ut in Affectibus Pectoris, in quibus Sanguis per Venam Sectam emiſſus manifeſtam præbet concreſcentiam. Uſus præterea Acidorum ſalubrior compertus quàm Alchalium, ſicuti, & Veſicantium applicatio minus proſpera, ut quæ Sanguini ad fluorem prono ſtimulos adiicerent idem confirmare videbantur, quibus accenſeri poterat V. S. parum ſalutaris, à qua ægrotantes Cane pejus, & Angue abhorrebant.

XLVIII. Nec mirum improſperè ceſſiſſe Venæ Sectionem perſtite hujuſmodi humorum diſpoſitione, quod ut plurimùm in Epidemicis, & Peſtilentibus Conſtitutionibus evenit in quibus Phlebotomia non admodùm benè audit, cum perrarò contingat ut ejuſmodi temporibus ad fixitatem humores vergant, ni potius ad liquationem tendant ob aereum Venenum ſatis tenue, partibus Sanguinis ſpirituoſioribus nimis hoſtile. Eandem ob cauſam in omnibus malignis Febribus ſuſpenſo pede ad Venæ Sectionem procedi ſollet ob metum ne unà cum Sanguine collabaſcant Vires; idcircò Celſus *l.3. c.7.* de Febris Peſtilentis cura ajebat. *Sanguinem non facilè*

mittere, *Alvum non facilè ducere*, ac valdè rationabiliter Doctissimus Vir Jo: Baptista Scaramuccius Urbini Medicus Primarius in Theorematibus suis Physico-Medicis *Theo.* 1 Sanguinis missionem improbat ubi Sales lixiviales præpolleant à quibus aliqua dissolutio possit emergere.

XLVIX. At cur talia è Cucurbitulis scarificatis vereri non licebat, inquiet aliquis quasi Sanguis per eas emissus non ex eodem fonte prodiret, ac is qui per V.S. educitur, n forsan floridior etiam sit is qui per Cucurbitulas extrahitur sectis multis arteriolis? Non ibo certè inficias Sanguinem per Cucurbitulas eductum vividiorem esse, fuisse tamen proficuum Cucurbitularum usum, quàm Phlebotomiam, non popularis confidentia sed Experientia quæ ratiociniis nostris per sæpè illudit, satis evicit. Neque suarum rationum fulcimento carebat hoc præsidii genus. In hac enim Febre in qua humores Natura ab intimis ad extima propellebantur, hoc pacto magis promovebatur ad Corporis ambitum illorum motus, ac variis in locis incisa cute expirabat aliquãtisper occultum illud venenum, quod ad cutem protrusum inibi hærebat ab Aere ambiente repercussum.

L. Huic

L. Huic præpoſtero, ut rebar, Cucurbitularum uſui & ipſe ſub initium hujuſce Popularis Morbi non parum obſtiti, urgebamque levandam prius per Venæ ſectionem Naturam eo quo premebatur faſce, nec intempeſtiva Cucurbitularum appoſitione ſolicitandum humorum motum, tempore præſertim ebullitionis, reclamabam Sanguinis Miſſionem nullatenus trahere à circumferentia ad centrum, imo toto eo tempore quo aperta ſit Vena, majori niſu ad eam partem quàm ad reliquas Sanguinem moveri, fidendumque potius Rationi, quàm Eventui, quem Stultorum Magiſtrum eſse ajebat Q. Fabius M. apud Livium *l.* 22. At ſors melior eorum qui hoc Præſidii genere, vel in ipſo Morbi principio, utebantur, vellebat Aurem, monebatque vertendum Stylum, nec tanti faciendas eſse rationes confictas, quanti Experientiam ipſam. Extant ſanè multa apud Auctores de Cucurbitularum uſu, ac ſi placet etiam de abuſu, ut Hyppolitus Obicius in ſuo libro de multiplici in Medicina abuſu *c.* 5. ac re vera omnes ferè in acutorum Morborum principio (niſi prius per V. S. plenitudini proviſum fuerit) illarum uſum improbant. Fracaſtorius tamen in Febre Lenticu-

lari, quæ ipsius ætate, ut superius memoravimus, pervagata est, Venæ Sectioni parcendum volebat, ubi præsertim valdè sparsa contagio esset, & Cucurbitularum appositionem commendabat, nisi magna adesset plenitudo. Quanti porrò faceret in hac Febre Cucurbitularum usum P. Alpinus ex solo capite quod in libro de Medicina Ægyptiorum instituit, dignosci potest; disquirit enim *l* 2. *c* 16. *An errent Ægyptii Medici nunquam utentes Cucurbitulis pro adiuvanda Exanthematum eruptione*; ex recentioribus verò P. Borellus annotavit anno 1648. Febres malignas Epidemicas purpuratas cum magna clade grassatas fuisse, & frequentem Cucurbitularum usum valdè profuisse.

LI. Hinc mihi visum est considerandas non esse Peticulas ut simplex Malignæ Febris signum, veluti communis fert opinio, nec à Criticarum excretionum censu excludendas, quod ex Clar. Diemembroechii observatione in *Bonet. Sepul. T.* 1. *l.* 4. qui Peticularum historiam egregiè absolvit, confirmari potest; refert enim hic Auctor sibi observatum in denatis ex Purpurata Febre partes omnes internas Peticulis obsitas esse, quod tamen multò ante, si non oculorum, saltem mentis

acie,

acie, pertigerant Vallesius in historia Simonis 2. *in* 6.*Epid.* Ballonius *l.* 2. in suis Epidemiis, Fernelius in libro de Febribus *l.* 2. *c.* 18. Mihi quidem Cadaver ullum dissecare non licuit, ut ex autopsia peticularis hujusce diffusionis per interiora Corporis certior fierem, (quando apud nos nullo pretio quisquam ex Plebecula Cadaver aliquod ex suis domesticis pro simplici inspectione permitteret) constans tamen observatio, quòd ii qui ex hac tempestate se evaserunt per nullam sensibilem humorum excretionem convaluerint, ut superius annotavi, sed per solam Peticularum suo loco, & tempore apparitionem, ac per totum corpus expansionem, lentamque earumdem evanescentiam, ad credendum compellit, Naturam post factam primis diebus justam humorum ebullitionem virulentum illum ichorem despumasse, ac illum primò quidem in partibus internis, mox in externis quoque deposuisse, ut hoc pacto per mille Arteriarum oscula tetro illo miasmate exantlato tota massa sanguinea pristino suo nitori redderetur. Curiosum autem est id quod Diemembroechius refert sibi in Cadavere ex hac Febre extincto observatum, nimirum maculas hasce ab ipso Periostio initium du-

cere, & lata basi instar Pyramidis per muscu-los usque ad Cutem ascendere instar fumi Lampadis recenter extinctæ.

LII. Non tam modicum igitur esse illud, quod in Peticulari Febre è sanguineo penu secernitur censendum est, imò toto eo tempore quo hujus morbi historia absolvitur, talem esse diacrisim, quæ in Criticarum censu reponi possit, quamvis non adeò sensibilis sit, ut reliquæ evacuationes criticæ, tum ob materiæ tenuitatem, quæ insensibiliter expirat, tum quod illius pars major per interiora Corporis diffundatur, in cute Pyramidis tantum apice apparente; Sic non ineptè explicari posse crediderim superius enarrata Symptomata, quæ Febrim hanc comitabantur, sicuti, & modo quo Natura harum Febrium curationem moliebatur; Dorsi enim, ac totius Corporis lassitudo, qualis in Febribus, quæ *κοπιώδεις* dicũntur, non aliunde quàm ab ichore illo ab Arteriarum osculis in membranas, & musculorum fibras refuso ortum ducebat, sicuti & Præcordiorum Anxietas, Faucium ardor, Aurium surditas, Mentis stupor, ab eadem materia pendebant ad partes transmissa ubi functiones Animales, & Vitales exercentur. Cum enim Naturam to-

tum

tum Venosum genus à pravo illo miasmate expurgare vellet, non unam sibi viam eligebat, quò noxios humores eliminaret [ut aliquando per Vomitum, Alvi fluxum, Urinarias vias, cutis poros, solet efficere) sed tot sibi fores aperuit quot sunt Arteriarum oscula, idcirco omnes ferè Corporis partes noxam sentiebant, donec rejectamentis illis discussis priorem tonum recuperarent. Cum hoc modo itaque in hac Febre expugnanda Natura procederet, mirum non est si suspenso pede ad Venæ sectionem, aliaque remedia administranda procedendum erat, ne distraheretur Natura, & cur feliciùs res cesserit Medicis sanguinis abstemiis quàm profusoribus; hanc ob causam Pagani facilius evadebant, quàm Urbani qui persæpè medendo ægrescebant.

LIII Ubi verò malignum illud Virus præpollebat ad internecionem usque spirituum Animalium, & Vitalium cuncta in pejus citissimè ruebant, Peticulis seu vix se prodentibus, seu subitò evanescentibus, quibus præsto aderant summa virium prostratio, Asphysiæ, totius corporis perfrigerationes, Singultus, & *Ischuriæ* spuriæ, quæ satis frequentes fuerunt; cessante enim Spirituum

Ani-

Animalium influxu, & feriante Corde à na-
turali motu, nullus fiebat arteriosi sangui-
nis ad Renes appulsus, & consequenter nul-
la seri secretio: qui autem ex hac Febre oc-
cumbebant pleni, & succulenti, ut diximus
efferebantur, eò quòd non ingens esset ca-
lor, qui Febres istas comitaretur, [quam
ob causam non admodum sitirent] & quia
pertenue esset quod per transpiratum exha-
laret: Cur verò decrescente Luna, ac ea-
dem silente, magis sæviret hæc Febris (si in
re tam abstrusa licet aliquid coniicere) id fie-
ri potuisse crediderim eò quòd sicuti in Ma-
crocosmo dicitur Luna Gubernatrix tenebra-
rum, & mobilis undæ, cum illi uni Æquor
obtemperet, sic super Microcosmi limpham
dominatum obtineat, & quemadmodum
omnia in Plenilunio Maria purgantur, ut ait
Plinius *l.2. H. N. c.68.* ita in hac Febre, dum
Luna pleno lumine vigeret, sanguineum
serum in motum cieret, unde promptius
macularum eruptio, & totius massæ humo-
ralis repurgatio contingeret, ejus verò lumi-
ne deficiente, ac per totum tempus illune
segnius moverentur humores, ideòque mi-
nus apti ad exitum, & sic conclusi Febrem
augerent.

LIV.

LIV. Quoad reliqua Symptomata, quæ hisce Febribus in progressu superveniebant, ut Singultus, Alvi fluxus, Verminosa soboles, hæc non solùm morbi sævitiem prodebant, sed primam regionem crudis humoribus oneratam fuisse demonstrabant, propterea blanda purgatio, non Mochlica, in principio harum Febrium Peticularium non prorsus fuit incommoda, quamvis casu instituta, nec credita Febribus hujus prosapiæ multum conferre; leniter enim educta humorum Saburra in stomacho contenta, Natura exinde ad perficiendum opus suum pro massæ sanguineæ à pravo miasmate expurgatione per macularum diffusionem ad cutem usque facilius procedebat. Hoc documentum blandæ purgationis in principio vel neglectum, vel parum salutare creditum, non levi damno ægrotantibus fuisse crediderim, præpeditis enim, ac conspurcatis primis viis, Cardiacis remediis, quibus oppugnanda erat Febris, præcludebantur fores, vel iis non licebat Cruoris sedem, & Cordis penetralia non nisi deturpata facie subire. Hanc ob causam suspecta sunt Alexipharmaca in Malignarum principiis nisi ab obstructionibus expeditæ sint viæ, ut apud Galenum

5. de

5.*de San. tu. cap.6.* Septalium *Caut. Med. l. 5. nu.*47. & alios videre eſt , quidquid in contrarium ſentiat Manelphus in libro ſuo de Febribus *l. 2. c.* 13.

LV Haud me latet non adeò probari à multis in principio harum Febrium purgationem hanc per Medicamenta Syrmeſma dicta, ut à P. à Caſtro in aureo ſuo Opuſculo de Puncticulari Febre , ubi in ſpecie Electuarium Lenitivum improbat, Antonio Ponce S.Cruce *de Imped. Mag. Auxil.*, Valleſio in commento hiſtoriæ Simonis apud Hippocratem , ac inter recentiores Etmullero *de feb*, qui ſuſpectos habet in Purpuratis Febribus Clyſteres ipſos , nedum Purgantia ; non deſunt tamen qui levem purgationem admittant , ut Septalius *l.5. Anim.n.* 47. qui Galenum ipſum teſtem adducit in famoſa hiſtoria Simonis , *cui lata Exanthemata erant* , purgationem aliquando commendantem .

LVI. Uſus porrò Peruviani Corticis parum ſalutaris compertus eſt , vel quòd tunc temporis exhiberetur cum ſtimulo opus eſſet , non fræno , dum Remedium iſtud , ut diximus , præſcriberetur in Febre lenta, Peticulari Febri non benè judicatæ , ſuperſtite , vel quòd tale præſidii genus Febribus hujus

pro-

prosapiæ non conveniret. Variè profectò audit, ac variam experitur sortem, vel in iisdem locis, ac regionibus, famosum istud Febrifugum, ut eodem tempore laudetur ab his, culpetur ab illis, & modò probrosis, modò magnificis titulis vocetur. Medicinam dolosam Peruvianum Corticem vocat Uvillisius *de Feb. c. 6.*, Richardus verò Mortonus Medicus Anglus *in Pyrethologia*. Plantam è qua detrahitur Cortex iste, Arborem Vitæ appellat; num id contingat ob remedii inefficaciam, quòd non omnibus Febribus, nec in quolibet temperamento conveniat, an ob Medentium incuriam, qui non ritè suo loco, & tempore illud exhibeant meritò, ambigi potest. Mehercliè omne Febrium genus tam magnas, quàm parvas, intermittentes pariter, ac continuas gladio hoc Delphico jugulare velle summa dementia est, & funesti casus ubique memorantur, in quibus China China inauspicatò assumpta Ægrotantes, vel inopinatò sustulit, vel ad insanabiles Ægritudines sensim deduxit. Cautiones certè notatu dignas pro recto Chinæ Chinæ usu videre est apud Celeberrimum Etmullerum in Dissertatione de usu, & abusu Præcipitan-

tantium, ubi Spiritum Salis Armoniaci proponit ad excitandam Febrem à China China ſopitam, quotieſcunque Abdominis dolores, Artuum oſtocopos, Alvi occluſio, nocturni ſudores, aliaque mala ſupervenerint; refert enim obſervatum Spiritum Salis Armoniaci Febres ab hoc Cortice fugatas promptè revocaſſe. Non eſt hujus loci in uſum, & Naturam tam celebris Febrifugi altius inquirere, ſolùm hac occaſione memorare libeat, annotaſſe me in prima mea Diſſertatione de Conſtitutione Anni 1690. (quod ulteriori obſervatione confirmatum comperi) in frigidis, & humidis Conſtitutionibus, quæ Corpora noſtra craſſis humoribus infarciunt, parum ſalutarem eſſe Corticis Peruviani uſum, in calidis verò, & ſiccis Conſtitutionibus, in quibus humores aliquo egent ſufflamine, Remedium iſtud egregiam operam præſtitiſſe.

LVII. Quamvis autem in hac mea Diſſertatione præcipuam curam impenderim, ut hujus malignæ Febris, quæ tandiu pervagata eſt, indolem, ac genium explorarem, & exponerem quibus præſidiis illius oppugnatio tentata fuerit, non ideò tamen infitias ibo multas alias graves Ægritudines ſpo-

ſporadicas eodem tempore hunc vel illum afflixiſſe, ac etiam ſuſtuliſſe, quales ſunt morbi particulares ſecundum varia Anni tempora, ut Æſtate Choleræ, Autumno Febres erraticæ, & Quartanæ, & eodem modo morbi Hyemales, & Vernales, ſed quia in iis nil Epidemici annotare licuit, eos propterea ſilentio tranſigere volui, quando illorum Theoria, & Therapœja apud Practicos Scriptores ſatis vulgata eſt, nec in illorum curatione quicquam magis deſideratur quàm Medentis judicium, & prudentia. Quia verò in morbis vulgaribus (qui ut plurimùm ſatis vulgari diligentia tractari ſolent) memorandum illud τό θεῖον Hippocratis deliteſcere video, in illorum indagine potiſſimùm mihi deſudandum fuit, nec unquam deſiſtam quin Profeſſores exhorter, ut in hunc Campum pedem immittant ubi non ſpicilegium, ſed ſegetem ampliſſimam contemplationum ſemper invenient, quæ & ipſis decori, & ægris ſaluti futuræ ſint.

LVIII. Ad duos fines nos militare ſcripſit Divinus Senex *in Epiſt. ad Cratevam*, *unum Hominis*, *alterum Artis*, noſtra verò hac ætate neſcio quo genio, Medentum Primores in rebus quæ decus quidem aliquod Arti,

ſed

ſed nullum pænè Ægrotantibus præſidium poſſint inferre ſunt occupatiſſimi; cum enim toti ſint in minimis explorandis, ac tanquam in haruſpicina ad extiſpicia intenti, ex Viſcerum fibrillis Naturæ opera, ac magiſteria alioqui indeprehenſibilia divinare præſumant, ad gloriam, & nominis celebritatem aucupandam ſolùm incumbunt, quaſi eò res deducta fuerit, ut in re Medica non niſi Proſectoribus, exercendi ingenii, & famæ comparandæ locus relictus fuerit. Quid ſi Ariſtophanes hodie viveret? quibus Salibus curioſam hanc diligentiam non perfricaret? liceat referre illius Verſiculos, qui in ſua puritate plus habebunt leporis, & energiæ; interrogatus ergo Socratis Diſcipulus à Therpſiade per quamnam viam canerent Culices, num per ſuperiora, an per inferiora.

ἔφασκεν εἶναι τοὐντερον τῆς ἐμπίδος
στενὸν διὰ λεπτοῦ δ᾽ ὄντος αὐτοῦ τὴν πνοὴν
βίᾳ βαδίζειν εὐθὺ τοὐρροπυγίου.
ἔπειτα κοῖλον πρὸς στενῷ προσκείμενον,
τὸν βρωκτὸν ἠχεῖν ὑπὸ βίας τοῦ πνεύματος.

ideſt ex verſione Andreæ Divi Juſtinopolitani.

Dixit eſſe Inteſtinum Culicis

An-

Angustum, per parvi autem existentis ipsius spiritum
Vi ire recta in podicem,
Postea concavum ad angustum adjacentem
Podicem sonare à vi spiritus.

LIX. Absit tamen quod Anatomicam indaginem tanquam laborem improbum traducam, solùm dolendum videtur, quòd cum Spartam hanc satis ornatam, & excultam esse pateat, quantum Praxis Medica exigit, omnes ferè qui ingenio magis præstant in id usque ad temporis dispendium incumbant, cum ad alia magis usui futura mentem ac vires possent intendere, inter quæ non postremum sanè locum meretur Epidemicorum Affectuum Historia, qua nihil in re medica forsan magis desideratur, & minus excolitur.

DE
A B U S U
CHINÆ CHINÆ
D I S S E R T A T I O
Epiſtolaris.

Uæſiſti à me per literas, nec ſemel, Nepos cariſſime, quidnam ego ſentiam de celebri Febrifugo Peruviano, cujus uſum iſtic tam frequentem, tam magnum ſenſim factum ais, ut qui ſine hoc præſidii genere ad febrem oppugnandam velit accedere, tanquam inermis accedat, ac ſi forte æger intereat pro magno piaculo habeatur remedium iſtud non fuiſſe pertentatum. Quoſdam tamen adhuc eſſe, ut ſcribis, ingenuos Medicos, qui ſui juris ſint, & hujuſce remedii uſum quidem non abhorreant, ſed modum adhibendum velint, ut nec tam facile, nec in tanta copia ſit exhibendum, ſed potius hac in re rationem, & experientiam conſulendam, longe tamen vincere illorum numerum, qui ſibi plaudunt ex hoc ſolo remedio curatas febres, quas Natura ſi non tam cito, tutius tamen curaſſet non ita facile redituras. Quæris ulterius an ſalutare conſilium eſſet uſum Chinæ Chinæ pertentare ad ſolam prophylaxim, num ſcilicet antequam ingruat ſolita febrium periodica-

rum tempestas per æstatem, sive autumnum, bonum esset Chinam Chinam adhibere ad praecautionem, ne generetur fermentum illud, quod hujusmodi febres excitare solet. Ut honestis petitionibus tuis satisfaciam, ad primum Quæsitum respondeo, juxta varias ætates, quas Divina Beneficentia percurrere mihi indulsit, varie ac diversimode de Peruviano Cortice me sensisse; juvenili ætate, ac in virili etiam statu, fateor mihi in magno pretio habitam Chinam Chinam, & illa familiariter usum, non ita tamen ab illius vesano affectu me fuisse infatuatum, ut illam tanquam Panaceam omnibus remediis præferrem, procedente vero ætate, experientia edoctum à priori sententia recessisse me non parum, & non nisi cum summa cautione remedium hujusmodi præscripsisse. Sic frequenter evenit non solum in re Medica sed in aliis quoque facultatibus, quod ajebat Demea ille Terentianus.

Nunquam ita quisquam benè subducta ratione ad vitam fuit.
Quin res, ætas, usus semper aliquid adportet novi,
Aliquid moneat, ut illa quæ te scire credas nescias,

Et

Et quæ tibi putaris prima, in experiundo repudies.

Absit tamen, ut febrifugi hujus vim arcanam contemptui habeam, etenim ingenue fateor Peruvianum Corticem unum esse ex iis quæ facilius admirari possumus, quàm intelligere. Sicuti enim divinum illud Hippocratis aliquando in morbis reperitur, idest quiddam abditum, quod humanum captum excedat, ita etiam in aliquibus remediis observatur non raro τὸ θεῖον, & potissimum in Peruviano Cortice. Admirandum est profecto quomodo ad exiguum pulvisculum quomodocunque exhibitum febris periodicæ furor conquiescat, interdum etiam extinguatur, quod de quocunque alio remedio pharmaceutico non tam facile observatur, quod sciam. Opium equidem, ex quo Nobile illud Nepenthes dolorum sedativum, paucarum horarum spatio dynamin suam ostendit, spiritus animales consopiendo, sed hujusmodi virtus ephemera est, nam altera die dolor redit, ast Chinæ Chinæ beneficium non tam paucis diebus clauditur. Cœtera remedia, uti omnia emetica, catartica, hydrotica in morbis quibusdam promptam opem quam spondent, re ipsa

præstant, sed cum ratione, dum è corpore peccantes humores eductos adspicimus, ast exhibito Cortice, sive in mediocri, sive in larga dosi, saltem ut plurimum nihil sensibile propelli videmus, fortuitum enim est si aliquid per vomitum rejciatur, sive propinata China China contingat alui dejectio, virtute ergo secreta, & adhuc incomperta Febrifugum istud agit id quod agit. Diu equidem, sed frustrante diligentia à sagacioribus Medicis allaboratum est circa hunc Corticem, ut aliquid proferrent quod animum veritatis avidum expleret, *sed vincit adhuc natura latendi*, ut olim de Nili origine cecinit Lucanus.

Cum ergo post tot conatus magnorum Virorum, & facta tentamina per varia expeperimenta, num saltem pro solamine laborum in Vegetabilium familia in Europa aliquid analogum Peruviano Febrifugo reperiri posset, adhuc ignotus sit operandi modus hujus celebris Antipyretici, asserere necesse est rationalem non esse illius usum, sed mere empiricum & amethodicum. Suppono Te clariores Scriptores legisse, non eos solum qui ex professo de China China scripsere, qua de re tot in dies prodeunt novitates,

tates, ut de hoc remedio jam habeamus Pandectas, ſed etiam eos, qui data occaſione tractandi de febribus, ac illorum remediis, de hoc Peruviano Febrifugo ſanamente, ac ingenue diſquiſiverunt, facile enim Tibi fuiſse exiſtimo obſervare quàm parum conveniant qui ex profeſſo de China China tractatus edidere, & illi qui data occaſione de hoc remedio judicium ſuum tulere, priores enim (qualis mos eſt eorum, qui de aliquo novo medicamento tractatus integros edunt, in eo quod laudandum aſſumpſere modum neſciunt, ac ut ait Juvenalis *de magnis majora loquuntur*) ſummis laudibus remedium iſtud ad Aſtra efferunt, Arborem Vitæ illud appellantes, alii vero ſuſpenſo pede de China China procedunt, bona & mala quæ non raro inferat ingenue exponentes, ſic laudatur ab his culpatur ab illis, ut legentes, ac præſertim Juvenes dubios relinquant in quam partem ſe dedere debeant. In provectiori ergo ætate experientia edoctus, & obſervatis noxis ab illa prognatis, cautius in illius uſu proceſſi, & mediocri ſolum doſi præſcripſi ad dracmam unam vel duas in febribus intermittentibus, quando nimis protractæ ægros fa-

tigarent ; in hunc præcipuum finem, ut aliquot dierum induciis impetratis æger recrearetur , & vires resumeret , non sine spe , imo cum certitudine febrem redituram, quæ una cum natura roborata, morbi caussam expelleret, seu mutata aeris temperies, quæ in morbis diuturnis magnam vim habet, febris historiam absolveret ; hæc mea est methodus , qua in ætate saniori sum usus. Cœterum in quacumque febre intermittente , quacumque ætate , sexu , regione , tempore, temperamento, corporis habitu, constitutione , Chinam Chinam indiscriminatim exhibere velle, magnum abusum esse judico . Certe in Pueris , & Adolescentibus, ubi per æstatem febribus intermittentibus, quæ ut plurimum sunt tertianæ spuriæ , raro autem simplices , & exquisitæ, parum proficuum observavi Chinæ Chinæ usum, licet enim videantur aliquantum mitescere , hoc febrifugo exhibito , sæpissime redeunt , & ad multos menses contumaciores perstant , nec nisi ad oppositas anni tropas receptui canunt . Vidi anno elapso Patavii in familia quadam , quæ multas puellas habebat , eodem tempore febribus istiusmodi laborantes , cum ferina tussi

in

in principio accessionis, quibus cum varia remedia fuissent administrata, sed incassum, & Mater instaret, ut illis præscriberetur China China, nec Medici qui curationi aderant annuere velent, Mater libere dixit se tale remedium, cujus vim fuerat experta esse exhibituram, quod cum fecisset febres semper contumaciores sunt factæ, ac per totum autumnum, ac hyemem, usque ad veris principium perdurarunt; ætas enim hujusmodi ob errata in victu, & minorem per ambitum corporis humorum difflationem, ab hoc remedio, quod nihil è corpore educit, sed potius concentrat, nil opis obtinet, fortior autem ætas, qualis est Juvenum & virorum facilius sustinet incommoda, quæ posset China China inferre. Ast hoc de muliebri sexu dici nequaquam potest, sexus enim muliebris ex sua natura minus aptus est ad beneficia reportanda ex usu Chinæ Chinæ, minus enim operosus est hujusmodi sexus, & larium domesticorum magis amans; Monialibus præsertim intra sua Claustra conclusis, parum salubrem esse Chinæ Chinæ usum, satis compertum habeo; perraro etenim induci potui, ut illis Chinam Chinam exhiberem, nec nisi cum
pro-

protestatione febrem redituram, & pertinacius duraturam, Medici enim non solum ab ægris, sed etiam ab aliis Monialibus interdum compelluntur præscribere ea quæ nollent remedia, quod observavi pariter in puellis, quæ apud ipsas educantur.

A' Monialibus itaque antifebrile istud exoticum longe ablegare bonum judico, ab experientia sic edoctus febres enim Sacrarum Virginum, ut ut parvæ, habent nescio quid abditum, cui malo abigendo potius alchalia volatilia, quàm fixa conveniunt. Ab Ædibus quoque Nobilium, aliorumque potentium Virorum, in ocio urbano, seu rurestri cum victus lautitia degentium, Chinam Chinam proscribi utile judico, licet enim ubi interdum ex aliqua febre intermittente decumbant, quamvis cassiæ modico purgentur, aut vena secetur, non tam facile disponi possunt, ut satis tuto iis præscribi possit febrifugum, ut ab aliis malis postea non plectantur.

Sed quid Medico Aulico agendum, inquies, ubi aut Conjugem, aut Filium Principis, sive ipsum Regnantem Principem, febre aliqua intermittente inter æstivos ardores decumbere contingat? Num suo Princi-

pi, apud quem multoties gloriosas curationes, in hoc atque illo à se factas solo Peruviano Cortice, celebrarit, tam fidenter, tam animose potionem hujusmodi porriget, ut illi præcordia non sudent ob metum de aliquo improspero eventu? Hac in re si Galenum consulere velimus, optimum habebimus documentum, ille etenim, ut refert in Libro de *Præ. Ad Post.*, ab Imperatore, passione quadam stomachi ab assumpto cibo laborante, per noctem accersitus, & ab ipso interrogatus quo remedii genere hujusmodi passioni mederetur, cui Romani Medici nil opis afferre potuissent, prompte respondit se cœteris hominibus sic affectis vinum pipere inspersum exhibere solitum, Regibus autem, non nisi *tutissima remedia* à Medico debere præscribi; num autem Peruvianus Cortex inter tutissima remedia recenseri debeat, judicet cui Cor sapit.

Ex nuperis Ephemeridibus hebdomadariis, pro curiosorum pabulo ad nos deferri solitis, accepimus in Regia Persona pertentatum fuisse Corticis Peruviani usum, sed non multa Medicorum laude & fortuna, in casu intermittentis febris, ut reor,

cum

cum illius non expressa fuerit mentio , fugata enim, seu sopita febris prohiberi non potuit , quin rediret , continuato licet ad prophilaxim Febrifugi usu , at id forsan pro Regiæ Majestatis beneficio accipiendum , ut febris historiam suam perfecte absolveret. Tutiorem ergo usum habet hoc antifebrile in populari gente, quæ ex manuariis operibus vivit, quales sunt Artifices continuis laboribus exerciti , quibus cum non vacet diu in lectulis ægrotare , suam si velint alere familiam, propinare licet potionem hanc febrifugam , etiam ab initio, paucis præmissis , ad consuetos enim labores redeundo , congestos humores , & si quid noxæ Febrifugum affixerit, sudore discutiunt. Hoc itidem dicendum de Mulieribus operosis , quales sunt quæ servili opere sunt addictæ , uti lotrices, textrices, & aliæ hujuscemodi. Gravidis quoque mulieribus , sicubi à febre tertiana seu quartana corripiantur , facta aliqua levi purgatione, scilicet etiam V. S. lubenter remedium hoc præscribi poterit & cum beneficio, præsertim in postremis graviditatis Mensibus , prævalet enim metus , ne concussio illa , quæ in febribus periodicis , & præsertim quartanis contin-

git,

git, fœtum cum Matris periculo possit excutere, quod si ex China China præjudicium aliquod subsequi posset, remedio futuram uterinam proluviem, quæ partum consequitur.

Cum autem varia, ac diversa sint hominum temperamenta, & corporis habitus, varios, ac diversos effectus operatur China China. In temperamentis melancholicis graviores noxas parere observavi, humor enim atrabilaris ferox est, nec tam facile auscultat remedio febrifugo, licet ab initio primarius usus Chinæ Chinæ in febribus quartanis sibi famam & nomen compararit, aut si paululum febrem infringat, non multo post ferocior caput exerat. In temperamento quoque pituitoso suspectus est Chinæ Chinæ usus, & quamvis paroxismi febriles in febribus spuriis post longum usum Chinæ Chinæ conquiescant, prolixior est restitutio ad priorem sanitatis statum, crassi enim & pituitosi humores post hujusce remedii usum fixiores fiunt, & minus difflabiles; homines corpulentos, & præpingues sensim cachecticos factos ex usu hujus febrifugi, ac tandem longum post tempus obiisse observavi, licet aliæ culparentur causæ. Non

pau-

paucos hic memorare possem Mutinæ mihi observatos, in quibus hanc principalem causam credidi extinctam fuisse intempestive febrem; verum noxa hujus Febrifugi tanto perniciosior est, quanto occultior, cum enim ægri ab illius usu, non autem Naturæ beneficio evaluerint, si postea post aliquod tempus in morbos recidant, creditur à Medicis ab aliis causis prognatum morbum. In temperamento bilioso securior forsan Peruviani Febrifugi usus, bilis enim humor subtilis, & facilis motus, non tam arctis vinculis adstringi se patitur, ut propriis viribus se non expediat. Tempus quoque, regiones, & annorum constitutiones observandæ; æstivo tempore felicius, seu minori damno exhibetur hoc remedium, & sub finem Autumni, hyemali parum fausto successu, per totam enim hyemem fatigantur ægri, nec nisi ad primum veris accessum liberantur. Hoc idem evenit in regionibus humidis, ubi aer crassus, & humidus, magis, quàm in siccis quæ puriori aere gaudent, quales sunt Civitates Montibus proximæ, sive Montanæ. Curiosum porro est quod in Constitutionibus meis Mutinensibus annotavi, nam cum anno *1690* in austrina, & plu-

vio-

viosa tempestate à veris principio per totam æstatem campestris regio infra Mutinam Padum versus aquis exundaret, quam ob caussam pessum ivere fruges cujuscumq; generis, Rustici fere omnes eodem tempore ex tertianis febribus intermittentibus decumbebant, observatum est in illis, quibus fuit administrata China China, infeliciter cessisse illius usum, tardius enim convaluere, quàm ii qui soli Naturæ negotio commisso multo citius ad Agrorum culturam rediere; sequenti vero anno vagante urbana Epidemia tertianarum febrium in constitutione valde sicca, & æstate præfervida, Cortex Peruvianus in usum adhibitus, honorem, & famam, quam priori anno amiserat, visus est recuperasse. Observationes istæ quas memoravi, multorum annorum sunt fructus, & longævitatis à Divina Beneficentia mihi concessæ; hæ affectum, quo à principio in Peruvianum Corticem nimis effuse ferebar, paulatim attemperarunt, & varium, ac suspensum in hujus remedii administratione reddidere; summatim igitur hoc Febrifugi genus apud me tanti non est pro febribus intermittentibus curandis, ut Medicina æque bene hoc præsidii genere

re

re carere non posset, & Veterum Febrifugis, quæ si non tam cito, tutius tamen operantur, febrium causam extenuando, & sensim exanthlando, non posset esse contenta, *qui veteri utuntur vino sapientes puto*, ajebat Plautus in Cassina. Equidem si damni dati, & collati beneficii à Chinæ usu ineatur ratio, non tam facile crediderim, ut ab æquis judicibus illa possit absolvi à crimine objecto, magis damnosam illam esse, quàm utilem, seu num liceat de Peruviano Cortice proferre, quod de Ottone scripsit Tacitus, *tantundem apud posteros meruit bonæ famæ, quantum malæ*. Possem funestos casus referre non paucos, quos observavi toto eo tempore, quo Mutinæ Medicinam feci; sed prolixior essem, & Epistolæ leges transgrederer, unicum tantum in Viro insigni satis noto referam, dum casus, qui in gente vulgari contingunt sine rumore terra obtegit. Comes Joannes Carolus Morandi placentinus, olim Serenissimo Principi Cæsari Estensi Eques percarus, media æstate simplici quartana correptus est, cui Medicus magnus Peruviani Corticis Fautor, facta ut puto lævi aliqua purgatione, seu etiam V. S. Chinam Chinam ad plures dies pro more

re

re ſuo præſcripſit, aſt Eques ille contumaciori febre facta in pejus ruere ſemper cœpit, donec appetente hyeme hydrops aſcites factus Placentiam aſportari voluit, ut in Majorum ſepulchro tumularetur. Hujuſmodi exemplum in quartana intermittente, multaque alia poſtmodum mihi obſervata in febribus periodicis, in quibus continuatus Febrifugi uſus obſtructiones & cachexias invexit, ut ægri cum ſanitate in gratiam nunquam redierint, ac tandem hydropici obierint, ut poſtremo contigit Domino Comiti Marſiano, alia inquam exempla cautiorem me fecere in præſcribendo hoc Febrifugo, licet febres eſſent de genere intermittentium. Indulgentior tamen fui in hujus remedii adminiſtratione, quando obſervabam ægrum ipſum inſtanter appetere tam decantatum præſidii genus, & quodammodo conqueri de mea procraſtinatione, novi enim quanti momenti ſit ægri confidentia in hiſce remediis aſſumendis, quæ ſibi profutura animo conceperint. Ne igitur tam magnam confidentiam fruſtrarer, Chinam Chinam in mediocri doſi, ut lædere non poſſet, & cum ſatis felici eventu exhibui, hac in re Celeberrimum San-

ctorium nostrum imitatus, qui, ut in Methodo Vitandorum errorum Libro 13. Cap. 4, suadet Lapidem Bezoar, licet fictitium aliquando exhibendum, propter nimiam ægrorum confidentiam, & ut vitentur calumniæ propter confirmatam opinionem, quod malignæ qualitati obsistat: Hæc nimirum opinio de Lapide Bezoar, à veneranda Antiquitate in tanta existimatione habito, fuit penes hunc nostrum Professorem, ut illum præscriberet in fide Parentum, à qua opinione non multum abludunt nostrorum temporum Medici peritiores modicæ fidei circa omnia bezoartica, & alexipharmaca, de quibus virgilianum illud dicere liceat, *possunt quia posse videntur*, quod dictum tamen Peruviano Cortici non videtur congruere, nam revera in febribus intermittentibus aliquid potest quia paroxismos sistit per aliquot dies, atque interdum etiam omnino, ut amplius non redeant, atque id est, quod valde admiror, & in variis meis Operibus virtutem hanc arcanam commendavi, & nunquam satis admirari cessabo, sed optandum esset, ut in periti, & prudentis Medici manibus esset hoc remedium, eò enim ventum est, ut vulgaris quisque Medicus, & juvenis, qui re-

recens ab Academia venerit, non vereatur periodica febre laboranti ægro Febrifugum iſtud ad multos dies, & in liberali doſi præſcribere ea ſecuritate, qua Magiſtros ſuos operari vidit; ſed hoc etiam eſſet tolerandum, niſi quoque Chirurgi, & Pharmacopolæ, inſcio Medico hanc arrogarent auctoritatem, ſibi plaudentes quod pauca impenſa ægrum è lecto cui diuturnæ febres affixiſſent citiſſime exemerint non ſine prævia purgatione & venæ ſectione, quæ duo magna remedia præmittenda cenſent, ut methodice videantur operari, quod ſi febris omnes illorum conatus eludat redeundo, in promptu habent ægrotantium errata in victu, & rebus non naturalibus, ſeu non exhibitam ad plures dies debitam Chinæ Chinæ quantitatem, ſed iſthæc apud mulieres, & imperitam plebeculam locum habent, non apud eos qui ſapiunt, febres enim intermittentes ab hoc remedio fugari videntur, ac Medicis nimis credulis facile imponunt, non enim vere fugantur, ſed potius concentrantur, & quia paroxiſmi non repetunt, putant nonnulli febrem abiiſſe. Adverte quæſo mi Nepos, ac diligenter obſerva, febres intermittentes poſt epotam

Chinam Chinam nunquam ad veram, & perfectam apyrexiam pertingere, qualis contingit quando natura ſponte per ſudorem, aut alias vias acceſſionem diſcutit, nam in tertianis exquiſitis in die intermiſſionis vera & abſoluta ex pulſu obſervatur infebricitatio, non ſic vero ubi aſſumpta fuerit China China, nam pulſus percipitur parvus, & cum aliqua frequentia, quod etiam à Doctiſſimo Etmullero fuit annotatum, ſic facile decipiuntur Medici qui putant febrem receſſiſſe, quæ tacite cubat, ut ignis ſub cinere doloſo, ſed optandum eſſet ut in apertam flammam erumperet, poſtquam æger ad aliquot dies ſilente febre roboris aliquantum reportaſſet, nam reditus febris remedii loco eſset. Novi olim Nobilem Virginem in Monaſterio S. Magdalenæ Mutinæ educatam, cui duplici tertiana ſpuria correptæ, & ad menſem integrum decumbenti, facta aliqua purgatione, aliiſque ſolitis remediis, Peruvianum Febrifugum exhibere conſtitui, ſed non ſine alterius Medici conſilio. Vocato itaque ad conſultandum D. Antonio de Abbatibus, & expoſita morbi hiſtoria, Chinam Chinam propoſui, ut unicum re-

me-

medium ad febris pertinaciam debellandam, seu aliquot dierum vaccationem à tam diris paroxiſmis obtinendam, at ille modeſte tamen ac humaniter pro more ſuo profeſſus eſt huic remedio ſe aſſentiri non poſse, rationibus & experimentis à ſe habitis, aſt ego tandem ab ipſo obtinui, ut aſsenſum præſtaret, ſed non ex animo, ut reor; propinata itaque Chinæ Chinæ potione ad aliquot dies, paroxiſmi obliterari viſi ſunt, ſed Nobili ægrotante pejus ſe habente, in ſummum mœrorem, & anorexiam prolapſa, quare mihi in votis erat reditus febris ad priorem ſtatum, ſic ad menſes integros decumbere in lecto coacta eſt, ut de illius ſalute non parum timeretur, è Monaſterio tandem educta, & apud ſuos liberaliori vitæ comiſsa, longum poſt tempus convaluit; Hic nimirum Medicorum eſt error, ut ſi Chinam Chinam in hunc ſolum finem præſcribant, ut paucos à paroxiſmis dies liberos obtineant, interdum eludantur, febre amplius non redeunte, ſed tacite corpus depaſcente; non abſimiles caſus alias mihi contigere, ut me pœnituerit hoc remedio uſum fuiſse. Rem felicius ceſſiſse annotavi quibus poſt aliquot paroxiſmos febris

denuo caput erexit etiam ferocior, quàm quibus febris visa est prorsus extincta, & obliterata, seu parva subsecuta. D. Augustus Quirinus Rivinus Scriptor recens, in suo Libro Elegantissimo Medicarum Dissertationum, Typis Lipsiensibus anno 1710 edito in Disertatione de Febribus Intermittentibus, eos sugillat, qui postquam aliquo specifico febrem propulsatam videant, ut illam amplius non esse redituram prædicent, sibi plaudunt, & gaudent, ait enim *Medicos quosdam gratulari, quando ægrotantes è charibdi in Scillam deduxerunt, idest febrem feliciter profligarunt, ægro interim vel contabescente, vel intumescente ab humoribus pravis, atque hydrope*, & paulo post mentione facta de Veterum Febrifugis, qualia sunt Centaurium minus, Absinthium, Carduus Benedictus, radix Gentianæ, & alia hujuscemodi quorum usum commendat, hæc subdit verba. *Idem hoc de Cortice Peruviano Gannaperide, vel ut alias vocatur China China, censeo, ut pote qui præ cæteris amaris aut Febrifugis revera nihil peculiare, aut tanta laude dignum præstet. Certe sive genuinum, sive adulteratum sit, quod venditur, ab ejus usu interdum quidem febrem aliquando de-*

li-

lituisse, seu plerumque subsecutam pejorem recidivam, in aliis & frustraneam, & nocivam extitisse.

Utilior forsan esset Corticis Peruviani usus in febribus intermittentibus malignis, si tales ab initio dignoscerentur, observantur enim aliquando tertianæ febres vere intermittentes, sed mali moris & perniciosæ, de quibus Mercatus peculiare Caput habet, quales febres Hippocrati non prorsus fuerunt ignotæ, in septimo enim Epidemiorum hæc habet verba. *Cholericæ affectiones magis in æstate fiunt, & febres intermittentes, & quibus horrores accedunt, hæ quandoque malignæ fiunt*. In hujuscemodi casu si aliqua pravitatis signa se prodant, quæ ut plurimum obscura sunt, & Medicos fallunt, non alienum erit hujus Febrifugi usum pertentare, *periclitari enim oportet, cum morbus periculosissimus est*, ajebat Hippocrates. Memini me vidisse Mutinæ variis temporibus Constitutiones quasdam tertianarum febrium intermittentium, sed malignarum, quæ tertia quaque die suas habebant accessiones cum rigore & horrore, & more solito per sudorem fiebat solutio, ut ad perfectam apyrexiam devenirent, sed quarta, aut quinta

acceſſio tanto rigore invadebat, ut ægri non amplius incaleſcerent, concentrato pulſu, ac toto corpore perfrigerato, nec multo poſt interierint. In tam gravi ac ſubita tempeſtate Medici tanquam è gravi ſomno exciti, cum antea ſuper utramque aurem, ut dici ſolet, obdormirent nil tale expectantes in febribus, quæ cum frigore, & rigore accederent, abſoluta infebricitatione poſtmodum ſubſequente, tumultuarie ad ſacram anchoram Chinæ Chinæ ad uncias in vino infuſæ confugiebant, ſed incaſſum, paucos enim evaſiſſe obſervavi. Succurrit nunc mihi funeſtus caſus Domini Franciſci Guidonii, qui ex hujuſmodi febre miſere opetiit; laborabat Vir iſte Nobilis Media æſtate tertiana febre, quæ exquiſitæ ſpeciem referebat, ut altera die prorſus apyretos eſſet, & è lecto ſi vellet poſſet exurgere, die quinta h. e. quinto circuitu acceſſit febris tanto rigore, & frigore una cum mentis ſtupore, pulſu exili ut vix perciperetur, unde Medicus ad viſitationem pro more accedens, ad ægri adſpectum attonitus inſtitit me non procul abitantem ſubito pro Conſultatione acciri, in qua Vir ille cœteroqui doctus ingenue confeſſus eſt ſe

de-

deceptum à febre quæ tertianæ exquisitæ morem, & leges omnino servabat, nullo se prodente pravitatis signo. Proposuit ille Peruvianum Febrifugum more suo propinandum, annui ego memor dicti illius, quod habet Celsus, *in præcipiti periculo multa recte fieri alias omittenda*, sed altera die aphonus, & gelidus æger mortuus est. Eodem fato obiit D. Comes Fortunatus Cortesius, D. Joannes Altimanus, & complures alii eodem pene tempore, per paucos enim ab hujusmodi febre correptos evasisse vidi. Credo equidem, quod si attentius hasce febres, quæ æstate potissimum aliquando caput exerunt, observarent Medici, credo inquam quod signa quædam pravitatis deprehenderint; magnarum enim calamitatum parva solent esse ab initio signa, ut in morbis pestilentibus evenit. *Sæpe exiguus mus augurium tibi triste dabit*, ajebat Doctissimus Fracastorius de Contagione.

In Febribus porro continuis, dummodo de periodicarum prosapia sint, si malignum quid portendant, jamdudum scio familiarem esse istic Chinæ Chinæ usum, & in larga dosi, sed multæ deceptiones hic etiam con-

tin-

tingunt, nam febres continentes, essentiales ut vocant, interdum etiam inflammatoriæ, persæpe de natura intermittentium participare creduntur, cum enim in febribus vere continuis observentur aliquando parvi motus, & horrores ex internis vellicationibus, quales febres intermittentium naturam sapere existimant, unde consuetum remedium præscribere non dubitant; habent enim id omnes fere morbi, ut vespertinis horis graviores sint, *Quale est ad vesperam exacerbari, ita & in omni morbo*, ajebat Hippocrates 4. Epidemiorum, omnibus pene ægrotantibus commune est, ut accedente Sole ad occasum magis molesti sint, atmosphœra etenim tunc gravior est, ac perspiratus debilior, quod in morbis melancholicis manifeste deprehenditur. Quartana febris, annotante Fernelio in Libro de Abditis morborum causis, nunquam, vel raro antemeridianis horis, sed pomeridianis suas habet accessiones. Quod si unum vel alterum exemplum afferatur eorum, qui in aliqua febre continua pessimis accidentibus comitata, ut pro conclamatis haberentur, Chinæ Chinæ potione ad uncias integras in vino infusæ pluries in die exhibita, evaserint,

ut

ut hoc ſolo remedio ab Orci faucibus videantur erepti, talia exempla tanti non ſunt, ut animum faciant ad Chinæ Chinæ uſum indiſcriminatim, ac tam liberaliter adhibendum. Antequam Chinæ Chinæ nomen innoteſceret, hujuſmodi portenta viſebantur, ut in incerto eſset num medicamentorum, an fortunæ beneficio ægri convaluiſsent; *quemadmodum enim*, uti ajebat Celſus, *moritur aliquis de quo Medicus ſecurus fuit*, quod non raro evenit, *ita aliquando quidam deſerti à Medicis convaleſcunt*. Cum decem ab hinc annis clauſo jam Lyceo Mutinam veniſsem ad otia captanda, nec ſatis cavere poſsem, quin implicarer in curandis ægris, ac forte ex febre continua decumberet inſignis Juris Conſultus, vocatus ad conſultandum cum Medico, qui curæ aderat, ac poſtmodum quoque accerſito Domino Paulo Piela Clariſſimo Medico Bononienſi, qui paucis ab hinc annis omnium dolore è vivis exceſſit, varia quidem adminiſtrata ſunt remedia, ſed ægro in pejus labente, unde alter Medicus, magnus Chinæ Chinæ virtutum aſsertor, declamare cœpit nullum aliud ſupereſse remedium, quàm Peruvianum Corticem ſuo more exhibere; modeſte reſponſum febrem
eam

eam non esse, cui conveniret tale remedium, sed illo instante, ac domestici omnibus nos arguentibus, quod in re desperata unicum remedium arceremus, prædictus D. Piela, & ego asentiri necessarium esse credidimus, ne quidquam relinqueretur inausum. Per duos vel tres dies, si bene memini, quolibet mane, & forsan etiam pluries in die propinata Chinæ Chinæ potio pro more, sed ægro in deterius ruente, & pulsu ita depresso, ut vix perciperetur, quo viso aperte protestati sumus, ab hoc Febrifugo desistendum, quo facto pulsus paulatim cœpit asurgere, ac sensibiliter percipi, torpore quo prius æger tenebatur discusso, sic tandem post multos dies solo victu, remediis omnibus ablegatis, præter spem prioris Medici, qui inter mortuos illum referebat, perfecte convaluit Vir ille dignus sane qui longum tempus viveret sed paucos post annos communi fato cedere illi necesse fuit, num autem in postrema ægritudine solito Febrifugo potionatus fuerit omnino mihi ignotum. Casus hic, & plures alii, quos Mutinæ variis temporibus, & hic quoque Patavii, de infausto succesu hujusce remedii obſervavi, mihi in mentem

re-

revocant quod in Actis publicis Lipsiensibus Anni 1701. memini me legisse de Constitutione quadam Uratislaviensi Anni 1699, in qua febribus continuis populariter grassantibus, China universaliter exhibita caussa potissima habita fuerit, quæ Annum illum nefastum plurimorum morte redideri, qualis historia fusius legitur in Ephemeridibus Curiosorum Naturæ Anni 1702, talia leguntur de Chinæ usu in continuis febribus. Nimius essem si referre vellem mala, quæ apud gravissimos Scriptores de China China leguntur. Videndus Etmullerus de Usu, & Abusu præcipitantium, ubi ait persæpe concentrari acidum morbosum, quod compressum ad instar spiræ contortæ, ubi vim resumat, suos nisus impetuosiores reddere, quod idem experimur in Automate ubi diu quieverit, motus enim suos ab initio velociores efficit. Legendus Thomas Sidenham de febre intermittente, ubi de Quartana, agens de usu Pulveris Peruviani, quem magis laudat paulatim sumptum, & pluribus vicibus, quàm in ipsa accessione, ut fieri solet, sic enim ait sensim sanguinem turgere, & officium suum absolvere, neque enim bonum putat febrilem motum illico compe-

ſcere , & ſanguinis deſpumationem cohibe
re . Legi quoque meretur Obſervatio D
Danielis Grugeri in Ephem. Ger. Decadis
Anno 3. ubi de intempeſtivo Chinæ Chin
uſu varios caſus refert , ſed unum præcipu
memoratu dignum de Paſtore quodam , q
prius Epilepſia laborabat , ſingulis menſibu
recurrente , ſed Quartana correptus, quæ ip
remedio erat , & ut ex Hippocrate à magn
morbis liberat , præterlapſo dimidio ann
tædii ex longa febre pertæſus Corticis Ch
næ Chinæ dracmam unam ad aliquot di
aſſumpſit, febris quidem abiit, aſt Epilepſia r
diit . Memoratu quoque dignum eſt , quo
in paulo ante citata Uratislavienſi Conſtit
tione legitur de duobus Clariſſimis Medic
Ricchardo Louver celeberrimo Anatomic
qui Elegantiſſimum Tractatum de Corde
didit , & Sohort , qui in febre continua e
temulentia orta Peruvianum Corticem ſum
ſerunt , qui nono , vel undecimo die , a
circiter utrumque è medio ſuſtulit . Neſ
porro ducerem omittere id quod refert D
ctiſſimus Joannes Uvilelmus Rhambergius
Ephem. Cur. Nat. Decad. 3. Anno IX & X
ubi narrat hiſtoriam cujuſdam legionis ped
ſtris , quæ prope Manhemium æſtiva Caſtr

po-

posuerat, & paulo post 400. fere milites febre tertiana correpti fuere, quibus Chirurgus ad aliquot dies Chinam Chinam exhibuit, qui brevi omnes hydropici evase re cum omnimoda virium & appetitus prostratione. Febres hujus generis, quæ ubi eò pervenerint, ut amplius non recalescant corpora, audio istic algidas à Practicis appellari, sed scito illos decipi, nam febres algidæ alio nomine castrenses dictæ, à sui initio usque ad finem algorem habent comitem perpetuum, de quo vide Etmul.de Febr., Helmo. de Febr., Sylvium, & alios. Hinc magnum documentum habere possunt castrenses Medici, quàm periculosum sit in febribus hujusce indolis hoc Febrifugo uti, nam in morbis hujusmodi generis (quod idem de Epidemicis dicendum) sanum consilium est pravos & malignos humores ad ambitum corporis per diaphoretica sensim promovere, potius quàm figere, & concentrare, uti fecit Chirurgus ille imperitus. Vide quæso mi Nepos quomodo ex nimia facilitate præscribendi Peruvianum Febrifugum in febribus, hoc remedii genus factum fuerit adeo commune Chirurgis, Pharmacopœis, Agyrtis, & ipsis quoque Fœmi-

nis

nis, ut non amplius in Medicorum potestate sit illud rite administrare, & si Medicus rationibus velit obsistere, ægri ipsi febris obstinationem fastidientes, inscio illo Quinquinam capiant, quale vitium in hisce regionibus satis obvium & familiare est, sed magno ægrotantium damno, qui pœnas luunt, postmodum hippochondriacis affectibus, chachexiis, ac lentis febribus correpti, ut postea cogantur Medicos pro curatione accersere, qui multis remediis, atque febres excitando morbum vincant, & remedia quærant ad sepultum ignem suscitandum, in quem finem laudatus Etmullerus spiritum salis armoniaci commendat, & ficus Pharaonis, qui tertianas febres excitare creduntur.

Novum non est ignem febrilem penes prudentes Medicos suum usum habere. Sic Celsus scripsit *licere febres parvas augere, fortasse enim curationi opportuniores fient*. Aureus extat locus apud Hippocratem de febre, quæ in Apoplexia interdum accenditur, qualem locum observat Ballonius Medicus experientissimus, nam si Apoplexia sit sine febre, venam secandam suadet, si vero cum febre præsertim acuta, à V.S. omnino cavendum, ipsi

enim

enim Naturæ arma præripimus, quibus hostem suum potuisset confodere. Alter locus Hippocratis extat in Libris Epidemiorum, *Puerperis convulsis ignem fac*, ajebat ille, hoc est febrem magnam excitato, febris enim continua græce pyr dicitur, parva autem pyretos. Idem præstat ignis febrilis corporibus male affectis, ac ignis agris humidioribus.

Sæpe etiam steriles incendere profuit agros, ajebat Virgilius in Georgicis, varias quidem rationes inibi affert Poeta vere physicas, sed illa potior est, cum ait

—— sive illis omne per ignem
Excoquitur vitium, atque exsudat inutilis humor.

Non semper terreri Medicum decet, si videat in febribus calorem augeri, *pus* enim *fit* ajebat laudatus Ballonius, hoc est humorum maturatio, merito itaque reprehendit idem Scriptor eos Medicos, qui in febribus cum videant calorem augeri, mittunt sanguinem, quod proculdubio non facerent, si abscessum viderent in parte aliqua externa, nam potius maturantia, & calorem foventia, quàm V.S. & refrigerantia adhiberent, *quæ* enim *suppurantur non rever-*

tuntur, ajebat Hippocrates, *ipsa enim maturatio judicatio simul & abscessus*. Haud aliter evenit in periodicis præsertim febribus, ex usu Quinquinæ intempestivo, impeditur illa humorum maturatio, quam Natura intendebat, hinc postea habitus cachectici fiunt, & dispositiones ad hydropem. Hæc olim non ignota erant Medicis Mutinensibus meorum temporum, uti D. Joanni Manzino Viro sane doctissimo, sed Chinæ Chinæ nimis infenso, D Joanni Baptistæ de Grandis, D. Scajolæ Equiti, D. Antonio de Abbatibus, D. Antonio Ferrarino, Viro, si quis alius, omnigenæ eruditionis, Protomedico vere dignissimo, hactenus ultimo eorum, qui in Aula Estensi hujusmodi titulo fuerint insigniti, ast ii omnes jamdudum è vivis excessere; vivit tamen adhuc D. Franciscus Tonanus felicissimus Practicus jam senex, Platonis ætatem prætergressus, qui eorum quæ diximus testis esse potest, scitque ipse quàm raro, quàm caute a laudatis Viris præscriberetur in quibuscumque febribus Peruvianus Cortex, ut pote quem suspectum habebant, & infidum, cum nihil de causa morbifica viderent excerni, ac idem evenire, quod interdum in Corporibus a Chacodœmone obsessis

eve-

recidivarum, sed etiam fixationum, & ut plurimum cachexiæ, hinc necesse fuit pro illius tuto usu ab eadem elicere tincturas in pauca dosi, & paulatim, & aliis cautionibus, à priori erutis, eam exhibere. Omittam referre, quæ de hujus remedii malo usu Scripta extant apud Georgium Baglivum in Libro de Fibra Motrice, Nicolaum Lemeri in cursu Chimico, Theophilum Bonetum in Medicina Septentrionali, Mercurio Compitalitio, & apud Polialthem.

Sed forte quis dicet ignotam fuisse novam hanc Methodum Chinam Chinam exhibendi in larga dosi ad uncias, & pluries in die, ac in illius usu persistere donec febris extincta fuerit. At ista Methodus nova non est, licet pro nova venditetur, jamdiu in Germania usui esse cœpit, ut videre est in Epistola responsiva Roberti Bradi ad Thomam Sydenham, ibi enim verba hęc scripta reperio. *Equidem scio quosdam haud infimi subsellii Medicos, qui in magna quantitate, & dosi sæpius repetita eum exhibent; alios item qui ex eodem extracta, infusiones, & ex infusionibus julapia, & emulsiones conficiunt, quibus modis se non tantum intermittentes, sed & continuas quasdam certo curare affirmant.* Profecto hac in re nil inausum,

nil intentatum reliquit Medicorum induſtria, ut etiam excogitarit ex Chinæ Chinæ decocto Clyſteres Febrifugos. Jam multa habita ſunt experimenta permiſcendo Chinam cum variis Spiritibus, cum ſuccis corporis animalium, cum ſucco pancreatico, cum bile, cum ſanguine recenter extracto, ad obſervandum, num aliqua fiat effervescentia, & colorum mutatio. Hujuſmodi tentamina, quæcumque ea ſint, non improbo, ſed dico hac in re non paucas contingere hallucinationes; in Stomacho etenim ex ſucco acido, qui inibi ex naturæ lege hoſpitatur, & alchali fixo Chinæ Chinæ fit lucta, & exinde novum concretum, quod ad alias partes demiſſum, diverſas habet vires, quod permixtum cum ſucco pancreatico, cum bile, cum ſanguine, quid operetur ſcit Deus. Quantum in rerum natura poſſit mixtio, ex nitri, ſulphuris, & carbonis permixtione, unde emergit pulveris pyrii tantarum virium compoſitio, jam ſatis notum. Sat celebre eſt illud Auſonii de Muliere mœcha, quæ Marito zelotypo toxicum pedit, ac poſtea ut illius vim geminaret, Argentum vivum porrexit, ſed antidotum prioris veneni exhibuit. Ex permixtione ſolutionis Vitrioli cum ſolutione

Chi-

evenit, quando ab Exorcista malignus spiritus solum in aliqua parte figitur, sed non expellitur. Quinquinam autem facultatem figentem habere pro re certa suppono, cum motum sanguinis, & spirituum compescat, & alvum ipsum densiorem faciat, observatur enim, iis qui ad plures dies hoc remedio usi fuerint, ventrem adstringi, ut clysteribus indigeant; vim hanc hujus Febrifugi fluida, quæque in nostris Corporibus cogendi, talem esse credidit Gedeon Harveus, ut scripta hæc verba reliquerit, *omnes evacuationes supprimit China China per se, sed non per accidens.*

Nunc autem quando usus, *quem penes arbitrium jus est & norma medendi*, ita Mutinæ obtinuit, ut tanto in honore Febrifugum istud sit, ut nullibi magis, expectandum num ad longum tempus duratura sit illius fortuna, habent enim sua fata medicamenta, sicuti cœtera omnia. Radix Chinæ ab Indiis Orientalibus in Europam devecta, olim inter Medicamenta ad morbos chronicos & contumaces propulsandos, principatum obtinuit, ac tantam affinitatem cum natura humana habere credita, ut cum cibariis ipsis locum obtineret; modo pene obsole-

vit illius usus, ac in Officinis cariosa reperitur. Qualis sors Quinquinam maneat, imposterum decernet tempus.

Verum hic mirari subit quomodo intra Scultennam, & Gabellum tam altas radices egerit Planta hæc Peruviana, non ita vero in Solo Bononiensi finitimo. Certe apud Bononiensem Scholam, quæ cœteris pro Regula Policleti esse potest, satis moderatus semper fuit, estque etiamnum, ut audio, hujus febrifugi usus. Quanta cautione Peruvianum Corticem præscriberet Celeberrimus Malpighius, satis patet ex Centuria Consiliorum hujus Auctoris Patavii impressa Consilio 97, in quo Vir iste Sapientissimus in Febre lenta cum tensione abdominis post usum Aperientium, Diureticorum, Chinam Chinam proponit ad scrupulum unum singulo mane, sive alternis diebus per quindecim dies. Itidem in Opere ejusdem posthumo, Londini impresso, hæc de China China leguntur verba. *Remedia, quæ vulgariter inventa creduntur à casu, & fortuito, & à sola Empirica, egent pariter, ut examinentur à ratiocinante, & reducantur ad tutam operandi naturam; Id experimur in usu Chinæ, quæ sine arte adhibita, non solum est cau-*

re-

Chinæ Chinæ obſervavi ſpeciem quandam atramenti , unde ſuborta mihi ſuſpicio idem fieri in Stomacho ex potione Chinæ Chinæ dum acido permiſcetur , ſicque fermenti febrilis craſim inverti , ac impotentem fieri ad novos motus febriles excitandos . Neque novum intermittentes febres æſtate pervagantes pendere à ſalſoacido fermento, licet ut plurimum opinio ſit à luxuriante bile progigni . Æſtate acida quæque avide appetimus ac utimur , & fructus hujuſce naturæ exquirimus , unde Ventriculi acidum tunc temporis abundare non alienum eſt credere , quamvis enim in principio febrium intermittentium reici ſoleat multa bilis , irritamentum prius in Stomacho factum ab acido turgente, vaſa cholidoca trahere poteſt in conſenſum , veluti fit in nephritica paſſione ; puto ergo Chinam Chinam totam vim ſuam in Ventriculo exerere , quia video in febre intermittente , alterum paroxiſmum , qui expectabatur , omnino ſiſti , quod certe admirationem facit ; in aliis autem locis extra Ventriculum , aut parum , aut nihil operari , ſeu quia illius virtus ſit infracta , ſeu quia contrarietatem non reperiat , nam ubi febris primo periodica, po-

ſtca continua facta fuerit, nihil admirandi obſervo, quod Chinæ Chinæ, licet larga doſi aſſumptæ, mereatur adſcribi, febris enim ad plures dies perſtat & paulatim ſolvitur.

Dum hæc ad Te ſcriberem, allata eſt mihi Epiſtola, quæ funeſtum caſum Comitis Torricini, Sereniſſimi Ducis Guaſtallæ Miniſtri, referebat. Vir iſte parva febre laborare cœpit, ut vix annotationem ſenſibilem haberet; modico Caſſiæ à Medico familiari purgatus eſt, ac alterantibus ad univerſalem purgationem diſponebatur. Medicus alter majoris autoritatis acceſſit, qui Chinam Chinam propoſuit, ut ægrum ad ſolitum miniſterium, quàm primum remitteret, repoſuit alter ſibi non ſatis tutum videri impurgato Corpore hanc febrem velle abolere, ſed prævaluit conſilium, quod citam ſanationem pollicebatur. Exhibita China China, modo in tota ſubſtantia, modo in vino infuſa, ſed parum fauſto ſucceſſu, augebatur enim febris in dies, facta manifeſte continua, ſed die 20 nequitiam ſuam aperte prodidit, vocati illico è vicinis regionibus alii Medici, ſed Vir ille inter Medicorum controverſias miſere oppetiit.

tiit. Casus hujusmodi, hic & illic identidem occurrentes, sive ob remedii improprium usum, sive ob ejusdem occultam malitiam, in causa sunt, ut Peruvianus Cortex à Doctis Scriptoribus, veluti Uvillisio, Etmullero, titulis parum honorificis vocitetur.

Sed ex his, quæ hactenus de Peruviano Cortice diximus, nolim quis inferat, velle me ex albo Medicaminum Chinam Chinam expungere; absit hoc, habeat suos usus remedium istud, beneficium quod afferre potest, ab illo excipiamus, & malo, quod interdum ex illo consequitur, bene uti discamus; periti Nautæ ventis etiam adversis aliquando portum fortiter occupare norunt. Illius usus sit qualis est Opii, quod magnum est dolorum sedativum: in doloribus nephriticis, cholicis, podagricis, aliisque similibus singulare beneficium ab Opiatis habemus, non quod morbi causam tollant, sed quia gravia symptomata compescant, vigilias scilicet contumaces, & spitituum dissipationem, interim reparatis per somnum viribus, morbi causa auferenda propriis remediis. At quia scimus, quod ubi vis Opii expiravit, redituros pristinos dolores, an

rur-

rursus altera die repetenda opiata ad prophilaxim? Nemo prudens Medicus id aget, sed ægro petenti, & instanti denuo idem remedium offerri, reluctabitur, ne morbi causam figat, & contumaciorem reddat, Opiata enim ea cautione sunt exhibenda, ut è somno excitare possimus, quem obdormire volumus. Mehercle si papaveris virtus nobis ignota esset, aut Plantam hujusmodi Europa non aleret, ac ex Indiis ad nos deferretur succus concretus, cujus grana tria vel quatuor paucarum horarum spacio dolores quoscumque gravissimos sedarent, ut post aliquem somnum ad analgysiam devenirent, majori certe admirationi esset talis planta, ex qua haberetur tantarum virium succus, quàm Cortex Chinæ Chinæ, quæ exhibita præsentem febrem non tollit, sed eam quæ altera die erat reditura. Sicuti ergo composita ex Opio à prudenti Medico non exhibentur in vehementia dolorum, nisi ad obtinendum aliquod intervallum pro virium reparatione, ita ut diximus, ad eandem finem obtinendum admittendus, & laudandus Chinæ Chinæ usus in febribus præsertim intervallatis. Ast quotidie, ac pluries in die larga dosi,

ut

næ ſectio, vel purgatio, hos Vere purgare, vel Venam ſecare oportet, ajebat Hippocrates Aphoriſmo 47. 6. Sectionis, in cujus Aphoriſmi expoſitione ajebat Galenus ſe hiſce remediis multos præſervaſſe graviſſimis morbis per autumnum laborare ſolitos; hujus tamen remedii ad prophilaxim uſum, ſi quis velit experiri, exhibendum exiſtimo in iis, qui commodo fruantur ſanitatis ſtatu, nam ſi quid noxii Chinæ inſit, convenienti corporis exercitio facile excutient. At forſan conſilium magis ſanum erit remedium iſtud, natura ſua doloſum omittere, nam ex Celſi monitu *cavendum ne in ſecunda valetudine adverſa præſidia conſumantur*. Vale.

Dabam Patavii die 20. Julii 1714.

ut iſtic fieri ſolet, in febribus, quæ maligni aliquid præferant, amaris potionibus Chinæ Chinæ in vino infuſæ, miſerum ægrum conficere, id eſt quod periculoſum, & omnino empyricum exiſtimo.

Hæc habe mi Nepos pro reſponſione ad primum tuum quæſitum, de quo multa alia haberem dicenda, provocante materia. Scio me hac Diſſertatione non multum gratiæ reperturum apud eos, qui communium errorum reprehenſionem in propriam calumniam referunt, ſed neminem hic nominavi, nec veteris Comœdiæ more volui quemquam perſtringere. Mens mihi ad publicum beneficium ſolum fuit iſthæc conſcribere, non laudes quærere, eas potiſſimum, quibus uti ſolent Scriptores in re Medica, cum aliis Scriptoribus ampulloſis titulis laudes cumulando, quæ nec ipſis Medicinæ Parentibus vix convenirent, ut alias ſimiles ab iis exigant. Revera novum non eſt hoc vitium, ſed ad ſummum devenit. Suppetit mihi egregium dictum D. Hieronymi in Epiſtola ad Celantiam, quæ Epiſtola creditur D. Paulini. *Eſt ſane grande & ſubtile artificium, laudare alterum in commendationem ſui, & decipiendo, animum ſibi obligare decepti.*

Al-

Alterum quæsitum, num scilicet salubre foret pertentare Corticis Peruviani usum ad prophylaxim, paucis absolvam. Suppono Te pro remedio prophylactico non intelligere hujus remedii usum, profligata febre, ne amplius redeat, licet enim à Medicis in hoc sensu communiter accipiatur, proprius tamen non est illius sensus, nam ut Joannes Gorræus in suis Definitionibus medicis, nomine prophylaxeos intelligendum est remedium illud, quod potius operetur ne morbus aliquis accedat, quàm quod jam profligatus redeat, sed hoc multo ante scripserat Galenus in Commento Aphorismi 22 Sectionis secundæ, puto igitur secundum rationem licere experiri Febrifugum Peruvianum, sed modica dosi ad aliquod tempus quolibet mane, antequam febrium periodicarum, & continuarum quoque per æstatem, & autumnum ingruat tempestas, nam ex Hippocrate, *Quæ facta tollunt, ante facta fieri probibent*, quem locum primo adspectu obscuriorem egregie exponit Vallesius, purgationes, Venæ sectiones, solita morborum remedia antefacta, ut primo vere, fieri prohibent morbos æstate & autumno. *Quibus convenit Ve-*

INDEX
RERUM NOTABILIUM.

A

B

C

Chi

D

Q

F

Fe-

G

H

I

L

M

N

O

Pa-

P

Q

R

S

In

T

V

Finis Indicis rerum notabilium.